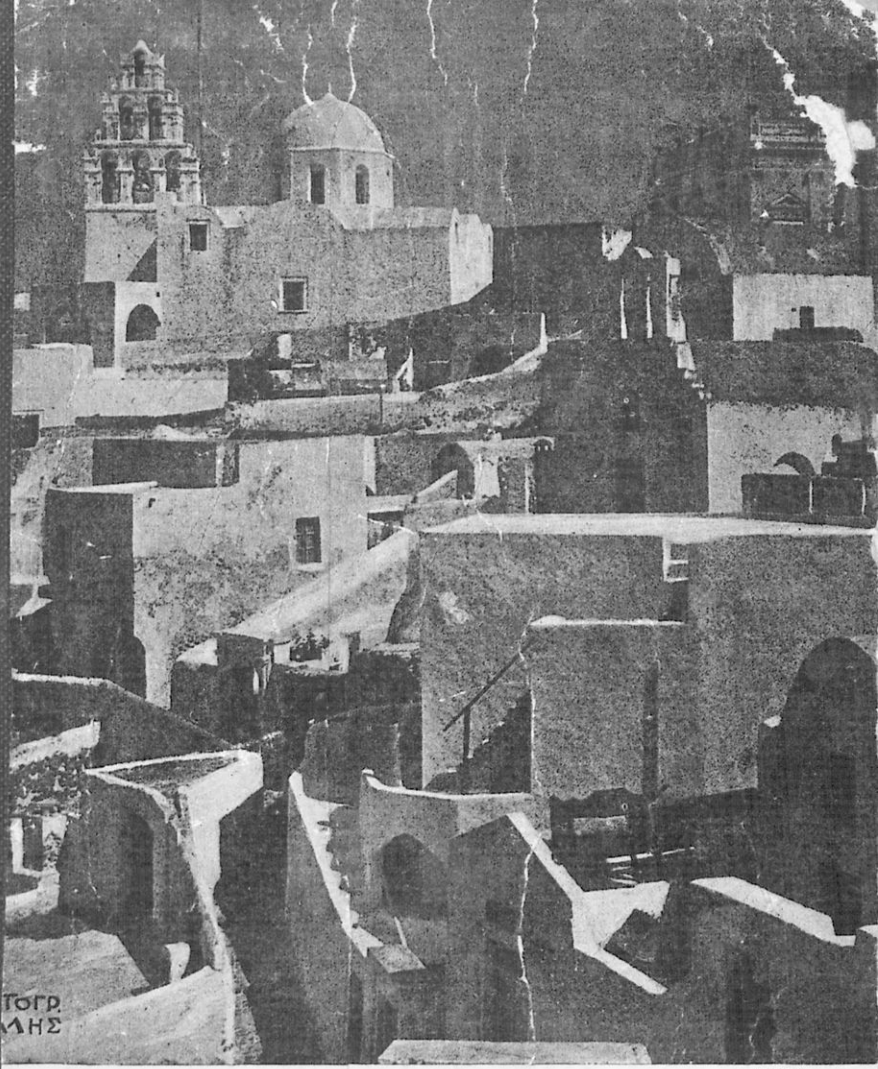

ΘΗΡΑ

Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Τιμᾶται μετὰ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 33.—
Βιβλιόσημον καὶ φόρος ἀναγκ. δανείου » 11.30
Ἀριθμὸς ἐγκριτ. ἀποφάσεως 41721

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤ
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ'ΙΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καθηγ. Δ. Γιαννοπούλου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1937 ΔΗΜ

Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ

Πεφαιωσίμου
ΛΚ

Η ΕΛΛΑΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & Σ^{ΙΑΣ} Α. Ε.
42 Ὁδὸς Σταδίου 42
1937

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὅλα τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου τούτου φέρουν τὴν σφραγῖδα τοῦ ἐκδότου καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

ΤΥΠΟΙΣ: Α. Ζ. ΔΙΑΛΗΣΜΑ ΚΑΡΟΡΗ 11 — ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΧΩΡΑΙ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζομεν παρατηροῦντες τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὅτι ἡ χώρα μας ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλα τμήματα ξηρᾶς καὶ ἀπὸ πλῆθος νήσων, μικρῶν καὶ μεγάλων, μεμονωμένων ἢ κατὰ συστάδας. Τὰ μεγάλα τμήματα τῆς ξηρᾶς ἀποτελοῦν *τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα* καὶ αἱ νῆσοι *τὴν νησιωτικήν*.

Τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶναι καὶ τὸ πλατύτερον ἐκ Δ πρὸς Α, ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου. Πρὸς Ν τὸ τμῆμα τοῦτο φθάνει μέχρι τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἑνώνει τὸν Μαλιακὸν καὶ Ἀμβρακικὸν κόλπον. Μέγα μέρος τοῦ βορείου τούτου τμήματος κατέχει ἡ ***Μακεδονία*** ἔχουσα δυτικῶς τὴν ***Ἤπειρον***, ἀνατολικῶς τὴν ***Θράκην*** καὶ νοτίως τὴν ***Θεσσαλίαν***.

Πρὸς νότον τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου εὑρίσκεται ἡ ***Στερεὰ Ἑλλάς***, ἐκτεινομένη ἐκ Δ πρὸς Α, ἀπὸ τὸ Ἰόνιον εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μία συνεχὴς σειρὰ κόλπων ἐκ Δ πρὸς Α, ὁ Πατραϊκός, ὁ Κορινθιακὸς καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀποχωρίζουν πρὸς Ν τὴν ***Πελοπόννησον***.

Ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς ἀποτελεῖ, εἰς τὸ σύνολόν της, μίαν πολύκολπον χερσόνησον, τὴν ὁποίαι βρέχουν δύο θάλασσαι, τὸ *Ἰόνιον πέλαγος* ἐκ Δ καὶ τὸ *Αἰγαῖον* ἐξ Α.

Τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα ἀποτελοῦν: ἀφ' ἑνὸς *αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου*, αἱ ὁποῖαι παρατάσσονται εἰς μίαν περίπου γραμμὴν κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος· καὶ ἀφ' ἑτέρου *αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου*, σχηματίζουσαι διαφόρους ὁμάδας. Εἰς τὰ νότια τοῦ Αἰγαίου ἡ ***Κρήτη*** καὶ τὰ ***Κύθηρα***, εἰς τὸ μέσον αἱ ***Κυκλάδες***, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἡ ***Εὔβοια*** καὶ αἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βόρειοι ***Σποράδες***, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἡ ***Λέσβος***, ἡ ***Χίος***, ἡ ***Σάμος*** καὶ τέλος εἰς τὸ βόρειον τμῆμα αἱ νῆσοι τοῦ Θρακικοῦ πελάγους.

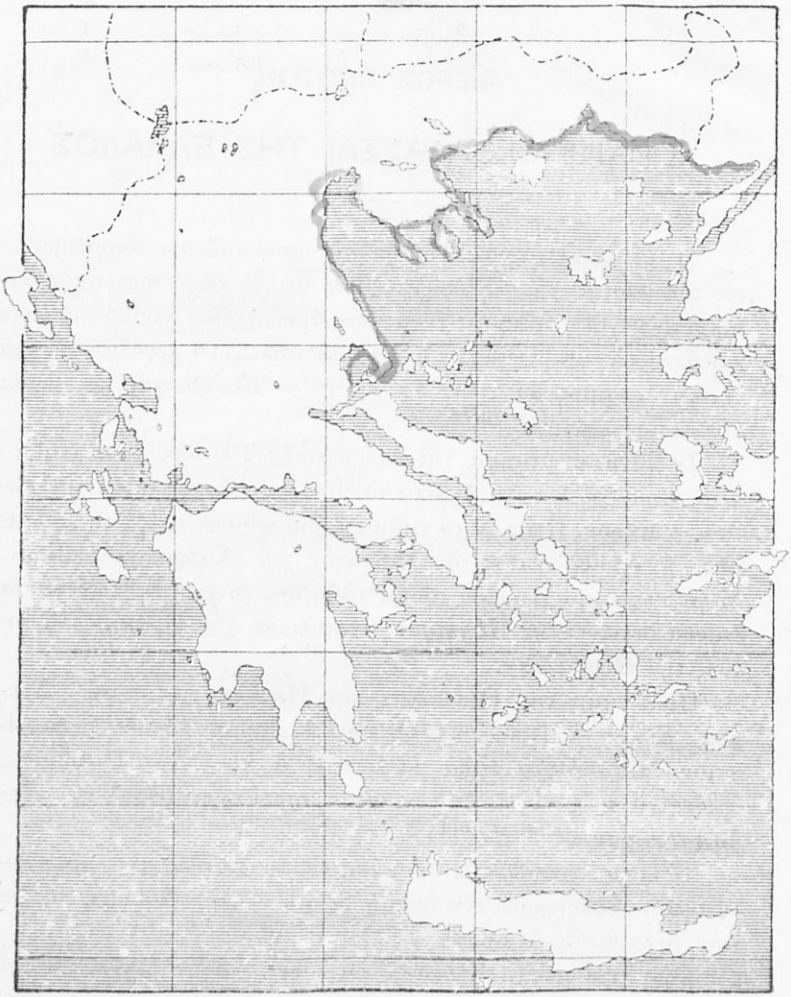

1. Χάρτης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ κλίμακα 1 : 6 000 000.
Ἀπόστασις 0,01 τοῦ μέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου ἰσοδύναμεῖ μὲ ἀπόστασιν 60 χιλιομέτρων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

(Αἱ γραμμαὶ τοῦ χάρτου τούτου δὲν εἶναι μεσημβρινοὶ καὶ παράλληλοι. Εἶναι ἁπλᾶ βοηθητικὰ τετράγωνα, χρήσιμα διὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὔκολον ἀντιγραφὴν καὶ μεγέθυνσιν αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς: Κατασκευάζομεν ἐπὶ φύλλου χάρτου τετράγωνα μὲ διπλασίας π. χ. διαστάσεις καὶ ἐπ' αὐτῶν σχεδιάζομεν τὴν Ἑλλάδα, ἀντιγράφοντες ἐκ τοῦ χάρτου τούτου. Οὕτω θὰ ἔχωμεν χάρτην τῆς Ἑλλάδος μὲ κλίμακα διπλασίαν. Ἀντὶ δηλ. γραμμὴ ἐπὶ τοῦ χάρτου 0,01 τοῦ μέτρου νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ διάστημα 60 χιλιομέτρων, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ὡς ἄνω χάρτην, θὰ ἰσοδυναμῇ μὲ διάστημα 30 χιλιομέτρων. Ἡ κλῖμαξ δηλαδὴ ἀπὸ $\frac{1}{6\,000\,000}$ θὰ αὐξηθῇ εἰς $\frac{1}{3\,000\,000}$. Ὁμοίως δυνάμεθα διὰ τετραγώνων μὲ τριπλασίας, τετραπλασίας ἢ ἑξαπλασίας διαστάσεις νὰ ἀντιγράψωμεν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ κλίμακα τριπλασίαν $\frac{1}{2\,000\,000}$ ἢ τετραπλασίαν $\frac{1}{1\,500\,000}$ ἢ ἑξαπλασίαν $\frac{1}{1\,000\,000}$. Τὴν κλίμακα ἠμποροῦμεν νὰ γράψωμεν καὶ οὕτω: 1 : 2 000 000 ἢ 1 : 1 500 000 κλπ.

Ἐὰν τὰ βοηθητικὰ τετράγωνα γίνουν πολὺ μεγάλα καὶ ἡ ἀντιγραφὴ γίνεται δυσκολωτέρα, δυνάμεθα ὡρισμένα τετράγωνα νὰ τὰ χωρίζωμεν εἰς μικρότερα. Ὁμοίως δυνάμεθα ν' ἀντιγράψωμεν καὶ πάντα ἄλλον χάρτην τοῦ παρόντος βιβλίου ἢ ἄλλου χαράσσοντες ἐπ' αὐτοῦ βοηθητικὰ τετράγωνα.

Δοκιμάσατε, λοιπόν, νὰ μεγεθύνετε αὐτὸν τὸν χάρτην καὶ σημειώσατε ἐπὶ τοῦ σχεδίου σας τὰ ὀνόματα: α' τῶν χωρῶν καὶ θαλασσῶν, β' τῶν γειτονικῶν κρατῶν, γ' τῶν μεγαλυτέρων νήσων).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. **Θεσσαλονίκη,** ἡ πρωτεύουσα τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

1. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

(35 000 τετρ. χιλιόμετρα—1 500 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Μακεδονία, ἡ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα ἑλληνικὴ χώρα, κατέχει τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Ἤπειρον ἕως τὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὰ σερβικὰ καὶ βουλγαρικὰ σύνορα ἕως τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος (βλ. χάρτην σελ. 16).

Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἡ ὁποία κατέχει τὸ $\frac{1}{4}$ καὶ πλέον ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς χώρας μας, περιλαμβάνεται :

α) ***Ἡ δυτικὴ Μακεδονία***, χώρα ὑψηλή, κλεισμένη μεταξὺ μικρῶν ὀροσειρῶν, καὶ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι τὸ ἠπειρωτικώτερον τμῆμα τῆς χώρας μας.

β) ***Ἡ κεντρικὴ*** καὶ γ) ***ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία***, χῶραι χαμηλαί, μὲ πολλά, ἐκτεταμένα καὶ γόνιμα βαθύπεδα, τὰ ὁποῖα χωρίζουν χαμηλαὶ κατῳκημέναι λοφοσειραί.

δ) ***Ἡ χερσόνησος Χαλκιδική,*** βαθέως διαμελισμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκτεινομένη πρὸς Ν μέσα εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἔχει, διὰ τοῦτο, πολλὰς ὁμοιότητας ὡς πρὸς τὸ κλῖμα καὶ τὴν βλάστησιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Μακεδονίας εἶναι ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν λεκανοπεδίων καὶ κοιλάδων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωριζομένων μεταξύ των πότε μὲ ὑψηλὰ ὄρη καὶ πότε μὲ χαμηλὰς καλλιεργουμένας καὶ κατοικουμένας λοφοσειράς. Οὕτω:

Α) Εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν σχηματίζονται:

α) ***Ἡ κοιλὰς τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος*** μεταξὺ *Πίνδου* καὶ *Βαρνοῦντος*. Ἡ κοιλὰς αὕτη ἀκολουθεῖ διεύθυνσιν ΒΑ-ΝΑ, ὡς καὶ αἱ ὀροσειραί, αἵτινες τὴν κλείουν ἑκατέρωθεν. Τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ κοίτη τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ ὁποία ἔχει σχηματισθῆ εἰς τὴν βαθυτέραν της γραμμήν. Διὰ τῆς κοιλάδος αὐτῆς ἄγει ἡ ὁδὸς Καστοριᾶς-Γρεβενῶν, ἀκολουθοῦσα καὶ αὐτὴ τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν.

β) ***Τὸ ὑψίπεδον τῆς Φλωρίνης*** μεταξὺ *Βαρνοῦντος* καὶ *Βερμίου*, τὸ ὁποῖον ἐπεκτεινόμενον πρὸς Β, ἐντὸς τῆς Σερβίας, σχηματίζει τὴν πεδιάδα τοῦ Μοναστηρίου. Τὸ ὑψίπεδον τοῦτο ἔχει ἐπίσης διεύθυνσιν ΒΔ-ΝΑ, καθὼς καὶ τὰ ὄρη Βαρνοῦς καὶ Βέρμιον. Καὶ αἱ κοῖται, τὰς ὁποίας σχηματίζουν τὰ ρέοντα ὕδατά του, ἀκολουθοῦν τὸν ἄξονα τῆς πεδιάδος, διευθυνόμενα ὅμως, ἀντιθέτως ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα, πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην Βεγορίτιδα (Ὀστρόβου) εἴτε, ἀκόμη βορειότερον, εἰς τὸν Ἐριγῶνα παραπόταμον τοῦ Ἀξιοῦ. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι καὶ ὁ οἰκισμὸς ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν μὲ τὸν κύριον ἄξονα τῶν πεδιάδων καὶ τῶν κοιλάδων. Οὕτω αἱ πόλεις Κοζάνη, Πτολεμαΐς καὶ Φλώρινα (βορειότερον δὲ καὶ τὸ Μοναστήρι), εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ΒΔ-ΝΑ γραμμῆς. Ὁμοίως τὰ Γρεβενά, ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Καστοριὰ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄνω Ἀλιάκμονος. Τὴν αὐτὴν δὲ διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν καὶ αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν τὰς πόλεις ταύτας.

γ) Ἀντίθετον διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ ἡ ***ταφροειδὴς κοιλὰς τοῦ κάτω Ἀλιάκμονος,*** περὶ τὸ μέσον τῆς ὁποίας εὑρίσκονται τὰ Σέρβια. Ἡ διεύθυνσίς της, ΝΔ-ΒΑ, εἶναι παράλληλος μὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀρέων *Χασίων-Καμβουνίων-Πιερίων*, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Ἡ κοιλὰς αὕτη τῶν Σερβίων, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι, ἀποτελεῖ τεράστιον ρῆγμα τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίσθη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχήν.

Β) Εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν εὑρίσκονται:

α) Τὸ ἐκτεταμένον ***βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης***, τὸ ὁποῖον διαρρέουν οἱ ποταμοὶ Ἀλιάκμων, Λουδίας, Ἀξιὸς καὶ ὁ χειμαρρώδης Γαλλικός. Μέγα μέρος τῆς πεδιάδος ταύτης σκεπάζεται ἀπὸ τὰ ἕλη τοῦ Λουδία καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν, μεγάλα δὲ ὑδραυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα τῆς πεδιάδος Θεσσαλονίκης θ' ἀποδώσουν νέας γαίας 500 000 στρεμμ. καὶ θὰ προστατεύσουν ἀπὸ τὰς πλημμύρας καὶ ἐν γένει θὰ βελτιώσουν τὴν καλλιέργειαν ἄλλων 750 000 στρεμμάτων. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων τούτων, 800 000 στρέμματα γῆς θὰ εἶναι ποτιστικὰ καὶ θὰ ἠμποροῦν νὰ σπείρωνται δύο φορὰς τὸ ἔτος.

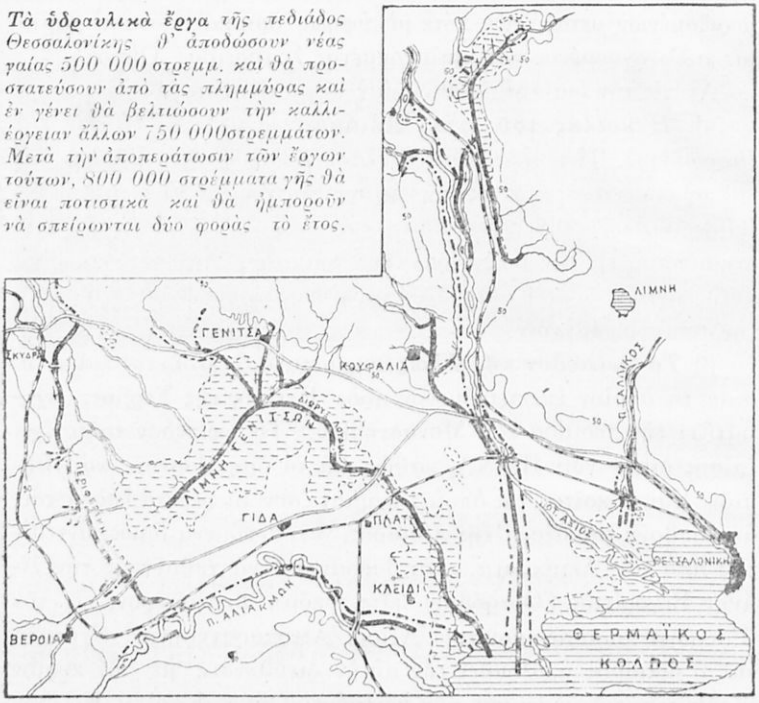

3. Χάρτης ὑδραυλικῶν ἔργων πεδιάδος Θεσσαλονίκης.

(Ἡ μαύρη γραμμή, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν λίμνην τῶν Γιανιτσῶν καὶ τὰ ἕλη μέχρι θαλάσσης, παριστᾷ τὴν διώρυγα τοῦ Λουδία. Δι' αὐτῆς θ' ἀποστραγγισθοῦν τὰ ἀπέραντα ταῦτα ἕλη. Ἡ περιφερικὴ διῶρυξ, ἀριστερὰ (μήκους 40 χλμ.), συλλέγει τὰ κατερχόμενα ἐκ Βερμίου νερὰ καὶ τὰ διοχετεύει εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἀλιάκμονος. Μικραὶ διώρυγες ἑνώνουν τοὺς μαιάνδρους τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ οὕτω συντομεύουν καὶ εὐθυγραμμίζουν τὴν κοίτην του. Μεγάλη διῶρυξ, ἄνω δεξιά, διοχετεύει τὰ νερὰ τῶν λιμνῶν Ἀρτζὰν καὶ Ἀματόβου εἰς τὸν Ἀξιόν, αἱ ὁποῖαι οὕτω ἀπεξηράνθησαν. Μία, τέλος, διῶρυξ κάτω δεξιὰ (μήκους 21 χιλιομ.), ἀποτελεῖ τὴν νέαν κοίτην τοῦ Ἀξιοῦ, οὕτω δὲ αἱ ἐκβολαί του μετατίθενται δυτικώτερα. Τοῦτο γίνεται διὰ νὰ σωθῇ ὁ λιμὴν Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον θὰ ἔκλειεν ἐντὸς ἑνὸς αἰῶνος ὁ Ἀξιὸς μὲ τὴν ἰλύν του.

Αἱ διακεκομμέναι γραμμαὶ —.—.—. δεικνύουν ἀναχώματα δηλ. μακροὺς σωροὺς χωμάτων, τοὺς ὁποίους κατασκευάζουν κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν καὶ τῶν διωρύγων, διὰ νὰ ἐμποδίζουν τὰς πλημμύρας).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λικὰ ἔργα ἐκτελοῦνται διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ πεδιὰς αὕτη ἀπὸ τὰ ἕλη της καὶ προστατευθῇ κατὰ τῶν πλημμυρῶν.

Πρὸς τὰ ΒΔ τοῦ βαθυπέδου τῆς Θεσσαλονίκης σχηματίζεται μεταξὺ *Βερμίου* καὶ *Παΐκου* ἡ ***πεταλοειδὴς κοιλὰς τῆς Ἀλμωπίας*** (Καρατζόβας). Ἡ κοιλὰς αὕτη προφυλαττομένη ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους ὑπὸ τῶν πέριξ δασωμένων ὀρέων καὶ ἔχουσα ἀφθόνους πηγάς, φημίζεται διὰ τὴν εὐφορίαν της.

Τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι τὸ κέντρον τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Μακεδονίας. Τὰ ὄρη ποὺ τὸ περιβάλλουν, διασχίζονται ἀπὸ μακρὰς κοιλάδας ἢ διακόπτονται ἀπὸ εὐκολοδιαβάτους αὐχένας, ὁπόθεν διέρχονται ὁδοὶ καὶ σιδηροδρομικαὶ γραμμαί. Οὕτω διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος διέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Κοζάνην καὶ τὰ Γρεβενά· διὰ τοῦ αὐχένος τοῦ Βερμίου, ὅστις σχηματίζεται εἰς τὴν Ἔδεσσαν, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ τὸ Μοναστήρι· ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ ἔχει στρωθῇ ἡ σπουδαιοτάτη γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Γευγελῆς-Βελιγραδίου, ἡ ὁποία ἑνώνει τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Τέλος διὰ τοῦ αὐχένος τῶν Πορρῶν διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος πρὸς τὴν Ἀν. Μακεδονίαν καὶ Θράκην. *(Παρατηρήσατε τὰς διαβάσεις ταύτας εἰς τὸν ἐκτὸς κειμένου χάρτην τῆς Μακεδονίας τῆς σελ. 16).*

β) ***Ἡ ταφροειδὴς κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ,*** ἔχουσα διεύθυνσιν ΒΔ-ΝΑ, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν καρδίαν τῆς Σερβίας καὶ φθάνει εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς Β τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, ἐντὸς τοῦ σερβικοῦ ἐδάφους καὶ ὡς συνέχειά της, σχηματίζεται δευτέρα κοιλάς, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ρέει πρὸς Β ὁ Μοράβας, παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως. Αἱ δύο αὗται κοιλάδες, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται δι' εὐκολοδιαβάτου ὀροπεδίου, συνέχεια ἡ μία τῆς ἄλλης, ἀποτελοῦν σπουδαιότατον *φυσικὸν δρόμον* μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἰγαίου. Ἀπὸ τὸν φυσικὸν αὐτὸν δρόμον ἐπέρασαν ἄλλοτε οἱ ἐπιδρομεῖς, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν βόρειον Βαλκανικὴν νὰ κατακτήσουν τὴν Μακεδονίαν. Δι' αὐτοῦ δέ, ὡς εἴπομεν, διέρχεται σήμερον ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης-Βελιγραδίου *(βλ. χάρτην 4 καὶ τὰς ὁδηγίας του εἰς τὴν ἑπομένην σελίδα).*

Γ) Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν σχηματίζονται :

α) ***Τὸ λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν,*** διαρρεόμενον ἀπὸ τὸν Στρυμῶνα. Ἡ πεδιὰς αὕτη χωρίζεται ἀπὸ ἐκείνην τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῶν χαμηλῶν καὶ εὐκολοδιαβάτων ὑψωμάτων τοῦ Λα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

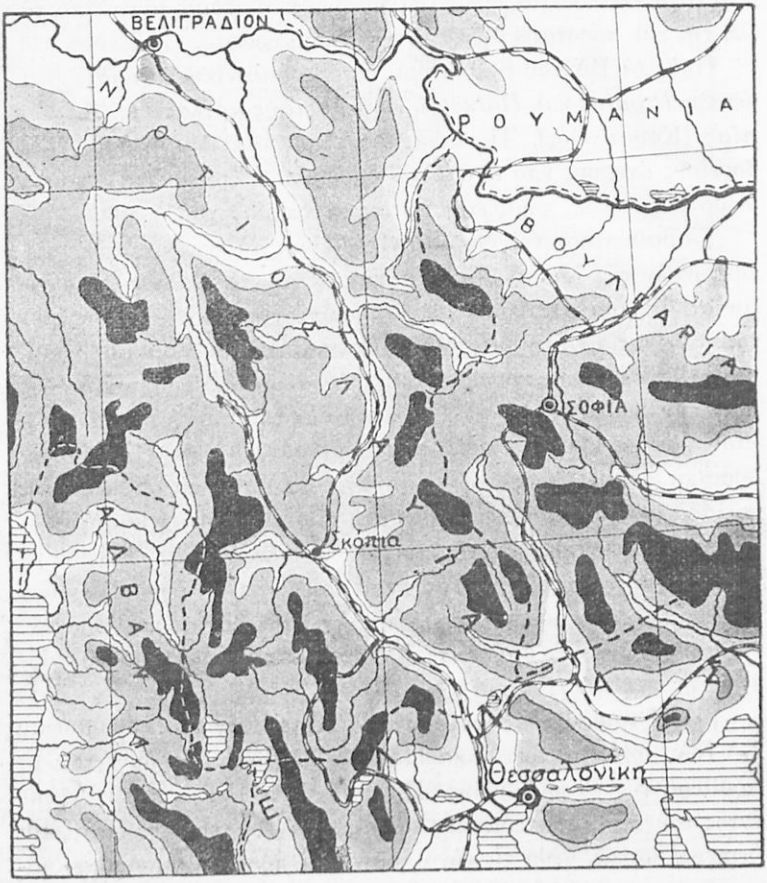

4. Χάρτης τῶν κοιλάδων Ἀξιοῦ-Μοράβα.

(Αἱ διάφοροι ἀποχρώσεις ἀπὸ τοῦ λευκοῦ μέχρι τοῦ μαύρου παριστοῦν τα διάφορα ὕψη τοῦ ἐδάφους κατὰ σειράν : Τὸ λευκὸν παριστᾷ ὕψος τὸ πολὺ μέχρι 200 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὸ ἀνοικτὸν φαιὸν παριστᾷ ὕψος 200—500 μ., τὸ βαθύτερον 500—1000, τὸ μαῦρον ἄνω τῶν 1000 μ. ὕψη.

Παρατηρήσατε τὸν **διάδρομον** *χαμηλοῦ ἐδάφους, ὅστις ἑνώνει τὰ λεκανοπέδια Θεσσαλονίκης καὶ Βελιγραδίου. Παρακολουθήσατε τὸ ρεῦμα τῶν δύο ποταμῶν, ἀπὸ τὰς πηγάς των εἰς τὸ ὑψηλότερον ἔδαφος τῶν κοιλάδων (ὀροπέδιον Κοσσυφοπεδίου) μέχρι τῶν ἐκβολῶν των. Περιγράψατε τὴν πορείαν τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Βελιγραδίου).*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χανᾶ. Δι' αὐτῶν διέρχεται ἡ ὁδὸς Θεσσαλονίκης - Σερρῶν, βορειότερον ταύτης ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ νοτιώτερον ἡ νέα μεγάλη ἁμαξιτὴ ὁδὸς Θεσσαλονίκης - Καβάλλας, ἡ ὁποία εἶναι ὑπὸ κατασκευήν. Τὸ λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν κλείεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ὄρος *Κερδύλλιον* καὶ τὸ *Παγγαῖον* καί, ὡς ἐκ τούτου, τὰ νερὰ του δὲν εὑρίσκουν ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Οὕτω δὲ σχηματίζονται γύρω ἀπὸ τὴν λίμνην Κερκινίτιδα ἐκτεταμένα ἕλη. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἑλῶν τούτων ἐκτελοῦνται ἤδη καὶ ἐκεῖ μεγάλα ὑδραυλικὰ ἔργα.

β) ***Τὸ λεκανοπέδιον τῆς Δράμας.*** Τοῦτο χωρίζεται ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν διὰ τοῦ ὄρους *Μενοικίου* καὶ *Παγγαίου* καὶ τῆς χαμηλῆς ζώνης τῶν λόφων τῆς Ἀλιστράτης. Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο κλείεται ἐπίσης πρὸς Ν ἀπὸ τὸ ὄρος *Σύμβολον* καὶ τὰ νερά του συγκεντρώνονται εἰς τὰ βαθύτερα μέρη του, ὅπου σχηματίζουν τὰ ἀπέραντα ἕλη τῶν Φιλίππων. Τὰ πλεονάζοντα νερὰ τῶν ἑλῶν τούτων χύνονται διὰ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη εἰς τὴν Κερκινίτιδα λίμνην.

γ) ***Ἡ πεδιὰς τοῦ Νέστου,*** ἀνατολικῶς τῆς Καβάλλας, σχηματισθεῖσα ἀπὸ τὴν ἰλὺν καὶ τὰς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, καλύπτεται εἰς πολλὰ μέρη της ἀπὸ ἕλη.

Τὰ εὔφορα ταῦτα λεκανοπέδια τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπῆρξαν πάντοτε κέντρα μεγάλων πληθυσμῶν. Ἡ εὔκολος δὲ ἐπικοινωνία μεταξὺ αὐτῶν ἐπέτρεψε, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ ἀκμάσῃ τὸ μόνον μεγάλον κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Ἑλλάδι, τὸ μακεδονικὸν κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

δ) ***Ἡ Χαλκιδική,*** χερσόνησος ὀρεινὴ καὶ δύσβατος. Εἰς τὸ κύριον σῶμά της ὑψώνεται τὸ ὄρος *Χολομών*. Αἱ τρεῖς στεναὶ χερσόνησοί της, ἀπομειναρία ρηγμάτων τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἐπίσης ὀρειναί. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν χερσονήσων τούτων, ὑψώνεται ὁ *Ἄθως* ἢ *Ἅγιον Ὄρος* μὲ ἀποτόμους κλιτύας. Αἱ χερσόνησοι αὐταί, καθὼς καὶ οἱ μεταξύ των κόλποι, διευθύνονται ΝΑ δηλ. πρὸς τὸ βαθύτερον μέρος τοῦ βορείου Αἰγαίου πελάγους.

Τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας, ἀναλόγως τῆς διευθύνσεώς των, δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς δύο κατηγορίας. Εἰς τὰ διευθυνόμενα ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ εἰς τὰ διευθυνόμενα ἐκ Δ πρὸς Α.

Βορειονοτίαν διεύθυνσιν ἢ ἀκριβέστερον ΒΔ - ΝΑ ἔχουν ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πίνδος, ὁ ***Βαρνοῦς***, τὸ πλούσιον εἰς βοσκὰς καὶ πηγὰς ***Βέρμιον***, καὶ τὸ ***Πάϊκον***.

Δυτικοανατολικὴν δὲ διεύθυνσιν ἔχουν:

α) Ὁ ***Βόρας*** καὶ ἡ ***Κερκίνη*** εἰς τὰ σύνορα.

β) Τὰ ***Χάσια-Καμβούνια-Πιέρια***, χωρίζοντα τὴν Μακεδο-

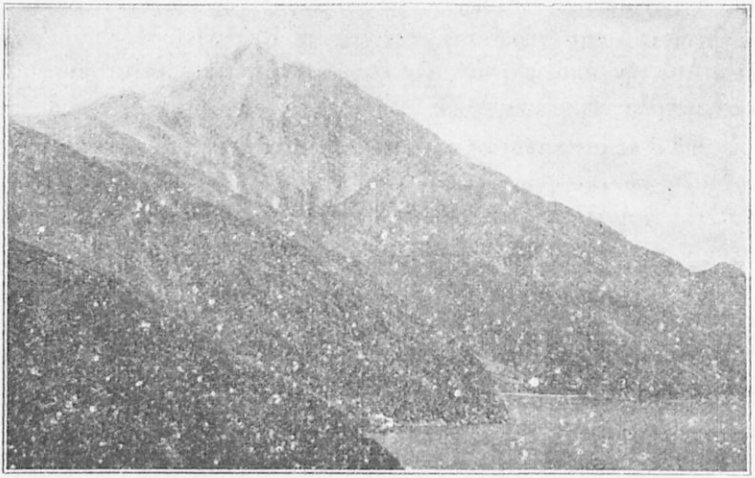

Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

5. Ὁ **Ἄθως** ἢ **Ἅγιον Ὄρος**, καταφύγιον τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀποτελεῖ σήμερον ἀπέραντον μουσεῖον πλουσίας βυζαντινῆς τέχνης.

νίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, ὁ ὑψηλὸς ***Ὄλυμπος*** (2918 μ.) μὲ τὰς δύο πρὸς Α διακλαδώσεις του, ὁ ***Χορτιάτης*** παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ ***Χολομὼν*** εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τὸ ***Κερδύλλιον*** καὶ τὸ ***Παγγαῖον*** νοτίως τῆς πεδιάδος Σερρῶν, καὶ τὸ ***Σύμβολον*** παρὰ τὴν Καβάλλαν. Ἐκ τούτων τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὰ νότια τῆς Μακεδονίας, κλείουν ὡς φραγμοὶ τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἐμποδίζουν τὴν θαλασσίαν αὖραν νὰ τὰς δροσίσῃ κατὰ τὸ θέρος καὶ νὰ μετριάσῃ τὸ δριμὺ ψῦχος κατὰ τὸν χειμῶνα. Προσέτι δὲ ἐμποδίζουν καὶ τὴν ἐλευθέραν διέξοδον τῶν ὑδάτων πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀναγκάζουν ταῦτα νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ νὰ σχηματίσουν ἕλη. Οὕτω δὲ αἱ Δ-Α αὗται παραθαλάσσιαι ὀροσειραὶ ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τὸ κλῖμα τῆς Μακεδονίας.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τῆς Ἑλλάδος, κυρίως διότι ἡ ποταμία περιοχὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτῶν ἐκτείνεται πολὺ βορειότερον τῶν ἑλληνικῶν συνόρων, ἐντὸς τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Πλὴν τοῦ **Ἀλιάκμονος,** τοῦ ὁποίου ὁλόκληρος ἡ κοίτη εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὁ **Νέστος,** ὁ **Στρυμὼν** καὶ ὁ μεγαλύτερος ὅλων **Ἀξιός,** ἔχουν μέγα μέρος τῆς κοίτης των εἰς τὰς γειτονικάς μας χώρας. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ μέγεθός των, οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι πλωτοί, διότι δὲν ἔχουν πάντοτε τὰ ἀπαιτούμενα νερὰ καὶ οὔτε ἡ κοίτη των εἶναι εὐνοική. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν, δηλ. τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἔχουν ἄφθονα νερά. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχήν, δηλ. τὸ καλοκαίρι, τὸ ρεῦμα των εἶναι ρηχόν, καὶ μέσα εἰς αὐτὸ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κινηθοῦν οὔτε μικρά, ἔστω, πλοιάρια. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκβολαὶ τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, εἶναι δυσμενεῖς, διότι φράσσονται ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν ἰλὺν καὶ οὕτω σχηματίζονται Δέλτα μὲ πολὺ ἀβαθῆ στόμια *(εἰκ. 6).*

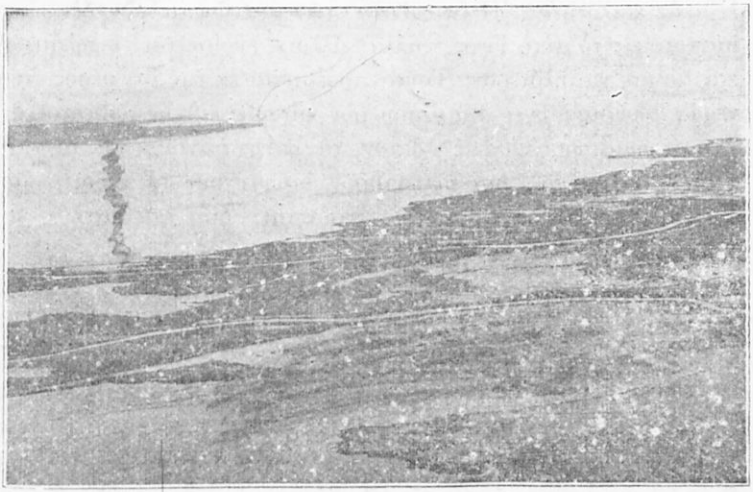

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

6. Ἀξιός. Ἑλώδεις ἐκβολαί. Διακρίνονται οἱ δύο βραχίονες τοῦ ποταμοῦ, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τὸ στενόμακρον Δέλτα του. *(Ἐξ ἀεροπλάνου)*

Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας συχνὰ πλημμυρίζουν καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὰς γύρω γεωργικὰς ἐκτάσεις. Διὰ τοῦτο κατασκευάζονται κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν των, ὅπου αὗται εἶναι χαμηλαί, μικρὰ ἀναχώματα, καὶ γενικῶς διορθώνεται ἡ κοίτη των ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κίνδυνος πλημμυρῶν *(βλ. χάρτην 3).*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πολὺ περισσότερον ἐπιζήμιαι καὶ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ὑγείαν τῶν κατοίκων εἶναι αἱ λίμναι καὶ τὰ ἕλη τῆς Μακεδονίας, ἰδίως τῶν βαθυπέδων. Αἱ λίμναι καὶ τὰ ἕλη ταῦτα εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν σχηματίζονται εἰς τὰ χαμηλότερα, δι᾽ αὐτὸ δὲ καὶ γονιμώτερα, ἐδάφη τῶν πεδιάδων, ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκουν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Οὕτω δὲ καὶ ἀπεράντους εὐφόρους ἐκτάσεις ἀφαιροῦν ἀπὸ τὴν γεωργίαν καὶ ἑστία μολυσματικὴ διὰ τοὺς περιοίκους γίνονται.

Αἱ μεγαλύτεραι τοιαῦται ἑλώδεις ἐκτάσεις εἶναι: Εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν ἡ λίμνη καὶ τὰ ἕλη τῶν ***Γιανιτσῶν***, τοῦ ***Λουδία*** καὶ τοῦ ***Ἀξιοῦ***, αἱ λίμναι ***Κορώνεια*** καὶ ***Βόλβη***, βορείως τῆς Χαλκιδικῆς. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἡ ***Κερκινῖτις*** (τ᾽ Ἀχινοῦ) καὶ ***τὰ ἕλη τῶν Φιλίππων***.

Αἱ λίμναι τῶν ὀρεινῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας (***Καστοριᾶς, Βεγορῖτις*** κ.λ.π.) ἔχουν σχηματισθῆ μέσα εἰς μεγάλας ἀσβεστολιθικὰς κοιλότητας. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν αὐτῶν δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, ἀλλὰ ἄλλοτε εὑρίσκεται ὑψηλότερον καὶ ἄλλοτε χαμηλότερον. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι μέρος τῶν νερῶν των διαφεύγει διὰ μέσου τῶν κάτωθεν αὐτῶν ἀσβεστολιθικῶν στρωμάτων. Ὁσάκις λοιπόν, τὰ ὑπόγεια ἀνοίγματα, αἱ ὑπόγειαι καταβόθραι, διὰ τῶν ὁποίων διαφεύγουν τὰ νερά, φράσσονται, ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ὑψώνεται, διὰ νὰ κατέλθῃ καὶ πάλιν, ὅταν ταῦτα ἀνοίγωνται.

Παράλια. Τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἐκ Δ πρὸς Α παρουσιάζουν τὰς ἑξῆς ἀνωμαλίας:

Εἰς τὸ δυτικώτερον σημεῖον ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως μέσα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει τὸν ***Θερμαϊκὸν*** κόλπον, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται ὁ *λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης*. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου οἱ ποταμοὶ Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Λουδίας Γαλλικός, ἐκβάλλοντες ἐκεῖ, προσχώνουν ἀδιακόπως μὲ τὴν ἰλύν των τὴν θάλασσαν. Ἔχουν δὲ σχηματίσει προεξοχὴν τῆς πεδιάδος πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπειλοῦν ν᾽ ἀποκλείσουν τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης *(παράβαλε εἰκ. 6 καὶ χάρτην 3)*. Ἀνατολικῶς ὁ Θερμαϊκὸς κλείεται ὑπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Χαλκιδικῆς. Εἰς τὴν νοτίαν ταύτης πλευράν, σχηματίζονται αἱ τρεῖς μακραὶ χερσόνησοι, ἡ *Κασσάνδρα*, ἡ *Σιθωνία* καὶ ὁ *Ἄθως* ἢ *Ἅγ.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὄρος. Μεταξὺ τούτων διανοίγονται δύο βαθεῖς κόλποι, ὁ κόλπος τῆς ***Κασσάνδρας*** καὶ ὁ τοῦ ***Ἁγ. Ὄρους***.

Ἀνατολικῶς τῆς Χαλκιδικῆς σχηματίζεται ὁ ***Στρυμωνικὸς*** κόλπος καὶ παραιτέρω ὁ κόλπος τῆς ***Καβάλλας***. Ἐκεῖ εὑρίσκεται ὁ λιμὴν τῆς Καβάλλας καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κόλπου ὁ ὅρμος τῶν Ἐλευθερῶν. Ἀπέναντι τοῦ κόλπου τούτου ὑψώνεται ἡ ὀρεινὴ καὶ δασώδης νῆσος *Θάσος*.

Τὰ παράλια τῆς Ἀν. Μακεδονίας εἶναι καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν γραμμήν των ἀπότομα, διότι κατατρώγονται ἀπὸ τὰ κύματα τῶν νοτίων ἀνέμων.

Κλῖμα. Ἡ Μακεδονία ὡς βορειοτέρα περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος ἔχει καὶ τὸ ψυχρότερον κλῖμα. Ἐκτὸς ὅμως τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως καὶ ἄλλαι αἰτίαι ἐπηρεάζουν τὸ κλῖμα της

Καὶ πρῶτον ἡ δυτικὴ Μακεδονία μὲ τὰ ὑψηλὰ ὄρη της καὶ τὰ ὀροπέδιά της, μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν τῆς ἀποκρύπτει ἐντελῶς ὁ ὀγκώδης κορμὸς τοῦ Ὀλύμπου, ἔχει τοὺς βαρυτέρους ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος χειμῶνας, μὲ πολλὰ χιόνια.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μορφὴ τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν ἐπηρεάζει τὸ κλῖμα της. Οὕτω αἱ μακραὶ Β-Ν κοιλάδες εὐκολύνουν τὴν κάθοδον τῶν βορείων ἀνέμων, τῶν τόσον συχνῶν εἰς τὴν χώραν μας. Οἱ ἄνεμοι δὲ οὗτοι πνέοντες ἐλευθέρως ἐπὶ τῶν λεκανοπεδίων τῆς Μακεδονίας, καθιστοῦν τὸ ψῦχος κατὰ τὸν χειμῶνα δριμύτατον. Τοιοῦτος ψυχρὸς ἄνεμος εἶναι ὁ γνωστὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὸ ὄνομα «*βαρδάρης*», ὁ ὁποῖος κατέρχεται πρὸς τὴν πόλιν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ (λεγομένου καὶ Βαρδάρη). Καὶ ἐνῷ οἱ βόρειοι ξηροὶ ἄνεμοι πνέουν ἐλευθέρως εἰς τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας, οἱ ὑγροὶ νότιοι, οἱ καὶ σπανιώτεροι, ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰς Δ-Α ὀροσειράς, αἱ ὁποῖαι ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῶν μακεδονικῶν παραλίων. Τὰ παραλιακὰ ταῦτα ὄρη ἐμποδίζουν ἀκόμη καὶ τὴν θαλασσίαν αὔραν νὰ δροσίσῃ κατὰ τὸ θέρος τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας. Ὡς ἐκ τούτου ἔχομεν *δριμεῖς χειμῶνας, μὲ πολλὰς χιόνας, καὶ πολὺ θερμὰ θέρη*. Ὁ χαρακτὴρ ἑπομένως τοῦ κλίματος τῆς Μακεδονίας εἶναι ***χερσαῖος, ἠπειρωτικός,*** ὄχι θαλάσσιος.

Ἐξαίρεσιν βεβαίως ἀποτελεῖ ἡ Χαλκιδική, ἡ ὁποία περιβρέχεται καὶ βαθέως διαμελίζεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔχει διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦτο κλῖμα ἠπιώτερον, μὲ πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ θαλάσσιον κλῖμα νοτιωτέρων ἑλληνικῶν παραλίων.

Φυτὰ καὶ ζῷα. Ἑπόμενον εἶναι ὅτι ἀνάλογος μὲ τὸ κλῖμα τοῦ τόπου θὰ εἶναι καὶ ἡ βλάστησις, ἡ χλωρὶς αὐτοῦ. Καὶ πραγματικὰ εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ βορειότερα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὅπου τὸ κλῖμα, ὡς εἴπομεν, εἶναι ἠπειρωτικόν, βλαστάνουν φυτὰ ἀγαπῶντα τὰς χιόνας. Ἡ Πίνδος, τὸ Βέρμιον, ὁ Βόρας, τὸ Πάϊκον, ἡ Ροδόπη ἔχουν πυκνὰ καὶ ὡραῖα δάση *ὀρεινῆς πεύκης* καὶ *ὀξυᾶς*. Ἐνῶ εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη βλαστάνουν φυτά, τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν θερμότερα κλίματα, ὅπως εἶναι οἱ πλατύφυλλοι, ἀειθαλεῖς θάμνοι *τῆς μυρτιᾶς, τῆς κουμαριᾶς, τῆς δάφνης* κλπ. Καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν φύονται δάση *χαλεπίου πεύκης*, ὅπως εἰς τὴν Θάσον καὶ τὰς νοτίους χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἐπικρατεῖ τελείως τὸ θαλάσσιον κλῖμα. Ἐκεῖ ἐπίσης, μαζὶ μὲ τὴν χαλέπιον πεύκην, εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ ἐλαία, ἡ ὁποία ἀγαπᾷ τὸ μέτριον θαλάσσιον κλῖμα τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς Μακεδονίας ζῶσι πολλὰ μεγάλα ἄγρια ζῷα: *ἄρκτοι* (εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν), *λύκοι, τσακάλια, ἀλώπεκες, τρόχοι, αἴλουροι*. Ἐπίσης *ἀγριόχοιροι, ἔλαφοι, δορκάδες* καὶ *ἄλλα*.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωργία. Ἡ Μακεδονία εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας γεωργικὰς περιοχάς μας. Τὸ ἔδαφος τῶν πολλῶν καὶ ἐκτεταμένων λεκανοπεδίων της ἀποτελεῖται ἀπὸ χῶμα γόνιμον, προερχόμενον ἀπὸ προσχώσεις. Τὰ δασωμένα ἀσβεστολιθικὰ βουνὰ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας δίδουν ἄφθονον μαυρόχωμα, τὸ ὁποῖον παρασύρεται σιγὰ σιγὰ μὲ τὰς βροχὰς καὶ στρώνει τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις της. Εἰς αὐτὰς λοιπὸν καλλιεργοῦνται σιτηρὰ καί, πλησίον τῶν ποταμῶν, καλαμπόκια. Ὑψηλότερον ὅμως, εἰς τὰς κλιτῦς τῶν βουνῶν, τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι καλλιεργήσιμον καὶ σκεπάζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ δάση ἢ χρησιμοποιεῖται διὰ βοσκάς. Ἐπάνω, λοιπόν, εἰς τὰ βουνὰ τῆς Δ. Μακεδονίας τρέφονται χιλιάδες αἰγοπροβάτων κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν χειμῶνα, ὁδηγοῦνται εἰς χαμηλότερα καὶ θερμότερα μέρη, τὰ «*χειμαδιά*».

Τὸ ἔδαφος τῶν λεκανοπεδίων τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μακεδονίας προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι γό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΡΤΗΝ

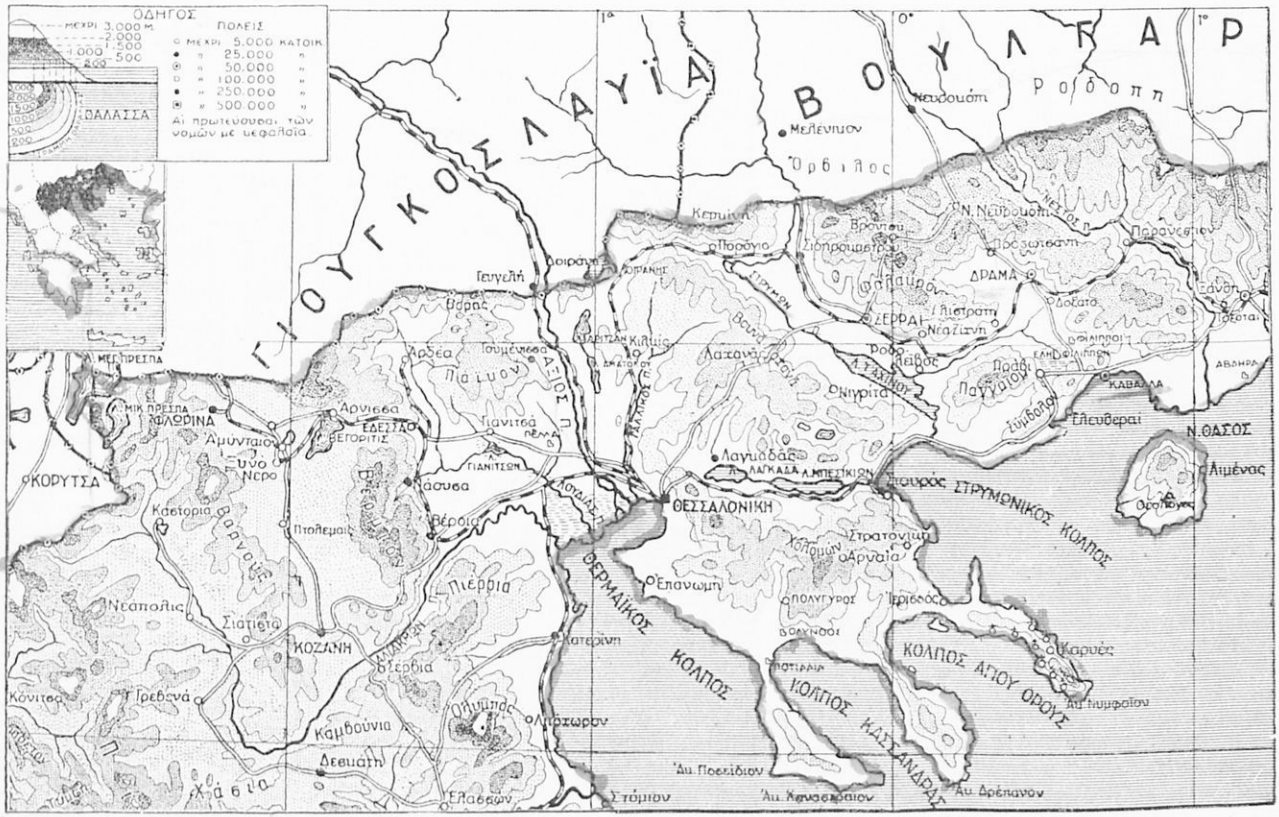

7. Φυσικὸς καὶ πολιτικὸς χάρτης τῆς Μακεδονίας.

(Κλ. 1 : 2.000.000, δηλ. γραμμὴ 0,01 τοῦ μέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπόστασιν 20 χλμ. ἐπὶ τοῦ ἐδάφους)

(1. Παρατηρήσατε τὴν θέσιν καὶ παρακολουθήσατε τὴν διεύθυνσιν τῶν διαφόρων ὀροσειρῶν, τῶν μεταξὺ αὐτῶν λεκανοπεδίων καὶ τῶν ποταμῶν. 2. Παρατηρήσατε τὴν διαφορὰν ὕψους τῶν πεδιάδων τῆς Δ. Μακεδονίας ἀπὸ τῆς κεντρικῆς καὶ Α. 3. Παρακολουθήσατε τὴν πορείαν τῶν ὁδῶν καὶ σιδηροδρ. καὶ ἐξηγήσατε τὴν αἰτίαν τῶν καμπῶν των.

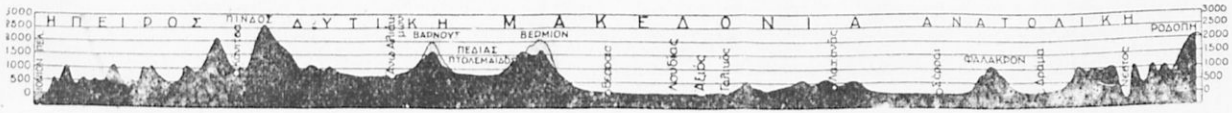

8. Κάθετος τομὴ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας διὰ Κονίτσης-Βερροίας-Δράμας.

(Τὰ ὄρη εἶναι 10 φορὰς ὑψηλότερα τοῦ κανονικοῦ ἐν σχέσει μὲ τὸ μῆκος, διὰ νὰ φαίνωνται. Παραβάλετε βουνὰ καὶ πεδιάδας, ὡς φαίνονται εἰς τὸν χάρτην, μὲ τὸ σχῆμα τῆς τομῆς).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νιμον. Εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη τῶν κοιλάδων ὑπάρχουν πλούσια χώματα καταλληλότατα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Εἰς τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, εἰς τὰς κλιτῦς τῶν κοιλάδων τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, εὐδοκιμεῖ ὁ καπνός. Ὑψηλότερα ὅμως, ἐπὶ τῶν βουνῶν, τὸ ἔδαφος εἶναι πτωχότερον καὶ κατέχεται ἀπὸ δάση ἢ χρησιμοποιεῖται διὰ βοσκάς.

Τὸ κλῖμα τῆς Μακεδονίας καὶ γενικῶς τῆς βορείου Ἑλλάδος, μὲ τοὺς ψυχροὺς καὶ βαρεῖς χειμῶνας καὶ τὰ θερμὰ καὶ ξηρὰ καλοκαίρια, δὲν εἶναι βεβαίως εὐνοϊκὸν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν εἰδῶν, ὅσα ἐπιτυγχάνουν εἰς τὰ παράλια τῆς νοτίου Ἑλλάδος (τῆς σταφίδος, τῆς ἐλαίας κλπ.· βλ. χάρτας σελ. 159, 161). Ὅμως εἰς τὴν Μακεδονίαν εὐδοκιμοῦν τὰ *σιτηρά*, τὰ ὁποῖα ἀντέχουν ἐξ ἴσου εἰς τὰ ψυχρά, καθὼς καὶ εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, τὰ *καπνά*, τὰ ὁποῖα εὑρῆκαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην πολὺ εὐνοϊκοὺς ὅρους καὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς ἐξαιρετικὰς καὶ περιζητήτους ποικιλίας.

Ἀλλ' εἰς τὴν γεωργικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μακεδονίας συνετέλεσε καὶ ἄλλος παράγων ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλῖμα της. Ἡ ἐργατικότης τῶν κατοίκων της καὶ ἡ ἐγκατάστασις μέσα εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις της 100 000 περίπου προσφυγικῶν οἰκογενειῶν.

Σήμερον καλλιεργοῦνται εἰς τὴν Μακεδονίαν περὶ τὰ 5 500 000 στρέμματα. Ἐξ αὐτῶν τὰ 4 200 000 καλλιεργοῦνται μὲ σιτηρὰ καὶ 300 000 κατὰ μέσον ὅρον μὲ καπνά, τὰ δὲ ὑπόλοιπα μὲ ὄσπρια, βάμβακα, σησάμι, ἀμπέλους, μορέας κλπ. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὴν *ἀξίαν τῆς παραγωγῆς*, τότε τὰ σιτηρὰ τῆς Μακεδονίας ἀντιπροσωπεύουν τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν σιτηρῶν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ καπνά της ἀξίζουν ὅσον καὶ τὰ καπνὰ τῆς ὑπολοίπου χώρας. Ὀρθῶς, λοιπόν, δύναται ἡ Μακεδονία νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ σπουδαιότερος καπνότοπος καὶ σιτοβολὼν τῆς χώρας μας. *(Αἱ δύο σχηματογραφικαὶ παραστάσεις τῆς σελίδος 18 παριστοῦν συγκριτικῶς τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς ἑκάστου εἴδους). (Παράβαλε καὶ χάρτας παραγωγῆς καπνῶν, μετάξης, βάμβακος κλπ. σελ. 163, 165).*

Ὁ **κτηνοτροφικὸς** ὅμως πλοῦτος τῆς Μακεδονίας δὲν αὐξάνει ἀναλόγως μὲ τὴν αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀπεναντίας ἔμεινε στάσιμος, ἢ καὶ ἠλαττώθη, διότι πολλαὶ ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

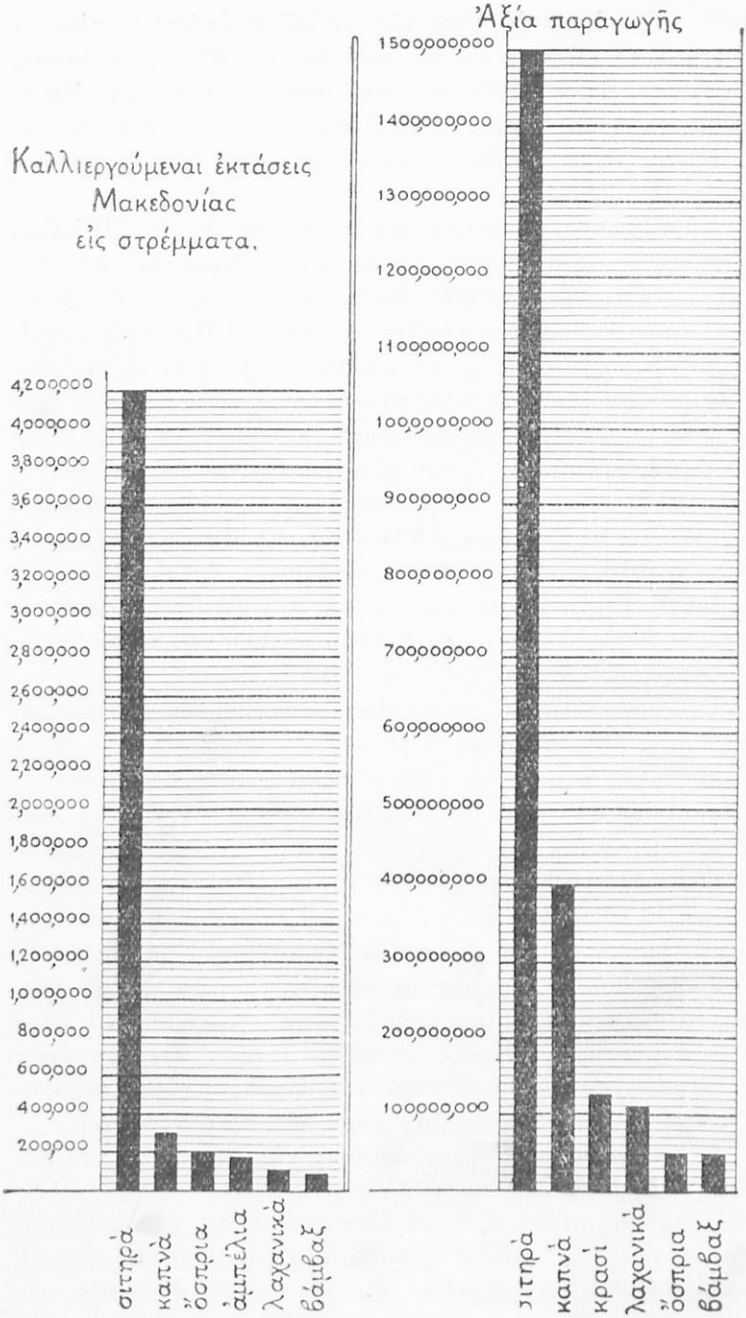

9. Ἐκ τῶν σιτηρῶν διὰ σίτου καλλιεργοῦνται 1 620 000 στρέμματα καὶ παράγουν σίτον ἀξίας 820 000 000 δραχμῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σφύγων. Μόνον δὲ ἡ πτηνοτροφία αὐξάνει σημαντικῶς, διότι παρακολουθεῖ τὴν αὔξησιν τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν.

Σήμερον εἰς τὴν Μακεδονίαν τρέφονται περίπου 600 000 μεγάλα ζῷα (ἵπποι, βόες, ἀγελάδες, βούβαλοι, ὄνοι), τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ 2 500 000 αἰγοπρόβατα. Ταῦτα τρέφονται *νομαδικῶς*, τὸ καλοκαῖρι εἰς τὰ βουνά, καὶ τὸν χειμῶνα εἰς τὰ χαμηλά. Μεταξὺ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς Μακεδονίας ὀνομαστὸν εἶναι τὸ *μανούρι*, εἶδος παχυτάτης καὶ εὐγεύστου μυζήθρας.

Ἡ Μακεδονία ἔχει τὰ πρωτεῖα καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν κουκουλίων, διότι παράγει περίπου τὸ $\frac{1}{2}$ τῶν ὅσων παράγονται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ μεγαλύτεροι μορεῶνες τῆς Μακεδονίας εὑρίσκονται εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν.

Τὰ δάση τῆς Μακεδονίας εἶναι τὰ πυκνότερα καὶ πλέον ἐκτεταμένα τῆς Ἑλλάδος. *Ἡ περιφέρεια τῶν Γρεβενῶν, τῆς Κατερίνης, τὸ Βέρμιον* καὶ τ' ἀνατολικὰ τῆς Χαλκιδικῆς σκεπάζονται ἀπὸ πυκνὰ δάση. Γενικῶς τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους σκεπάζεται ἀπὸ δάση, εἴτε χαμηλὰ θαμνώδη, εἴτε ὑψηλὰ δάση δρυῶν, καστανεῶν, ὀξυᾶς, ἐλάτης, πεύκης κλπ. (*βλ. δασικὸν χάρτην σελ. 167*).

Ὁ δασικὸς οὗτος πλοῦτος τῆς Μακεδονίας εἶναι μεγάλος, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν γίνεται συστηματικὴ ἐκμετάλλευσίς του, διότι δὲν ὑπάρχουν οἱ ἀπαιτούμενοι δρόμοι διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας ἀπὸ τὰ ὀρεινὰ μέρη εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ τοὺς λιμένας.

Βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία τῆς Μακεδονίας εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς πόλεις τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ Βερμίου, Βέρροιαν, Νάουσαν, Ἔδεσσαν, ὅπου χρησιμοποιοῦνται οἱ καταρράκται τοῦ ὄρους καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Βόδα διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐργοστασίων. Τὰ ἐργοστάσια ταῦτα τῶν πόλεων τοῦ Βερμίου εἶναι κυρίως κλωστοϋφαντουργικά, κατασκευάζοντα νήματα καὶ ὑφάσματα. Τὰ ὑφάσματα τῆς Ναούσης εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν διακρίνονται ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκά. Πολλὰ ἐργοστάσια τῆς Θεσσαλονίκης κατασκευάζουν εἴδη διατροφῆς (ἀλευρόμυλοι, μακαρονοποιεῖα, κονσερβοποιεῖα, χαλβαδοποιεῖα, παγοποιεῖα κλπ.).

Μεταλλεῖα καὶ λατομεῖα εὑρίσκονται εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τὴν Θάσον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας. Ἐξάγονται δὲ διάφορα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρυκτά. Εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἐξάγεται μεγάλη ποσότης σιδηροπυρίτου, λευκολίθου καὶ χρωμίου. Εἰς τὰς Σέρρας καὶ τὴν Φλώριναν ὑπάρχουν κοιτάσματα λιγνίτου. Εἰς τὸ Κιλκὶς εὑρίσκονται πτωχὰ μεταλλεύματα χρυσοῦ. Εἰς τὴν Θάσον ἐξάγεται ψευδάργυρος. Εἰς τὴν Καρατζόβαν ὑπάρχουν μεταλλεύματα χαλκοῦ.

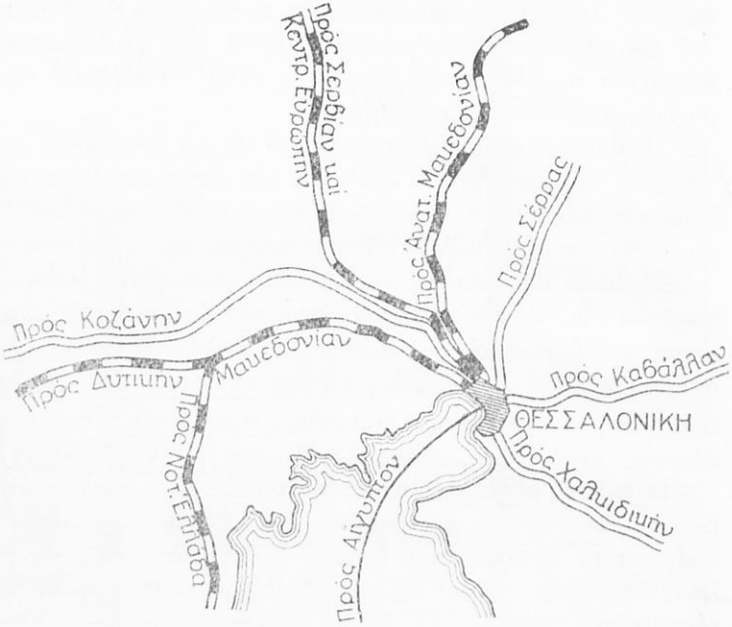

10. Ἡ Θεσσαλονίκη κέντρον τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

(Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ σχεδιάσματος τούτου ὁμάδες μαθητῶν δύνανται νὰ ἑτοιμάσουν προγράμματα καὶ περιγραφὰς ταξιδίων πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Βοηθήματα διὰ τὰς ἀποστάσεις τῶν σπουδαιοτέρων σταθμῶν καὶ λιμένων θὰ εὕρουν εἰς τὸν πίνακα τῆς σελίδος 176 καὶ εἰς τὸν χάρτην τῶν συγκοινωνιῶν τῆς σελίδος 181).

Ἡ Μακεδονικὴ βιομηχανία, ἥτις σήμερον δὲν εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη, θὰ λάβῃ ὅλην της τὴν ἀνάπτυξιν, ὅταν θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς κινητήριος δύναμις ὁ «**λευκὸς ἄνθραξ**» τῆς δυτ. Μακεδονίας, δηλ. *ἡ δύναμις τῶν καταρρακτῶν της.* Ὑπελογίσθη ὅτι μόνον τοῦ ποταμοῦ Βόδα οἱ καταρράκται θὰ ἠδύναντο νὰ ἠλεκτροφωτίσουν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Κεν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τικῆς Μακεδονίας. Ἐπίσης ὑπελογίσθη ὅτι αἱ ὑδραυλικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἀλιάκμονος θὰ ἠδύναντο νὰ κινήσουν πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν σημερινῶν ἐργοστασίων τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι σήμερον ἐκ τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς Μακεδονίας δὲν ἔχει χρησιμοποιηθῆ παρὰ μικρὸν μόλις μέρος (6 000 ἀτμόϊπποι ἔναντι 126 000 ὑπολογισθέντων) πρὸς κίνησιν τῶν ἐργοστασίων Βεροίας, Ναούσης καὶ Ἐδέσσης.

Ἐιδανάσμεα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1913. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα παγκόσμιον πόλεμον (1914-18) ἡ Μακεδονία ἔγινε καὶ πάλιν θέατρον πολέμου καὶ ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς. Ἀλλ' ὁ πληθυσμός της ἐργάζεται μὲ ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησεν ὁ πόλεμος.

Μέχρι τοῦ 1922 μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας ἦσαν Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφήν, ὁπότε ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μ. Ἀσίας κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μέγα μέρος αὐτοῦ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Βούλγαροι τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν μερῶν ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των, σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας «περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν». Οὕτως ἡ Μακεδονία, μετὰ μακροὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας, ἀπέκτησεν ἐθνικὴν ὁμοιογένειαν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας σήμερον ἀνέρχεται εἰς 1 500 000 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων 650 000 εἶναι Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦ Καυκάσου, τῆς Βουλγαρίας καὶ ἄλλων μερῶν, ἐγκατεστημένοι εἰς 1000 καὶ πλέον ἀγροτικοὺς καὶ ἀστικοὺς συνοικισμούς. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εὑρίσκονται καὶ περὶ τοὺς 65 000 ἰσραηλῖται.

Ἡ Μακεδονία διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς 8 νομούς.

Α΄ Δυτικὴ Μακεδονία :

1. *Νομὸς Φλωρίνης* περιλαμβάνων τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Πόλεις : Ἡ ***Φλώρινα*** (11 000), πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετουμένη μὲ τὸν σιδηρόδρομον Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου. Ἡ ***Καστορία*** εἰς τὰς ὄχθας τῆς ὁμωνύμου λίμνης, εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν μεγάλην εἰδίκευσιν τῶν κατοίκων της εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν γουναρικῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

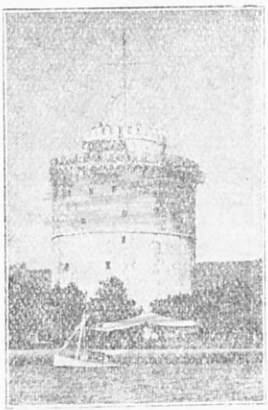

11. **Ὁ Λευκὸς Πύργος,** παραθαλάσσιον ὀχύρωμα τῶν μεσαιωνικῶν φρουρίων τῆς Θεσσαλονίκης.

2. *Νομὸς Κοζάνης* εἰς τὸ νότιον τμῆμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Πόλεις: Ἡ ***Κοζάνη*** (13 000), πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ. Ἔχει κτισθῆ εἰς τὴν νότιωτέραν ἄκραν τοῦ ὑψιπέδου τῆς Φλωρίνης, ἐκεῖ ὅπου διασταυρώνονται οἱ δρόμοι Λαρίσης-Φλωρίνης καὶ Βερροίας-Γρεβενῶν. Ἤδη κατασκευάζεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Καλαμπάκας-Βερροίας, ἡ ὁποία θὰ ἑνώσῃ τὴν Κοζάνην μὲ τοὺς θεσσαλικοὺς καὶ τοὺς μακεδονικοὺς σιδηροδρόμους. Ἡ Κοζάνη εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος (730 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης), μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ Φλώρινα (700 μ.) καὶ τὰ Ἰωάννινα (500 μ.). ***Τὰ Σέρβια*** εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κάτω Ἀλιάκμονος παρὰ τὰ στενὰ τοῦ Σαραντάπορον. Ἡ ***Πτολεμαΐς*** εἰς τὸ μέσον τῆς μεταξὺ Κοζάνης-Φλωρίνης ὁδοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ εὔφορον πεδιάδα.

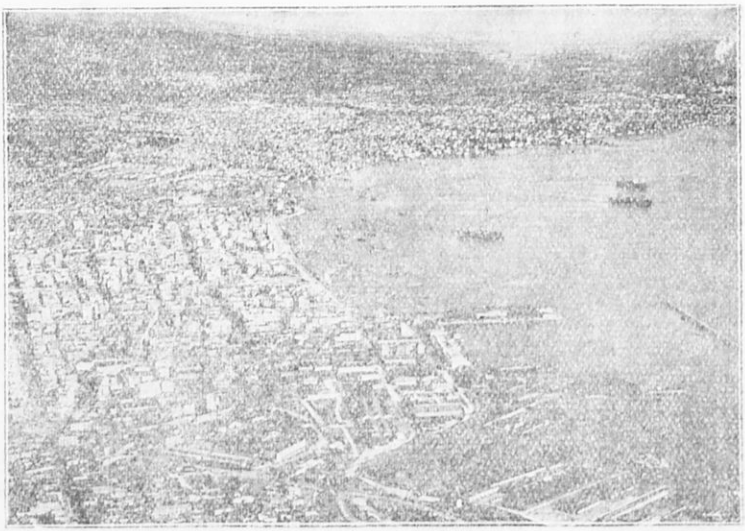

Φωτ. Τοπογ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

12. **Θεσσαλονίκη.** Εἰς τὸ μέσον, τὸ λευκάζον τμῆμα τῆς πόλεως, εἶναι τὸ καὲν κατὰ τὸ 1917 καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἐπὶ νέου σχεδίου διὰ λαμπρῶν κτιρίων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

***Γρεβενά, Νεάπολις, Σιάτισ*τα**, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία.

Β' Κεντρικὴ Μακεδονία:

1. *Νομὸς Θεσσαλονίκης.* Πόλεις: Ἡ ***Θεσσαλονίκη*** (κάτοικοι 250 000), πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ ἕδρα γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πόλις τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τὸ σπουδαιότερον διοικητικόν, ἐμπορικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας. Ἡ μεγάλη σημασία τῆς Θεσσαλονίκης ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν της. Ἱδρυμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόπου, εἰς τὰ παράλια μιᾶς μεγάλης πεδιάδος καὶ πλησίον τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, εἶναι ἀφετηρία μεγάλου σιδηροδρομικοῦ δικτύου πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας, πρὸς τὴν δυτ. Μακεδονίαν καὶ τὸ Μοναστῆρι, πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην. Πυκνὸν ὁδικὸν δίκτυον συμπληρώνει τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν, ἐνῷ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ λιμένα της διεξάγεται μέγα εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον *(βλ. χάρτην 10)*.

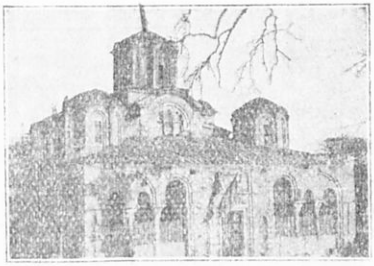

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

13. Ἅγ. Ἀπόστολοι, ἀπὸ τοὺς ὡραιοτέρους βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ μὲ τοιαύτας συγκοινωνίας ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖ ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν νότιον Βουλγαρίαν, ἀκόμη δὲ καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου.

Διὰ νὰ διευκολυνθῇ δὲ ἡ μεγάλη αὕτη ἐμπορικὴ κίνησις, ἐχωρίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ἡ *«ἐλευθέρα ἑλληνικὴ ζώνη»*. Ἐκεῖ ἐκφορτώνονται καὶ ἀποθηκεύονται ὅσα ἐμπορεύματα προορίζονται διὰ ξένας χώρας. Ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἔχει συσταθῇ καὶ *«Γιουγκοσλαυϊκὴ ἐλευθέρα ζώνη»* διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Σερβίας. Διὰ νὰ ἐνισχυθῇ δὲ ἀκόμη περισσότερον τὸ ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης, γίνεται κάθε Σε-

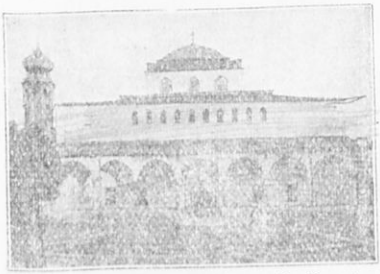

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

14. Ἡ Ἁγ. Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης, οἰκοδομηθεῖσα πιθανῶς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωτ. Ὀδοιπ. Συνδέσμου

15. Καταρράκτης Νεούσης. Ἄνωθεν ἡ πόλις ἐν μέσῳ καταφύτου τοπίου.

πτέμβριον ἐκεῖ διεθνὴς ἐμπορικὴ ἔκθεσις, βιομηχανικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων.

Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὰ 20 τελευταῖα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔκαμε τεραστίας προόδους. Πρῶτον ἐπεξετάθη τόσον, ὥστε ἡ παλαιὰ πόλις νὰ φαίνεται ὡς μία συνοικία της. Δεύτερον, μέγα μέρος τῆς παλαιᾶς πόλεως, τὸ ὁποῖον εἶχε καῆ κατὰ τὸ 1917, ἀνῳκοδομήθη μὲ ὡραῖα μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ καλὴν ρυμοτομίαν. Ἐπίσης ἀπέκτησε πολλὰς ἀνωτάτας σχολὰς καὶ πανεπιστήμιον ἀπὸ τοῦ 1925.

Ἡ Θεσσαλονίκη, πόλις μεγάλη καὶ ἀκμαία κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πολλὰ βυζαντινὰ μνημεῖα ἐξαιρέτου τέχνης, ἰδίως ναοὺς ὡς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ὅστις, ἐπειδὴ

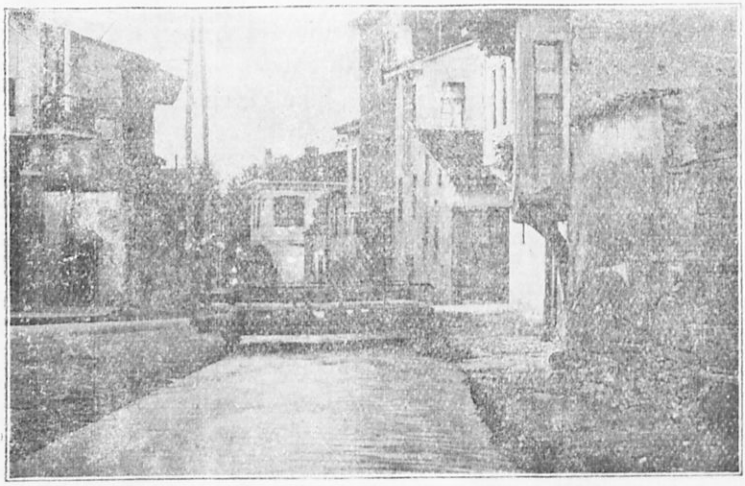

16. Ὁ ποταμὸς **Βόδας** ῥέων διὰ μέσου τῆς πόλεως Ἐδέσσης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑκάη κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊὰν τοῦ 1917, ἀνοικοδομεῖται μὲ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σχέδιον, ὁ ναὸς τῆς Ἁγ. Σοφίας τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ ἄλλα βυζαντινὰ οἰκοδομήματα.

Ἄλλαι πόλεις:

Παρὰ τὸ Βέρμιον ἡ ***Βέρροια*** (15 000) καὶ ἡ ***Νάουσα*** (11 000) ἐπὶ καταφύτων τοπίων μὲ ἄφθονα νερὰ καὶ καταρράκτας, οἱ ὁποῖοι κινοῦν πολλὰ ἐργοστάσια ὑφασμάτων, σχοινίων καὶ ἄλλα. Ἡ Νάουσα εἶναι κυρίως βιομηχανικὴ πόλις. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ της ἀποσχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσιά της. Ἡ πόλις ἦτο ἄλλοτε ἐκτισμένη ὑψηλότερον, ἄνωθεν τῶν πηγῶν.

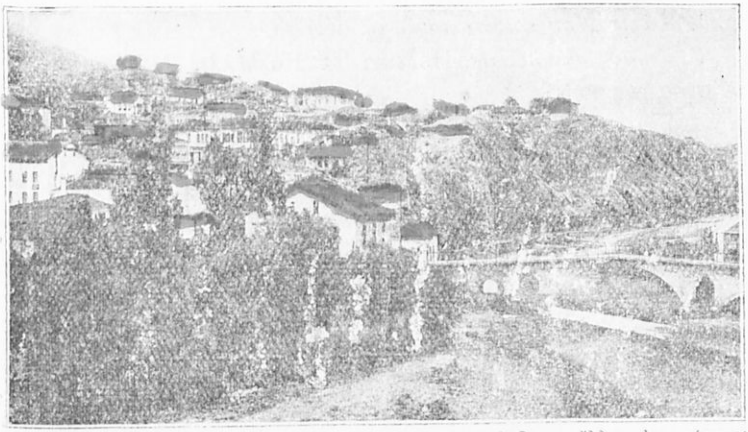

17. **Σιδηρόκαστρον.** Ἐπὶ τῶν βραχωδῶν λόφων του ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἰσχυρότατον φρούριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη καὶ ἡ πόλις.

Τὴν νέαν θέσιν ἐξέλεξαν οἱ Ναουσαῖοι διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον εἰς τοὺς καταρράκτας, οἱ ὁποῖοι παρέχουν τὴν κινητήριον αὐτῶν δύναμιν εἰς τὰ ἐργοστάσια.

Ὁ ***Λαγκαδᾶς*** ἀνατολικά. Ἡ ***Κατερίνη*** (11 000) πρὸς τὸν Ὄλυμπον, σημαντικὸν κέντρον παραγωγῆς λαχανικῶν καὶ ἐξαγωγῆς ξυλανθράκων.

2. *Νομὸς Κιλκίς*, πρωτεύουσα ***Κιλκίς.***

3. *Νομὸς Πέλλης.* Πόλεις: Ἡ ***Ἔδεσσα*** (13 000), πρωτεύουσα μὲ σιδηροδρομικὸν σταθμόν, εὑρίσκεται εἰς θαυμασίαν θέσιν ἐπὶ φυσικῆς «ταράτσας» τοῦ ἐδάφους σχηματιζομένης εἰς τὸν αὐχένα, ὁ ὁποῖος ἑνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Ἡ Ἔδεσσα περιβάλλεται ἀπὸ θαυμασίους κήπους ὀπωροφόρων δένδρων. Ἡ ***Ἄρνισσα*** παρὰ τὴν λίμνην Βεγορίτιδα. Τὰ ***Γιανιτσὰ*** (10 000) παρὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ ὁποῖα σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Πέλλης*, πρωτευούσης τοῦ ἀρχαίου μακεδονικοῦ κράτους τοῦ Φιλίππου.

Γ'. Ἀνατολικὴ Μακεδονία:

1. *Νομὸς Σερρῶν*. Πόλεις: Αἱ **Σέρραι** (30 000) εἰς τὸ ἄκρον πλουσιωτάτης πεδιάδος. Αἱ Σέρραι καταστραφεῖσαι κατὰ τοὺς πολέμους ἐκτίσθησαν ἐκ νέου ἐπὶ νέου ἐντελῶς σχεδίου. Ἡ **Νιγρίτα**, το **Σιδηρόκαστρον** ὁπόθεν διέρχεται ὁδὸς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν διὰ μέσου τῆς κοιλάδος, τὴν ὁποίαν διανοίγει ὁ Στρυμὼν εἰς τὰ βορείως τῆς πεδιάδος ὄρη.

2. *Νομὸς Δράμας*. Πόλεις: Ἡ **Δράμα** (30 000), πρωτ., μέγα καπνεμπορικὸν κέντρον. **Προσοτσάνη** κωμόπολις καπνοπαραγωγική. **Κάτω Νευροκόπι** παρὰ τὰ σύνορα.

3. *Νομὸς Καβάλλας*. Πόλεις: Ἡ **Καβάλλα** (50 000), πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ. Εἶναι μέγα καπνεμπορικὸν κέντρον καὶ ἀπὸ τὸν λιμένα της ἐξάγονται μεγάλαι ποσότητες καπνῶν. **Χρυσόπολις** εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. **Ἐλευθερούπολις** παρὰ τὸ Παγγαῖον, κέντρον καπνοπαραγωγικόν. **Θεολόγος** εἰς τὴν Θάσον.

Δ'. Χαλκιδική:

Νομὸς Χαλκιδικῆς μὲ πρωτεύουσαν τὸν **Πολύγυρον**.

Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγ. Ὄρους κατοικουμένη ἀποκλειστικῶς

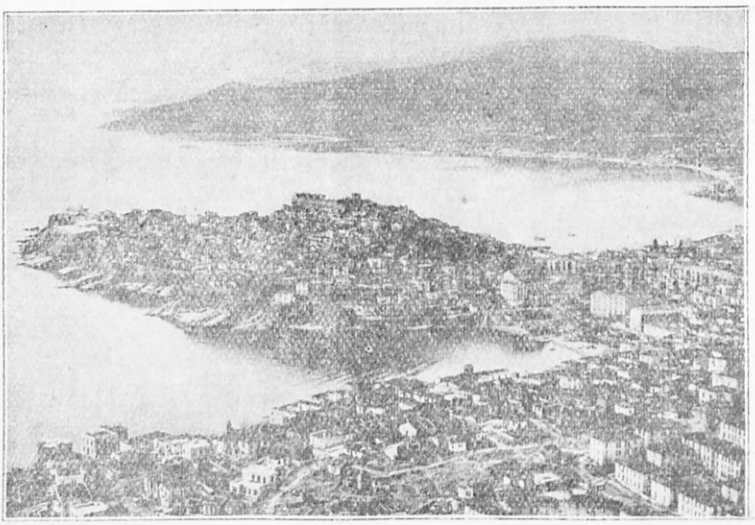

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

18. Καβάλλα. Ἐξαγωγικὸς λιμὴν τῶν καπνῶν τῆς Ἀν. Μακεδονίας καὶ Ξάνθης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ μοναχούς, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς 20 μοναστήρια μεγάλα καὶ πολλὰ μικρά, εἶναι αὐτοδιοίκητος. Τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν διαχειρίζεται ἐπιτροπὴ ἐκ μοναχῶν, ἐκλεγομένη ἀπὸ τὰ μοναστήρια, καὶ ἑδρεύουσα εἰς τὴν κωμόπολιν ***Καρυαί.*** Ἐκεῖ ἑδρεύει καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ μίαν Γενικὴν Διοίκησιν μὲ ἕδραν τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ νομοὶ ὅμως Δράμας καὶ Καβάλλας ὑπάγονται εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης.

Ἕως ἐδῶ.

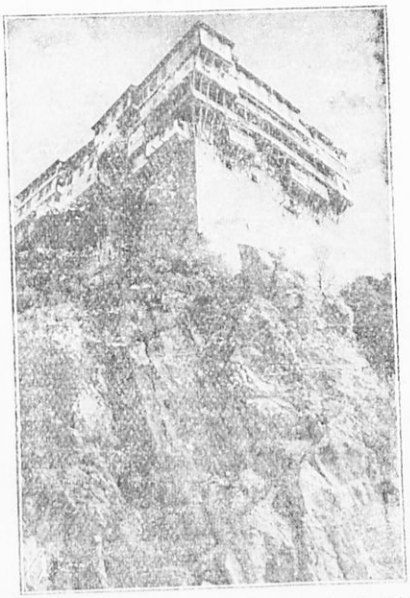

19. Ἡ μονὴ **Σίμωνος Πέτρα** ἐπὶ τῶν ΝΔ βράχων τοῦ Ἁγ. Ὄρους· ἐνθυμίζει μὲ τὰ ὑψηλά της τείχη φρούριον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

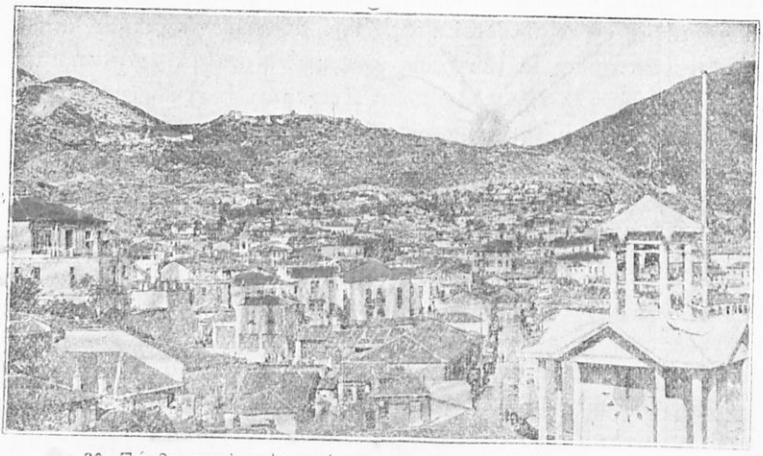

20. **Ξάνθη** παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης, περίφημος διὰ τὰ ὀνομαστὰ καπνά της.

2. ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

(8 700 τετρ. χιλιόμετρα—320 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δυτικὴ Θράκη ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν ποταμῶν *Νέστου* δυτικῶς καὶ κάτω Ἕβρου ἀνατολικῶς, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Περιλαμβάνει δέ: α) Τὰ δασοσκεπῆ ***νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης,*** τῆς ὁποίας ὁ κύριος κορμὸς ἐκτείνεται ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας. β) ***Τὴν πεδιάδα Ξάνθης-Κομοτινῆς,*** ἡ ὁποία ἐκτείνεται παραλλήλως πρὸς τὴν ὀγκώδη Ροδόπην καὶ ἔχει τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνην Δ-Α διεύθυνσιν. γ) Τὴν δεξιὰν πλευρὰν ***τῆς κοιλάδος τοῦ Κάτω Ἕβρου.*** Αἱ δύο αὗται πεδιναὶ ἐκτάσεις χωρίζονται διὰ τῶν νοτιωτέρων προεκβολῶν τῆς Ροδόπης, τὰς ὁποίας συνεχίζει, παρὰ τὴν θάλασσαν, ὁ χαμηλὸς *Ἴσμαρος*.

Τὰ νερὰ τῆς Δ. Θράκης, τὰ ὁποῖα κατέρχονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν ἀπὸ τὰ νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Ξάνθης-Κομοτινῆς, χύνονται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ ἑνωθῶσιν εἰς κοινὴν κοίτην λόγῳ τοῦ μικροῦ πλάτους τῆς πεδιάδος. Τὰ δὲ κατερχόμενα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

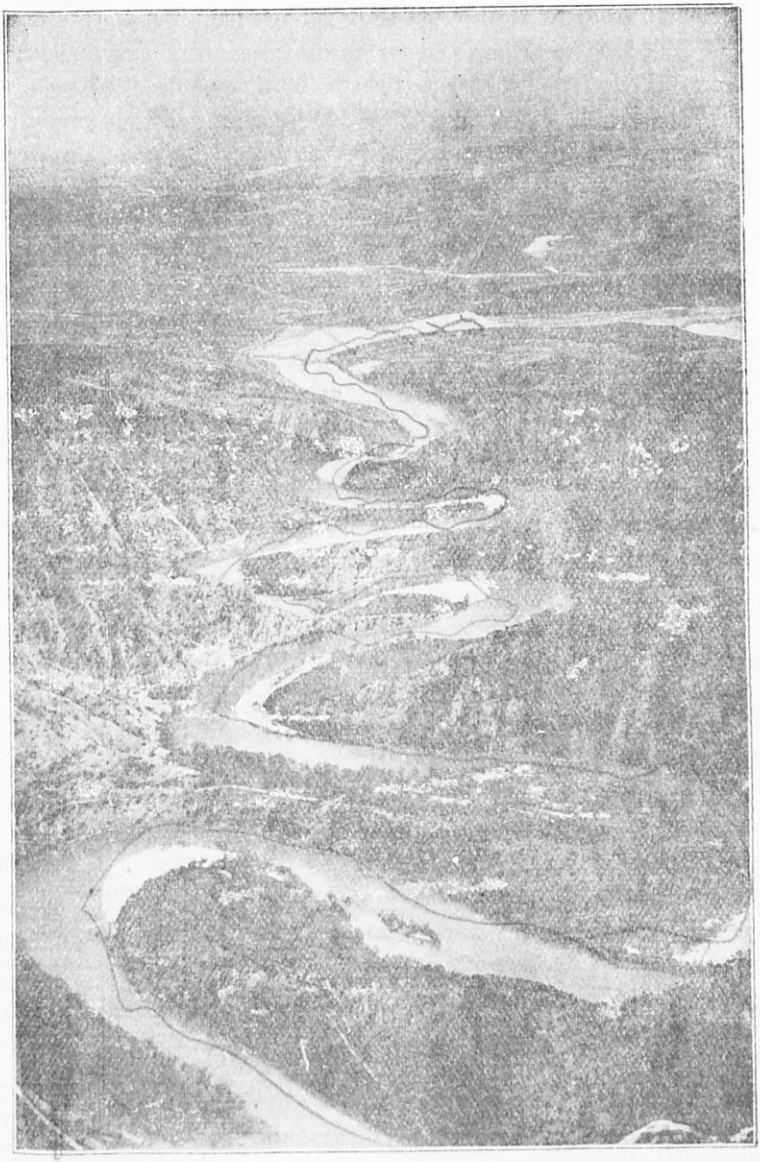

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

21. **Ὁ Νέστος** πρὶν νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χρυσοπόλεως, σχηματίζει, παρὰ τοὺς Τοξότας, τοὺς ὡραίους αὐτοὺς μαιάνδρους. Ἡ ἀτελείωτος διαδοχὴ βραχωδῶν κρημνῶν εἰς τὸ βάθος ἑκάστης καμπῆς, ἀμμωδῶν προεξοχῶν εἰς τὸ ἄκρον ἑκάστης γλώσσης, προσδίδει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὸ τοπίον. Παρὰ τὴν ὄχθην (ἀριστερᾷ) διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διὰ σειρᾶς σηράγγων καὶ γεφυρώσεων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἕβρου, χύνονται εἰς τὴν πλατεῖαν κοίτην τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ὁ Ἕβρος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Ν. Βαλκανικῆς. Δέχεται τὰ νερὰ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Αἵμου, τῶν βορείων καὶ ἀνατολικῶν τῆς Ροδόπης, τῆς Ἀν. Ρωμυλίας καὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς πεδιάδος τῆς Ἀν. Θρᾴκης. Ἡ μεγάλη αὕτη ποταμία περιοχὴ ἐξασφαλίζει σημαντικὴν ποσότητα νερῶν εἰς τὸν Ἕβρον, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν καθιστᾷ καὶ πλωτόν. Αἱ μεγάλαι ποσότητες ἰλύος, τὴν ὁποίαν οὗτος παρασύρει ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς Ἀν. Ρωμυλίας καὶ Θρᾴκης, προσχώνουν τὴν κάτω κοίτην του καὶ ἰδίως τὰς ἐκβολάς του. Ἂν ὅμως δὲν εἶναι πλωτός, ὑπεβοήθησε τὴν συγκοινωνίαν, διότι προητοίμασε τὸ ἔδαφος διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρουπόλεως-Φιλιππουπόλεως. Πράγματι ἔχει διανοίξει πλατεῖαν κοιλάδα, καὶ ἔχει διασπάσει τὰ χαμηλὰ ὑψώματα τῆς Ροδόπης εἰς τὸ Μουσταφάπασα, οὕτω δὲ ἐδημιούργησεν ἕνα φυσικὸν δρόμον μεταξὺ Ἀν. Ρωμυλίας καὶ Ν. Θρᾴκης.

Τὰ παράλια τῆς Δ. Θρᾴκης ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ἡ πεδιὰς τῆς Κομοτινῆς Δ-Α διεύθυνσιν, χωρὶς τὰς μεγάλας κολπώσεις καὶ προεξοχὰς τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν παραλίων. Μόνη κόλπωσις εἶναι ἡ τοῦ ***Πόρτο-Λάγο,*** εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁποίου ἀνοίγεται στενὸν καὶ ἀβαθὲς τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης ***Βιστωνίδος,*** σπουδαίου ἰχθυοτροφείου. Ἡ ἔκτασις τῆς Βιστωνίδος ἐλαττοῦται μὲ τὸν καιρόν, διότι προσχώνεται μὲ τοὺς χειμάρρους, οἱ ὁποῖοι χύνονται εἰς αὐτήν.

Ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἕβρου, 20 περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῆς παραλίας, ὑψώνεται ἡ ὀρεινή, δασοσκεπὴς καὶ ἀλίμενος ***Σαμοθρᾴκη.***

Τὸ κλῖμα τῆς Δ. Θρᾴκης ὅμοιον μὲ τὸ κλῖμα τῆς Ἀν. Μακεδονίας, εἶναι δριμὺ τὸν χειμῶνα καὶ θερμὸν τὸ θέρος, δηλ. *ἠπειρωτικόν*. Ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης περιορίζεται εἰς στενωτάτην παραλιακὴν λωρίδα καὶ δὲν ἐπηρεάζει τὸ ἐσωτερικόν. Ἐν τούτοις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕβρου, παρὰ τὸ Σουφλί, ἔχει ἀναπτυχθῆ δάσος *χαλεπίου πεύκης*, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, εἶναι φυτὸν θαλασσίου κλίματος καὶ δὲν συναντᾶται εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν παρὰ μόνον εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Θρᾴκη εἶναι κατ' ἐξοχὴν περιοχὴ γεωργική. Ἔχουσα τὸ αὐτὸ κλῖμα μὲ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παράγει κυρίως **σιτηρὰ** καὶ **καπνά.** Καλλιεργοῦνται περὶ τὰ 1 500 000 στρέμματα. Ἐκ τούτων πλέον τοῦ 1 000 000 καλλιεργοῦνται μὲ σιτηρὰ καὶ 85 000 στρέμματα κατὰ μέσον ὅρον μὲ καπνά. Τὰ «***καπνὰ τῆς Ξάνθης***», φημισμένα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καλλιεργοῦνται κυρίως εἰς τὰ πλάγια τῶν λόφων τῆς πεδιάδος Ξάνθης—Κομοτινῆς καὶ ὄχι εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη τῆς πεδιάδος, ὅπου τὸ φυτὸν τοῦ καπνοῦ γίνεται ἴσως μεγαλύτερον, ἀλλ' ἡ ποιότης του πολὺ κατωτέρα. Ἡ κυρίως καπνοπαραγωγὸς περιοχὴ εἶναι ἡ τῆς Ξάνθης, τὰ δὲ σιτηρὰ καλλιεργοῦνται προπάντων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἕβρου. Εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην ἐπίσης ὑπάρχουν οἱ πλέον ἐκτεταμένοι μορεῶνες τῆς Ἑλλάδος (Σουφλὶ-Διδυμότειχον) διὰ τὴν διατροφὴν μεταξοσκωλήκων. Ἡ Δ. Θράκη ἔρχεται δευτέρα μετὰ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν παραγωγὴν κουκουλίων, καὶ ἐξάγει τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς παραγωγῆς. Ὑπολογίζεται δηλ. ὅτι ἀπὸ τὰ 2 000 000 ὀκάδας κουκούλια, τὰ ὁποῖα παράγει περίπου ἡ Ἑλλάς, τὰς 740 000 ὀκ. δίδει ἡ περιφέρεια τοῦ Ἕβρου.

Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις καὶ ἀξία τῆς παραγωγῆς τῶν κυριωτέρων εἰδῶν εἰς τὴν περιφέρειαν Θράκης.

Εἶδος καλλιεργείας	*Καλλιεργούμενα στρέμματα*	*Ἀξία παραγωγῆς εἰς δρχ.*
Σιτηρὰ { σῖτος	450 000	230 000 000
Σιτηρὰ { ἄλλα σιτηρὰ	700 000	200 000 000
Ὄσπρια	50 000	15 000 000
Εἴδη λαχανοκήπων	40 000	35 000 000
Καπνὰ	85 000	190 000 000
Σησάμι	90 000	25 00 0000

*(1. Συμβουλευθῆτε τὰ περὶ καπνοῦ γραφόμενα εἰς τὸ Γ' μέρος «**οἰκονομικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος**» (σ. 162) καὶ παρατηρήσατε τὸν καπνικὸν χάρτην (σ. 163), καθὼς καὶ τὸν χάρτην μετάξης καὶ βάμβακος (σ. 165). 2. Συγκρίνατε τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν, τὸν πληθυσμὸν καὶ τὰ προϊόντα των).*

Ἡ κτηνοτροφία τῆς Θράκης εἶναι περιωρισμένη, καθὼς καὶ τῆς Μακεδονίας, διότι πολλαὶ ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί, ἤδη, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων, καλλιεργοῦνται. Σήμερον ὑπάρχουν εἰς τὴν Δ. Θράκην περὶ τὰς 650 000 αἰγοπρόβατα καὶ 100 000 μεγάλα ζῷα χρησιμοποιούμενα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὴν γεωργίαν. Ἡ ὀρνιθοτροφία ἐν τούτοις ἔχει ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Θράκη, ἀνήκουσα μέχρι τοῦ 1913 εἰς τὴν Τουρκίαν, περιῆλθε, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Συνεπείᾳ τούτου μέγας ἀριθμὸς ἑλλήνων μετηνάστευσεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἀνετέθη ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Θράκη μέχρι τῆς Τσατάλτζας εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν. Ὅμως μετὰ τὸ 1922 ἡ ἀνατολικὴ Θράκη κατελήφθη ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ἔμεινε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Δ. Θράκη.

Ἐκ τῶν 320.000 κατοίκων τῆς Δ. Θράκης 120.000 εἶναι πρόσφυγες ἐκ τῆς Ἀν. Θράκης καὶ ἄλλων μερῶν. Μικρὸν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τούτου εἶναι τοῦρκοι, διότι ἡ Θράκη, τουρκικὴ καὶ

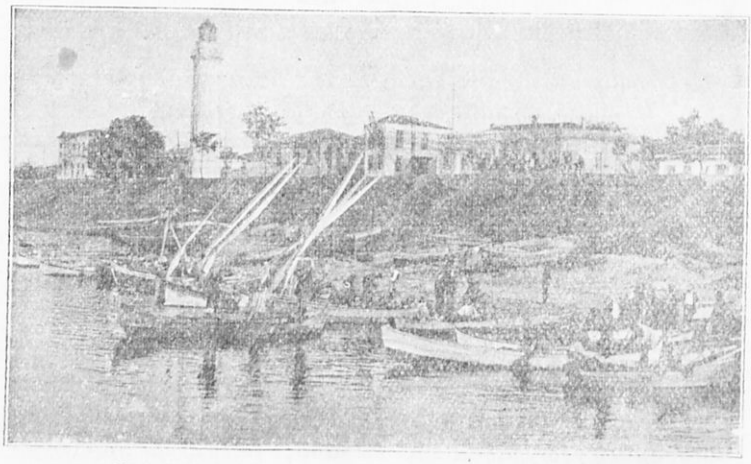

22. **Ἀλεξανδρούπολις,** τὸ ἐπίνειον τῆς Δ. Θράκης.

ἑλληνική, ἐξηρέθη ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, τοιουτοτρόπως δὲ παρέμειναν καὶ οἱ τοῦρκοι εἰς τὴν Δ. Θράκην καὶ οἱ ἕλληνες εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ Δ. Θράκη διοικητικῶς χωρίζεται εἰς δύο νομούς:

1. *Νομὸς Ροδόπης.* Πόλεις: ἡ ***Κομοτινὴ*** (30.000), πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ ἕδρα τῆς Γεν. Διοικήσεως Θράκης, ἥτις περιλαμβάνει καὶ τοὺς δύο νομοὺς τῆς Α. Μακεδονίας, τοὺς νομοὺς Δράμας καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

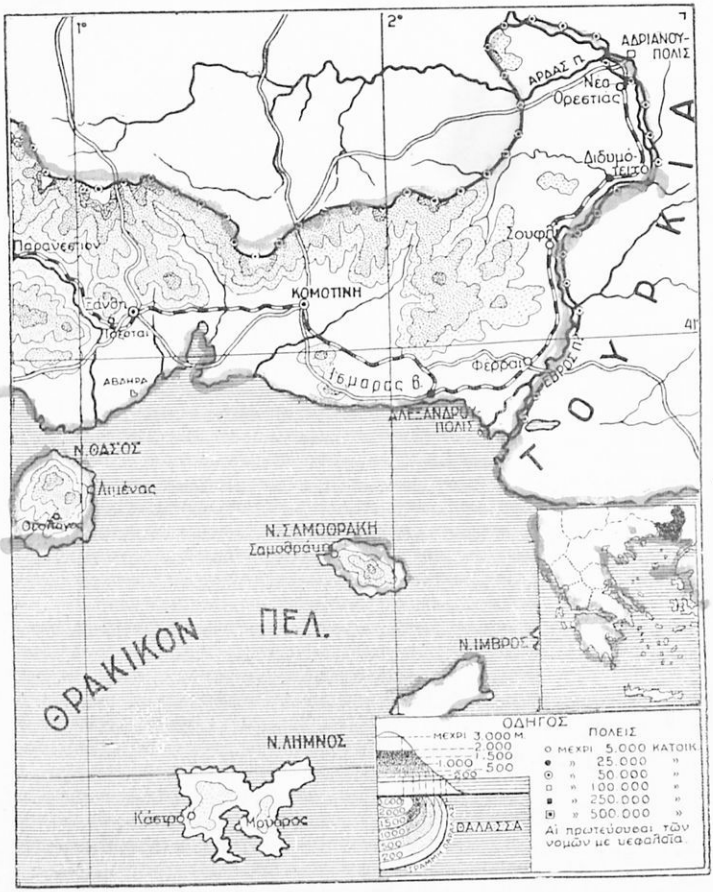

23. Χάρτης φυσικὸς καὶ πολιτικὸς τῆς Δ. Θράκης.

(Κλῖμαξ 1 : 2 000 000, δηλ. γραμμὴ 0,01 τοῦ μέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπόστασιν 20 χιλιομέτρων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους).

(1. Παρατηρήσατε τὴν παράλληλον θέσιν βουνῶν, πεδιάδος, παραλίων καὶ συγκοινωνιῶν νοτίως τῆς Ροδόπης. 2. Παρακολουθήσατε τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως σχετικὰ μὲ τὸν Ἕβρον. Διατὶ εἶναι παράλληλοι; 3. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς καπνῶν, ἐλαίας, βάμβακος, μετάξης καὶ τὸν χάρτην ἐμπορίου (σελ. 181) καὶ σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην τοῦτον τοὺς τόπους παραγωγῆς κάθε εἴδους).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καβάλλας. Ἡ Κομοτινὴ εὑρίσκεται 20 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς θαλάσσης, παρὰ τὰ νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης, ἐν μέσῳ εὐφορωτάτης περιοχῆς. Ἡ ***Ξάνθη*** (34 000) δυτικῶς τῆς Κομοτινῆς, περίφημος διὰ τὰ ἐκλεκτὰ καὶ περιζήτητα καπνὰ τῆς περιοχῆς της, τὰ διακρινόμενα μὲ τὸ ὄνομα «καπνὰ Ξάνθης».

2. *Νομὸς Ἕβρου*. Πόλεις: Ἡ ***Ἀλεξανδρούπολις*** (12 000), νέα πόλις κτισθεῖσα μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου. Εἶναι ὁ μόνος λιμὴν τῆς Α. Θράκης. Ἂν καὶ δὲν ἔχει ὁ λιμὴν οὗτος φυσικὰ προσόντα, διότι καὶ ἀβαθὴς εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν νοτίων ἀνέμων προσβάλλεται, ὅμως ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι εὑρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ ἡ Βουλγαρία μὲ τὸ Αἰγαῖον. Ἐν τούτοις ἡ σημερινὴ ἐμπορική του κίνησις εἶναι πολὺ μικρά, καὶ εἶναι λιμὴν τοπικῆς μᾶλλον σημασίας.

Σουφλί, Διδυμότειχον, Νέα Ὀρεστιάς, κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος τοῦ Ἕβρου, συνδέονται μὲ τὴν Ἀλεξανδρούπολιν σιδηροδρομικῶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

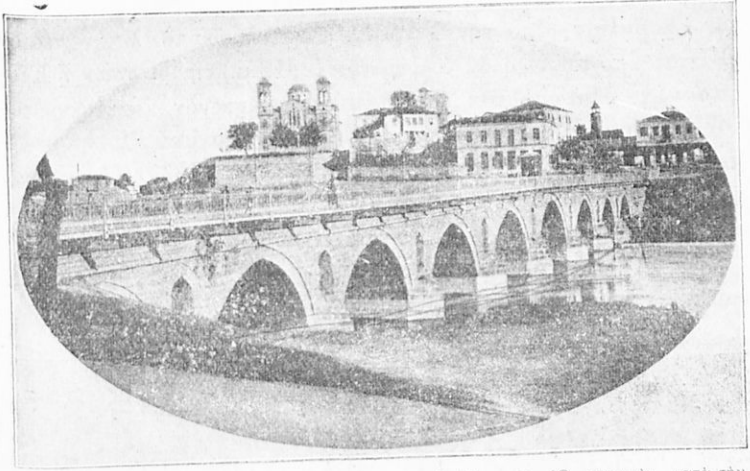

24. **Ἡ Λάρισα.** καὶ ἡ λιθίνη γέφυρα ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ ποταμὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν ἀνέρχεται πολλάκις ὑψηλά, ἕως τὴν κορυφὴν τῶν τόξων.

3. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

(13 335 τετρ. χιλιόμετρα—510 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Ἡ Θεσσαλία κατέχει τὸ κέντρον τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν *μέγα λεκανοπέδιον*, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἐξ ὅλων του τῶν πλευρῶν ὑπὸ ὀρέων, ὡς ὑπὸ τειχῶν. Βάσις τοῦ ὀρεινοῦ τούτου περιτειχίσματος τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἡ ***Πίνδος,*** *ὁ κύριος οὗτος ὀρεινὸς κορμὸς* τῆς Ἑλλάδος. Δύο μεγάλοι ὀρεινοὶ βραχίονες, διακλαδιζόμενοι ἀπὸ τὴν Πίνδον, περιβάλλουν τὸ Θεσσαλικὸν λεκανοπέδιον ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου. Ὁ βόρειος βραχίων ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸν ***Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου,*** διευθύνεται ΒΑ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ὄρη ***Χάσια-Καμβούνια-Πιέρια,*** χωρίζει δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὴν Δ. Μακεδονίαν. Ὁ νότιος βραχίων ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ***Ὄθρυν,*** ἡ ὁποία, φθάνουσα μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, χωρίζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὴν Στερεάν. Ἀνατολικῶς τὸ λεκανοπέδιον κλείεται ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν ***Ὄλυμπον*** (2918 μ.),τὴν ***Ὄσσαν*** ἢ ***Κίσσαβον,*** τὸ ***Μαυροβούνι*** καὶ τὸ πολυκατρκηκένον καὶ εὐφορώτατον ***Πήλιον*** (βλ. τομὴν τοῦ ὀρεινοῦ αὐτοῦ φραγμοῦ εἰς τὴν μεθεπομένην σελίδα). Τέλος μεταξὺ Ὄθρυος καὶ Πηλίου ἐκτείνεται χαμηλὴ βουνοσειρά, κατὰ μῆκος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Οὕτω ἡ Θεσσαλία χωρίζεται τελείως ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ἐσωτερικῶς τὸ λεκανοπέδιον δὲν εἶναι συνεχές. Διακόπτεται ὑπὸ χαμηλῆς βουνοσειρᾶς, διευθυνομένης ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ

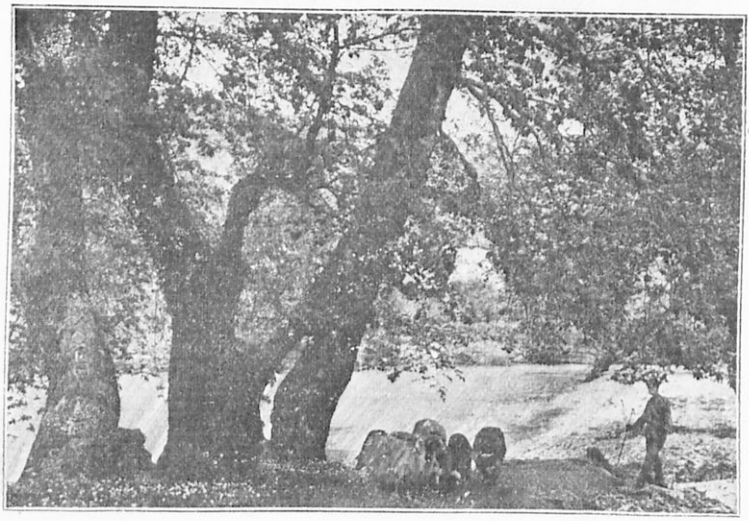

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

25. Τὰ Τέμπη, ἡ περικαλλὴς κοιλὰς τοῦ Πηνειοῦ.

καὶ χωρίζεται οὕτω εἰς δύο λεκάνας, τὴν ὑψηλοτέραν, ***τὴν πεδιάδα Τρικκάλων-Καρδίτσης*** πρὸς Δ. καὶ τὴν χαμηλοτέραν, ***τῆς Λαρίσης*** πρὸς Α.

Ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θεσσαλία ἦτο μία μεγάλη λίμνη. Εἰς τὴν λίμνην ταύτην ἐχύνοντο πολλοὶ χείμαροι, οἱ ὁποῖοι ἔφερον ἀπὸ τὰ βουνὰ ἄφθονον ἰλὺν καὶ τὴν ἐσώρευον εἰς τὰς ἐκβολάς των. Τὰ νερὰ τῆς μεγάλης ταύτης λίμνης, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια ἦτο ἀρκετὰ ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἐχύνοντο εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τοῦ χαμηλοῦ αὐχένος, ὅστις ἐσχηματίζετο μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης. Ἡ ὁρμητικὴ αὐτὴ ροή, ἡ ὁποία, πιθανῶς, εἶχε μορφὴν καταρράκτου,*διέβρωσε* ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

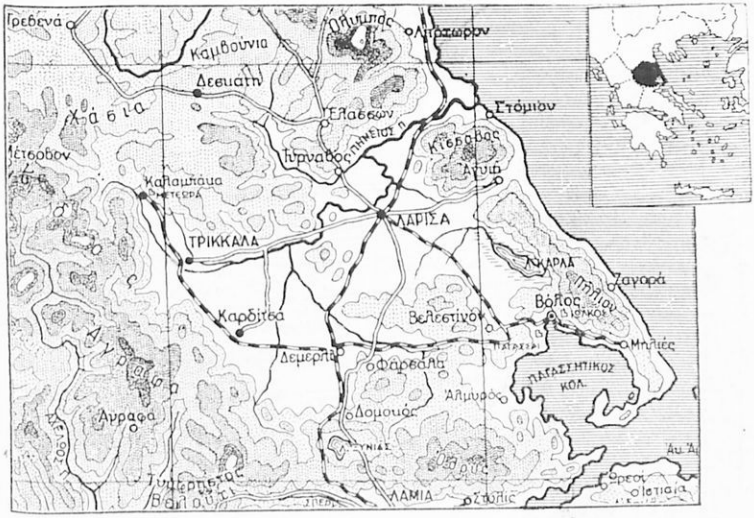

26. Χάρτης τῆς Θεσσαλίας.

(Κλῖμαξ 1 : 2 000 000. Ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου ἰσοδυναμεῖ μὲ 20 χιλιόμετρα εἰς τὴν πραγματικότητα).

(1. Σημειώσατε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας. 2. Παραβάλετε τὸν χάρτην μὲ τὰς δύο καθέτους τομὰς τῆς περιοχῆς, αἱ ὁποῖαι δίδουν σαφῆ εἰκόνα τῆς ἀναγλύφου μορφῆς τοῦ ἐδάφους. 3. Ἀναζητήσατε ἐπὶ τοῦ χάρτου τοὺς ποταμούς, λίμνας, πόλεις, συγκοινωνίας κλπ. 4. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς (ἐλαίας, καπνῶν, κλπ.) καὶ σημειώσατε τοὺς τόπους παραγωγῆς ἑκάστου εἴδους. 5. Συμβουλευθῆτε τὸν χάρτην βροχῶν. 6. Ποῖοι δρόμοι διασταυρώνονται ἐν Λαρίσῃ).

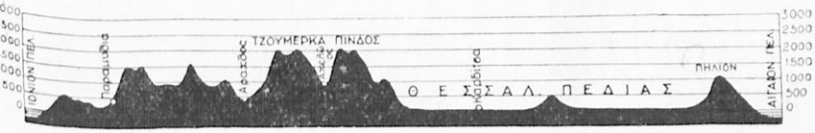

27. Τομὴ Ἠπείρου-Θεσσαλίας ἐκ Δ πρὸς Α.

(Τὰ ὄρη εἶναι ὑπερυψωμένα 10 φορὰς ἐν σχέσει μὲ τὸ μῆκος τῆς τομῆς).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

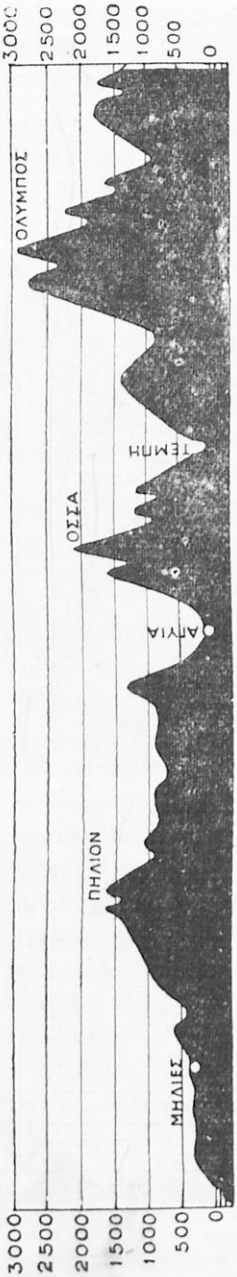

28. Τομὴ τοῦ παραθαλασσίου ὀρεινοῦ φραγμοῦ τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν μέχρι τοῦ Ὀλύμπου.
(Τὰ ὄρη εἶναι ὑπερυψωμένα, δηλ. δεκαπλάσια τοῦ κανονικοῦ, διὰ νὰ φαίνωνται).

βραχώδη αὐχένα καὶ ἐσχημάτισε τὰ περικαλλῆ σήμερον καὶ πλούσια εἰς βλάστησιν ***στενὰ τῶν Τεμπῶν***. Ἐκεῖθεν ἐξεχύθη ἡ λίμνη καὶ ἀπέμεινεν ἡ πεδιάς. Οἱ δὲ ὑψηλοὶ βράχοι τῶν ***Μετεώρων*** πλησίον τῆς Καλαμπάκας δὲν εἶναι παρὰ ἀπεσκληρυμμέναι ἄμμοι καὶ ἰλύς, τὰς ὁποίας ἐσώρευσεν ἐκεῖ κάποιος χείμαρρος, ποὺ εἶχε τὰς ἐκβολάς του εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς λίμνης.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Ἡ Θεσσαλία ὅπως εἶναι περιτριγυρισμένη ἀπὸ βουνά, ἀποτελεῖ *μίαν ποταμίαν περιοχήν*. Τὰ νερά της συγκεντρώνονται ἐντὸς τῆς χαμηλοτέρας γραμμῆς τῆς πεδιάδος, ἡ ὁποία εὑρίσκεται πρὸς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευράν, καὶ σχηματίζουν τὸν ***Πηνειόν,*** ὅστις χύνεται διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ σπουδαιότεροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ εἶναι ὁ ***Λιθαῖος*** καὶ ὁ ***Τιταρήσιος*** εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην, ὁ ***Ὀνόχωνος*** καὶ ὁ ***Ἐνιπεὺς*** εἰς τὴν δεξιάν.

Λίμνας ἡ Θεσσαλία ἔχει τὴν ***Βοιβηίδα*** ἢ ***Κάρλαν*** πρὸς Β τοῦ Βόλου, τὴν ***Νεζερὸν*** εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ τὴν ***Ξυνιάδα*** εἰς τὴν Ὄθρυν.

Παράλια. Τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τὸν Θερμαϊκὸν ἕως τὴν ἄκραν τῆς Μαγνησίας, δὲν παρουσιάζουν τοὺς μεγάλους κόλπους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῶν νοτιωτέρων παραλίων μας. Ἀλλὰ καὶ τὰς μικρὰς ἀνωμαλίας των ἐξομαλύνουν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ κύματα τῶν βορείων καὶ νοτίων ἀνέμων, τὰ ὁποῖα, διερχόμενα πρὸ τῆς παραλίας, τὰς μὲν προεξοχὰς κατατρώγουν, τὰς δ' ἐσοχὰς γεμίζουν μὲ τὰ παρασυρόμενα ὑλικά.

Τὰ παράλια ταῦτα εἶναι εἰς μὲν τὰ βόρεια, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ καὶ βορειότερον, χαμηλά, σχηματισθέντα ἀπὸ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν, νοτιώτερον δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ ἀπότομα, μὲ πολὺ βαθέα νερὰ καὶ ἐντελῶς ἀλίμενα. Φαίνεται ὅτι εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχήν, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὑρίσκονται τὰ παράλια ταῦτα, ἐσυνεχίζοντο τὰ ἀνατολικὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Ἀλλ' ἡ ξηρὰ αὕτη διερράγη καὶ κατεβυθίσθη. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν αἱ ἀπότομοι κλιτύες τῶν βουνῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀπότομος αὕτη κλίσις τοῦ ἐδάφους ἐξακολουθεῖ καὶ ὑπὸ τὰ ὕδατα, καὶ ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης κατέρχεται εἰς μέγα βάθος (πλέον τῶν 1000 μέτρων). Τοιαῦτα παράλια, χωρὶς κολπώσεις, μὲ βαθέα νερά, ἐκτεθειμένα εἰς τοὺς συχνοτέρους ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ βόρειοι καὶ νότιοι, εἶναι, βεβαίως, παράλια προωρισμένα νὰ μὴ προσφέρουν καμμίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἀλλὰ μὲ τὸν Παγασητικὸν κόλπον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνθυμίζει τὸν μῦθον τοῦ χρυσομάλλου δέρατος καὶ τοῦ ὑπερποντίου πλοῦ τοῦ Ἰάσονος, συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον.

Κόλπος βαθύς, προφυλαττόμενος ἀπὸ τὰς τρικυμίας τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους διὰ τῆς γωνιώδους χερσονήσου τῆς Μαγνησίας, μὲ τὸν λιμένα τοῦ Βόλου εἰς τὸν μυχόν του φέρει τὰ ἀγαθὰ τῆς θαλασσίας συγκοινωνίας πρὸς τὸ κέντρον τῆς ἐκτεταμένης καὶ πλουσίας πεδιάδος.

Ὁ Παγασητικός, ὅπως καὶ ὁ Θερμαϊκὸς καὶ οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς ὁμοίως, διευθύνει τὸν κύριον ἄξονά του ΝΑ. Τὴν αὐτὴν δὲ διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Μαγνησία.

Κλῖμα. Τὸ Θεσσαλικὸν βαθύπεδον ἐνσφηνωμένον μεταξὺ Λυτ. Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Στερεᾶς, περικλεισμένον πανταχόθεν ἀπὸ βουνά, ἀποκλεισμένον ἀπὸ τὴν θαλασσίαν ἐπίδρασιν, ἔχει κλῖμα *ἠπειρωτικόν*, πολὺ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ πολὺ θερμὸν τὸ καλοκαίρι. Αἰς καμμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ χειμερινοῦ ψύχους καὶ τῆς καλοκαιρινῆς ζέστης δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου καὶ Ἰουλίου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φθάνει κατὰ μέσον ὅρον τοὺς 23°. Οὕτω εἰς τὰ Τρίκκαλα π. χ. ὁ μέσος ὅρος τῆς θερμοκρασίας, ἐνῷ τὸν χειμῶνα κατέρχεται εἰς τοὺς +4°, τὸ καλοκαίρι ὑπερβαίνει τοὺς 27°.

Ἀντιθέτως εἰς τὰ παράλια, εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου καὶ εἰς

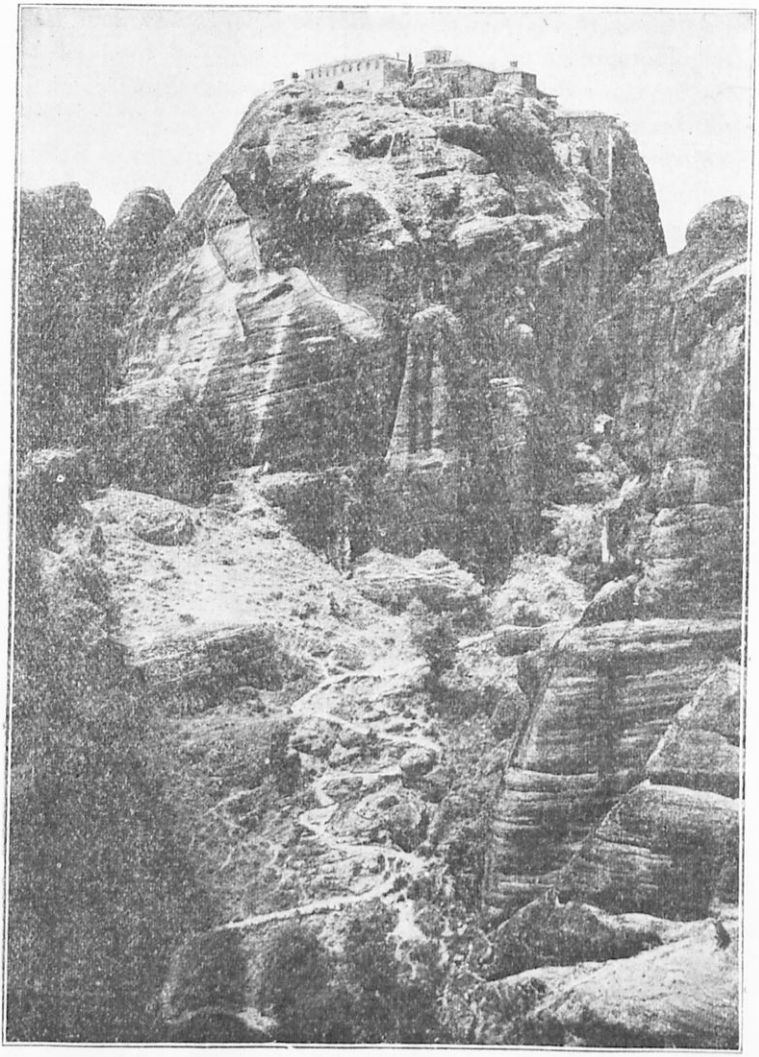

29. Τὰ Μετέωρα. Ἐπὶ τῶν πανυψήλων βράχων μοναὶ βυζαντιναί. Ἐκεῖ ἀνέρχονται μὲ κλίμακας λαξευτὰς ἢ ἐντὸς δικτύου ἀνασυρομένου ὑπὸ τῶν καλογήρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Βόλον, τὸ κλῖμα εἶναι θαλάσσιον, μέτριον τὸν χειμῶνα, δροσερὸν τὸ θέρος. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας ἔχομεν μεγάλας ἐκτάσεις ἐλαιοφύτους καὶ κήπους μὲ ἑσπεριδοειδῆ. Αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι συχνότεραι παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Οἱ ἄνεμοι δὲ εἶναι ἐνίοτε πολὺ σφοδροὶ καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὰς φυτείας. Εἰς ἄκρον ἐπιζήμιος εἶναι ὁ *λίβας*, ὅταν πνέῃ κατὰ τὴν ἄνοιξιν, προτοῦ ὡριμάσουν τὰ σιτηρά, διότι τὰ ξηραίνει καὶ καταστρέφει τὴν ἐσοδείαν. Διὰ νὰ ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος τοῦ λίβα, πρέπει νὰ σπείρωνται εἴδη σίτου, τὰ ὁποῖα ὡριμάζουν ἐνωρίτερα.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, μὲ κλῖμα, ὡς εἴπομεν ὅμοιον πρὸς τὸ Μακεδονικόν, εἶναι ἑπόμενον ὅτι εὐδοκιμοῦν καὶ καλλιεργοῦνται καὶ ἐδῶ προπάντων *σιτηρὰ* καὶ *καπνά*. Ἐπίσης εὐδοκιμεῖ ἡ ἄμπελος (Ἀμπελάκια) καὶ ἡ μορέα (Τύρνάβος). Ἀλλ' εἰς τὴν Μαγνησίαν καὶ τὰ παράλια μὲ τὸ θαλάσσιον κλῖμα, ἡ βλάστησις εἶναι διάφορος. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη ὑπάρχουν ἐλαιῶνες καὶ ὑψηλότερα, πέριξ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, κῆποι δένδρων ὀπωροφόρων (μηλεῶν, κερασεῶν κλπ.). Ὑψηλότερον ὅμως φύονται δάση ὀρεινῶν πλέον φυτῶν (καστανέας καὶ ἄνωθεν αὐτῆς ὀξυᾶς), καὶ ἔπειτα αἱ γυμναὶ κορυφαί.

Τὰ λοιπὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας, ὁ *Ὄλυμπος*, ἡ *Πίνδος* κλπ., τὰ ὁποῖα αὐλακώνονται ἀπὸ βαθυτάτας χαράδρας, σκεπάζονται κατὰ τόπους ἀπὸ ὡραῖα καὶ μεγάλα δάση ἐλάτης καὶ ὀξυᾶς, πλὴν τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν των, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐπίσης γυμναί. Ἡ Πίνδος, ἥτις ἔχει μεγάλην ἔκτασιν, παρουσιάζει μὲ τὴν πυκνοτάτην βλάστησίν της ἐπιβλητικὸν θέαμα. Μεταξὺ τῶν δασῶν τούτων ὑπάρχουν πλούσιαι βοσκαί, τὰς ὁποίας ἐπισκέπτονται κατὰ τὴν καλοκαιρινὴν περίοδον νομάδες ποιμένες.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῶν ὑψηλῶν ὀρέων ζῶσι λύκοι, τσακάλια, ἀγριόχοιροι, ἀλώπεκες, δορκάδες, εἰς δὲ τὴν Πίνδον καὶ ἔλαφοι καὶ ἄρκτοι (εἰς τὰ βόρειά της).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωργία. Ἡ πεδιὰς Καρδίτσης-Τρικκάλων εἶναι ἡ γονιμωτέρα πεδιὰς τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ἔδαφός της ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις καὶ ἔχει ἄφθονα μαυροχώματα πλούσια εἰς φυτικὰς οὐσίας, καὶ ἑπομένως γόνιμα. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ εὐφόρου αὐτοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐδάφους συνετέλεσαν αἱ γύρω δασωμέναι ὀρειναὶ ἐκτάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μεταφέρονται πρὸς τὴν πεδιάδα διὰ τῶν βροχῶν φυτοχώματα. Ἀλλ' ἡ ἀνατολική, ἡ πεδιὰς τῆς Λαρίσης, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον γόνιμος καὶ τὸ ἔδαφός της ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐρυθρὰ καὶ βαρέα ἀργιλώδη χώματα.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι ὅτι διὰ νὰ ζήσῃ μία γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης χρειάζεται διπλασίαν σχεδὸν ἔκτασιν γῆς, ἀπὸ ὅσην χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν Καρδίτσαν.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶναι συνηθεστέρα ἡ ἀγρανάπαυσις εἰς τὴν περιφέρειαν Λαρίσης, διότι τὰ χωράφια δὲν εἶναι πολὺ γόνιμα καὶ ἀφήνονται κάθε δεύτερον ἔτος ἄσπαρτα διὰ νὰ δυναμώσουν.

Γενικῶς *ἡ Θεσσαλία παράγει πολλὰ σιτηρά*. Εἶναι ὁ δεύτερος, μετὰ τὴν Μακεδονίαν, σιτοβολὼν τῆς χώρας μας. Ἐκ τῶν 2 600 000 στρεμμάτων καὶ πλέον, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται εἰς Θεσσαλίαν, τὰ 2 000 000 περίπου ἀπασχολοῦνται μὲ σιτηρά. Ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦνται πολλὰ *ἀμπέλια, μορεῶνες, καπνά, ὄσπρια, λαχανικά*.

Εἰς τὴν Μαγνησίαν παράγονται *φαγώσιμοι ἐλαῖαι* ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ *λάδι*, ἀκόμη δὲ *μῆλα*, τὰ περιφημα «*φιρίκια*», καὶ ἄλλοι καρποὶ καὶ κηπευρικὰ εἴδη. Ἡ περιφέρεια τοῦ Βόλου παράγει περίπου τὰ μισὰ μῆλα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ***δασικὸς πλοῦτος*** τῶν θεσσαλικῶν ὀρέων εἶναι μέγας, ἀλλ' ἐλλείψει καὶ ἐδῶ ἐπαρκῶν μέσων συγκοινωνίας εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη μένει ἀνεκμετάλλευτος.

Ἡ ***κτηνοτροφία*** τῆς περιοχῆς, ἂν καὶ σημαντική, εἶναι στάσιμος. Παρατηρεῖται ἐλάττωσις εἰς τὰ μεγάλα ζῷα καὶ εἰς τὰ πρόβατα, καὶ τοῦτο, διότι ἠλαττώθησαν καὶ αἱ βοσκαί. Πρό τινων ἀκόμη ἐτῶν αἱ βοσκαὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἦσαν πολλαί. Ἀφ' ὅτου ὅμως τὰ μεγάλα τσιφλίκια διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἀκτήμονας, πολλαὶ ἀπὸ τὰς βοσκὰς αὐτὰς ἐκαλλιεργήθησαν, ἐπειδὴ ἡ καλλιέργεια ἀποδίδει περισσότερον εἰσόδημα παρὰ τὴ βοσκή. Περιωρίσθη προσέτι καὶ ἡ ἀγρανάπαυσις, διότι οἱ γεωργοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ δυναμώνουν τὰ χωράφια των μὲ λιπάσματα, ἀντὶ νὰ τ' ἀφήνουν χέρσα. Οὕτω ἡ κτηνοτροφία ἔχασε καὶ αὐτὰς τὰς προσωρινὰς βοσκὰς τῶν ἀγραναπαύσεων. Οἱ κτηνοτρόφοι τῆς Θεσσαλίας εἶναι νομάδες γνωστοὶ μὲ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὄνομα Καραγκούνηδες, βόσκουν δὲ τὰ ποίμνιά των εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, μεταναστεύοντες τὸ φθινόπωρον (Ἁγ. Δημητρίου) εἰς τὰ χαμηλά, τὰ χειμαδιά, καὶ τὴν ἄνοιξιν (Ἁγ. Γεωργίου) εἰς τὰ βουνά.

Βιομηχανία. Ἀξιόλογον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ ***Βόλος***. Ἐκεῖ ἔχουν ἱδρυθῆ πολλὰ ἐργοστάσια κλω-

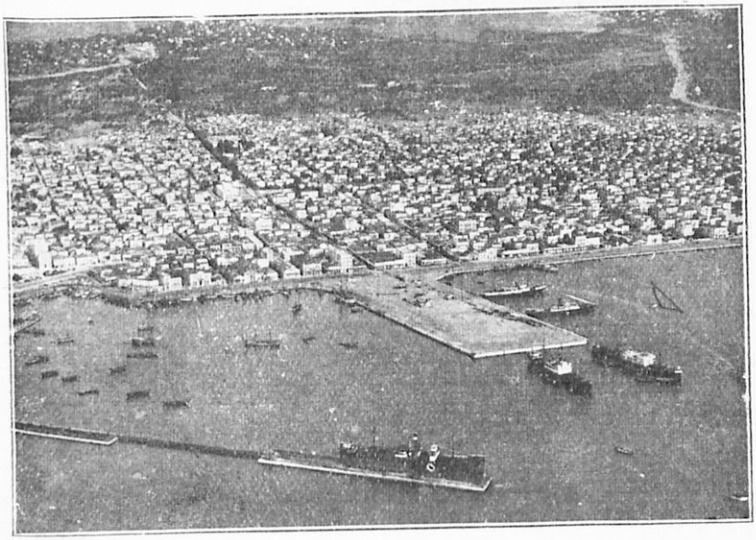

Φωτ. Φωτοτοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

30. **Ὁ Βόλος**, τὸ μέγα ἐπίνειον τῆς Θεσσαλίας.
(Αἱ προβλῆτες, ἡ εὐρεῖα προκυμαία, τὰ πολλὰ ἀτμόπλοια τί σημαίνουν;)

στοϋφαντουργίας, γεωργικῶν ἐργαλείων, ἀλευρόμυλοι κλπ. Τὰ ὑφάσματα τοῦ Βόλου εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ εὐρωπαϊκά. Τὴν τοιαύτην βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν ὁ Βόλος τὴν ὀφείλει προπάντων εἰς τὴν θέσιν του, ἥτις τὸν κατέστησε μοναδικὸν ἐπίνειον τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸ σημαντικώτερον ἐμπορικόν της κέντρον.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Θεσσαλία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1881, ὅτε προσηρτήθη μαζὶ μὲ τὴν Ἄρταν.

Ὁ πληθυσμός της ἀνέρχεται εἰς 510 000 κατοίκους, ὅλους Ἕλληνας, πλὴν ἐλαχίστων Ἰσραηλιτῶν τοῦ Βόλου, καὶ ὀλίγων Κουτσοβλάχων ποιμένων ζώντων περὶ τὴν Πίνδον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διοικητικῶς ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομούς :

1. *Νομὸς Λαρίσης*. Πόλεις Ἡ ***Λάρισα*** (24.000), πρωτ. παρὰ τὸν Πηνειόν, συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Θεσσαλικὸν ἐπίνειον, τὸν Βόλον, ἐπίσης δὲ μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Λάρισα, εὑρισκομένη εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀνατολικῆς πε-

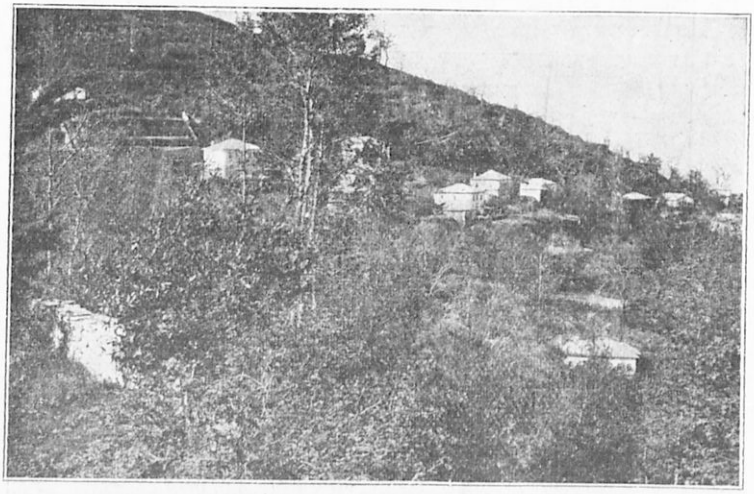

Φωτ. Ὁδοιπορικοῦ Συνδέσμου

31. Ὁ Κισσός, ἓν ἀπὸ τὰ πολλὰ καταπράσινα καὶ δροσερὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

διάδος καὶ ἐκεῖ ὅπου διασταυρώνονται οἱ περισσότεροι δρόμοι τῆς Θεσσαλίας, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ *φυσικὴ αὐτῆς πρωτεύουσα*. Ἦτο δὲ ἡ κυριωτέρα θεσσαλικὴ πόλις,μέχρις ὅτου ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ναυτηλιακὴ κίνησις τοῦ Βόλου ἔδωσαν εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον τὰ πρωτεῖα.

Ὁ ***Βόλος*** (42.000), εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Παγασητικοῦ, συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Λάρισσαν, τὴν Καρδίτσαν, τὰ Τρίκκαλα, τὴν Καλαμπάκαν. Διὰ τοῦ Βόλου γίνεται ἡ ἐξαγωγὴ τῶν σιτηρῶν, τῶν καπνῶν καὶ τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκεῖ εἶναι συγκεντρωμένη ἡ βιομηχανία της. Τὸ ***Βελεστῖνον,*** πατρὶς τοῦ Ρήγα Φερραίου. Ὁ ***Τύρναβος*** ἡ ***Ἀγυιά,*** ὁ ***Ἀλμυρός***, τὰ ***Φάρσαλα***. Ἐπὶ τοῦ Πηλίου εὑρίσκονται 24 χωρία ὡραῖα καὶ πλούσια, ἀποτελοῦντα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εὐτυχοῦσαν ὁμοσπονδίαν. Κυριώτερα τῶν χωρίων τούτων εἶναι : ἡ ἡ *Μακρυνίτσα*, ἡ *Πορταριά*, αἱ *Μηλέαι*, ἡ *Ζαγορὰ* κλπ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. *Νομὸς Τρικκάλων*. Πόλεις: Τὰ **Τρίκκαλα** (20 000), πρωτ. ἐπὶ τοῦ Λιθαίου, συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μὲ τὸν Βόλον.

Ἡ **Καρδίτσα** (15 000), μὲ σιδηροδρομικὸν σταθμόν. Ἡ **Καλαμπάκα** καὶ παρ' αὐτὴν οἱ ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι βράχοι τῶν *Μετεώρων*, ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὁποίων σώζονται βυζαντινὰ μοναστήρια.

Γεωργικὴ παραγωγὴ Θεσσαλίας

Εἴδη καλλιεργίας	*Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα*	*Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμάς*
Σιτηρά	2 000 000	650 000 000
Ὄσπρια	90 000	30 000 000
Λαχανικά	50 000	50 000 000
Καπνὰ (μέσος ὅρος)	80 000	90 000 000
Σησάμιον	55 000	5 000 000
Ἄμπελοι	110 000	75 000 000
Ἔλαιον (μέσος ὅρος)	—	27 000 000
Ἐλαῖαι (» »)	—	50 000 000

(1. Συγκρίνατε τὴν παραγωγὴν τῶν σιτηρῶν μὲ τὴν παραγωγὴν ὅλων τῶν ἄλλων εἰδῶν. 2. Παραβάλετε τὴν παραγωγὴν Θεσσαλίας μὲ τὴν παραγωγὴν Θράκης (σελ. 31) καὶ Μακεδονίας (σελ. 18). 3. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας ἐλαίας καὶ καπνῶν (σελ. 159 καὶ 163).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

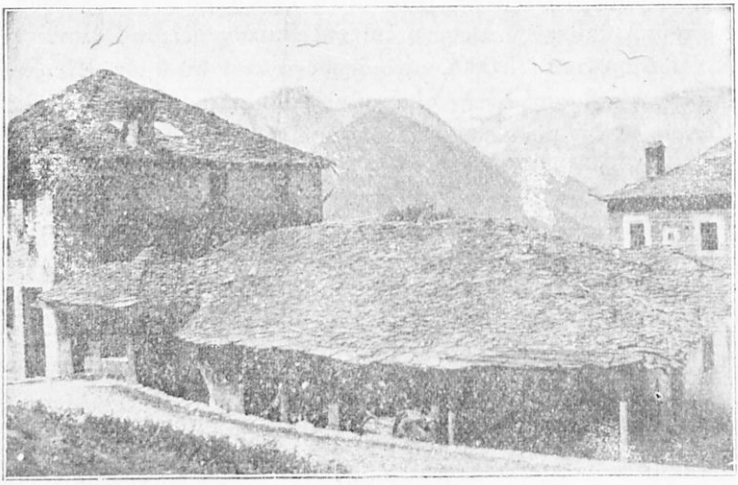

Φωτ. Ὁδοιπορικοῦ Συνδέσμου

32. **Τὸ Μέτσοβο,** ἐπὶ τῆς Πίνδου, πατρὶς τόσων ἐθνικῶν εὐεργετῶν. (Παρατηρήσατε σχῆμα καὶ ὑλικὰ στεγῶν).

4. ΗΠΕΙΡΟΣ

(9 050 τετρ. χιλιόμετρα — 300 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Ἡ Ἤπειρος κατέχουσα τὸ ΒΔ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος μέχρι τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Δ. Μακεδονίαν. Ἡ Ἤπειρος διασχίζεται ἀπὸ πολλὰς μακρὰς ὀροσειράς, παραλλήλους μὲ τὴν Πίνδον. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν σχηματίζονται στενόμακροι κοιλάδες, ἐντὸς τῶν ὁποίων τρέχουν οἱ πολλοὶ ποταμοὶ τῆς περιοχῆς *(βλ. τομὰς σελ. 16 καὶ 37)*.

Ἡ τοιαύτη διεύθυνσις τῶν ὀρέων καὶ τῶν κοιλάδων τῆς Ἠπείρου ἀποτελεῖ τὸ μέγα φυσικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγκοινωνιῶν της. Ἡ μόνη ἀξιόλογος συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία της εἶναι ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Πρεβέζης-Ἰωαννίνων-Κονίτσης, ἀκολουθοῦσα τὴν αὐτὴν μὲ τὰς κοιλάδας Β-Ν διεύθυνσιν.

Ἡ μακρὰ ὀροσειρὰ τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

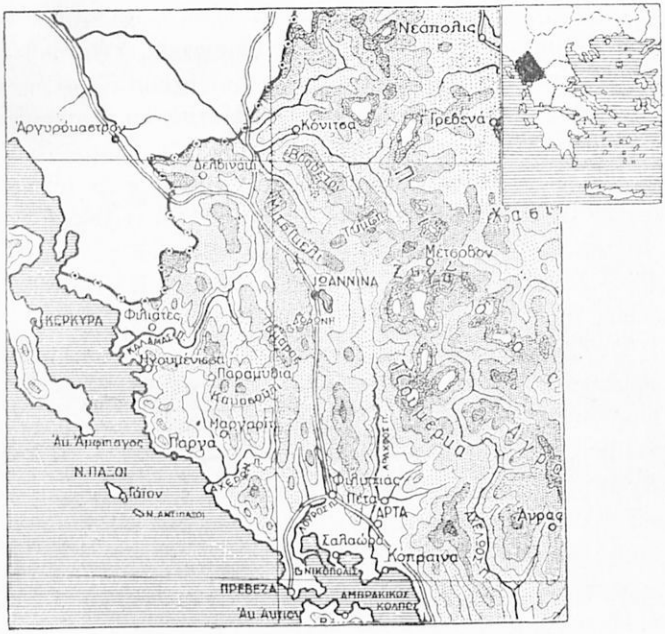

33. Χάρτης τῆς Ἠπείρου.

(Κλῖμαξ 1 : 2 000 000. Ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου 0,01 τοῦ μέτρου ἰσοδυναμεῖ μὲ 20 χιλιόμετρα εἰς τὴν πραγματικότητα).

(1. Ὁρίσατε τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς Ἠπείρου. 2. Παραβάλετε τὸν χάρτην μὲ τὰς καθέτους τομὰς τοῦ ἐδάφους (σελίδες 16 καὶ 37). 3. Παρατηρήσατε τὸν χάρτην τῶν βροχῶν (σελ. 148) ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἤπειρον. 4. Διατὶ ἡ μεγάλη ὁδὸς τῆς Ἠπείρου ἀκολουθεῖ διεύθυνσιν Β. Ν; 5. Περιγράψατε πόθεν αὕτη διέρχεται διὰ νὰ φθάσῃ ἐκ Πρεβέζης εἰς τὰ ἀλβανικὰ σύνορα. 6. Πόθεν νομίζετε ὅτι δύναται νὰ διέλθῃ ἡ νέα ὁδὸς Ἡγουμενίτσης-Ἰωαννίνων;)

Φωτ. Ἑλλ. Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου

34. Πίνδος. Αἱ κορυφαὶ Σμόλικας (2632 μ.) καὶ Φούρκα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σύνορα κατέρχεται πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, φέρει κατὰ τόπους διάφορα ὀνόματα, ὡς: *Γράμμος* παρὰ τὰ σύνορα, *Τύμφη* ἢ *Πάπιγγον* νοτιώτερον κλπ. Παρὰ τὸ Μέτσοβον σχηματίζεται ἤρεμος καὶ εὐκολοδιάβατος ράχις, ὁ ***Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου,*** τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς μακρᾶς ταύτης ὀροσειρᾶς. Ἐξ αὐτοῦ ἀποσχίζονται δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς πολλὰ ὄρη. Οὕτω πλὴν αὐτῆς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασίων, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος καὶ Πηνειοῦ, ἀποσχίζονται δυτικῶς :

α) Τὸ ***Βραδέτον,*** τὸ ὁποῖον, διευθυνόμενον ΒΔ, χωρίζει τὰ νερὰ τοῦ Ἀώου πρὸς Β καὶ τοῦ Ἀράχθου πρὸς Ν.

β) Τὰ ***Τζουμέρκα*** μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ν, ὑδροκρίτης Ἀχελώου καὶ Ἀράχθου.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου ἀποβαίνει εἶδος ὀρεινοῦ κόμβου, περὶ τὸν ὁποῖον τάσσονται ἀκτινοειδῶς αἱ κοιλάδες πολλῶν ποταμῶν, εὐκολύνουσαι τὴν μεταξὺ Ἠπείρου-Θεσσαλίας-Δ. Μακεδονίας συγκοινωνίαν.

Ἄλλαι διακλαδώσεις τῆς Πίνδου εἶναι τὸ ***Μιτσικέλι*** βορείως τῶν Ἰωαννίνων, ὁ ***Τόμαρος*** νοτιώτερον, νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ Τομάρου εἶναι τὰ ***βουνὰ τοῦ Σουλίου.***

Τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου ἀποτελούμενα ἀπὸ ἀσβεστολίθους, αὐλακώνονται ἀπὸ βαθυτάτας χαράδρας, τὰς ὁποίας διήνοιξαν καὶ ἐβάθυναν τὰ νερά. Αἱ κλιτύες των εἶναι βραχώδεις, ἀπότομοι καὶ πολλάκις ἀροσπέλαστοι. Οὕτω ἐξηγεῖται πῶς ὀλίγοι Σουλιῶται ἠδυνήθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των μέσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ κράτους τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.

Ἡ Ἤπειρος, χώρα ὀρεινή, μόνον εἰς τὰ παράλια ἔχει πεδινὰς ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν. Τοιαῦται εἶναι: τὸ μικρὸν ***βαθύπεδον τῆς Πρεβέζης*** καὶ ἑλώδεις, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτάσεις παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀξιολογωτέρα πεδινὴ ἔκτασις εἶναι ***τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἰωαννίνων.***

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Αἱ τόσαι παράλληλοι ὀροσειραὶ εἶναι φυσικὸν νὰ χωρίζουν τὰ νερὰ εἰς πολλὰς κοίτας, αἱ ὁποῖαι φθάνουν εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ συναντηθοῦν καὶ νὰ σχηματίσουν μεγάλον ποταμόν. Μόνον τὰ πρὸς Β τῶν Ἰωαννίνων νερὰ συναντῶνται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ***Ἀώου,*** ὅστις διαρρέων τὴν Ν. Ἀλβανίαν χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικήν. Οἱ σημαντικώτεροι πο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταμοὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι ὁ **Ἄραχθος**, ὁ **Λοῦρος**, ὁ **Ἀχέρων** καὶ ὁ **Θύαμις** ἢ **Καλαμᾶς**. Ἐν τούτοις οἱ μικροὶ οὗτοι ποταμοὶ ἔχουν σχετικῶς πολλὰ νερὰ χάρις εἰς τὰς ἀφθόνους βροχάς, τὰς ὁποίας δέχεται ἡ Ἤπειρος.

Ὅλα τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν τούτων δὲν ρέουν μέσα εἰς τὰς

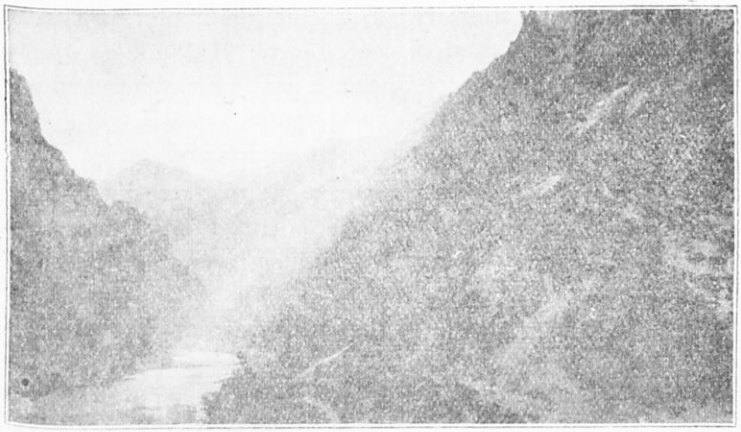

35. Ἡ περίφημος **χαράδρα τοῦ Ἀώου** παρὰ τὴν Κόνιτσαν.

κοίτας των. Πολλὰ ρέουν καὶ ὑπὸ τὰς κοίτας, εἰς ὑπογείους ροάς, τὰς ὁποίας διήνοιξαν μέσα εἰς τὰ ἀσβεστολιθικὰ πετρώματα, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμά των.

Εἰς τὰς βραχώδεις ἀσβεστολιθικὰς πάλιν κλιτύας τῶν βουνῶν ἔσκαψαν σὺν τῷ χρόνῳ βαθείας σκοτεινὰς φάραγγας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας μᾶλλον ἀκούει κανεὶς νὰ βογγοῦν, παρὰ βλέπει, τὰ κατακρημνιζόμενα νερά. Ἰδιαιτέρως ἄγριαι, ἐμπνέουσαι φόβον, εἶναι «αἱ τραχεῖαι καὶ ἀπροσπέλαστοι φάραγγες τοῦ Ἀχέροντος, ἀπὸ τὸ αἰωνίως σκιερὸν βάθος τῶν ὁποίων ἐξέρχονται τὰ ὕδατά του, διὰ νὰ χυθοῦν ἔπειτα εἰς ἓν φρικωδῶς μιασματικὸν τέλμα, τὴν «**Ἀχερουσίαν**». Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ φαντασθοῦν οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι ποταμὸς τοῦ Ἅδου;

Εἰς καταβόθρας χωνεύουν καὶ τὰ νερὰ τῆς μικρᾶς λίμνης **Λαψίστης**, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὰ περισσὰ νερὰ τῆς **λίμνης τῶν Ἰωαννίνων**.

Παράλια. Εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Ἠπείρου εὑρίσκεται ὁ **Ἀμβρακικὸς** κόλπος, σχηματισθεὶς διὰ καταβυθίσεως τοῦ ἐδά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φους εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχήν. Ἡ βορεία παραλία τοῦ κόλπου δὲν εἶναι σταθερά, ἀλλὰ διαρκῶς μεταβάλλεται ἐκ τῶν προσχώσεων τῶν ποταμῶν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἀπέκλεισαν ἀβαθῆ μέρη τῆς θαλάσσης καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν λιμνοθάλασσαι, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται σήμερον ὡς ἰχθυοτροφεῖα.

Εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, πλάτους περίπου 500 μέτρων, εὑρίσκεται ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, τὸν ὁποῖον συνδέει μὲ τὰ Ἰωάννινα μακρὰ ἁμαξιτὴ ὁδός. Εἰς τὰ ΒΔ παράλια σχηματίζεται ὁ λιμὴν τῆς Ἡγουμενίσσης, ὁ ὁποῖος ἔχει σήμερον μόνον τοπικὴν σημασίαν, θ' ἀποβῇ ὅμως σημαντικώτερος, καθ' ὅσον θὰ συνδεθῇ δι' ἁμαξιτῶν ὁδῶν μὲ τὸ ἐσωτερικόν.

Κλῖμα. Ἡ Ἤπειρος ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς συχνοὺς δυτικοὺς καὶ ΝΔ ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὸ Ἰόνιον φορτωμένοι ὑδρατμούς, δέχεται ἀφθόνους βροχάς, ἀφθονωτέρας οἱουδήποτε ἄλλου μέρους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ὑδρατμοὶ οὗτοι φθάνουν εἰς τὴν ψυχροτέραν ἀτμόσφαιραν τῶν βουνῶν, συμπυκνώνονται καὶ ὑγροποιοῦνται. Ὅσον δὲ ὠθοῦνται πρὸς τὰ ὑψηλότερα ὄρη, τόσον περισσότερον ψύχονται καὶ τόσον περισσότερον ἀποβάλλουν τὴν

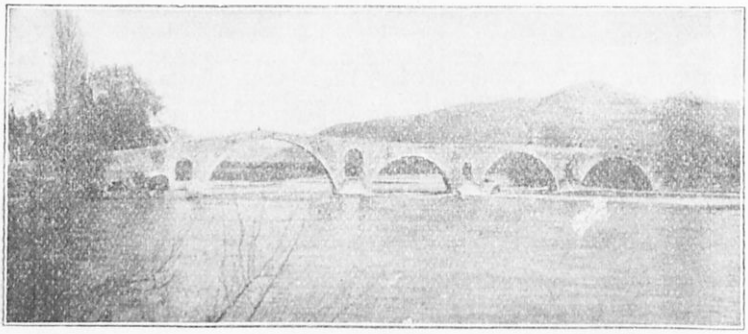

Φωτ. ἐξ ἀεροπλάνου

36. «**Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι**», τοῦ ὁποίου ἡ θεμελίωσις ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου περιεβλήθη μὲ τὸν γνωστὸν θρῦλον τοῦ πρωτομάστορα. Ἡ λιθίνη αὕτη γέφυρα εἶναι πιθανῶς ἔργον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

ὑγρασίαν των. Ἐὰν ἔπειτα δυνηθοῦν καὶ ὑπερβοῦν τὴν Πίνδον, ἐλαχίστην πλέον ὑγρασίαν διατηροῦν, τὴν ὁποίαν καὶ ἀποβάλλουν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ ὄρους. Διὰ τοῦτο σπανιώτατα δυτικοὶ ἄνεμοι ἠμποροῦν νὰ φέρουν βροχὴν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ' ἡ Πίνδος ἐπιδρᾷ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον εἰς τὸ κλῖμα τῆς Ἠπείρου. Μακρὰ καὶ ὀγκώδης ἐν εἴδει πελωρίου τείχους, μὲ τὴν ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσίν της,ἐμποδίζει τοὺς τόσον συχνοὺς ξηροὺς βορείους ἀνέμους νὰ διέλθουν πρὸς τὴν Ἤπειρον. Οὕτω δὲ εἰς τὰ παράλια τῆς περιοχῆς ταύτης τὸ κλῖμα εἶναι γλυκὺ θαλάσσιον, πολὺ γλυκύτερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι εἰς πολὺ νοτιώτερα παράλια τοῦ Αἰγαίου, τὰ ὁποῖα προσβάλλονται ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ἑσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, κίτρα κ.λ.). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς χώρας, ὅπου αἱ Β-Ν δροσειραὶ ἐμποδίζουν τὴν θαλασσίαν αὔραν νὰ φθάσῃ, ἐκεῖ τὸ κλῖμα εἶναι ψυχρότερον μὲ πολλὰς χιόνας κατὰ τὸν χειμῶνα.

ΟἸΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Ἤπειρος, χώρα ὀρεινὴ καὶ τραχεῖα, μὲ ἀφθόνους βροχὰς καὶ πλουσίαν βλάστησιν, *εἶναι κυρίως χώρα κτηνοτροφική*, ὅπου δύναται πρὸ πάντων νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ ***νομαδικὴ κτηνοτροφία.*** Πράγματι εἰς τὴν Ἤπειρον τρέφονται πλέον τοῦ 1.000.000 αἰγοπροβάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ τὸν κυριώτερον πλοῦτον τῶν κατοίκων της.

Καλλιεργητικαὶ ἐργασίαι γίνονται κυρίως εἰς τὰς παραθαλασσίας πεδινὰς ἐκτάσεις. Ἐκεῖ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καλλιεργοῦνται καλαμπόκια, καὶ εἰς τὰς ἑλώδεις ἐκτάσεις ὄρυζα.

Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν παραλιακὴν γραμμὴν (Ἄρτα, Πρέβεζα, Πάργα) συναντῶνται ἐλαιῶνες καὶ κῆποι ὀπωροφόρων δένδρων.

Ἐν τῷ συνόλῳ της ὅμως ἡ Ἤπειρος εἶναι χώρα πτωχὴ καὶ οἱ παροιμιωδῶς λιτοδίαιτοι καὶ οἰκονόμοι κάτοικοί της μεταναστεύουν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ νὰ εὕρουν ἐργασίαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Τὸ τμῆμα τῆς Ἠπείρου, τὸ μεταξὺ τῆς Θεσσσαλίας καὶ τοῦ Ἀράχθου, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1881. Τὸ ὑπόλοιπον ἠλευθερώθη κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1912-13.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἠπείρου, καθαρῶς ἑλληνικός, ἀνέρχεται εἰς 300.000. Καὶ καθὼς τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς εἶναι κομματια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θμένον εἰς μέγα πλῆθος κοιλάδων καὶ ὀροπεδίων, οὕτω καὶ ὁ πληθυσμός της εἶναι ἐπίσης μοιρασμένος εἰς πλῆθος μικρὰ χωρία, καθ' ὅλην τὴν χώραν. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων τὰ περιέβαλον ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας μὲ ἰδιαιτέραν στοργὴν καὶ τὰ ἐπλούτισαν μὲ λαμπρὰ σχολεῖα, γεφύρας καὶ ἄλλα κοινω-

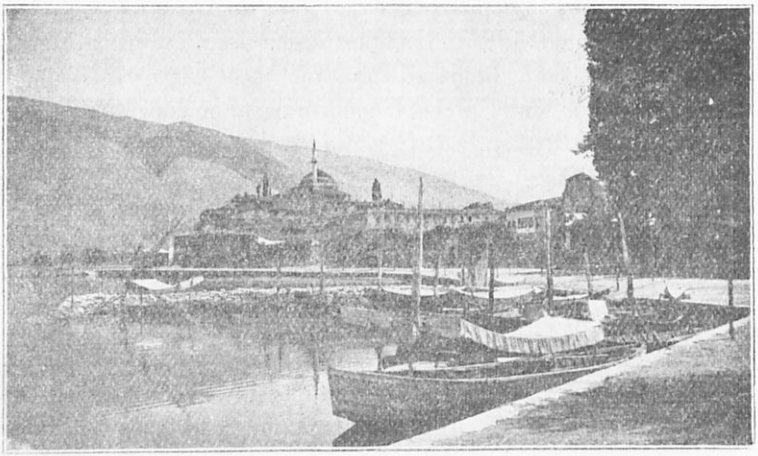

37. **Τὰ Ἰωάννινα**, ἡ καρδία τῆς Ἠπείρου, παρὰ τὴν λίμνην. Εἰς τὸ βάθος τὸ ὄρος Μιτσικέλι.

φελῆ ἔργα. Κέντρον ἐμπορικὸν καὶ βιοτεχνικόν, ἀληθινὴ μητρόπολις τοῦ χωρικοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι τὰ Ἰωάννινα.

Ἡ Ἤπειρος διαιρεῖται εἰς τρεῖς νομούς:

1. *Νομὸς Ἰωαννίνων*. Πόλεις: Τὰ **Ἰωάννινα** (20 000), παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην. Εἰς τ' ἀνατολικὰ τὸ **Συρράκον**, πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Κρυστάλλη. Ἡ **Κόνιτσα** παρὰ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα. Τὸ **Μέτσοβον** πρὸς τὰ θεσσαλικὰ σύνορα.

2. *Νομὸς Πρεβέζης*. Πόλεις: Ἡ **Πρέβεζα** πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ κύριος λιμὴν τῆς Ἠπείρου. Ἡ **Φιλιππιὰς** ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Πρεβέζης-Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης-Ἰωαννίνων. Εἰς τὸν νομὸν Πρεβέζης ὑπάγεται διοικητικῶς καὶ ἡ Λευκάς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. *Νομὸς Ἄρτης.* Πόλεις: Ἡ ***Ἄρτα*** ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ μὲ ἐπίνειον τὴν ***Κόπραιναν*** εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Παρὰ τὴν Ἄρταν τὸ ἱστορικὸν ***Πέτα.***

4. *Νομὸς Θεσπρωτίας.* Πόλεις: ***Ἡγουμένιτσα*** ἔναντι τῆς Κερκύρας συνδέεται διὰ νέας ἁμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὰ Ἰωάννινα. ΝΑ αὐτῆς εὑρίσκεται ἡ ***Πάργα*** παραθαλασσία κωμόπολις, ἔνδοξος διὰ τὴν στάσιν τῶν κατοίκων της, ὅταν ἐπωλήθη αὕτη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους εἰς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν.

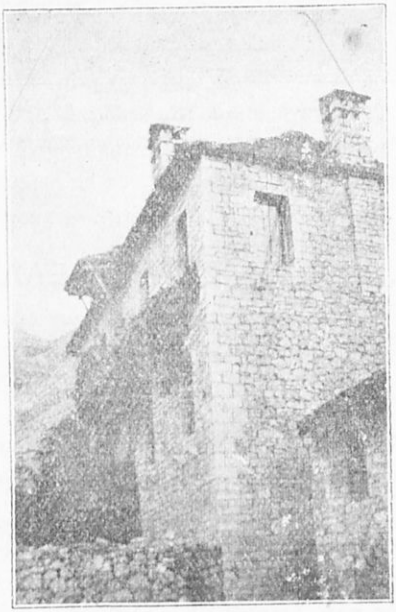

Φωτ. Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου

38. Τὸ σπίτι τοῦ Κρυστάλλη εἰς τὸ Συρράκον. Τύπος χωρικοῦ σπιτιοῦ τῆς Ἠπείρου· (στερεὰ λιθόκτιστος οἰκοδομή, στέγη ὑψηλὴ πλακόστρωτος).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

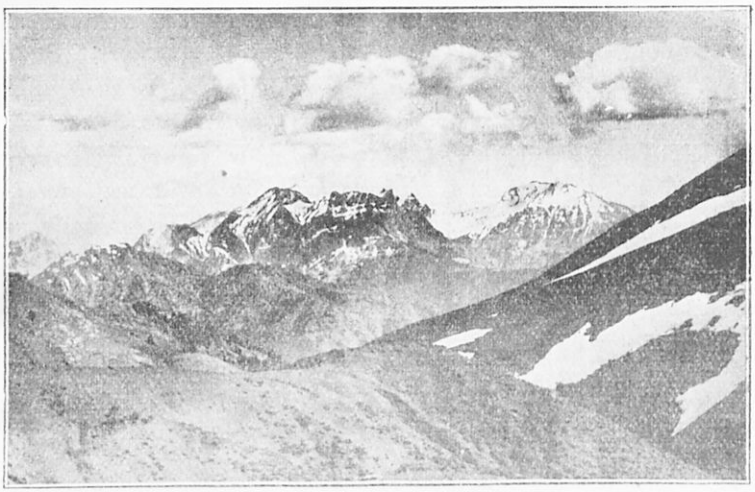

Φωτ. Κάτης Κομιώτη

39. **Τὰ Βαρδούσια,** μία ἄποψις ἀπὸ τὸν δαίδαλον τῶν βουνῶν τῆς Αἰτωλίας.

5. ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(7 800 τετρ. χιλιόμετρα—230 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Ἡ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλὰς ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Ἠπείρου μετὰ τῆς ὁποίας ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας *(βλ. χάρτην σελ. 61)*. Περιλαμβάνει δέ :

1. Τὴν ἐκτεταμένην ***ὀρεινὴν περιοχήν,*** ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Πίνδου καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, χωρίζει δὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν. Τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ὀρεινῆς ταύτης περιοχῆς ἀποτελοῦν τὰ ***Ἄγραφα,*** ὄρη τραχέα καὶ δύσβατα. Νοτιώτερον αὐτῶν ὑψώνεται ὡς μεγαλοπρεπὴς πυραμὶς ὁ ***Τυμφρηστὸς*** ἢ ***Βελούχι.*** Ἔτι νοτιώτερον ἡ ὀρεινὴ ζώνη πλατύνεται καὶ σχηματίζει δυτικῶς τὸ ***Παναιτωλικὸν*** μὲ διεύθυνσιν Δ-Α καὶ ἀνατολικῶς τὴν ***Οἴτην.*** Πρὸς Ν. ὑψώνονται τὰ ***Βαρδούσια*** καὶ ἀνατολικῶς αὐτῶν ἡ ***Γκιόνα,*** τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Στερεᾶς (2510 μ.). Τέλος κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ παρατάσσονται ἄλλαι ὀρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σειραί. Αὗται φράσσουν ἐκ τοῦ νότου τὸν τεράστιον αὐτὸν λαβύρινθον τῶν βουνῶν καὶ καθιστοῦν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συγκοινωνίαν τῶν στενῶν ἄλλωστε κοιλάδων του μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Οὕτω ἡ ἐκτεταμένη αὕτη ὀρεινὴ περιοχὴ δὲν ἔχει ἄλλας διεξόδους παρὰ μόνον τὰς κοιλάδας τοῦ Ἀχελώου πρὸς Δ καὶ τοῦ Σπερχειοῦ πρὸς Α. Τὰς διεξόδους ταύτας χρησιμοποιοῦν οἱ νομάδες ποιμένες, διὰ νὰ ὁδηγοῦν τὰ ποίμνιά των τὴν ἄνοιξιν εἰς τὰς βοσκὰς τῶν ὑψηλῶν κοιλάδων καὶ ὀροπεδίων τῆς περιοχῆς καὶ τὸ φθινόπωρον εἰς τὰ «χειμαδιὰ» τοῦ κάτω Ἀχελώου,τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τῆς Θεσσαλίας. Τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ χρησιμοποιεῖ καὶ ἡ μόνη ὑπάρχουσα ἁμαξιτὴ ὁδὸς Λαμίας-Καρπενησίου, διὰ τῆς ὁποίας ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰσχωρήσῃ μεταξὺ τῶν βουνῶν.

Ἡ χώρα αὕτη ἡ τόσον δύσβατος καὶ ἀπροσπέλαστος μὲ τὰ πυκνὰ κατὰ τόπους δάση της, τὰς ἐκτεταμένας βοσκάς της, τὰ ἄφθονα νερά της, τὰ ἀπρόσβλητα κρησφύγετά της ὑπῆρξε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῶν κλεφτῶν. Τὰ Ἄγραφα μὲ τὰ 50 χωριά των οὐδέποτε ὑπεδουλώθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν.

2. Δυτικῶς τῆς κεντρικῆς ταύτης ὀρεινῆς περιοχῆς σχηματίζεται τὸ ***Αἰτωλικὸν βαθύπεδον,*** τὸ ὁποῖον κλείεται πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου ἀπὸ τὰ ***Ἀκαρνανικὰ*** ὄρη. Τὸ βαθύπεδον τοῦτο, διαρρεόμενον ἀπὸ τὸν Ἀχελῶον καὶ τὸν Εὔηνον, καλύπτεται ἐν μέρει ἀπὸ λίμνας καὶ ἕλη. Τὸ Αἰτωλικὸν βαθύπεδον, ἀνοικτὸν πρὸς Ν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν ὁδόν, ἥτις ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν Β-Ν ἠπειρωτικῶν κοιλάδων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Διὰ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ὁδοῦ διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Κρυονερίου-Ἀγρινίου καὶ ἡ ἁμαξιτὴ ὁδὸς Μεσολογγίου-Ἄρτης.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Τὰ ἄφθονα ὕδατα τῆς Δ. Στερεᾶς διανέμονται εἰς τρεῖς κυρίως κοίτας, τοῦ ***Ἀχελώου*** ἢ ***Ἀσπροποτάμου,*** τοῦ ***Εὐήνου*** ἢ ***Φίδαρη*** καὶ τοῦ ***Μόρνου.*** Οἱ δύο τελευταῖοι δέχονται τὰ νερὰ τοῦ νοτίου τμήματος τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ Παναιτωλικοῦ μέχρι τῶν Βαρδουσίων καὶ τῆς Οἴτης καὶ ῥέουν ἐντὸς στενῶν, ἀδιαβάτων πολλάκις, χαραδρῶν καὶ κοιλάδων, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται καὶ νὰ ἀποτελέσουν εὐκόλους φυσικοὺς δρόμους διὰ τὴν συγκοινωνίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Ἀχελῶος ἔχει πολὺ μεγάλην κοίτην. Αἱ πρῶταί του πηγαὶ εὑρίσκονται νοτίως τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου. Καὶ κατ' ἀρχὰς ρέει εἰς στενὴν κοιλάδα μεταξὺ Πίνδου καὶ Τζουμέρκων (ἄνω κοίτη). Ἔπειτα εἰσέρχεται εἰς χαμηλοτέραν καὶ εὐρυτέραν κοιλάδα (μέση κοίτη), ὅπου δέχεται τοὺς παραποτάμους του *Ἀγραφιώτικον* καὶ *Μέγδοβα*, οἱ ὁποῖοι χαράσσουν τὰς ὀρεινὰς διαβάσεις εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχήν. Τέλος κατέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα (κάτω κοίτη) καὶ διὰ μέσου ἑλωδῶν ἐκτάσεων χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον. Εἶναι διαβατὸς μόνον κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ ὡρισμένους πόρους, εὑρισκομένους ἐκεῖ ὅπου ἡ κοίτη του πλατύνεται καὶ γίνεται ἀβαθεστέρα. Διὰ τοῦ Ἀχελώου μεταφέρουν ξυλείαν, τὴν ὁποίαν ὑλοτομοῦν ἐπὶ τῶν ὀρέων παρὰ τὰς ὄχθας του, ἀφήνοντες αὐτὴν νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸ ρεῦμά του.

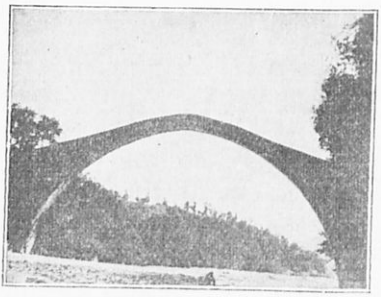

40. «Τὸ γεφύρι τοῦ Μανώλη» ἐπὶ τοῦ Ἀγραφιώτικου. Γέφυρα μονότοξος λιθίνη, στενή, ἑνώνουσα ἡμιονικὰς ὁδούς. Ἔχει μῆκος 36 μέτρα καὶ ἐκτίσθη τὸ 1659. Εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς ὅπου αἱ βαθεῖαι χαράδραι καὶ οἱ ὁρμητικοὶ χείμαρροι διακόπτουν πᾶσαν ἐπικοινωνίαν, αἱ γέφυραι αὗται, ἑνώνουσαι ἡμιονικὰς ὁδούς, ἀποτελοῦν θαυμαστὰ ἔργα κοινωνικῆς ὠφελείας. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἡ λαϊκὴ φαντασία τὰς περιέβαλε μὲ θρύλους καὶ παραδόσεις.

Λίμνας ἡ περιοχὴ ἔχει πολλὰς καθὼς καὶ ἕλη:

Ἡ ***Τριχωνὶς*** παρὰ τὸ Ἀγρίνιον εἶναι μεγάλη, βαθεῖα καὶ ἰχθυοτρόφος. Δυτικῶς συγκοινωνεῖ μὲ τὴν ***Λυσιμαχίαν***, ἡ ὁποία χύνεται εἰς τὸν Ἀχελῶον. Ὅταν ὁ ποταμὸς πλημμυρίζῃ, ἑνοῦται μὲ τὰς λίμνας καλύπτων τὴν πέριξ πεδιάδα.

Ἡ ***Ὀζηρὸς*** καὶ ἡ ***Ἀμβρακία*** εὑρίσκονται δυτικῶς τοῦ ποταμοῦ. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς δὲ τοῦ Ἀχελώου καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν σχηματίζονται ἑλώδεις ἐκτάσεις.

Παράλια. Τὰ νότια παράλια τῆς Δ. Στερεᾶς βρέχονται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὁ ὁποῖος ἐσχηματίσθη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν μέσα εἰς τεράστιον ρῆγμα τοῦ ἐδάφους καὶ ἐχώρισε τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὰ παράλια ταῦτα, ἀπότομα καὶ βραχώδη ἐκεῖ ὅπου φθάνουν τὰ ὄρη μέχρι τῆς θαλάσσης, εἶναι ἀπεναντίας, χθαμαλὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καὶ εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου.

Παρὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Κορινθιακοῦ εὑρίσκεται ὁ μικρός, ἀλλ' ἀσφαλὴς **λιμὴν τῆς Ναυπάκτου.** Πέραν τῆς Ναυπάκτου μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Στερεᾶς, οὐδεὶς ἄλλος λιμὴν σχηματίζεται. Δυστυχῶς δὲν δύναται ὁ λιμὴν τῆς Ναυπάκτου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, διότι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ παρεμβάλλονται αἱ δροσειραὶ τῶν παραλίων καὶ ἐμποδίζουν τὴν δημιουργίαν εὐκόλων συγκοινωνιῶν. Ἕνεκα τούτου ἡ Ναύπακτος παρέμεινε στάσιμος. Ἀλλὰ καὶ ἡ περιοχὴ Μεσολογγίου-Ἀγρινίου, τὴν ὁποίαν δὲν ἀποκλείουν βουνὰ ἀπὸ τὴν πρὸς Ν θάλασσαν, στερεῖται καλοῦ λιμένος.

Δυτικῶς τοῦ Ἀντιρρίου σχηματίζεται βαθεῖα κολπώδης ἐσοχὴ πρὸς Β, ἡ **λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου.** Αὕτη ἦτο ἄλλοτε

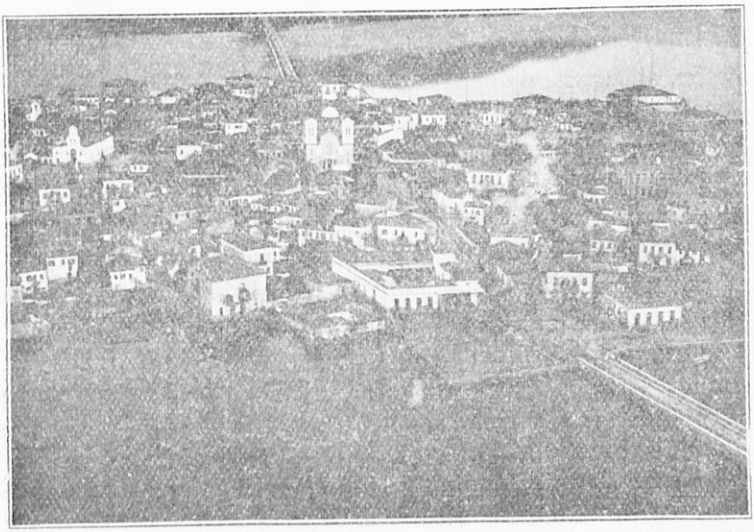

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

41. Τὸ Αἰτωλικὸν ἐπὶ μικρᾶς νησίδος. Δεξιᾷ κάτω καὶ ἄνω αἱ δύο γέφυραι αἱ ἑνώνουσαι τὴν νησίδα μὲ τὴν ξηράν.

κόλπος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐχύνετο ὁ Ἀχελῶος, ὅστις διὰ τῆς ἰλύος του μετέβαλε τὸν κόλπον εἰς λιμνοθάλασσαν. Σήμερον ὁ ποταμὸς οὗτος χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Ἀλλὰ οἱ δυτικοὶ ἄνεμοι καὶ τὰ ρεύματα ὠθοῦν τὴν ἰλύν του πρὸς τὴν ἀβαθῆ λιμνοθάλασσαν· καὶ ὅταν φθάνῃ αὕτη ἐκεῖ ὅπου ὁ βυθὸς ἀρχίζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ εἶναι ἀβαθής, κατακαθίζει. Οὕτω σχηματίζονται τὰ χαμηλά, στενόμακρα νησιά, τὰ ὁποῖα φράσσουν τὴν λιμνοθάλασσαν ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους. Σήμερον αὕτη ἀποτελεῖ ἓν τῶν σημαντικωτέρων ἰχθυοτροφείων μας.

Εἰς τὸν μυχὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου εὑρίσκεται τὸ στενὸν στόμιον τῆς ***λιμνοθαλάσσης*** τοῦ ***Αἰτωλικοῦ***. Ἐνῷ δὲ ἡ πρώτη εἶναι λίαν ἀβαθὴς καὶ βατὴ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασίν της, ἡ ἄλλη, ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Αἰτωλικοῦ, εἶναι βαθεῖα, φθάνουσα κατὰ τὸ Β αὐτῆς μέρος μέχρι βάθους 30 μέτρων. Ἐπὶ τοῦ στομίου, τὸ ὁποῖον ἑνώνει τὰς δύο λιμνοθαλάσσας, καὶ ἐπὶ βραχώδους νησίδος εἶναι τὸ Αἰτωλικόν, συνδεόμενον μὲ τὴν ἑκατέρωθεν ξηρὰν διὰ λιθίνων γεφυρῶν.

Ἐξερχόμενοι εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος συναντῶμεν κατὰ πρῶτον τὴν χθαμαλὴν ἑλώδη παραλίαν, ὅπου ἐκβάλλει ὁ Ἀχελῶος. Ἡ παραλία αὕτη μὲ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ διαρκῶς μετατίθεται πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέσα εἰς τὴν οὕτω σχηματιζομένην πεδιάδα, εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν παραλίαν, βλέπει κανεὶς νὰ ὑψώνωνται πετρώδεις λόφοι, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις πρὸ ὀλίγων ἀκόμη αἰώνων δὲν ἦσαν παρὰ νησίδες.

Βορειότερον τὰ παράλια ἀκολουθοῦν τὴν ΒΔ - ΝΑ διεύθυνσιν τῶν Ἀκαρνανικῶν ὀρέων, καὶ ἐκεῖ σχηματίζονται οἱ λιμένες τοῦ ***Ἀσταποῦ***, τοῦ ***Μύτικα*** καὶ τῆς ***Ζαβέρδας***. Οἱ λιμένες οὗτοι ἔχουν ἐντελῶς τοπικὴν σημασίαν, διότι ἀποκλείονται ὑπὸ τῶν Ἀκαρνανικῶν ὀρέων καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν γόνιμον περιοχὴν τοῦ Ἀγρινίου. Τὰ βόρεια τέλος παράλια τῆς Δ. Στερεᾶς σχηματίζονται ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου εὑρίσκονται οἱ λιμένες τῆς ***Βονίτσης*** καὶ τῆς ***Ἀμφιλοχίας***, τοπικῆς ἐντελῶς σημασίας.

Κλῖμα. Τὸ κλῖμα τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδος ἔχει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὸ κλῖμα τῆς Ἠπείρου: Ἡ Δ. Στερεὰ ἐκτεθειμένη ὡς καὶ ἡ Ἤπειρος εἰς τοὺς δυτικοὺς καὶ νοτιοδυτικοὺς ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολλοὺς ὑδρατμοὺς ἀπὸ τὸ Ἰόνιον, δέχεται ἀφθόνους καὶ κανονικὰς βροχάς. Ἕνεκα τούτου καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς περιοχῆς πολύυδροι.

Ἐξ ἄλλου ὁ ὀρεινὸς ὄγκος μὲ τὴν ΒΔ - ΝΑ διεύθυνσίν του, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὴν δυτικὴν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑψώνεται ὡς πελώριον τεῖχος καὶ φράσσει τὴν περιοχὴν ταύτην κατὰ τῶν συχνῶν βορείων καὶ βορειοανατολικῶν ἀνέμων. Ἕνεκα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτον ἔχομεν εἰς τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Στερεᾶς πολὺ γλυκύτερον θαλάσσιον κλῖμα παρὰ εἰς τὰ παράλια τῆς ἀνατολικῆς.

Ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ὅμως ὀρεινῆς περιοχῆς οἱ χειμῶνες εἶναι δριμεῖς μὲ πολλὰ χιόνια, τὰ ὁποῖα μέσα εἰς τὰς σκιερὰς χαράδρας τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Τὸ κλῖμα ἐνταῦθα εἶναι ἠπειρωτικόν, προσομοιάζον πρὸς τὸ κλῖμα πολὺ βορειοτέρων χωρῶν.

Φυτὰ καὶ ζῶα Τὸ γλυκὺ θαυμάσιον κλῖμα τῶν παραλίων εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλαίας, ἡ ὁποία προχωρεῖ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς τὰς προφυλαγμένας ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους πεδινὰς ἐκτάσεις τοῦ Ἀγρινίου καὶ τῆς Τριχωνίδος. Εἰς τὴν Ναύπακτον καλλιεργεῖται καὶ κορινθιακὴ σταφίς. Εἰς τὰ κεντρικὰ ὄρη μὲ τὸ ἠπειρωτικὸν κλῖμα σχηματίζονται δάση μεγάλα, κυρίως ἐλάτης καὶ δξυᾶς. Ἀλλ' εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς, ἄνω τῶν 1500 μέτρων, δάση δὲν ὑπάρχουν καὶ δὲν φύονται ἐκεῖ παρὰ μόνον «χόρτα τῆς ἀλπεικῆς ζώνης», ὅπως λέγονται.

Εἰς τὰ δάση καὶ τὰ ἀπρόσιτα σημεῖα τῶν ὀρέων ζῶσι πολλὰ ἄγρια ζῶα, κυρίως ἄγριαι αἶγες, λύκοι, ἀλώπεκες, ἀγριόχοιροι κλπ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάς, ὀρεινὴ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι, ὡς καὶ ἡ Ἤπειρος, κυρίως περιοχὴ κτηνοτροφική. Τὰ λειβάδια τῶν ὑψηλῶν κοιλάδων καὶ ὀροπεδίων της ἀποτελοῦν πλουσίας θερινὰς βοσκὰς πολυαρίθμων ποιμνίων αἰγοπροβάτων. Ταῦτα κατὰ τὸ φθινόπωρον ὁδηγοῦνται εἰς τὰ *χειμαδιά*, τὰς ἀκαταλλήλους δηλαδὴ διὰ καλλιέργειαν ἐκτάσεις τῶν χαμηλῶν κοιλάδων καὶ πεδιάδων τῆς Αἰτωλίας, τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς περιοχῆς φημίζεται *τὸ τυρὶ τῶν Ἀγράφων*.

Εἰς τὰ δάση τῆς περιοχῆς ταύτης δὲν γίνεται συστηματικὴ ἐκμετάλλευσις, διότι δὲν ὑπάρχουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι πρὸς μεταφορὰν τῆς ξυλείας. Μόνον εἰς τὰ παρόχθια τοῦ Ἀχελώου δάση γίνεται ὑλοτομία, διότι ἐκεῖ καὶ κινητήριος δύναμις ὑπάρχει διὰ τὰ νεροπρίονα (τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ) καὶ ἡ ξυλεία μεταφέρεται εὐκόλως ριπτομένη εἰς τὸν ποταμόν. Σημαντικὸν δασικὸν προϊὸν συλλεγόμενον κυρίως εἰς τὰ δάση τῆς Ἀκαρνανίας εἶναι ὁ καρπὸς τῆς βαλανιδιᾶς (5 000 000 ὀκ. περίπου, δηλ. τὸ ἓν τέταρτον τῆς ὅλης ἑλληνικῆς παραγωγῆς), χρήσιμος διὰ τὴν βυρσοδεψίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλὰς μὲ τὰς ἀφθόνους βροχάς της καὶ τὰς δασωμένας ὀρεινὰς περιοχάς της ἔχει μέσα εἰς τὰς χαμηλὰς κοιλάδας της ἔδαφος γόνιμον. Τὸ μαυρόχωμα τῶν κοιλάδων τούτων προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν φυτικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας μεταφέρουν ἐκεῖ τὰ νερὰ ἐκ τῶν γύρω δασωμένων βουνῶν, εἶναι καταλληλότατον διὰ τὴν γεωργίαν.

Οὕτω ἡ περὶ τὸ Ἀγρίνιον πεδινὴ ἔκτασις παράγει ἄφθονα προϊόντα: *κρασί, ὄσπρια* καὶ κυρίως *καπνὰ πολλὰ* καὶ ἐξαίρετα, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα «*καπνὰ τοῦ Ἀγρινίου*». Τὸ ἐμπόριον δὲ τούτων ἀποτελεῖ καὶ τὴν βάσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καλλιεργοῦνται *καλαμπόκια* καὶ εἰς τὰ θερμότερα μέρη *ἡ ἐλαία*.

Ἐξ ἄλλου ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα καὶ παραγωγικώτερα ἰχθυοτροφεῖα μας. Ἡ τσιπούρα καὶ ὁ κέφαλος τοῦ Μεσολογγίου πωλοῦνται εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὰς Ἀθήνας. Φημισμένον ἐπίσης προϊὸν τῆς λιμνοθαλάσσης εἶναι τὸ *αὐγοτάραχον*, ἐξαγόμενον ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Κύριον ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι αἱ Πάτραι ἐπὶ τῆς ἀντικρυνῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου. Ἐξυπηρετοῦν αὗται τὸ ἐσωτερικὸν τῆς περιοχῆς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Κρυονερίου-Μεσολογγίου-Ἀγρινίου καὶ εἰδικοῦ ἀτμοπλοίου, τὸ ὁποῖον ταξιδεύει μεταξὺ Πατρῶν-Κρυονερίου. Ἐπίσης αἱ Πάτραι συνδέονται ἀτμοπλοϊκῶς μὲ τὸν Ἀστακόν, Μύτικα, Ζαβέρδα, Βόνιτσαν καὶ Ἀμφιλοχίαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάς, ὀρεινὴ κατὰ τὴν μεγαλυτέραν της ἔκτασιν, εἶναι ἀραιὰ κατῳκημένη. Ὁ πληθυσμός της ἀνέρχεται εἰς 230 000 κατοίκους ἐγκατεστημένους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χωρία, ποιμενικὰ ἐπὶ τῶν ὀρέων, γεωργικὰ εἰς τὴν πεδιάδα. Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀγράφων εἶναι τύποι ἀνθρώπων ὀρεσιβίων μὲ ὑψηλὸν ἀνάστημα καὶ ἀρρενωπὸν χαρακτῆρα.

Διοικητικῶς ἡ Δ. Στερεὰ ἀποτελεῖ τὸν νομὸν *Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας*, μὲ πρωτ. τὸ ***Μεσολόγγιον*** (10 000), ἔνδοξον διὰ τὰς πολιορκίας καὶ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τῶν ὑπερασπιστῶν του κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἐκτισμένον παρὰ τὴν λιμνοθάλασσαν, ἀποζῇ κυρίως ἐκ τῆς ἁλιείας καὶ τῶν ἁλυκῶν. Τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

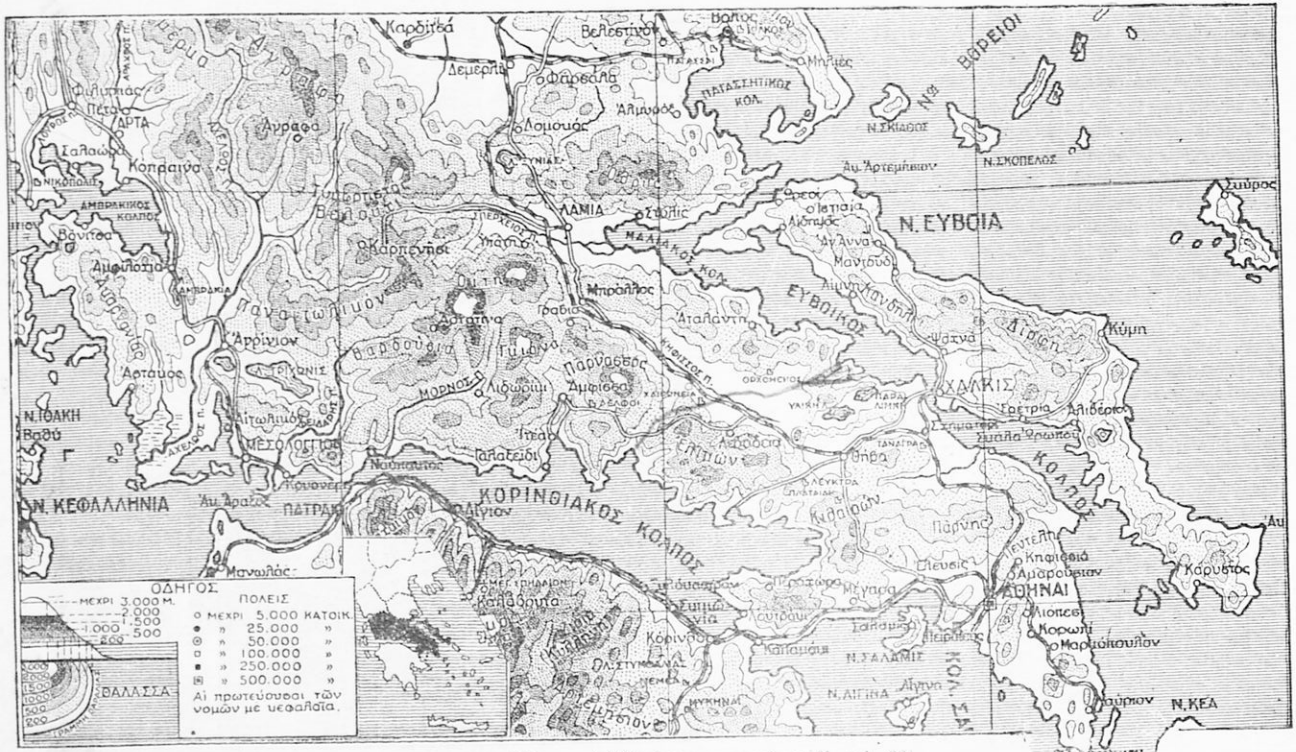

42. Χάρτης φυσικὸς καὶ πολιτικὸς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας (παρατηρήσεις βλ. σελ. 62).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Ἀγρίνιον (15 000), πόλις μεσογειακὴ μὲ ζωηρὸν ἐμπόριον καπνῶν. Ἡ **Ναύπακτος.** Τὸ **Καρπενήσιον** ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς μὲ μόνην συγκοινωνίαν διὰ τῆς ὁδοῦ Καρπενησίου-Λαμίας. Τὸ **Αἰτωλικὸν** εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ὁμωνύμου λιμνοθαλάσσης. Ὁ **Ἀστακός,** ἡ **Βόνιτσα,** ἡ **Ἀμφιλοχία**, μικροὶ λιμένες εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸν Ἀμβρακικόν.

Παρατηρήσεις εἰς τὸν χάρτην τῆς Δ. Στερεᾶς: (1. Χαράξατε τὰ ὅρια δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 2. Συγκρίνατε τὸ ὀρεινὸν τμῆμα μὲ τὸ πεδινὸν τοῦ κάτω Ἀχελώου. 3. Παρατηρήσατε πόθεν διέρχεται ἡ ὁδὸς Μεσολογγίου-Ἄρτης. 4. Παραβάλετε τοὺς χάρτας βροχῶν (σελ. 148), *δασῶν* (σελ. 167) *καὶ παραγωγῆς* (*ἐλαίας, σταφίδος, καπνῶν*, σελ. 159, 161, 163).

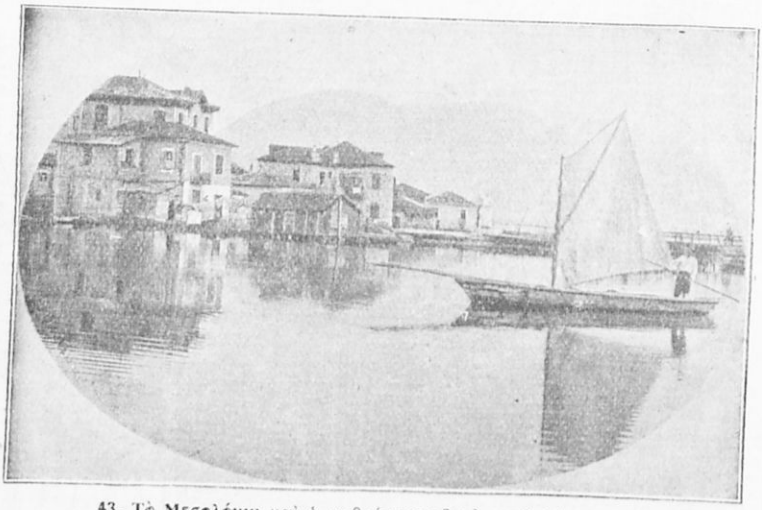

43. Τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ καθρέπτης τῆς λιμνοθαλάσσης του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

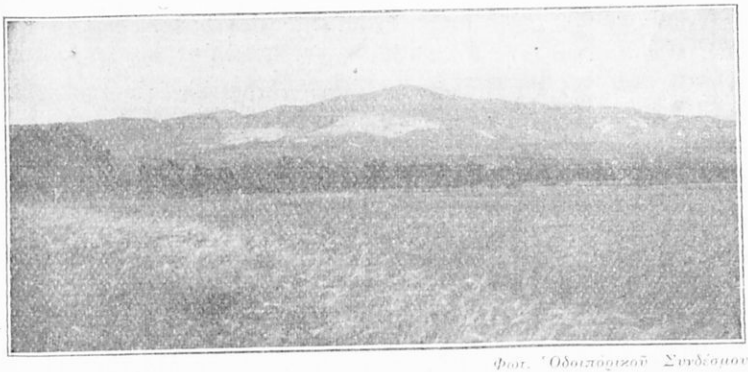

Φωτ. Ὁδοιπορικοῦ Συνδέσμου

44. Ἡ Πεντέλη, ἡ ὁποία ἔδωσε τὰ μάρμαρά της διὰ νὰ οἰκοδομηθῇ καὶ νὰ στολισθῇ μὲ ἀθάνατα μνημεῖα ἡ ὡραία πόλις τῆς Ἀθηνᾶς. Τὰ λευκάζοντα σημεῖα εἶναι τὰ σημερινὰ λατομεῖα μαρμάρου.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(13 000 τετρ. χιλιόμετρα – 1 330 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ὀροσειρᾶς καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου ὑψώνεται ἡ πυραμὶς τοῦ Τυμφρηστοῦ, διακλαδίζεται πρὸς Α ἡ μακρὰ ὀροσειρὰ τῆς ***Ὄθρυος*** μὲ διεύθυνσιν Δ-Α, ἥτις χωρίζει τὴν Στερεὰν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Νοτιώτερον ἡ *Οἴτη* καὶ τὸ ***Καλλιδρόμιον*** ἀποτελοῦν ἄλλην ὀροσειρὰν μὲ ὁμοίαν διεύθυνσιν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραλλήλων ὀροσειρῶν σχηματίζεται ***ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ,*** ἡ ὁποία διαρκῶς ἐπεκτείνεται πρὸς τὴν θάλασσαν μὲ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν προσχώσεων, φαίνεται ὅτι συντελεῖται καὶ βαθμιαία, πολὺ βραδεῖα, ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους. Τοιουτοτρόπως τὸ ἀρχαῖον *στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν*, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὸ ἄκρον τῆς κοιλάδος, μεταξὺ Καλλιδρομίου καὶ θαλάσσης (πλάτους 5 μόλις μέτρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λεωνίδου), μετεβλήθη σήμερον εἰς εὐρύχωρον ἑλώδη πεδιάδα 18 περίπου χιλιομέτρων πλάτους.

Νοτιοανατολικῶς σχηματίζεται τὸ ***λεκανοπέδιον τῆς Βοιω-***

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τίας, τὸ ὁποῖον χωρίζεται διὰ χαμηλῆς γυμνῆς λοφοσειρᾶς εἰς δύο, *τὴν λεκάνην τῆς Κωπαΐδος* πρὸς Β καὶ *τὴν λεκάνην τῶν Θηβῶν* πρὸς Ν. Τὸ Βοιωτικὸν λεκανοπέδιον εἶναι ἐντελῶς κλειστὸν ἀπὸ τὰ Β καὶ ΒΑ μὲ τὴν ὀροσειρὰν Οἴτης-Καλλιδρομίου, ἡ ὁποία συνεχίζεται μὲ χαμηλότερα βουνὰ κατὰ μῆκος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου πρὸς τὴν Χαλκίδα. Δυτικῶς δὲ καὶ νοτίως τὸ λεκανοπέδιον κλείεται ἐπίσης μὲ τὴν ὀρεινὴν ἅλυσιν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ***Παρνασσὸν*** καὶ καταλήγει διὰ τοῦ ***Ἑλικῶνος*** καὶ τοῦ ***Κιθαιρῶνος*** εἰς τὴν ***Πάρνηθα***. Τοιουτοτρόπως τὸ βοιωτικὸν λεκανοπέδιον κλείεται πανταχόθεν ὑπὸ βουνῶν.

Ἡ λεκάνη τῆς Κωπαΐδος ἐκαλύπτετο ἄλλοτε ὁλόκληρος σχεδὸν ἀπὸ ἕλη, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀπεστραγγίσθησαν μὲ διώρυγας καὶ τὰ νερά των διωχετεύθησαν δι᾽ ὑπογείου σήραγγος εἰς τὰς χαμηλοτέρας λίμνας ***Ὑλικὴν*** καὶ ***Παραλίμνην*** καὶ δι᾽ αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

Νοτίως τῆς Βοιωτίας τέλος εὑρίσκεται ἡ τριγωνικὴ ***Χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς*** καὶ ἡ ***Μεγαρίς***. Ἐνταῦθα ὑψώνονται ἡ ***Πεντέλη***, γνωστὴ διὰ τὰ μάρμαρά της, ὁ ***Ὑμηττὸς*** καὶ ἡ λοφώδης ἔκτασις τοῦ ***Λαυρείου***, ὅπου ὑπάρχουν ἀξιόλογα μεταλλεῖα.

Μεταξὺ τῶν ὑψωμάτων τούτων σχηματίζονται ***τὰ μικρὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν*** καὶ τῆς ***Ἐλευσῖνος*** πρὸς τὸν Σαρωνικόν, τοῦ ***Μαραθῶνος*** καὶ τῶν ***Μεσογείων***. Τὰ λεκανοπέδια Ἀθηνῶν καὶ Ἐλευσῖνος μικρὰ καὶ ὄχι πολὺ γόνιμα, ἀνοικτὰ ὅμως

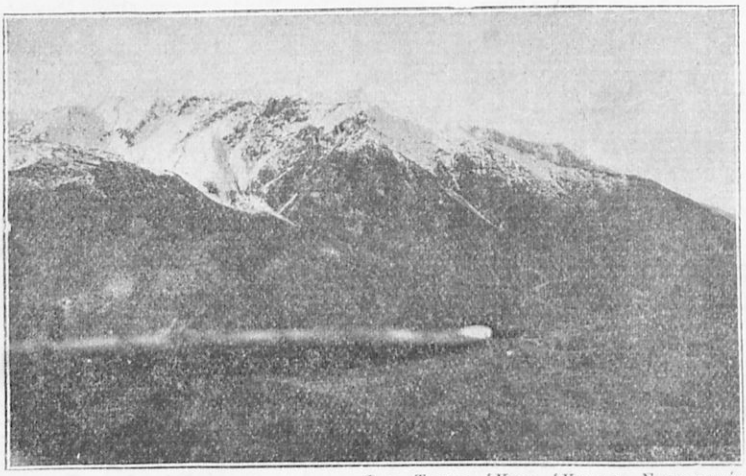

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

45. Ὁ Παρνασσὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἐξ ἀεροπλάνου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ μὲ μεγάλους καὶ ἀσφαλεῖς λιμένας εἰς τὰ παράλιά των (λιμὴν Πειραιῶς, Ἐλευσῖνος) φαίνονται ὡς νὰ προωρίσθησαν νὰ γίνουν μᾶλλον ὁρμητήρια ναυτῶν καὶ ἐμπόρων παρὰ χῶραι γεωργικαί.

Παράλια. Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς, καθὼς καὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶναι πολύμορφα. Βαθεῖς κόλποι καὶ μακραὶ χερσόνη-

46. Χάρτης τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

(1. Καὶ αἱ τρεῖς σιδηροδρ. γραμμαὶ φθάνουν μέχρι τοῦ λιμένος. Διατί ; 2. Αἱ προκυμαῖαι καὶ οἱ προβλῆτες εἰς ἕνα μεγάλον λιμένα τί χρειάζονται ; 3. Οἱ δύο κυματοθραῦσται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ προλιμένος διατὶ κατεσκευάσθησαν ;)

σοι ἐναλλάσσονται, ἐνῷ πλῆθος νήσων κατὰ συστάδας ἢ μεμονωμένων τάσσονται πρὸ τῶν τόσον ἀνωμάλων παραλίων. Οὕτω πρὸς τὰ ΒΑ σχηματίζεται ὁ ***Μαλιακὸς*** κόλπος, τοῦ ὁποίου ὁ κύριος ἄξων εἶναι ἐστραμμένος ΝΑ. Μετὰ τὸν Μαλιακὸν καὶ ὡς συνέχεια αὐτοῦ σχηματίζεται ὁ ***Εὐβοϊκὸς*** μεταξὺ Στερεᾶς καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εὐβοίας μὲ τὴν αὐτὴν ΝΑ πάντοτε διεύθυνσιν. Τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ παρὰ τὴν Χαλκίδα (πλάτους 40 μέτρων) ἀποτελεῖ τὸν ***πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου,*** ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει στηθῆ κινητὴ γέφυρα.

Νοτιώτερον τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς διευθύνονται πρὸς Ν καὶ μετὰ τὸ ἀκρωτήριον ***Σούνιον,*** ὅπου καταλήγει ἡ χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς, στρέφονται ΒΑ διὰ νὰ σχηματίσουν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ***Σαρωνικοῦ*** κόλπου, ὅστις χωρίζει τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου σχηματίζονται δύο μεγάλοι καὶ σπουδαῖοι φυσικοὶ λιμένες : *α)* Ὁ τοῦ *Πειραιῶς,* ὅστις συγκεντρώνει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Καὶ *β)* ὁ τοῦ *Κερατσινίου* μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Στερεᾶς, χρησιμοποιούμενος ὡς πολεμικὸς ναύσταθμος. Ὁ Πειραιεὺς ἔγινεν ὁ σπουδαιότερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα : 1) Εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ βαθὺς ὥστε νὰ χωρῇ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα. 2) Ἔχει στόμιον κανονικὸν ὥστε οὔτε τὰ πλοῖα δυσκολεύονται κατὰ τὴν εἴσοδον ἢ ἔξοδόν των, οὔτε τὰ κύματα ἠμποροῦν νὰ τὸν ἀναταράσσουν. 3) Ἔχει γύρω-γύρω ὑψώματα, τὰ ὁποῖα τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. 4) Τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περικλείουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, χωρίζονται μεταξύ των διὰ χαμηλῶν αὐχένων. Διὰ τῶν αὐχένων δὲ τούτων συγκοινωνεῖ ὁ λιμὴν μὲ τὴν ἐνδοχώραν. Οὕτω μεταξὺ Ὑμηττοῦ καὶ Πεντέλης διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τοῦ Λαυρίου, μεταξὺ Πεντέλης καὶ Πάρνηθος ἡ σιδηροδρ. γραμμὴ Λαρίσης, μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Ζαχαρίτσας ἡ σιδηροδρ. γραμμὴ Πε-

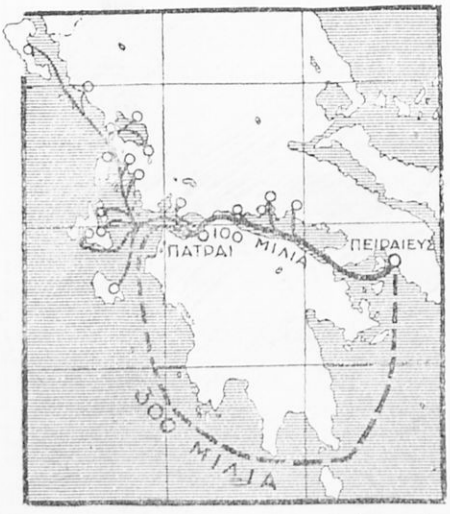

47. Πῶς ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου εὐκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Πειραιῶς μὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

(Οἰκονομία χρόνου, δαπάνης καὶ κόπου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοπονννήσου. 5) Εὑρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν θαλασσίων ὁδῶν καὶ εἰς ἴσην περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ τὰς ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. 6) Τέλος εἶναι ἐπίνειον τῆς μεγαλυτέρας ἑλληνικῆς πόλεως καὶ πρωτευούσης τοῦ κράτους. Πῶς, λοιπόν, μὲ τοιαῦτα φυσικὰ προσόντα νὰ μὴ ἀποβῇ ὁ σημαντικώτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς χώρας μας;

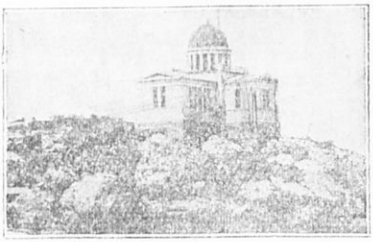

48. Τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, ὅπου εὑρίσκονται ἀστρονομικά, μετεωρολογικά, σεισμογραφικὰ κλπ. ὄργανα.

Εἰς τὸν δυτικὸν μυχὸν τοῦ Σαρωνικοῦ ἔχει ἀνοιχθῆ ἐπὶ τοῦ χαμηλοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου διῶρυξ (μήκους 6300 μ., πλάτους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν 24 μ. καὶ βάθους 8 μ.), ἡ ὁποία κατέστησεν εὐκολωτάτην τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Πειραιῶς μὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οὕτως ὁ λιμὴν αὐτὸς ἀπέβη ὁ κύριος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς χώρας μας.

Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἔχουν τρεῖς κόλπους: τὸν κόλπον τῶν ***Αἰγοσθένων***, τῆς ***Ἀντικύρας*** καὶ τῆς ***Ἰτέας***, ὅστις εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος, διότι ἐξ αὐτοῦ εἶναι σχετικῶς εὔκολος ἡ συγκοινωνία μὲ τὴν βόρειον Ἑλλάδα διὰ Μπράλλου καὶ Λαμίας.

Κλῖμα. Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλὰς ἔχει κλῖμα ξηρόν. Βρέχει σχεδὸν μόνον τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τότε κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Γενικῶς ἐνταῦθα πίπτουν πολὺ ὀλιγώτεραι βροχαὶ παρὰ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὑπολογίζεται ὅτι ἂν τὰ νερὰ τῶν βροχῶν παρέμεναν εἰς τὴν θέσιν ὅπου πίπτουν, χωρὶς νὰ τρέξουν πρὸς τὴν θάλασσαν, οὔτε νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸ ἔδαφος, οὔτε νὰ ἐξατμισθοῦν, θὰ ἐσχηματίζετο κατ' ἔτος στρῶμα ὕδατος πάχους εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸ πολὺ 0,60 τοῦ μέτρου (εἰς τὴν Ἀττικὴν μόλις 0,40), εἰς δὲ τὴν δυτικὴν 1 μέτρον καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον ἄνω τοῦ 1,20 (βροχόμετρα).

Ἡ ἔλλειψις βροχῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ δυτικοὶ καὶ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι δὲν δύνανται νὰ φέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρουν ἕως ἐδῶ τοὺς ὑδρατμοὺς τοῦ Ἰονίου πελάγους. Διερχόμενοι ἄνωθεν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν βουνῶν τῆς κεντρικῆς ὀροσειρᾶς ψύχονται καὶ οἱ ὑδρατμοί των ὑγροποιοῦνται καὶ καταπίπτουν εἰς βροχάς. Ὅταν δὲ διέλθουν τὰ ὄρη καὶ πνεύσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἶναι πλέον ἀπεστραγγισμένοι. Ἀλλὰ καὶ

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

49. Αὐλὴ οἰκίας εἰς τὰ Μέγαρα.

(Ὑπὸ τὸ ξηρὸν κλῖμα τῆς Ἀν. Στερεᾶς, ἡ αὐλὴ τῆς οἰκίας, σκιαζομένη συνήθως ὑπὸ ἀναδενδράδων, εἶναι τὸ πλέον συχναζόμενον μέρος τῆς οἰκίας. Ἐκεῖ συνήθως ἐργάζονται οἱ οἰκεῖοι, ἐκεῖ κοιμῶνται τὰς καλοκαιρινὰς νύκτας, ἐκεῖ πολλάκις δέχονται τοὺς ἐπισκέπτας των.)

οἱ συχνοὶ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φυσοῦν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, συντελοῦν εἰς τὴν ξηρασίαν. Διότι μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν κάποτε ὀλίγας χιόνας ἢ καὶ βροχάς. Τὸ καλοκαίρι, ὁπότε πνέουν κανονικῶς καὶ εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα ***ἐτησίαι*** ἢ ***μελτέμια,*** καθαρίζουν τὴν ἀτμόσφαιραν ἀπὸ κάθε ἴχνος ὑγρασίας.

Τὰς βροχὰς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν φέρουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι πνέουν κυρίως τὸ φθινόπωρον, καὶ τότε ἀρχίζει ἡ βροχερὰ ἐποχή. Τὴν ἄνοιξιν φυσοῦν ἐπίσης νότιοι ἄνεμοι, ἀλλ' αἱ βροχαὶ εἶναι πολὺ σπανιώτεραι.

Ἕνεκα τῶν συχνῶν βορείων ἀνέμων εἶναι καὶ ὁ χειμὼν βα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρύτερος ἐνταῦθα. Ἰδίως μέσα εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἡ θαλασσία ἐπίδρασις δὲν εἰμπορεῖ νὰ φθάσῃ καὶ νὰ μετριάσῃ τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ψύχους καὶ τῆς ζέστης, οἱ χειμῶνες εἶναι παγεροὶ καὶ τὰ καλοκαίρια πολὺ θερμά.

Τὸ ξηρότερον μέρος τῆς Στερεᾶς εἶναι ἡ Ἀττική. Τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος ἐνταῦθα, μόλις φθάνει, ὡς εἴπομεν, τὰ 0,40 τοῦ μέτρου. Ἀλλὰ καὶ τὰ νερὰ αὐτά, πίπτοντα ραγδαίως, καὶ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐδάφους, δὲν δύνανται νὰ εἰσδύσουν εἰς αὐτό, καὶ χάνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ξηρασία τῆς Ἀττικῆς, ἡ ὁποία φημίζεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὴν ἔκτακτον διαύγειαν τῆς ἀτμοσφαίρας της, τὸ θαυμάσιον γαλανὸν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ της, καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ φωτὸς ποὺ τὴν καταυγάζει. Εὐτυχῶς, ὅτι ἡ Ἀττικὴ δὲν ὑποφέρει, ἂν καὶ μὲ τόσον διαυγῆ ἀτμόσφαιραν, ἀπὸ τὴν καυστικότητα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Διότι, ἀντιθέτως ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἔχει λεκανοπέδια ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θαλασσίαν αὔραν, τὸν δροσερὸν ***μπάτην***, ὁ ὁποῖος φυσᾷ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς ἡμέρας.

Μὲ τὸ ξηρὸν δὲ αὐτὸ κλῖμα ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐπόμενον ὅτι δὲν ἔχει τοὺς πολυύδρους ποταμοὺς τῆς δυτικῆς καὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ *Σπερχειὸς* καὶ ὁ *Βοιωτικὸς Κηφισὸς* ἐλάχιστα νερὰ ἔχουν. Ὁ *Ἀσωπός*, ὁ *Κηφισὸς* τῶν Ἀθηνῶν, ὁ *Ἰλισσὸς* μόνον ὅταν βρέχῃ παρέχουν τὴν εἰκόνα ποταμῶν.

Φυτὰ καὶ ζῷα. Ἀνάλογος μὲ τὸ κλῖμα τῆς Στερεᾶς εἶναι καὶ ἡ βλάστησίς της. Εἰς τὰ παράλια καὶ ἐκεῖ, ὅπου δύναται νὰ φθάσῃ ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, ἥτις σχηματίζει ἐκτεταμένους ἐλαιῶνας, μέσα δὲ εἰς τὰ λεκανοπέδια ἡ ἄμπελος. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις ἐξ ἄλλου καλύπτονται κυρίως ἀπὸ *χαλέπιον πεύκην*, ἥτις σχηματίζει ἐκτεταμένα καὶ ὡραῖα δάση, καταφύγιον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πειραιωτῶν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ ἔτους· Ἐπίσης καλύπτουν μεγάλας ἐκτάσεις δάση ἐκ θάμνων *ἀειθαλῶν πλατυφύλλων φυτῶν* (σχίνου, δάφνης, μυρτιᾶς, κουμαριᾶς, ἀγριελαίας κλπ.), τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν τὸ θαλάσσιον κλῖμα.

Ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κιθαιρῶνα σχηματίζονται ὡραῖα δάση *ἐλάτης*. Εἰς τὸν Παρνασσὸν ὑπάρχουν δάση *ὀρεινῆς πεύκης* καὶ ἐλάτης κλπ.

Εἰς χώραν τόσον ξηράν, ὅπου δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ φυσικαὶ πηγαί, εἶναι ἐπόμενον νὰ μὴ ὑπάρχουν μεγάλα ἄγρια ζῷα. Ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτοις εἰς τὸν Παρνασσὸν ζῶσιν ἄγριαι αἶγες καὶ λύκοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὄρη τσακάλια, ἀλώπεκες καὶ ἄλλα μικρὰ ἄγρια ζῷα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Ἀττικὴ μὲ τὸ ξηρὸν ἔδαφος δὲν εἶναι πολὺ γόνιμος. Τὸ κοκκινόχωμα τῶν πεδινῶν της ἐκτάσεων, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὰ γύρω γυμνά, κατὰ τὸ πλεῖστον, βουνὰ εἶναι πτωχὸν εἰς θρεπτικὰς οὐσίας. Ἐν τούτοις ἡ Βοιωτία καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ ἔχουν ἐδάφη ἀρκετὰ γόνιμα, ὡς εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς Κωπαΐδος, ἀρκετὰ *τυρφῶδες*, ἀφοῦ ἐκεῖ ἐσήποντο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ῥίζαι καὶ φύλλα φυτῶν. Τὰ ξηρὰ ἐδάφη τῆς Ἀττικῆς τῆς Μεγαρίδος, τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ κλπ. καλλιεργοῦνται κυρίως δι' ἀμπέλων (ροδίτες, σαβατιανὰ κλπ.) ἢ σκεπάζονται ἀπὸ ἐλαιῶνας. Γνωσταὶ εἶναι *αἱ ἐλαῖαι* τῆς *Ἀμφίσσης*. Εἰς τὰ γονιμώτερα ἐδάφη τῆς Κωπαΐδος καλλιεργοῦνται σιτηρὰ καὶ βάμβαξ, τὸν ὁποῖον ἐπεξεργάζονται τὰ ἐκκοκιστήρια τῆς Λεβαδείας, κινούμενα διὰ τοῦ ρεύματος τῆς πλουσίας πηγῆς της. Εἰς τὰ καλὰ ἐδάφη τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καλλιεργοῦνται καπνά, τῶν ὁποίων ἡ ἐπεξεργασία γίνεται εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄγονον Ἀττικὴν ἐκτὸς τῶν ἀμπελώνων (Μεσόγεια, Μαραθών, Μέγαρα) καὶ τῶν ἐλαιώνων (Ἀθῆναι, Ἐλευσίς, Μέγαρα) καλλιεργοῦνται καὶ εἴδη, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν καὶ ἔδαφος ἐξαιρετικὰ γόνιμον καὶ ὕδωρ ἄφθονον, ὡς εἶναι τὰ *λαχανικὰ* καὶ τὰ *ἄνθη*. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μὲ ἐπιμελῆ καλλιέργειαν καὶ χημικὰ λιπάσματα. Τὸ ἀπαιτούμενον ὕδωρ ἀντλεῖται ἐκ μεγάλου βάθους μὲ ἠλεκτροκινήτους ἢ πετρελαιοκινήτους ἀντλίας. Βεβαίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ προϊόντα τῶν λαχανοκήπων καὶ ἀνθοκήπων τούτων στοιχίζουν ἀκριβώτερα, ἐξοδεύονται ὅμως εὐκολώτατα εἰς τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Οἱ ἀνθόκηποι τῶν Ἀθηνῶν ἔγιναν μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν οἱ πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος.

Σημαντικὸν δασικὸν προϊὸν εἶναι *ἡ ῥητίνη τῶν πεύκων*, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν διὰ νὰ ἀρωματίζουν τὸν οἶνον (κρασὶ ῥετσινᾶτο) ἢ νὰ κατασκευάζουν νέφτι. Ἡ ῥητινοσυλλογὴ ὅμως, ἐπειδὴ ἐξαντλεῖ τὰ δένδρα, ὁλοὲν περιορίζεται καὶ ἀπαγορεύεται, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου τὰ δάση χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραθερισμόν.

Κτηνοτροφία Ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι περιωρισμένη, διότι αἱ βοσκαὶ χρησιμοποιοῦνται ὁλοὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περισσότερον διὰ τὴν γεωργίαν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἐξαίρετοι βοσκαὶ εἰς τὸν Παρνασσόν, τοῦ ὁποίου φημίζεται τὸ *λευκὸ τυρί*, τὴν Πάρνηθα, κλπ. ὅρη. Τὸ γάλα τοῦ πληθυσμοῦ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὰ *βουστάσια*, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰς τὰ περίχωρα. Εἰς τὴν Ἀττικοβοιωτίαν ἔχει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ἡ ὀρνιθοτροφία, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εὑρίσκουν ἄμεσον κατανάλωσιν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ.

Βιομηχανία. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἡ γεωργία οὔτε ἡ κτηνοτροφία. Εἶναι ἡ *βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἀκμὴ* τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Πράγματι αἱ δίδυμοι αὗται πόλεις μὲ τὰ περίχωρά των ἀποτελοῦν τὸ *μεγαλύτερον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος*. Ἐκ τῶν 2000 περίπου μεγάλων ἐργοστασίων τῆς χώρας μας, τὰ ἡμίση εὑρίσκονται ἐνταῦθα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ ἀπειροπληθῆ μικρά. Ἐπίσης εἰς τὸν Πειραιᾶ συγκεντρώνεται τὸ ἥμισυ τῶν ἐμπορευμάτων, ὅσα μεταφέρονται εἰς ἑλληνικοὺς λιμένας. Ἡ μεγάλη αὕτη βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ὀφείλεται εἰς τὴν κεντρικὴν θέσιν, τὸν καλὸν λιμένα, καὶ τὸν μεγάλον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ συγκεντρώνεται, ἀφ' ὅτου αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐργοστασίων τούτων κατασκευάζουν **τρόφιμα** (*ἄλευρα, ζυμαρικά, κρασιὰ καὶ ποτά, γλυκίσματα, κονσέρβες, σοκολάτα, πάγον* κλπ.). Ἔπειτα ἔρχονται τὰ **κλωστοϋφαντουργεῖα** (ὑφάσματα, πλεκτά, τάπητες, φανέλες), τὰ **χημικὰ ἐργοστάσια,** τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν *χρώματα, φάρμακα, λιπάσματα, σαπούνια, λίπη* κλπ. Τέλος τὰ **μηχανουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, χαρτοποιεῖα** κλπ. Μέγα ἐργοστάσιον **ἠλεκτροπαραγωγῆς** παράγει τὸ ἀναγκαῖον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν δύο πόλεων καὶ τὴν κίνησιν τῶν τραμ, τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου καὶ πολλῶν ἐργοστασίων. Ἠλεκτροκίνητα ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν *ἔπιπλα, ὑποδήματα, βιβλία, ἐνδύματα*. Ἐργοστάσια εὑρίσκονται προσέτι εἰς τὴν Ἐλευσῖνα (τσιμέντων, σαπώνων κλπ.), εἰς τὰ Μεσόγεια (οἴνων), εἰς τὸ Λαύριον (μετάλλων), εἰς τὴν Λεβάδειαν (βάμβακος) κλπ.

Συγκοινωνία. Ἡ μεγάλη αὕτη βιομηχανία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῇ χωρὶς καλὴν συγκοινωνίαν (βλ. χάρτην συγκοινωνιῶν). Πράγματι ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶναι τὸ μεγαλύτερον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κέντρον συγκοινωνιῶν, θαλασσίων καὶ χερσαίων, τῆς χώρας μας. Οὕτω: α) Μὲ τὸν Πειραιᾶ συνδέονται ἀτμοπλοϊκῶς ὅλαι αἱ παραλιακαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος. β) Ἀναχωροῦν ἐκ Πειραιῶς δύο μεγάλαι σιδηροδρομικαὶ ἀρτηρίαι, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Πελοποννήσου καὶ ἡ γραμμὴ Πειραιῶς-Λαρίσης-Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία

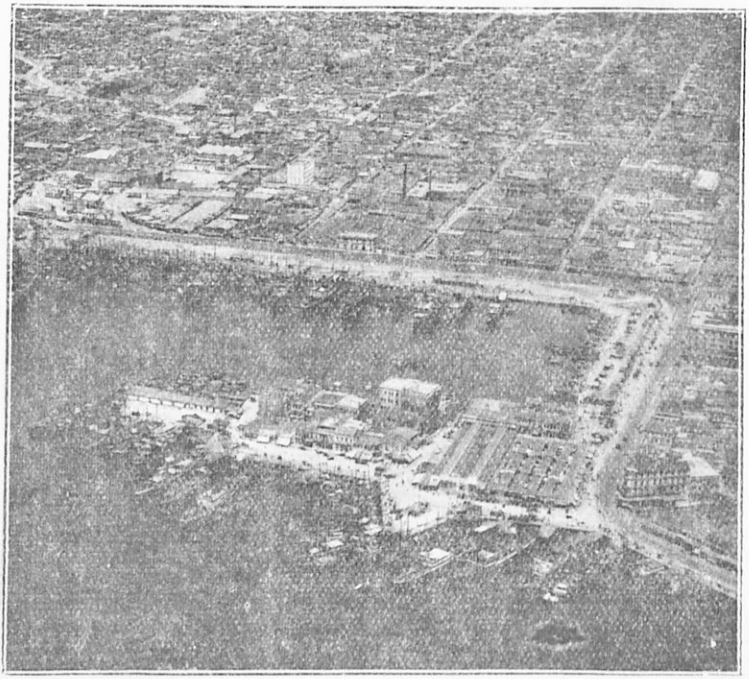

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

50. Πειραιεύς

Ὁ μυχὸς τοῦ λιμένος, ὅπου χάρις εἰς τὰ ἄρκετὰ βαθέα νερά του, πλευρίζουν τὰ πλοῖα τῆς ἀκτοπλοΐας καὶ ἀπὸ ὅπου ἀναχωροῦν δι' ὅλας τὰς παραλιακὰς πόλεις τῆς χώρας μας.

τελικῶς συνδέει τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Εὐρώπην. γ) Ἐπὶ πλέον, λόγῳ τῆς κεντρικῆς των θέσεως, αἱ Ἀθῆναι εἶναι ὁ κεντρικὸς σταθμὸς τῶν ἑλληνικῶν ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν (Ἀθηνῶν-Πατρῶν, Ἀθηνῶν-Ἀγρινίου-Ἰωαννίνων, Ἀθηνῶν-Μυτιλήνης-Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης κλπ.). Ὑπάρχουν ἀκόμη οἱ σιδηρόδρομοι Ἀθ.-Πειραιῶς, Ἀθ.-Λαυρίου, καὶ Ἀθ.-Κηφισιᾶς. Τὴν σιδηροδρομικὴν ταύτην συγκοινωνίαν συμπληρώνει πυκνὸν δίκτυον καλῶς ἐστρωμένων ἁμαξιτῶν ὁδῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σπουδαιοτάτη συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία εἶναι ὁ λεγόμενος Λαρισαϊκὸς (δηλ. ὁ σιδηρόδρομος Πειρ.-Ἀθ.-Λαρίσης-Θεσ/νίκης), ἡ γραμμὴ δηλ. ἥτις ἑνώνει τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπην. Ὁ Λαρισαϊκὸς ἀφοῦ διατρέξῃ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀνέρχεται χαμηλὸν αὐχένα μεταξὺ Πεντέλης καὶ Πάρνηθος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν λεκάνην τῶν Θηβῶν. Ἐκεῖθεν εὐκόλως διαβαίνει τοὺς λόφους, ποὺ παρεμβάλλονται μεταξὺ Θηβῶν καὶ Κωπαΐδος, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, διέρχεται τὸν αὐχένα τοῦ Μπράλλου, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται μεταξὺ Οἴτης καὶ Καλλιδρομίου, καὶ μεταπίπτει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ. Ἐκεῖθεν ἀναβαίνει τὸν κάπως ὑψηλότερον (800 περίπου μέτρα) αὐχένα τῆς Ὄθρυος διὰ νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διὰ τῶν Τεμπῶν νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

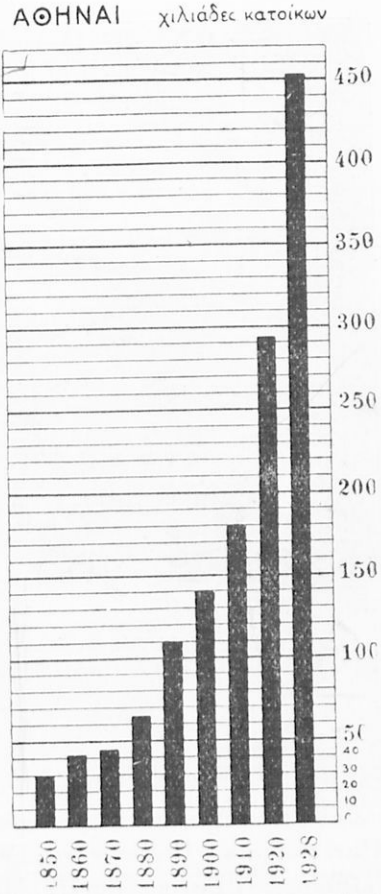

51. Πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ διάστημα 80 περίπου ἐτῶν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς ἀνερχόμενος εἰς 1 330 000 περίπου εἶναι ἀνισότατα κατανεμημένος.

Τὸ πλέον πυκνοκατοικημένον τμῆμα τῆς Στερεᾶς καὶ γενικῶς τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ Ἀττική. Ὁ πληθυσμός της ὑπερβαίνει τὰς 900 000 κατοίκων καὶ ἐξ αὐτῶν αἱ 800 000 περίπου κατοικοῦν τὰς Ἀθήνας, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα προάστειά των. Ἡ μεγάλη αὐτὴ συσσώρευσις πληθυσμοῦ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄγονον Ἀττι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὴν ὀφείλεται εἰς τὴν κεντρικὴν γεωγραφικὴν θέσιν της, τοὺς καλοὺς λιμένας της, τὰς συγκοινωνιακὰς εὐκολίας της, καὶ εἰς τὸ ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Διοικητικῶς ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ χωρίζεται εἰς 2 νομούς :

1. *Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.* Πόλεις: Αἱ ***Ἀθῆναι*** (500 000),

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

52. Αἱ Ἀθῆναι ὅπως τὰς βλέπουν οἱ ἀεροπόροι.
Εἰς τὸ κέντρον τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ ἡ Ἀκαδημία.

πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ καὶ τοῦ κράτους. Ἐναῦθα διαμένει ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἕδρεύει ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα, αἱ ἀνώταται δικαστικαί, ἐκκλησιαστικαὶ καὶ πολιτικαὶ ὑπηρεσίαι. Ἐν Ἀθήναις εὑρίσκονται τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια (Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνεῖον, Γεωπονικὴ σχολή), πλουσιώταται βιβλιοθῆκαι (Ἐθνική, Βουλῆς, Μπενάκειος, Γεννάδιος), μουσεῖα (ἀρχαιολογικόν, νομισματικόν, ἱστορικά, φυσικῆς ἱστορίας, ζωγραφικῆς, λαϊκῆς τέχνης κλπ.), κλινικαὶ παντὸς εἴδους κλπ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν στολίζουν λαμπρὰ μαρμαρόκτιστα οἰκοδομήματα (ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πολυτεχνεῖον, τὸ Στάδιον, τὸ Ζάππειον κλπ.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι νέα πόλις, κτισθεῖσα κατὰ τὸ διάστημα τῶν 100 τελευταίων ἐτῶν. Ἡ μεγάλη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη, ἐπροκάλεσεν ἔλλειψιν νεροῦ. Πρὸς θεραπείαν δὲ τοῦ κακοῦ κατεσκευάσθη μεγάλη τεχνητὴ λίμνη πλησίον τοῦ Μαραθῶνος, ἐκ τῆς ὁποίας διοχετεύεται εἰς τὰς Ἀθήνας δι' ὑπογείου σήραγγος ἄφθονον ὕδωρ (βλ. σελ. 76, 77 καὶ 78).

Αἱ Ἀθῆναι ἔχουν ἔνδοξον ἱστορίαν. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμός, τὸν ὁποῖον μελετοῦν καὶ θαυμάζουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἦτο κυρίως πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα ἑστία του, πατρὶς καὶ διαμονὴ πλείστων φιλοσόφων, ποιητῶν, ρητόρων, καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Πλείστων μνημείων τῆς ἀρχαίας πόλεως σώζονται τὰ ἐρείπια· Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Παρθενών, τὸ Ἐρέχθειον καὶ τὰ Προ-

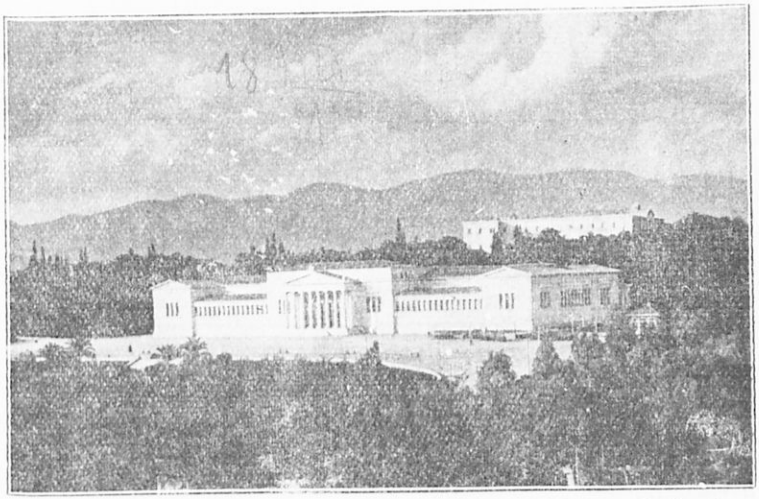

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

53. Ἀθῆναι.

Τὸ Ζάππειον, εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τοῦ ὁποίου ὀργανοῦνται ἐκθέσεις βιομηχανικαὶ καὶ καλλιτεχνικαί, ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς. Ὄπισθεν φαίνονται τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα.

πύλαια, κάτωθεν δ' αὐτῆς θέατρα καὶ ναοὶ (Θησεῖον, Ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς κλπ.).

Ἐκτὸς τῶν μνημείων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος σώζονται καὶ ἔργα ρωμαϊκῆς τέχνης (Πύλη Ἀδριανοῦ), καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὡς τὸ Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐχρησι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

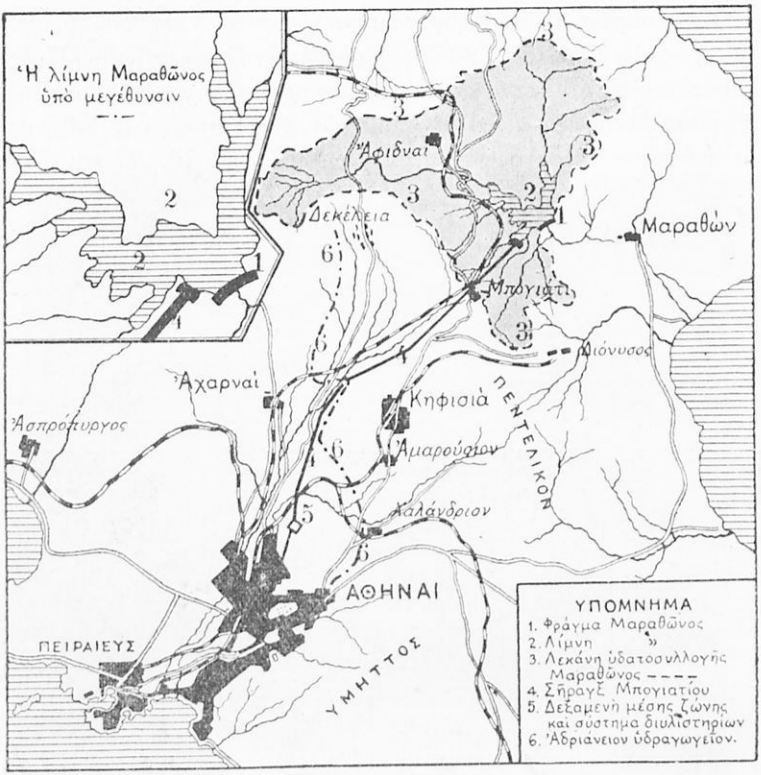

54. Χάρτης ὑδρεύσεως τῶν Ἀθηνῶν.

(Ἡ τεχνητὴ λίμνη Μαραθῶνος ἔχει ἐπιφάνειαν 2 400 000 τετρ. μέτρων καὶ βάθος 50 μ., παρέχει δὲ ἥμισυ κυβικὸν μέτρον νεροῦ κατὰ δευτερόλεπτον. Περιέχει 41 000 000 κυβικὰ μέτρα νεροῦ. Ἡ σῆραγξ Μπογιατίου ἔχει μῆκος 13400 μέτρα, εἶναι δὲ ὑψηλὴ 2 30 μέτρα καὶ πλατεῖα 2 30 μ. Τὸ ὅλον δίκτυον τῶν ἀγωγῶν ὑδρεύσεως φθάνει περίπου τὰ 900 χιλιόμετρα. Ἡ περὶ τὴν λίμνην περιοχὴ ἀποτελεῖ τὴν λεκάνην τῆς ὑδατοσυλλογῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις εἶναι περὶ τὰ 150 τετρ. χιλιόμ. Ἡ λίμνη εἶναι περιφραγμένη μὲ πασσάλους ὥστε νὰ μὴ πίπτουν μέσα ζῷα, ἐρρίφθη δὲ εἰς αὐτὴν εἶδος ἰχθύων, ἰταλικῆς προελεύσεως, οἱ ὁποῖοι ζοῦν τρώγοντες τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

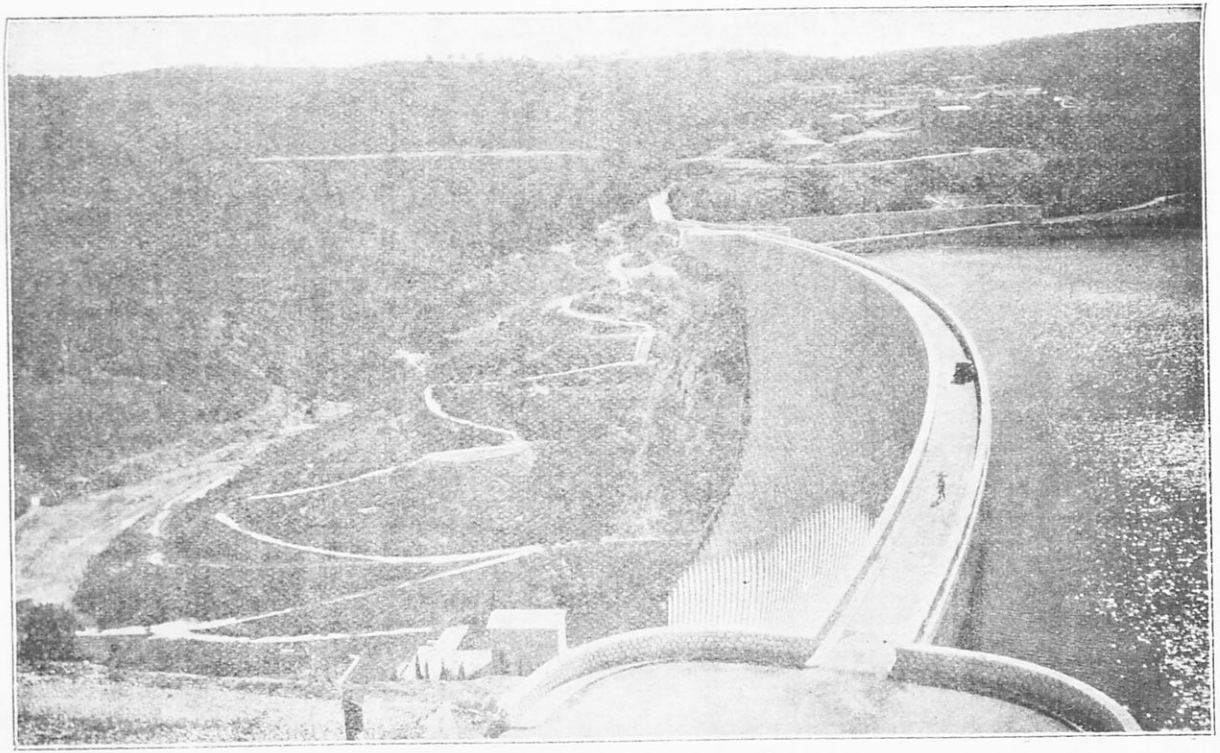

55. Τὸ φράγμα τοῦ Μαραθῶνος σπουδαιότατον τεχνικὸν ἔργον.
(Ἔχει μῆκος 235 μ., ὕψος 54 μ., πλάτος δὲ εἰς μὲν τὴν βάσιν 48 μ., εἰς δὲ τὴν στέψιν 4,5 μ. Συγκρατεῖ 41 ἑκατομμ. κυβ.μ. νεροῦ).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

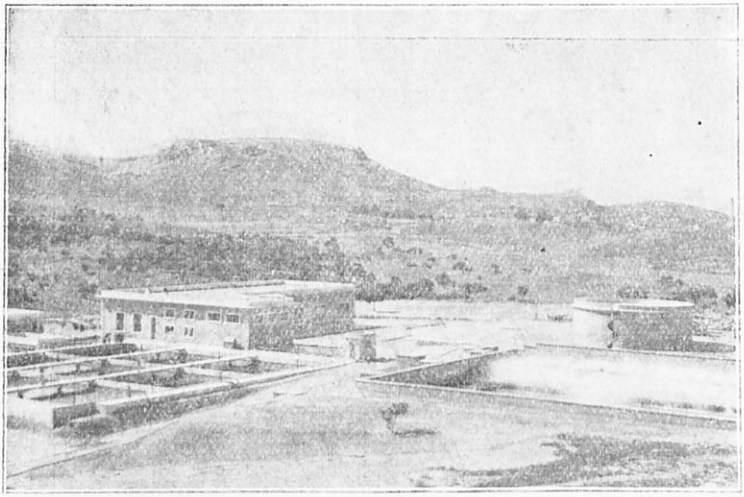

56. Τὸ σύστημα τῶν διυλιστηρίων τῆς ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν.

(Ἀριστερὰ δεξαμεναὶ ὅπου διϋλίζεται τὸ ὕδωρ καὶ κατακαθίζουν αἱ στερεαὶ οὐσίαι. Δεξιὰ τὸ ἀεριστήριον, ὅπου τὸ νερὸ ἀναπηδᾷ ἀπὸ εἰδικοὺς πίδακας καὶ... κονιοποιεῖται, οὕτω δὲ ἀπορροφᾷ ἀέρα καὶ γίνεται ὑγιεινότερον. Αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται θεωροῦνται ἀπὸ τὰς τελειοτέρας τοῦ κόσμου).

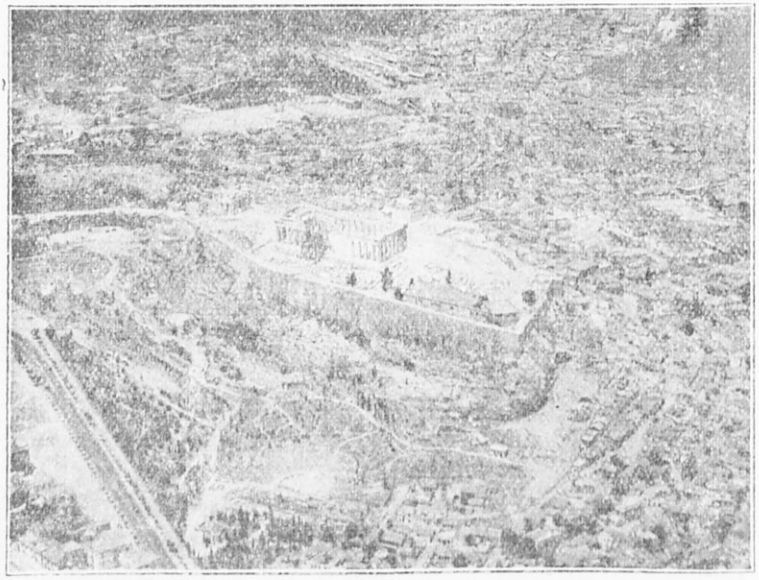

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

57. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Ἀναγνωρίσατε τὰ διάφορα ἀρχαῖα οἰκοδομήματα).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

58. **Ὁ Παρθενών,** τὸ ὑπέροχον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος.

μοποιεῖτο μέχρι πρό τινος πρὸς ὕδρευσιν τῆς πόλεως. Ἐπίσης σώζονται μικροί, ἀλλὰ κομψοὶ ναοὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς (οἱ Ἅγ. Θεόδωροι, ὁ Ἅγ. Ἐλευθέριος παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἡ Καπνικαρέα κλπ.).

Ὁ ***Πειραιεὺς*** (250 000), πόλις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανική. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Πελοπόννησον, Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀτμοπλοϊκῶς μὲ ὅλας τὰς νήσους καὶ παραλιακὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ἐπί-

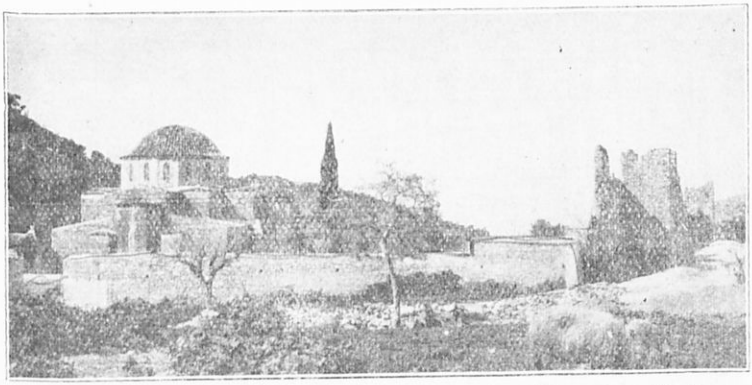

Φωτ. Ὁδοιπορικοῦ Συνδέσμου

59. **Ἡ μονὴ Δαφνί,** ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν, περίφημος διὰ τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας της.

σης δὲ μὲ τοὺς μεγάλους λιμένας τῶν ξένων χωρῶν. Ὁ Πειραιεὺς εἶναι ὁ σπουδαιότερος εἰσαγωγικὸς λιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ ἐκφορτώνονται πλέον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα προμηθευόμεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Μία σύγκρισις μὲ τοὺς ἄλλους λιμένας τῆς χώρας μας

60. **Οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι,** κομψὸς βυζαντινὸς ναὸς τῶν Ἀθηνῶν κτισθεὶς κατὰ τὸ 1049 ἔτος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

61. Οἱ ἀπομείναντες στῦλοι τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ **Ὀλυμπίου Διός.**

θὰ δείξῃ τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν σημασίαν τοῦ Πειραιῶς *(βλ. χάρτην ἐμπορικὸν σ. 181).*

Χάριν τῆς καλυτέρας λειτουργίας τοῦ λιμένος ἔχουν κατασκευασθῆ προκυμαῖαι, ὅπου τὰ πλοῖα πλευρίζουν καὶ οἱ ἐπιβάται ἐπιβιβάζονται καὶ ἀποβιβάζονται εὐκόλως. Ἐπίσης ἔχουν ἐγκατασταθῆ πολλοὶ μεγάλοι γερανοὶ διὰ τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἔχουν κατασκευασθῆ 3 δεξαμεναὶ διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν πλοίων. Τοιουτοτρόπως ὁ Πειραιεὺς καὶ ἕνεκα τῆς θέσεώς του καὶ ἕνεκα τῶν τεχνικῶν ἔργων του εἶναι εἷς τῶν σπουδαιοτέρων λιμένων τῆς Μεσογείου.

Ἄλλαι πόλεις: Ἡ ***Ἐλευσὶς*** βιομηχανικὴ καὶ γεωργική. Τὰ ***Μέγαρα*** (λάδι, κρασί). Τὸ ***Λαύριον*** (μεταλλεύματα ἀργυρούχου μο-

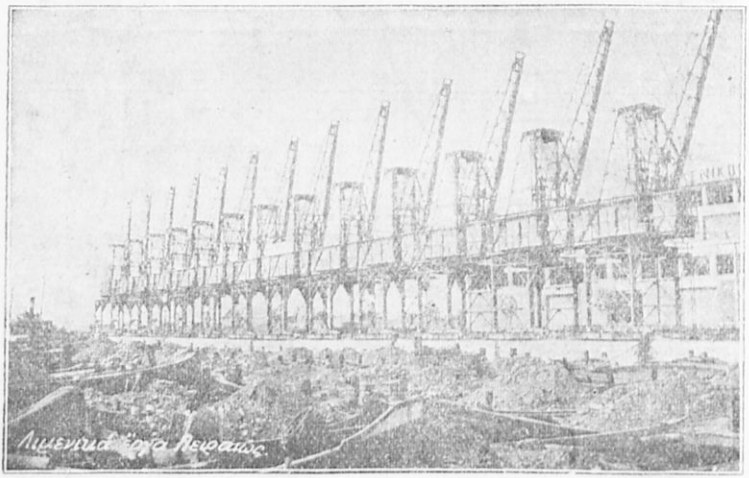

62. **Οἱ γερανοὶ τοῦ Πειραιῶς** ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν ἀριστερὰν (τῷ εἰσερχομένῳ) πλευρὰν τοῦ λιμένος διὰ τὴν ταχεῖαν ἐκφόρτωσιν τῶν ἀτμοπλοίων. Πρὸ αὐτῶν πλῆθος φορτηγίδων φορτωμένων γαιάνθρακας καὶ ἐμπορεύματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λύβδου καὶ ἄλλα). Αἱ **Θῆβαι**. Ἡ **Λεβάδεια** (γεωργικὴ καὶ βιομηχανική).

Εἰς τὸν νομὸν Ἀττικοβοιωτίας ἀνήκουν διοικητικῶς αἱ νῆσοι

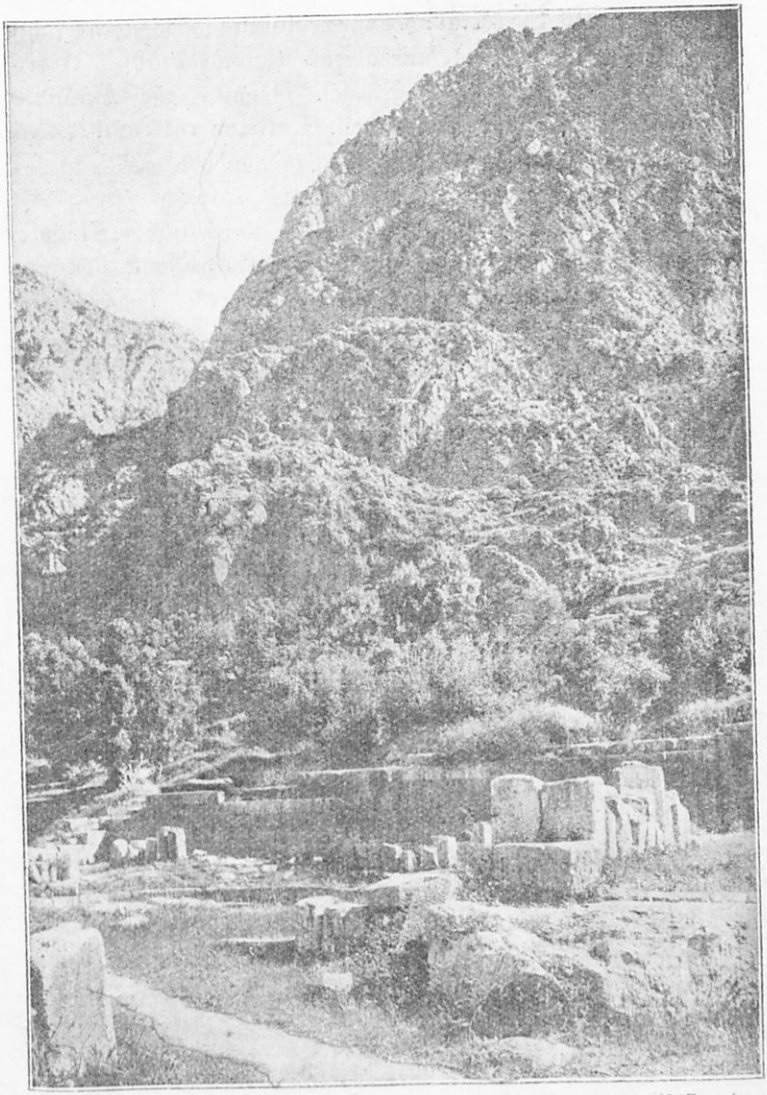

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

63. Ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ αἱ **Φαιδριάδες** πέτραι καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ περιφήμου μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Σαρωνικοῦ ***Σαλαμίς***, ***Αἴγινα***, ***Πόρος*** καὶ ἡ χερσόνησος τῶν ***Μεθάνων***, καθὼς καὶ τὰ πρὸς Ν τῆς Πελοποννήσου ***Κύθηρα*** καὶ ***Ἀντικύθηρα.***

2. *Νομὸς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος*. Πόλεις: Ἡ ***Λαμία*** (15 000), πρωτ. τοῦ νομοῦ. Συνδέεται πρὸς τὴν κυρίαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν τοῦ Λαρισαϊκοῦ μὲ διακλάδωσιν εἰς τὸν σταθμὸν Λιανοκλαδίου (Λιανοκλάδι-Λαμία-Στυλίς). Πλησίον τῆς Λαμίας ἡ ***Ὑπάτη*** μὲ θερμὰ ἰαματικὰ λουτρά. Ἐπίνειον τῆς Λαμίας εἶναι ἡ ***Στυλίς,*** μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται σιδηροδρομικῶς.

Ἡ ***Ἀταλάντη*** παρὰ τὸν Εὐβοϊκόν. Ἡ ἐλαιοπαραγωγὸς ***Ἄμφισσα*** καὶ τὸ ἐπίνειόν της ***Ἰτέα*** εἰς τὸν Κορινθιακόν. Πλησίον αὐτῶν ἐπὶ τῶν βραχωδῶν ὑψωμάτων τοῦ Παρνασσοῦ σώζονται τὰ ἐρείπια τῶν ***Δελφῶν***. Τὸ ναυτικὸν ***Γαλαξίδι***. Τὸ ***Διδωρίκι*** ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς, κέντρον κτηνοτροφικόν.

64. Ὁ ναὸς τῆς **Ἀπτέρου Νίκης** εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωτογραφία ΑΣΟ

65. **Ἄπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν.** Ἡ κορινθιακὴ σταφίς, κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν εἶδος, εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερον προϊὸν τῆς Πελοποννήσου.

6. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

(22 300 τετρ. χιλιόμετρα — 1 100 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Θέσις. Ἡ Πελοπόννησος ἀποτελεῖ τὸ νοτιώτερον τμῆμα τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν Στερεὰν διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἡ χερσόνησος αὕτη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἦτο ἡνωμένη μὲ τὴν Στερεάν, μέχρις ὅτου ἐσχηματίσθη τὸ μέγα ῥῆγμα τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ. Ἀνάλογα ῥήγματα τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ξηρᾶς, τὰ ὁποῖα κατεκλύσθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι κόλποι τῆς χερσονήσου.

Μορφὴ τοῦ ἐδάφους. Ἡ Πελοπόννησος, ὑψηλὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ μὲ τὰς χαμηλὰς πεδινὰς ἐκτάσεις της πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀποτελεῖ χώραν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεινήν. Τὸ κέντρον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

66. Φυσικὸς καὶ πολιτικὸς χάρτης Πελοποννήσου.
(ΚΛ. 1 : 2 000 000)

(1. Παραβάλετε τὴν ὄπισθεν τομὴν τοῦ ἐδάφους μὲ τὸν χάρτην. 2. Παρατηρήσατε τὴν διάρθρωσιν τῶν ὀρέων ἐκ Β πρὸς Ν. 3. Παρακολουθήσατε τὰς δύο μεγάλας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ προσέξατε πῶς χρησιμοποιοῦν τὴν μορφὴν τοῦ ἐδάφους ἢ παρακάμπτουν τὰς ἀνωμαλίας του. 4. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς (ἐλαίας, καπνῶν, μετάξης) καὶ συγκοινωνίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς χερσονήσου κατέχεται ἀπὸ τὸ ***ὑψίπεδον τῆς Ἀρκαδίας***, χωριζόμενον εἰς δύο λεκάνας ὑπὸ τοῦ ὄρους ***Μαινάλου***, τὴν *λεκάνην τῆς Τριπόλεως* καὶ τὴν *λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως*.

Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο, ἔχον ὕψος περὶ τὰ 500 μέτρα, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ κυριωτέρου ὀρεινοῦ συγκροτήματος τῆς Πελοποννήσου. Τὸ βορειότερον ὄρος τοῦ συγκροτήματος τούτου εἶναι τὸ ***Παναχαϊκὸν (Βοδιάς)***. Πρὸς Ν αὐτοῦ ὑψώνεται ὁ ὀγκώδης καὶ πολυκόρυφος ***Ἐρύμανθος (Ὀλωνός)***, ὅστις ἑνοῦται πρὸς Α μὲ τὰ ἀπότομα ***Ἀροάνια (Χελμὸς)*** καὶ αὐτὰ πάλιν μὲ τὴν φαραγγώδη ***Κυλλήνην (Ζήρια)***. Τοιουτοτρόπως σχηματίζεται ἀδιαπέραστον ὀρεινὸν ὀγκῶδες τεῖχος, τὸ ὁποῖον κλείει τὸ ἀρκαδικὸν ὀροπέδιον ἀπὸ τὸν Β. Ἐκ τοῦ ὄγκου τούτου διακλαδίζονται πρὸς Ν δύο ὀροσειραί: ἡ ὀροσειρὰ ***Ἀρτεμισίου-Παρθενίου***, ἡ ὁποία κλείει τὸ ἀρκαδικὸν ὀροπέδιον ἐξ Α, καὶ τὸ ***Μαίναλον***, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὴν λεκάνην τῆς Τριπόλεως ἀπὸ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ταῦτα συνεχίζονται νοτιώτερον μὲ τὸν ***Πάρνωνα (Μαλαιβόν)***, ὅστις καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν. Τοιουτοτρόπως σχηματίζεται τεραστία σειρὰ ὀρέων, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Πελοπόννησον εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν.

Δυτικῶς τοῦ ὀρεινοῦ τούτου συμπλέγματος, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσιν, σχηματίζεται δευτέρα σειρὰ ὀρέων ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ ὄρη ***Λύκαιον, Τετράγιον καὶ Ταῦγετον***, ὅστις εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Πελοποννήσου (2407 μ.). Εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον τῆς Μεσσηνίας ὑψώνονται ἐντελῶς δευτερεύοντα βουνὰ ἡ ***Ἰθώμη***, καὶ ὁ ***Μαθίας***. Εἰς δὲ τὴν Ἀργολικὴν χερσόνησον τὸ ***Ἀραχναῖον*** καὶ τὸ ***Δίδυμον***. Μεταξὺ Ἀραχναίου καὶ Κυλλήνης σχηματίζονται τὰ ἱστορικὰ *στενὰ τῶν Δερβενακίων*.

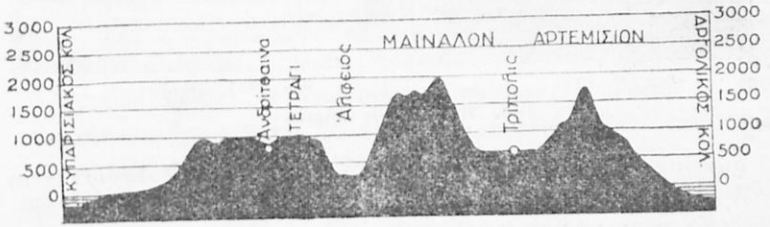

67. Τομὴ τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ εἰς τὸν Κυπαρισσιακὸν κόλπον.

(Τὰ ὄρη εἶναι δεκάκις ὑψηλότερα τοῦ κανονικοῦ).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ μεγαλυτέρα πεδινὴ ἔκτασις τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ **Ἠλεία,** ἡ ὁποία διαρρέεται ἀπὸ τοὺς δύο μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς χερσονήσου, τὸν Ἀλφειὸν καὶ τὸν Πηνειόν. Αἱ ἄλλαι πεδιναὶ ἐκτάσεις τῆς Πελοποννήσου εὑρίσκονται εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν βαθέων κόλπων της. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἡ πλουσία **Μεσσηνιακὴ κοιλάς, ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα,** ἡ μικρὰ **πεδιὰς τοῦ Ἄργους** καὶ ἡ στενὴ **παραλιακὴ λωρὶς τοῦ Κορινθιακοῦ.**

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Αἱ μεγάλαι δροσειραί, αἱ ὁποῖαι διασχίζουν τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν χωρίζουν εἰς πολλὰς λεκάνας, χωρίζουν ἐπίσης καὶ τὰ νερά της εἰς πολλὰς ποταμίας περιοχάς. Ἀξιολόγους λοιπὸν ποταμοὺς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ παρὰ μόνον ἡ δυτικὴ Πελοπόννησος μὲ τὰς ἀφθόνους βροχάς της. Ὁ σημαντικώτερος ὅλων εἶναι ὁ **Ἀλφειός,** ὅστις συγκεντρώνει τὰ νερὰ τῆς λεκάνης Μεγαλοπόλεως καὶ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ τῶν Ἀροανίων, δηλ. τῆς περιοχῆς ἡ ὁποία δέχεται τὰς περισσοτέρας βροχὰς *(βλ. τὸν χάρτην τῶν βροχῶν).* Ὁ **Λάδων** εἶναι ὁ σπουδαιότερος παραπόταμος εἰς τὸν ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι χύνονται ἀπὸ ὑπογείους καταβόθρας καὶ τὰ νερὰ τῆς κοιλάδος **Φενεοῦ.** Ὁ Λάδων ὀνομάζεται κατὰ τόπους καὶ **Ρουφιάς,** διότι ἡ ἀσβεστολιθικὴ κοίτη του ἔχει καταβόθρας μέσα εἰς τὰς

Φωτ. Ἑλλ. Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου

68. Ἡ Κυλλήνη (Ζήρια).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁποίας ἐξαφανίζονται τὰ νερά του, διὰ νὰ ἀναφανοῦν καὶ πάλιν κατωτέρω.

Ἄλλοι ποταμοὶ εἶναι: ὁ ***Πηνειὸς*** ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν Ἦλιδα, ὁ ***Πάμισος*** εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὁ ***Εὐρώτας*** εἰς τὴν Λακωνίαν. Εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον χύνονται οἱ μικροὶ ποταμοὶ

69. Ὁ Ταΰγετος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Μιστρᾶ.

Σελινοῦς, Βουραϊκὸς καὶ ***Κρᾶθις*** διὰ μέσου βαθυτάτων βαράθρων, ὅπου σχηματίζουν πολλοὺς καταρράκτας.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς Πελοποννήσου τρέχουν ὑπογείως μέσα εἰς καταβόθρας, αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἐκβάλλουν εἰς τὸν βυθὸν τῆς πέριξ θαλάσσης. Οὕτω τὰ νερὰ τοῦ κλειστοῦ λεκανοπεδίου τῆς Τριπόλεως, τὸ ὁποῖον εἰς παλαιοτέραν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἦτο λίμνη, χωνεύουν μέσα εἰς καταβόθρας. Ἐπίσης τὰ νερὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους κινοῦνται ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τοῦτο μέρος τῆς πεδιάδος ταύτης εἶναι ἄγονον, διότι δὲν ἀρδεύεται.

Ὑπογείους ροὰς ἔχουν καὶ αἱ λεκάναι *Φενεὸς* καὶ *Στυμφαλίς*. Τὰ νερὰ ἐντὸς αὐτῶν, ὁσάκις φράσσονται αἱ καταβόθραι συγκεντρώνονται, ὁσάκις δὲ ἀνοίγονται, διαρρέουν. Ἡ Φενεὸς εἰς τὴν ἐποχήν μας ἔχει τελείως ἐκκενωθῆ καὶ καλλιεργεῖται, ἐνῷ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει λίμνην.

Παράλια. Δυτικῶς τοῦ Σαρωνικοῦ σχηματίζεται ἡ Ἀργολικὴ χερσόνησος, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν πολλαὶ νῆσοι καὶ χερσόνησοι (ἡ *Ὕδρα*, αἱ *Σπέτσαι*, ὁ *Πόρος*, τὰ *Μέθανα*). Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ κυρίου κορμοῦ τῆς Πελοποννήσου εἰσχωρεῖ βα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέως εἰς τὴν ξηρὰν ὁ ***Ἀργολικὸς*** κόλπος, τοῦ ὁποίου ὁ κύριος ἄξων διευθύνεται ἐπίσης ΝΑ. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ ἐν μέσῳ φρουρίων εἶναι ὁ *λιμὴν τοῦ Ναυπλίου*. Ὁ λιμὴν οὗτος, πολὺ σπουδαῖος ἄλλοτε διὰ τὴν Πελοπόννησον, σήμερον ἔχει ἐντελῶς τοπικὴν σημασίαν καὶ ὑφίσταται μεγάλον συναγωνισμὸν ἀπὸ τὸν σιδηρόδρομον.

Ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ διευθύνεται πρὸς τὸν ***Μαλέαν*** ὁμαλὴ παραλιακὴ γραμμή, παράλληλος μὲ τὸν Πάρνωνα. Ὅπως δὲ εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα

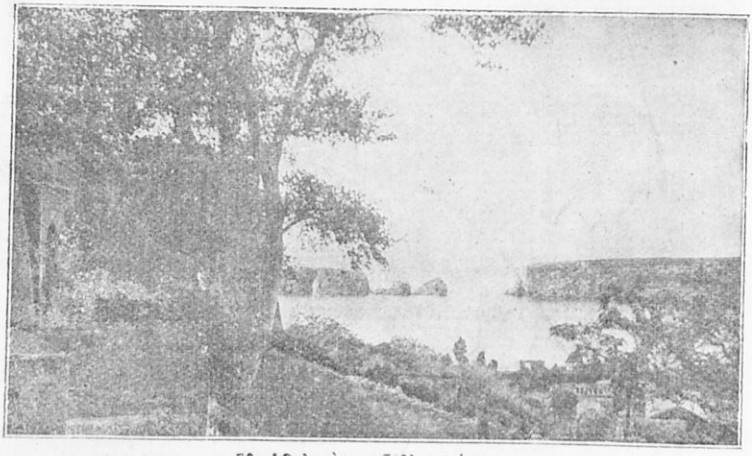

70. Ὁ λιμὴν τοῦ Ναυκρίνου

(Χαρακτηριστικοὶ ἀπορρῶγες καὶ μονήρεις βράχοι δυτικῆς Ἑλλάδος).

οἱ βόρειοι καὶ οἱ νότιοι ἄνεμοι ἐργάζονται ἀενάως διὰ τὴν πλήρη ἐξομάλυνσιν τῶν ἀνωμαλιῶν τῶν παραλίων τούτων.

Εἰς τὰ νότια τῆς Πελοποννήσου, ἀμέσως μετὰ τὸν τρικυμιώδη Μαλέαν σχηματίζεται ὁ ὅρμος τῶν ***Βοιῶν*** (τὰ Βάτικα), πολύτιμον καταφύγιον εἰς τοιαύτην θέσιν. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ τὸ τόξον τοῦ ***Λακωνικοῦ*** κόλπου.

Πρὸς Ν τοῦ ὅρμου Βοιῶν ὑψοῦται ἡ ὀρεινὴ καὶ πετρώδης νῆσος Κύθηρα καὶ ΝΑ αὐτῆς τὰ Ἀντικύθηρα. Αἱ δύο αὗται νῆσοι ἀποτελοῦν, τρόπον τινά, συνέχειαν καὶ ἑνωτικὸν κρίκον τῆς Πελοποννήσου καὶ μάλιστα τῆς κεντρικῆς της ὀροσειρᾶς πρὸς τὴν Κρήτην.

Δυτικῶς τῆς Μάνης σχηματίζεται ὁ ***Μεσσηνιακὸς*** κόλπος κλειόμενος ἐκ Δ ὑπὸ χερσονήσου καταληγούσης εἰς τὸ ἀκρωτή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριον ***Ἀκρίταν***. Παρ' αὐτὸ εὑρίσκεται τὸ ἄθροισμα τῶν μικρῶν νήσων *Οἰνουσῶν*.

Εἰς τὰ πρὸς τὸ Ἰόνιον παράλια σχηματίζεται ὁ μεγάλος φυσικὸς λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου, ὅπου κατεστράφη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος. Ὁ λιμὴν οὗτος προφυλάσσεται κατὰ τῶν δυτικῶν ἀνέμων ἀπὸ τὴν βραχώδη νησῖδα *Σφακτηρίαν*.

Ἔχων ὅμως ὁ λιμὴν οὗτος ἐνώπιόν του μεγάλην ἀνοικτὴν θάλασσαν, χωριζόμενος δὲ ἀπὸ τὴν πλουσίαν Μεσσηνίαν διὰ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Μαθία, δὲν εἶναι πολυσύχναστος καὶ ἡ ἐμπορική του ἀξία εἶναι πολὺ μικρά.

Βορειότερον σχηματίζεται ὁ ἀνοικτὸς ***Κυπαρισσιακὸς*** κόλπος.

Κατὰ μῆκος τῶν βορείων παραλίων τούτου εὑρίσκονται μικραί, στενόμακροι λίμναι, ἡ *Ἀγουλινίτσα* καὶ ἄλλαι. Αἱ λίμναι αὗται φαίνεται ὅτι ἦσαν ἄλλοτε κολπίσκοι, τὰ στόματα τῶν ὁποίων ἔφραξαν οἱ συχνοὶ ἐνταῦθα δυτικοὶ καὶ ΝΔ ἄνεμοι, ὠθοῦντες ἰλὺν διὰ τῶν κυμάτων. Ἔπειτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἐγλύκαναν τὰ νερά των οἱ χείμαρροι, οἱ ὁποῖοι χύνονται ἐντὸς αὐτῶν.

Περαιτέρω ἐκτείνεται ἡ χθαμαλὴ παραλία τῆς Ἠλείας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου ***Ἀράξου***. Μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ***Ρίου*** σχηματίζεται ὁ ***κόλπος τῶν Πατρῶν*** μὲ τὸν τεχνητὸν λιμένα τῆς πόλεως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν του.

Ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου ἐντὸς τοῦ ***Κορινθιακοῦ κόλπου*** χαμηλὴ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι κανονικὴ μέχρι τῆς Κορίνθου, πέραν τῆς ὁποίας τὰ Γεράνεια ὄρη σχηματίζουν τὴν χερσόνησον τῆς Περαχώρας.

Κλῖμα. Ἡ Πελοπόννησος περιβρεχομένη πανταχόθεν καὶ διαμελιζομένη βαθύτατα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἔχει εἰς τὰ παράλιά της καὶ τὰς πεδιάδας καὶ κοιλάδας τῶν κόλπων της γλυκὺ θαλάσσιον κλῖμα.

Διὰ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν παραλιακὴν ζώνην καὶ ἕως ἐκεῖ ποὺ φθάνει ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης ἀπέραντοι ἐλαιῶνες, πορτοκαλλεῶνες καὶ σταφιδάμπελοι καλύπτουν τὴν γῆν. Εἰς τὰς νοτίους μάλιστα κοιλάδας τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας, αἱ ὁποῖαι, προφυλαγμέναι ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους μὲ τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου, μένουν ἀνοικταὶ πρὸς τοὺς νοτίους θερμοὺς καὶ ὑγροὺς ἀνέμους, ὄχι μόνον ἐλαῖαι καὶ ἑσπεριδοειδῆ εὐδοκιμοῦν, ἀλλ' ἀκόμη καρποφοροῦν καὶ φυτὰ τῆς Ἀφρικῆς, καθὼς οἱ φοίνικες καὶ ἡ μπανάνα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς χερσονήσου καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἀποκλεισμένων ἐκ τῆς θαλάσσης ἀρκαδικῶν ὀροπεδίων, τὸ κλῖμα ἀποκλίνει πρὸς τὸ ἠπειρωτικόν. Ἐκεῖ οἱ χειμῶνες εἶναι βαρεῖς καὶ τὰ χιόνια καλύπτουν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τὰ βουνά, ἐπὶ πολλὰς δὲ κάποτε ἑβδομάδας καὶ τὰς πεδιάδας. Εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν χώραν ἐπίσης εἶναι συχναὶ αἱ καταιγίδες καὶ αἱ βροχαὶ κατὰ τὸ θέρος.

Ὡς πρὸς τὰς βροχὰς ἡ Πελοπόννησος χωρίζεται ὑπὸ τῶν μεγάλων ὀροσειρῶν της, ὅπως καὶ ἡ Στερεά, εἰς πολύομβρον δυτικὴν καὶ εἰς ξηρὰν ἀνατολικὴν *(παρατηρήσατε τὸν χάρτην τῶν βροχῶν)*. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς, Ἀλφειὸς καὶ Πηνειός, ἔχουν πολὺ περισσότερα νερὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς τῆς χερσονήσου. Εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον πίπτει κατ' ἔτος διπλάσιον ποσὸν βροχῆς ἀπὸ ὅσον πίπτει εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διότι οἱ ὑδρατμοί, τοὺς ὁποίους φέρουν ἐκ τῆς θαλάσσης οἱ ΝΔ καὶ Ν ἄνεμοι, διερχόμενοι ἄνωθεν τῶν ὀρέων, ψύχονται καὶ καταπίπτουν εἰς βροχάς. Ὅταν δὲ οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πελοπόννησον, ἔχουν χάσει μέγα μέρος τῆς ὑγρασίας των. Οὕτω βρέχει περισσότερον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Μεσσηνίας, παρὰ εἰς ἐκείνην τοῦ Εὐρώτα, τὴν ὁποίαν φράσσει ἐκ Δ ὁ Ταΰγετος. Ἀκόμη ὀλιγωτέρας βροχὰς δέχεται ἡ Κυνουρία, τὴν ὁποίαν ἐπὶ πλέον ἀποκλείει ὁ Πάρνων. Τὸ ξηρότερον δὲ μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Ἀργολικὴ χερσόνησος ὅπου βρέχει ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀττικήν.

Φυτὰ καὶ ζῷα. Ἡ βλάστησις εἰς τὴν ξηρὰν Ἀργολίδα, εἶναι πτωχὴ ὡς καὶ ἡ τῆς Ἀττικῆς. Τὸ κύριον δασικὸν δένδρον της εἶναι ἡ *χαλέπιος πεύκη*. Εἰς τὴν δυτικὴν ὅμως πολύομβρον Πελοπόννησον, ἡ βλάστησις εἶναι πλουσιωτέρα. Εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἰδίως, τὴν Ἀνδρίτσαιναν καὶ εἰς τὴν Φολόην ὡραιότατα θαμνώδη δάση ἀπὸ *δάφνας* καὶ *πικροδάφνας*, *κουμάρους*, *μύρτους*, *σχίνους*, *ρείκια*, *σπάρτα* καὶ ἄλλα. Δάση ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ σχηματίζουν ἡ *ἀριά*, ὁ *πρῖνος*, ἡ *βελανιδιὰ* καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἡ *ἐλάτη* (Βυτίνα, Ἀροάνια, Ταΰγετος) καὶ ἡ *ὀρεινὴ πεύκη* (Κυλλήνη, Πάρνων, Ταΰγετος). Τέλος αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν ὀρέων δὲν ἔχουν παρὰ ξηρόχορτα τῆς ἀλπεικῆς ζώνης.

Ἄγρια μεγάλα ζῷα εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλάχιστα ζῶσιν. Ἐπάνω εἰς τὰ βουνά της, μέσα εἰς τὰ δάση της, ὀλίγοι λύκοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπάρχουν καὶ ἀλώπεκες. Αἱ ἄγριαι αἶγες καὶ οἱ ἀγριόχοιροι ἔχουν πλέον ἐξοντωθῆ ἀπὸ τοὺς κυνηγούς.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωργία Ἂν καὶ μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὀρεινόν, αἱ δὲ πεδιναί της ἐκτάσεις δὲν εἶναι ὅλαι γόνιμοι, ἐν τούτοις εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον καλλιεργημένας ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ μεγάλη αὕτη γεωργικὴ ἀνάπτυξις τῆς Πελοποννήσου ὀφείλεται εἰς τὸ θαυμάσιον κλῖμα τῶν παραλίων της, καὶ εἰς τὰ ἄφθονα νερὰ τῆς δυτικῆς καὶ νοτίου περιοχῆς της. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς εὐνοϊκὰς φυσικὰς συνθήκας, καὶ ἡ καλὴ συγκοινωνία τῆς χερσονήσου ὑποβοηθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας της. Διὰ τῶν σιδηροδρόμων της καὶ τῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὁποῖα ἐπισκέπτονται τοὺς λιμένας της, τὰ πλούσια προϊόντα της μεταφέρονται ἀμέσως εἰς τοὺς τόπους τῆς καταναλώσεως.

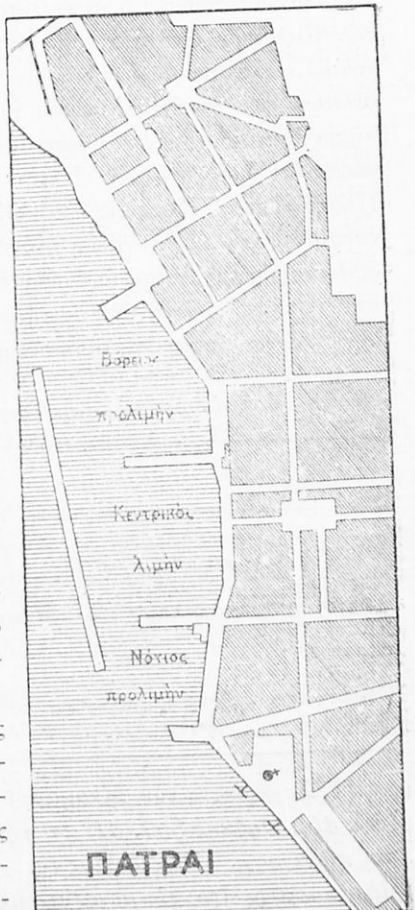

71. **Ὁ τεχνητὸς λιμὴν** προστατευόμενος ἀπὸ μεγάλον κυματοθραύστην.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον προϊὸν τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ μαύρη ***κορινθιακὴ σταφίς***, ἀποτελοῦσα ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα εἰσοδήματα τῆς χώρας μας.

Ἡ κορινθιακὴ σταφὶς παράγεται καθ' ὅλην τὴν παραλιακὴν ζώνην τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου ἕως τὰς Καλάμας, μὲ μικρὰς διακοπάς. Ἡ πλέον ἐκλεκτὴ ποιότης παράγεται εἰς τὸ Αἴγιον. Ἐν Πελοποννήσῳ καλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιεργοῦνται 560 000 στρέμματα σταφιδαμπέλων *(βλ. χάρτην σταφίδος καὶ ἀμπέλου σελ. 161)*.

Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν τῆς σταφίδος παράγονται καὶ πολλὰ ἄλλα εἴδη, καθὼς σῖτος, σταφύλια καὶ ξανθὴ σουλτανίνα εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ ὁποία καταναλίσκεται εἰς τὴν ἀγορὰν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἀποστέλλεται καὶ χλωρά. Φημισμένα κρασιὰ γίνονται εἰς τὴν Τεγέαν καὶ τὴν Αἰγιάλειαν, ἐκλεκτὰ ὀπωρικὰ εἰς τὰς Πάτρας κλπ. Ἀλλὰ ὁ τόπος, ὅπου τὰ προϊόντα τῆς γῆς εἶναι ἄφθονα καὶ ἀρίστης ποιότητος, εἶναι ἡ μικρὰ κοιλὰς τῆς Μεσσηνίας. Ἐδῶ παράγονται αἱ ἐκλεκταὶ ἐλαῖαι Καλαμῶν, τὰ ξηρὰ σῦκα τῶν Καλαμῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται πολὺ μεγάλη ἐξαγωγή, πορτοκάλλια, λαχανικὰ κλπ. Προσέτι ὑπάρχουν μεγάλαι ἐκτάσεις μορεώνων καὶ παράγεται μεγάλη ποσότης κουκουλίων. Μορεῶνες, κῆποι ἑσπεριδοειδῶν καὶ ἐκτεταμένοι ἐλαιῶνες, ἐπίσης δὲ βαμβακοφυτεῖαι ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον νότιον πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου, ἰδίως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα. Εἰς τὴν Κυνουρίαν εἶναι ἀνεπτυγμένη *ἡ δενδροκαλλιέργεια τῶν ὀπωροφόρων*, παράγεται δὲ καὶ ἄφθονον ἔλαιον. Τέλος εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους καλλιεργοῦνται κηπουρικὰ εἴδη, ἰδίως *πεπόνια* (τὰ ἀργίτικα) καὶ *λαχανικά*, τὰ ὁποῖα μεταφέρονται πρὸς κατανάλωσιν

Γεωργικὴ παραγωγὴ Πελοποννήσου

Εἴδη καλλιεργείας	*Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα*	*Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμάς*
Σιτηρὰ { σῖτος	1 100 000	350 000 000
Σιτηρὰ { ἄλλα σιτηρὰ	1 000 000	250 000 000
Ὄσπρια	100 000	30 000 000
Λαχανικὰ	100 000	150 000 000
Καπνὰ (μέσος ὅρος)	30 000	20 000 000
Ἄμπελοι	460 000	310 000 000
Σταφίδες	560 000	1 200 000 000
Ἔλαιον (μέσος ὅρος)	—	500 000 000
Ἐλαῖαι (» »)	—	10 000 000

(1. Συγκρίνατε τὸν πίνακα τοῦτον μὲ ἐκεῖνον τῆς Θεσσαλίας (σελ. 45), Θράκης (σελ. 31) καὶ τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν παραγωγῆς Μακεδονίας (σελ. 18). 2. Παρατηρήσατε ποῖον εἶδος καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει τὸ περισσότερον εἰσόδημα. 3. Συμβουλευθῆτε χάρτην ἐλαίας, σταφίδος καὶ ἀμπέλου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἢ συσκευάζονται εἰς κονσέρβας καὶ διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Γενικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον καλλιεργοῦνται 3 000 000 στρέμματα. Ἐξ αὐτῶν τὰ 2 000 000 χρησιμοποιοῦνται διὰ σιτηρὰ καὶ 560 000 διὰ τὴν σταφίδα.

Εἰς τὰς ὀρεινὰς βοσκὰς καὶ παρὰ τὰς ἑλώδεις ἐκτάσεις τῶν ποταμῶν διατρέφονται περὶ τὰ 2 300 000 αἰγοπρόβατα. Φημίζεται τὸ φρέσκο βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδος.

Βιομηχανία. Τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου εἶναι αἱ *Πάτραι*, ὅπου ὑπάρχουν, πλὴν ἄλλων, πολλὰ ἐργοστάσια καθαρισμοῦ καὶ συσκευασίας τῆς σταφίδος, ἐπίσης δὲ οἰνοπνευματοποιεῖα κατασκευάζοντα οἰνοπνεύματα ἀπὸ τὴν κακῆς ποιότητος σταφίδα. Τοιαῦτα ἐργοστάσια, χρησιμοποιοῦντα ὡς πρώτην ὕλην τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Οὕτως οἰνοπνευματοποιεῖα λειτουργοῦν εἰς τὴν Σικυωνίαν (Κιάτο), τὸ Αἴγιον, τὸν Πύργον, τὰς Καλάμας. Μεταξουργεῖα, ἐργοστάσια συσκευῆς σύκων εἰς τὰς Καλάμας. Κονσερβοποιεῖα διὰ τὰ λαχανικὰ (ντομάτες, μελιτζάνες, μπάμιες, κλπ.) εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Εἰς τὴν Τρίπολιν ὑπάρχουν φανελλοποιεῖα χρησιμοποιοῦντα τὸ μαλλὶ τῶν ποιμνίων τῆς περιοχῆς. Εἰς δὲ τὰ σπουδαιότερα ἐλαιοπαραγωγικὰ μέρη λειτουργοῦσι μηχανικὰ ἐλαιοτριβεῖα ἐπιστημονικῆς ἐξαγωγῆς καὶ καθαρισμοῦ τοῦ ἐλαιολάδου.

Τοιουτοτρόπως πολλὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου χρησιμοποιοῦν ὡς πρώτας ὕλας τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐργοστάσια, καθὼς π.χ. χαρτοποιΐας. Τὸ χαρτὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἔχει κατασκευασθῆ εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τοῦ Αἰγίου.

Συγκοινωνία. Ἡ Πελοπόννησος ἔχει πολὺ καλὴν συγκοινωνίαν σιδηροδρομικήν, ὁδικὴν καὶ ἀτμοπλοϊκήν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμή, μὲ ἀφετηρίαν τὸν Πειραιᾶ, διχάζεται εἰς Κόρινθον εἰς δύο γραμμάς· ἡ μία διὰ τῆς πεδινῆς καὶ πυκνοκατῳκημένης ζώνης τοῦ Κορινθιακοῦ φθάνει εἰς Πάτρας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Πύργον καὶ Καλάμας. Ἡ γραμμὴ αὕτη εἶναι ὁλόκληρος σχεδὸν ἐστρωμένη ἐπὶ πεδινοῦ ἐδάφους. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἄλλην γραμμὴν Κορίνθου-Τριπόλεως-Καλαμῶν, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως ἐκ τῶν ΒΑ πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

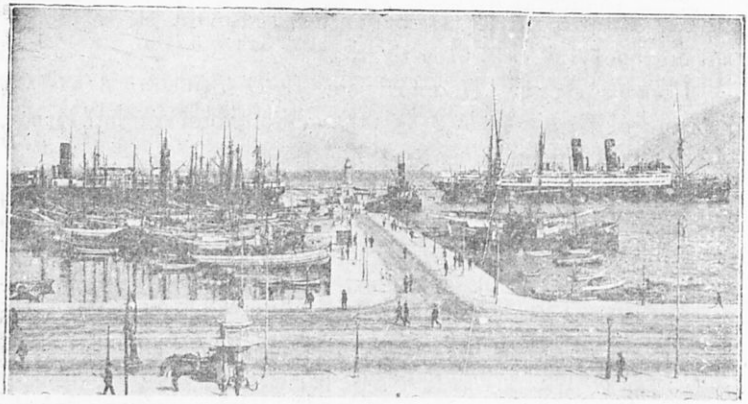

72. Αἱ Πάτραι εἶναι ὁ «Πειραιεὺς» τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

τὰ ΝΔ καὶ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλοὺς αὐχένας διὰ νὰ διέλθῃ ἐκ Τριπόλεως καὶ Μεγαλοπόλεως. Ἡ γραμμὴ αὕτη κατὰ πρῶτον διέρχεται ἀπὸ τὰ Δερβενάκια διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους. Ἐκεῖθεν ἀνέρχεται ἀνηφορικῶς πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἔπειτα κατέρχεται πρὸς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως, διὰ νὰ μεταπέσῃ τέλος εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν κοιλάδα.

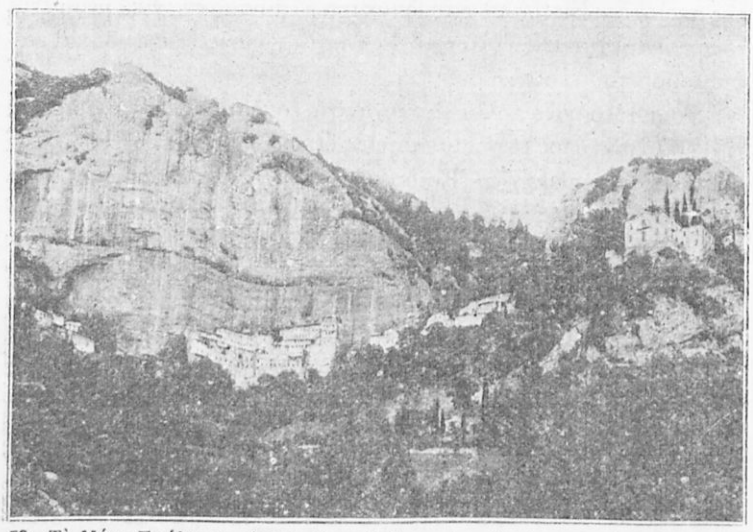

73. Τὸ Μέγα Σπήλαιον, ἱστορικὴ μονὴ ἐκτισμένη εἰς τὰς παρειὰς καὶ τὰ κοιλώματα πελωρίου βράχου. Κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλὴν τῶν κυρίων αὐτῶν γραμμῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι τοπικῆς σημασίας: ὁ ὀδοντωτὸς τῶν Καλαβρύτων, αἱ βοηθητικαὶ γραμμαὶ τῆς Κυλλήνης (Γλαρέντζας), τοῦ Κατακώλου, τῆς Ὀλυμπίας, τῆς Κυπαρισσίας, τῆς Μεγαλοπόλεως, τοῦ Ναυπλίου.

Τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν συμπληρώνει τὸ αὐτοκίνητον. Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων, ἐνεργεῖται δι᾽ αὐτοκινήτων ἡ συγκοινωνία Τριπόλεως-Σπάρτης-Γυθείου. Ἐπίσης Τριπόλεως-Βυτίνας, Μεγαλοπόλεως-Δημητσάνης, Κυπαρισσίας-Πύλου κλπ.

Τέλος ἡ Πελοπόννησος ἐξυπηρετεῖται διὰ δύο ἀτμοπλοϊκῶν

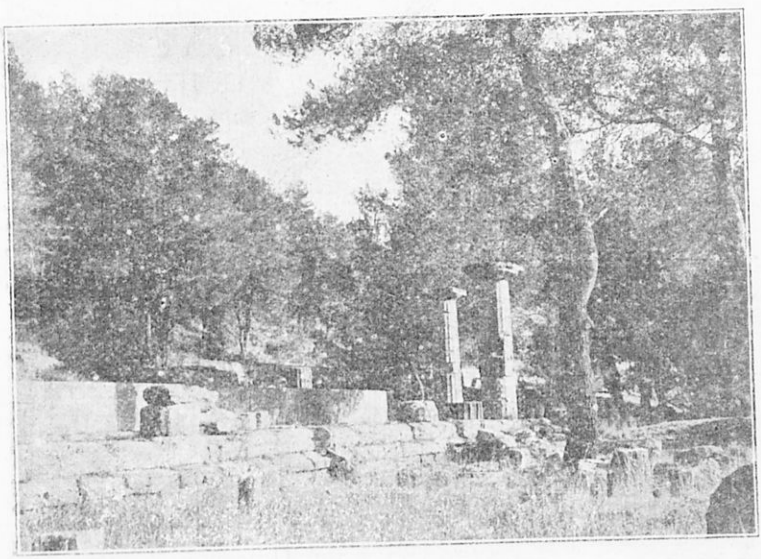

74. Ἡ Ὀλυμπία, πατρὶς τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων.

γραμμῶν, τῆς γραμμῆς Κορινθιακοῦ (Πειραιεὺς-Πάτραι) καὶ τῆς νοτίας γραμμῆς μέχρι Καλαμῶν καὶ Κυπαρισσίας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ὁ πληθυσμός, κυρίως γεωργικός, ἀνέρχεται εἰς 1 100 000, εἶναι δὲ κατανεμημένος ἀναλόγως τῆς εὐφορίας τῶν διαφόρων μερῶν. Τὸ πλέον πυκνοκατοικημένον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Μεσσηνία, ὅπου ἔχουν σχηματισθῆ μεγάλα καὶ πυκνὰ γεωργικὰ χωρία. Πυκνὸς εἶναι ἐπίσης ὁ πληθυσμὸς τῆς περιφερείας τῶν Πατρῶν, τῆς Ἠλείας καὶ τῆς πεδινῆς ζώνης τοῦ Κορινθιακοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

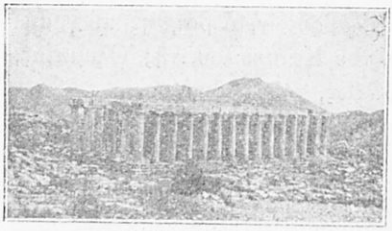

75. Ὁ ἐν Φιγαλίᾳ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Διοικητικῶς ἡ Πελοπόννησος χωρίζεται εἰς 6 νομούς.

1. *Νομὸς Ἀχαΐας:* Πόλεις: Αἱ ***Πάτραι*** (61 000), πρωτ. τοῦ νομοῦ, ἡ τετάρτη πόλις τῆς χώρας μας. Εἶναι πόλις ὡραία, μὲ καλὴν ρυμοτομίαν, καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς ΒΔ Πελοποννήσου καὶ τῆς Δ Στερεᾶς καὶ ἐν μέρει τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἠπείρου. Αἱ Πάτραι διεξάγουν μέγα ἐμπόριον σταφίδος καὶ ἔχουν κατ' εὐθεῖαν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικήν. Στεροῦνται ὅμως καλοῦ φυσικοῦ λιμένος, τὸν ὁποῖον ἀναπληρώνει ἐν μέρει τεχνητὸς τοιοῦτος.

Τὸ ***Αἴγιον*** (11 000), εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ καλυτέρα σταφίς. Τὰ ***Καλάβρυτα,*** εἰς τὴν ὀρεινὴν ζώνην τῆς Β Πελοποννήσου, συνδεόμενα μὲ τὴν κυρίαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν δι' ὀδοντωτοῦ σιδηροδρόμου. Πλησίον τῶν Καλαβρύτων εὑρίσκονται αἱ ἱστορικαὶ μοναὶ τῆς *Ἁγίας Λαύρας* καὶ τοῦ *Μεγάλου Σπηλαίου*.

2. *Νομὸς Ἠλείας.* Πόλεις: Ὁ ***Πύργος*** (20 000) πρωτ., εὑρίσκεται ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος τῆς Ἠλείας. Ἀνατολικῶς αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία, ἐν μέσῳ καταφύτου τοπίου. Εἰς τὸ μουσεῖον αὐτῆς φυλάσσεται μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους, ὁ Ἑρμῆς, καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου. Ἐπίνειον τοῦ Πύργου τὸ ***Κατάκωλον,*** ὅπου κατὰ τὸ φθινόπωρον μεγάλα φορτηγὰ φορτώνουν διὰ τοὺς λιμένας τοῦ ἐξωτερικοῦ τὴν σταφίδα τῆς περιοχῆς. Ἡ ***Ἀμαλιὰς*** (12 000). Ἡ ***Γαστούνη,*** τὰ ***Δεχαινὰ*** εἶναι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

76. Ἡ Παντάνασσα τοῦ Μιστρᾶ.

3. *Νομὸς Μεσσηνίας.* Πόλεις: Αἱ ***Καλάμαι*** (30 000), σημαντικὸν βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τοῦ νομοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ **Μεσσήνη** ἢ **Νησί,** τὸ **Μελιγαλά**,τὸ **Ζευγολατιὸ** εἶναι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις. Εἰς τὰ δυτικὰ παράλια ἡ ἱστορικὴ **Πύλος** μὲ τὸν μεγάλον ἀσφαλῆ λιμένα της. Οἱ **Γαργαλιάνοι**, τὰ **Φιλιατρὰ** καὶ ἡ **Κυπαρισσία** πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου.

4. *Νομὸς Λακωνίας.* Πόλεις: Ἡ **Σπάρτη**, πρωτ. εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ἐν μέσῳ ἐλαιώνων καὶ πορτοκαλλεώνων. Πλησίον αὐτῆς, ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ Ταϋγέτου,

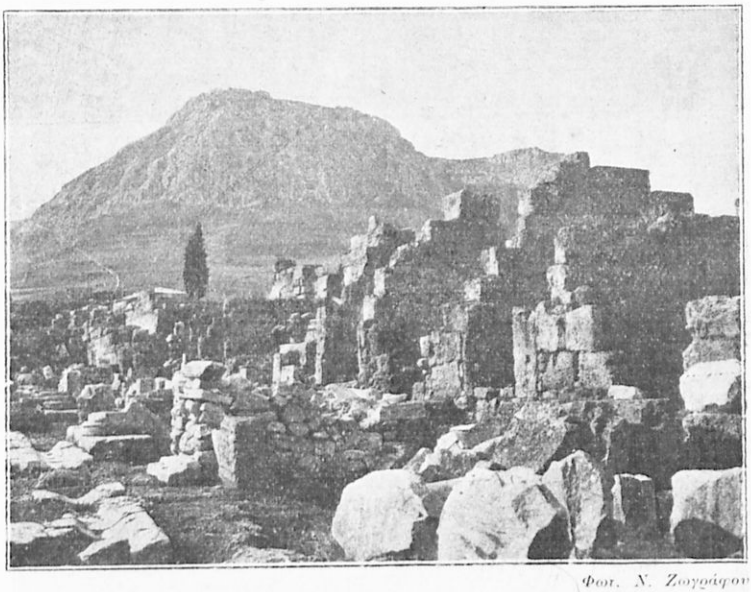

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

77. Ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Κορίνθου.

μέγας ἐρειπιὼν προκαλεῖ τὴν περιέργειαν τοῦ θεατοῦ. Εἶναι ὁ **Μιστρᾶς** μὲ τοὺς βυζαντινοὺς ναούς του καὶ τ' ἄλλα ἐρειπωμένα οἰκοδομήματά του, ἡ παλαιὰ αὕτη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μωρέως. Τὸ **Γύθειον,** ἐπίνειον τῆς Σπάρτης. Οἱ **Μολάοι** εἰς Ἐπίδαυρον Λιμηράν. Ἡ **Ἀρεόπολις** εἰς τὴν Δυτικὴν Μάνην.

5. *Νομὸς Ἀρκαδίας.* Πόλεις: Ἡ **Τρίπολις** (15 000), πρωτ., εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὀροπεδίου. Πλησίον αὐτῆς σώζονται τὰ ἐρείπια τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων τῆς *Μαντινείας* καὶ τῆς *Τεγέας*. Ἡ **Βυτίνα** πλησίον δάσους ἐλατῶν, ὅπου ἐκτίσθησαν σανατόρια. **Μεγαλόπολις, Δημητσάνα** εἰς τὴν Γορτυνίαν. **Λεωνίδι** εἰς τὴν Κυνουρίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

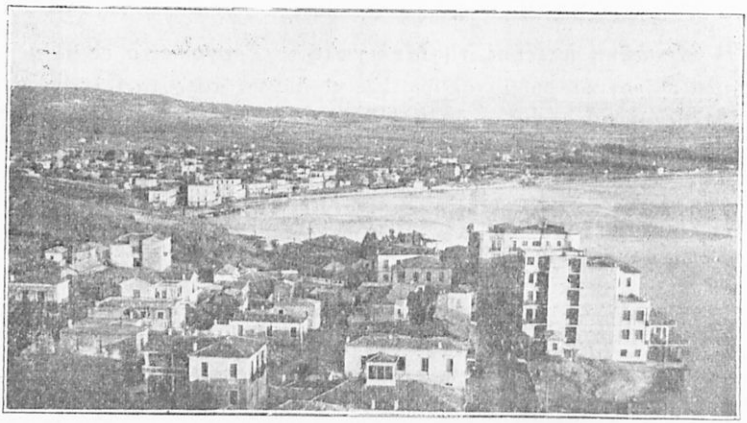

78. Τὸ Λουτράκι, ἡ μεγαλυτέρα λουτρόπολις μας.

6. *Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας*. Πόλεις: Τὸ ***Ναύπλιον***, πρωτ,, ἐκτισμένη ἐν μέσῳ συγκροτήματος ἐνετικῶν φρουρίων. Ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Τὸ ***Ἄργος*** (11 000) καὶ βορείως αὐτοῦ, ἐπὶ ὑψώματος, τὰ ἐρείπια τῶν *Μυκηνῶν*. Εἰς τὴν Ἀργολίδα ἡ ***Ἐπίδαυρος*** μὲ θαυμάσιον ἀρχαῖον θέατρον. Ἐνταῦθα ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τὸ 1822 ἐψήφισε τὸ πρῶτον δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ***Κόρινθος*** παρὰ τὸν ἰσθμόν, πολλάκις καταστραφεῖσα

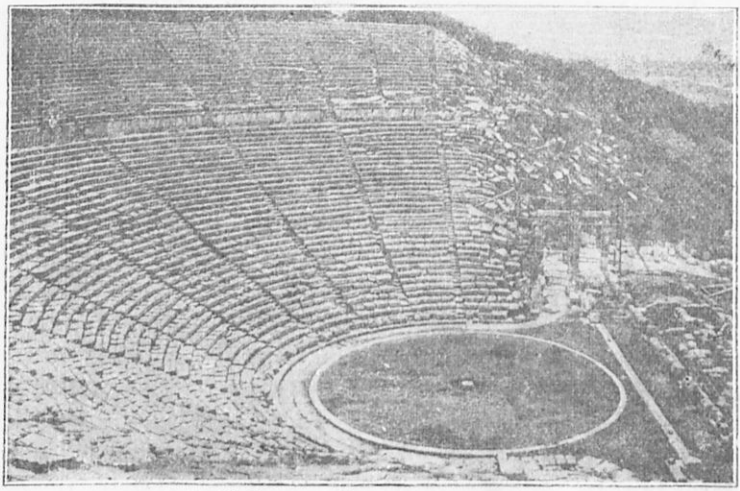

79. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ σεισμούς. Πέραν τῆς διώρυγος εὑρίσκεται τὸ ***Λουτράκι*** ἡ μεγαλυτέρα λουτρόπολις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ***Σικυωνία (Κιάτο)***, τὸ ***Ξυλόκαστρον***, εἶναι μεγάλα σταφιδοπαραγωγικὰ κέντρα. Εἰς τὸν νομὸν αὐτὸν ἀνήκουν καὶ αἱ ἱστορικαὶ νῆσοι *Σπέτσαι* καὶ *Ὕδρα*.

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

80. Γύθειον

(Ποίας διαφορὰς εὑρίσκετε μὲ τὰς οἰκίας Μετσόβου - εἰκὼν 32)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

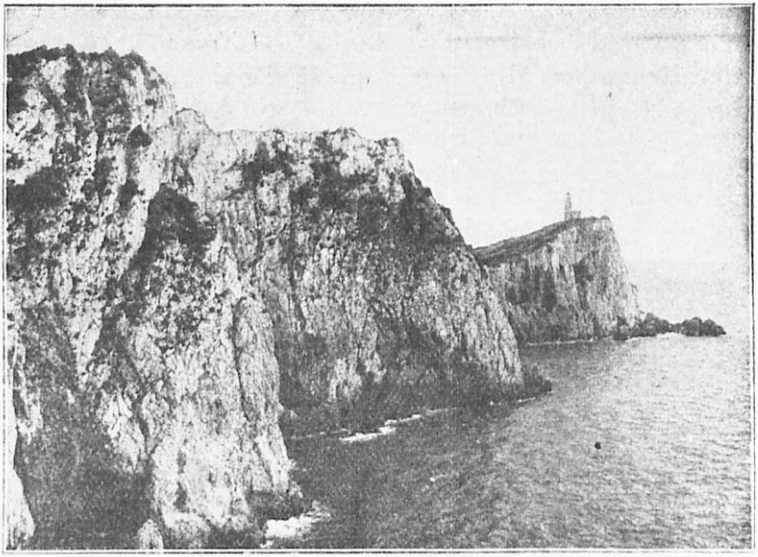

81. **Λευκάς.** Αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ὑπολείμματα μεγάλων ρηγμάτων καὶ καταβυθίσεων τοῦ ἐδάφους.

7. ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

Κεφαλληνία	*817*	*τετρ.*	*χιλιόμετρα*	*58 000*	*κάτοικοι*
Κέρκυρα	*590*	»	»	*107 000*	»
Ζάκυνθος	*401*	»	»	*42 000*	»
Λευκὰς	*292*	»	»	*30 000*	»
Ἰθάκη	*103*	»	»	*10 000*	»
Παξοί	*20*	»	»	*3 000*	»

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος ἀναπτύσσεται μακρὰ σειρά, 100 καὶ πλέον, νήσων μέσα εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Αἱ μεγαλύτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ ***Κέρκυρα, οἱ Παξοί, ἡ Λευκάς, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ἰθάκη*** καὶ ***ἡ Ζάκυνθος.*** Ἡ νησιωτικὴ αὐτὴ ζώνη ἀκολουθοῦσα ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσιν εἶναι παράλληλος καὶ πρὸς τὰς κυρίας ὀροσειρὰς τῆς χώρας μας καὶ πρὸς τὰ δυτικὰ αὐτῆς παράλια. Οἱ γεωλόγοι παραδέχονται ὅτι αἱ νῆσοι αὗται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπετέλουν ἄλλοτε, πρὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἐτῶν, μίαν ἄλλην δροσειράν, ἡ ὁποία κατεβυθίσθη καὶ δὲν ἀπέμειναν ἔξω τῶν ὑδάτων παρὰ μόνον τὰ ὑψηλότερα μέρη της, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτισαν τὰς σημερινὰς νήσους.

82. Τὸ Ἰόνιον πέλαγος

(1. Αἱ γραμμαὶ εἰς τὴν θάλασσαν εἶναι ***βυθομετρικαὶ καμπύλαι*** *καὶ δεικνύουν τὸ βάθος τοῦ βυθοῦ. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι τὰ μεγάλα βάθη (1000 καὶ 2000 μ.) ἀρχίζουν πολὺ πλησίον τῶν ἀκτῶν, ἰδίως Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ ΝΔ. Πελοποννήσου. 2. Χρωματίσατε τὰ μεταξὺ τῶν καμπύλων διαστήματα, μὲ ἀνοικτότερον κυανοῦν τὰ ρηχά, καὶ βαθύτερον τὰ βαθέα, καὶ οὕτω θὰ ἔχετε ὡραῖον καὶ πολὺ παραστατικὸν χάρτην).*

Μορφολογία τοῦ βυθοῦ. Ὁ βυθὸς τοῦ Ἰονίου, μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι πολὺ βαθύς, ἀποτελεῖ δὲ τρόπον τινὰ μίαν βαθμίδα ὄχι βαθυτέραν τῶν 200 μέτρων. Ἐπὶ τῆς βαθμίδος ταύτης εὑρίσκονται αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Δυτικῶς ὅμως αὐτῶν, ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης κατέρχεται ἀποτόμως εἰς μεγάλα βάθη, μέχρι 1000, 2000 καὶ ἄνω τῶν 2000 μέτρων. Οὕτω αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου τάσσονται εἰς τὸ χεῖλος τεραστίου κρημνοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον βάθος (4406 μέτρα) εὑρίσκεται ΝΔ τοῦ Ἀκρίτα πλησίον τῶν Οἰνουσῶν. Ὀνομάζεται δὲ ἡ θέσις αὕτη τοῦ πελάγους *φρέαρ τῶν Οἰνουσῶν*. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μεγαλύτερον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ὁ βυθὸς τοῦ Ἰονίου, ἀφοῦ κατέλθῃ εἰς τὰ μεγαλύτερα βάθη του, ἔπειτα, καθόσον προχωρεῖ πρὸς Δ, ἀρχίζει ν' ἀνυψώνεται, μέχρις ὅτου συναντήσῃ τὰ ἰταλικὰ παράλια. Ἀποτελεῖ τοιουτοτρόπως, εἰς τὸ σύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

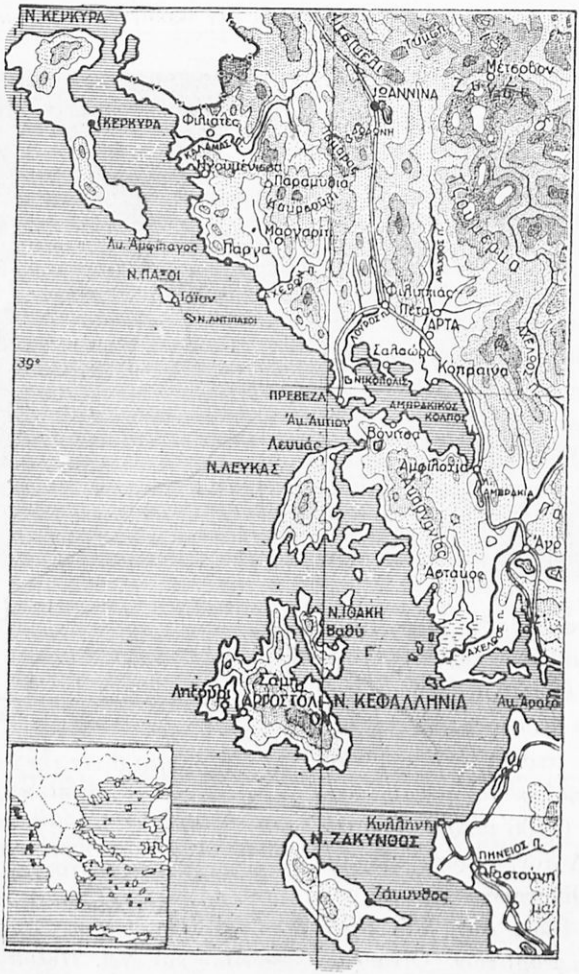

83. **Χάρτης τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου** (κλ. 1 : 200 000).

(1. Παρατηρήσατε εἰς τὸν μικρὸν χάρτην [κάτω ἀριστερὰ] τὴν θέσιν τῶν Ἰονίων νήσων σχετικῶς μὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. 2. Ποία ἡ πλέον ὀρεινὴ καὶ ποία ἡ πλέον πεδινὴ νῆσος; 3. Συγκρίνατε τὸν χάρτην τῆς ἐλαίας καὶ σταφίδος, ἐπίσης δὲ τὸν χάρτην τοῦ ἐμπορίου. 4. Παραβάλετε καὶ τὸν χάρτην συγκοινωνίας τοῦ Ἰονίου διὰ τῆς διώρυγος, εἰκ. 47)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νολόν του, βαθύτατον καὶ πλατὺ βάραθρον, τὰ ὑψηλὰ χείλη τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν πρὸς τὸ μέρος μας (ἀνατολικῶς) τὰ παράλια τῶν Ἰονίων νήσων, πέρ·ν δὲ τῆς θαλάσσης (δυτικῶς) τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας.

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρειναί. Τὰ ὑψηλότερα ὄρη εἶναι ὁ ***Αἶνος*** εἰς τὴν Κεφαλληνίαν μὲ δάση ἐλατῶν (κεφαλληνιακὴ ἐλάτη), ὁ ***Παντοκράτωρ*** εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ***Ἐλάτη*** εἰς τὴν Λευκάδα. Πεδιναὶ ἐκτάσεις μεγάλαι δὲν ὑπάρχουσιν. Αἱ λοφώδεις ὅμως ἐκτάσεις καὶ αἱ πλαγιαὶ τῶν βουνῶν, καθὼς καὶ αἱ μικραὶ κοιλάδες ἔχουν χώματα εὐφορώτατα καὶ εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἐλαίας, ἀμπέλους καὶ ὀπωροφόρα δένδρα.

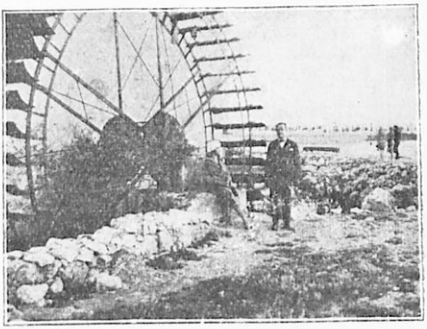

84. Νερόμυλοι κινούμενοι διὰ θαλασσίου ρεύματος παρὰ τὸ Ἀργοστόλιον.

Παράλια. Εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου ὑπάρχουν πολλοὶ ὅρμοι καὶ λιμένες. Ὁ λιμὴν τῆς Κερκύρας, τῆς Λευκάδος, τῆς Σάμης ἐν Κεφαλληνίᾳ, τοῦ Βαθέος ἐν Ἰθάκῃ, τῆς Ζακύνθου εὑρίσκονται ὅλοι εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια. Ἀντιθέτως τὰ δυτικὰ παράλια εἶναι λίαν ἀπότομα, μὲ πολὺ βαθέα νερὰ καὶ τελείως ἀλίμενα. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀργοστολίου (ἐπιφάνεια 3½ τετραγ. χιλιόμ.) σχηματίζεται ἐντὸς κόλπου εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Κεφαλληνίας. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τούτου, ἐπὶ τῆς ἀσβεστολιθικῆς παραλίας, ὑπάρχει περιεργοτάτη καταβόθρα, ἀφοῦ εἰς αὐτὴν τρέχει ἀδιακόπως ἰσχυρὸν ρεῦμα θαλασσίου ὕδατος.

Τὸ ρεῦμα τοῦτο χρησιμοποιοῦν δύο νερόμυλοι ὡς κινητήριον δύναμιν.

Κλῖμα. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἔχουν γκυκὺ θαλάσσιον κλῖμα μὲ ἀφθόνους βροχάς. Ἡ πλουσιωτέρα εἰς βροχὰς εἶναι ἡ Κέρκυρα. Εἰς τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος καὶ τὰς ἀφθόνους βροχὰς ὀφείλεται ἡ πλουσιωτάτη βλάστησις τῶν νήσων τούτων καὶ ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν γεωργικῶν αὐτῶν προϊόντων. Ἡ ἐλαία, ἕνεκα τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γλυκύτητος τοῦ κλίματος, καλλιεργεῖται καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς κλιτύας τῶν ὀρέων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἀποτελοῦν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον καλλιεργημένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Τὴν περισσοτέραν καλλιεργημένην ἔκτασιν κατέχουν οἱ ἄμπελοι, αἱ σποραὶ καὶ ἔπειτα ἡ κορινθιακὴ σταφὶς (ἰδίως εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον). Μεγάλας ἐκτάσεις κατέχουν ἐλαιῶνες, παράγοντες μεγάλας ποσότητας ἐλαίου. Ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν Ἰονίων νήσων φημίζονται τὰ κρασιὰ τῆς Κεφαλληνίας, τὰ βαθύχρωμα τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Κερκύρας, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρὸς χρωματισμὸν τεχνητῶν κρασιῶν, τὸ λάδι, τὰ πορτοκάλια τῆς Κερκύρας κλπ.

Ἡ κτηνοτροφία εἶναι πολὺ περιωρισμένη. Οἱ ἵπποι καὶ ἡμίονοι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε εἰς τὴν συγκοινωνίαν, ἐκτοπίζονται ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα, λίαν εὔχρηστα εἰς τὸ πυκνότατον δίκτυον καλῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν, ποὺ ἑνώνει ὅλα τὰ χωρία τῶν νή-

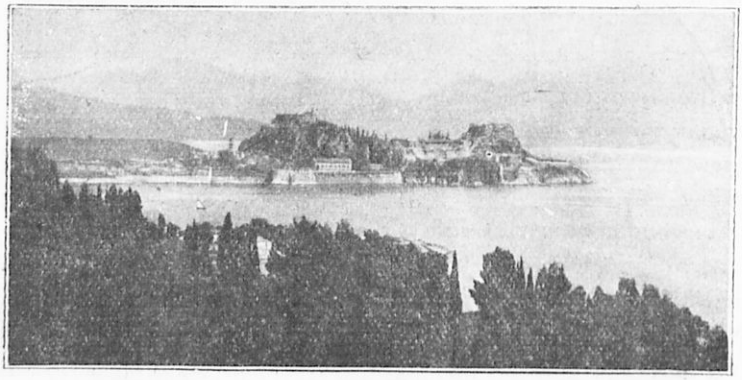

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

85. Ἡ Κέρκυρα, ἡ κατάφυτος νῆσος τοῦ Ἰονίου μὲ τὰς ὡραίας ἐξοχάς.

σων μὲ τὴν πρωτεύουσαν ἑκάστου. Τὰ αἰγοποίβατα ἐπίσης περιορίζονται λόγῳ τῶν ἀναδασωτικῶν προσπαθειῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται εἰς τὰ ἀκαλλιέργητα ὀρεινὰ μέρη.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Κυθήρων —7 ἐν ὅλῳ μεγάλαι νῆσοι, διὰ αὐτὸ καὶ Ἑπτάνησος) ἀποτελοῦν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ 1864. Ἕως τότε ἀπετέλουν τὴν «Ἰόνιον πολιτείαν» μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκυβερνῶντο ἀπὸ Ἄγγλον ἁρμοστήν.

Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῶν Ἰονίων νήσων (ἐκτὸς τῶν Κυθήρων) ἀνέρχεται εἰς 250 000. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος, πυκνότερος ἐδῶ παρὰ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, συντηρεῖται ἐπὶ τῶν ὀρει-

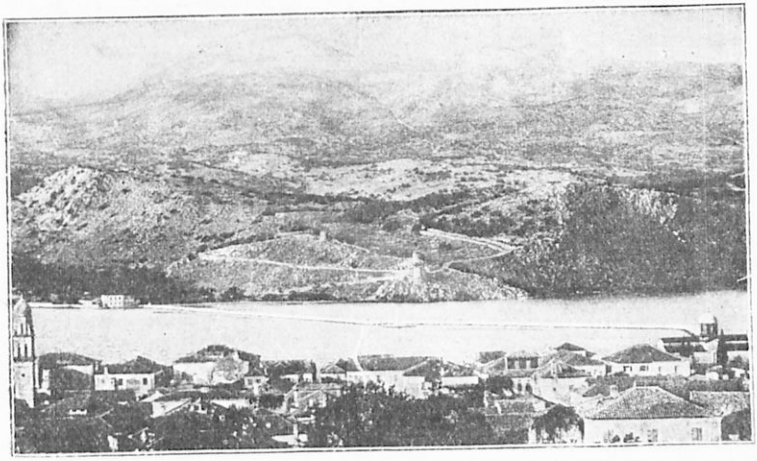

85. Τὸ Ἀργοστόλιον καὶ ἡ μεγάλη λιθίνη αὐτοῦ γέφυρα.

νῶν τούτων νήσων λόγῳ τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν καὶ μετανάστευσιν.

Διοικητικῶς ἡ Ἑπτάνησος χωρίζεται εἰς τρεῖς νομοὺς (ἡ Λευκὰς ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, τὰ δὲ Κύθηρα τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας).

1. *Νομὸς Κερκύρας* περιλαμβάνων τὴν Κέρκυραν, τὰς πρὸς Β. αὐτῆς νησίδας (Ὀθωνοί, Ἐρικοῦσαι, Μαθράκι), καὶ τὰς πρὸς Ν. Παξοὺς καὶ Ἀντιπάξους.

Πόλεις: Ἡ ***Κέρκυρα*** (35 000). Ὁ λιμὴν αὐτῆς ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν, διότι εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς [illegible]σίας ὁδοῦ Πειραιῶς-Ἰταλίας καὶ εἶναι ὁ πλησιέστερος [illegible] Εὐρώπην ἑλληνικὸς λιμήν. Εἰς τὴν Κέρκυραν εὑρίσκ[illegible]λεῖσται ἐξοχαὶ θεωρούμεναι ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας τῆς Ἑλλάδ[illegible]

2. *Νομὸς Κεφαλληνίας* περιλαμβάν[illegible] τὴν Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην. Πόλεις: Τὸ ***Ἀργοστόλιον,*** μὲ εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέστατον λιμένα. Τὸ Λιξούριον ἔναντι τοῦ Ἀργοστολίου. Τὸ ***Βαθὺ*** τῆς Ἰθάκης.

3. *Νομὸς Ζακύνθου* περιλαμβάνων τὴν Ζάκυνθον, «τὸ ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς» ὅπως ὠνομάσθη διὰ τὴν ὡραιότητά της. Πρὸς Ν. τῆς Ζακύνθου εὑρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι Στροφάδες. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἡ πόλις ***Ζάκυνθος*** (12 000).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

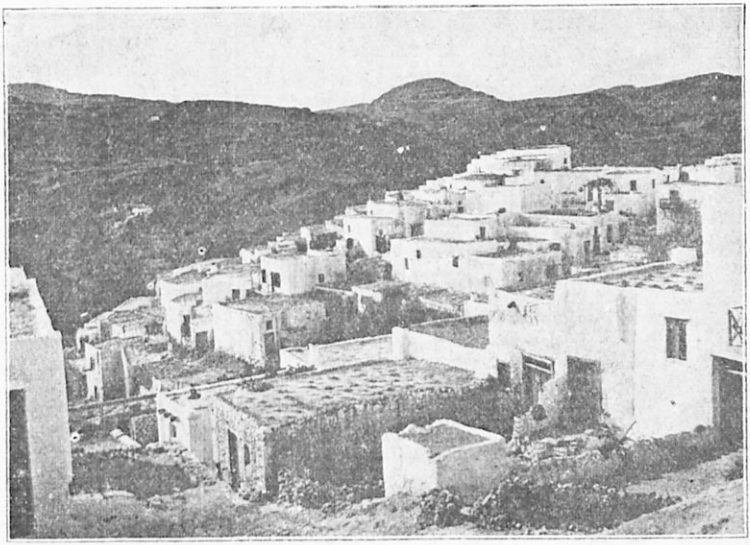

87. **Ἡ Σκῦρος** μὲ τὰ σπίτια τοῦ αἰγαιοπελαγικοῦ τύπου (στέγαι ὁριζόντιοι ἐστρωμέναι μὲ πηλὸν ἢ πλάκας. Παραβάλετε οἰκίας εἰκόνων 32 καὶ 80).

9. ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Θέσις. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ τὸ ὡραῖον βαθυκύανον χρῶμά του εὑρίσκεται μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας, χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον καὶ κλείεται διὰ τῆς ἁλύσεως τὴν ὁποίαν σχηματίζουν αἱ νῆσοι Κύθηρα-Ἀντικύθηρα-Κρήτη-Κάσος-Κάρπαθος-Ρόδος. Τοιουτοτρόπως τὸ Αἰγαῖον ἀποβαίνει μία κλειστὴ θάλασσα μὲ τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους: μίαν πρὸς τὰ ΒΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ μὲ τὴν Προποντίδα καὶ πέραν αὐτῆς μὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον· δευτέραν πρὸς τὰ ΝΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ πρὸς τὴν Δ. Μεσόγειον· καὶ τρίτην πρὸς τὰ ΝΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ πρὸς τὸ ἀνατολικώτερον τμῆμα τῆς Μεσογείου.

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μία ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας θαλάσσας, διότι εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς τὸν μεγάλον θαλάσσιον δρόμον Μεσογείου-Εὐξείνου, διὰ τοῦ ὁποίου διεξάγεται τὸ ζωηρὸν ἐμπό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

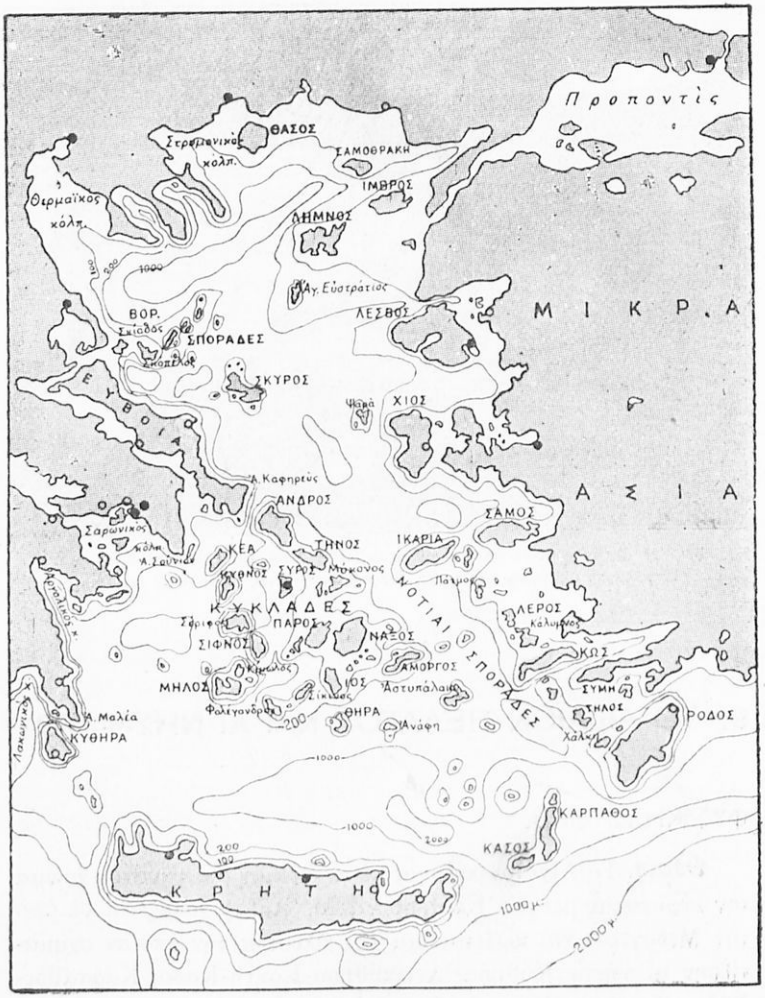

88. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

(1. Αἱ ἐντὸς τῆς θαλάσσης γραμμαὶ εἶναι ***βυθομετρικαὶ καμπύλαι*** *καὶ δεικνύουν τὸ βάθος ὡς ἑξῆς: α) Μεταξὺ παραλίας καὶ πρώτης καμπύλης ἔχομεν βάθος τὸ πολὺ 100 μέτρων. β) Μεταξὺ πρώτης καὶ δευτέρας καμπύλης βάθος τὸ πολὺ 300 μ. γ) Μεταξὺ δευτέρας καὶ τρίτης βάθος τὸ πολὺ 1000 μ. δ) Ἐντὸς τῆς τρίτης καμπύλης τὸ βάθος εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ 1000 μ. Καὶ ὅπου τὸ βάθος ὑπερβαίνει καὶ τὰς 2000μ. ὑπάρχει καὶ τετάρτη καμπύλη).*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριον τῶν ἰσχυρῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, μὲ τὰς πλουσίας γεωργικὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς.

Παράλια. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, μὲ τὸν Β-Ν ἄξονά του διπλάσιον περίπου τοῦ Δ-Α, μὲ τὸν καταπληκτικὰ μέγαν ἀριθμὸν βαθέων κόλπων, ὁ ὁποῖος τὸ στεφανώνει, μὲ τὸ μέγα πλῆθος μεγάλων καὶ μικρῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι τὸ στολίζουν, ἔχει, σχετικῶς μὲ τὴν ἔκτασίν του τὸ μεγαλύτερον μῆκος παραλίων ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας θαλάσσας τῆς Μεσογείου. Σπάνια εἶναι τὰ σημεῖα ὅπου ἡ γραμμὴ τῶν παραλίων του εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν σχηματίζει ἐσοχὰς καὶ ἐξοχάς, καθὼς εἰς τὴν Θράκην, καὶ εἰς τὰ ἀνατολικὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Κυνουρίας. Ἡ ὑπόλοιπος γραμμὴ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν θαυμαστὴν ἐναλλαγὴν βαθέων κόλπων καὶ μακροτάτων χερσονήσων.

Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῶν ἑλληνικῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου διευθύνονται πρὸς τὰ ΝΑ. Οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ Μαγνησία καὶ ὁ Παγασητικός, ὁ Εὐβοϊκός, ἡ Ἀττικὴ καὶ ὁ Σαρωνικός, ἡ Ἀργολὶς καὶ ὁ Ἀργολικός. Ἀντιθέτως οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων στρέφονται πρὸς Δ καὶ ΝΔ. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ χερσόνησοι Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας τείνουν νὰ φέρουν πλησιέστερα τὰς δύο χώρας, ἐνῷ οἱ κόλποι των, ἀνοικτοί, ἀπέναντι οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, περιμένουν ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τοὺς ναυτικοὺς καὶ τοὺς ἐμπόρους των.

Καὶ διὰ νὰ διευκολυνθῇ ἀκόμη περισσότερον ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο χωρῶν, τὸ Αἰγαῖον εἶναι ἐγκατεσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων. Πρὸς Ν. τὸ νησιωτικὸν τόξον τῶν *Κυθήρων*, *Ἀντικυθήρων*, *Κρήτης*, *Κάσου*, *Καρπάθου* καὶ *Ρόδου*. Εἰς τὸ μέσον αἱ *Κυκλάδες* δυτικῶς καὶ αἱ [illegible]οι *Σποράδες* ἀνατολικῶς. Βορειότερον ἡ *Εὔβοια* καὶ αἱ *βόρειοι Σποράδες* δυτικῶς, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος* καὶ τὰ *Ψαρά*, ἡ *Σάμος* καὶ ἡ *Ἰκαρία*. Εἰς τὸ Θρακικὸν τέλος τμῆμα τοῦ Αἰγαίου, ἡ *Θάσος*, ἡ *Σαμοθράκη*, ἡ *Ἴμβρος*, ἡ *Λῆμνος*, ἡ *Τένεδος*.

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος λοιπὸν μὲ τὰ πολύκολπα παράλιά του, τὸ μέγα πλῆθος τῶν νήσων του καὶ τοὺς πανταχοῦ προχείρους λιμένας καὶ ὅρμους καὶ καταφύγια, ἦτο προωρισμένον ὄχι νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ χωρίσῃ, ἀλλὰ νὰ φέρῃ πλησίον καὶ νὰ θέσῃ εἰς ἐπικοινωνίαν τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι κατῴκησαν τὰς γύρω του χώρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

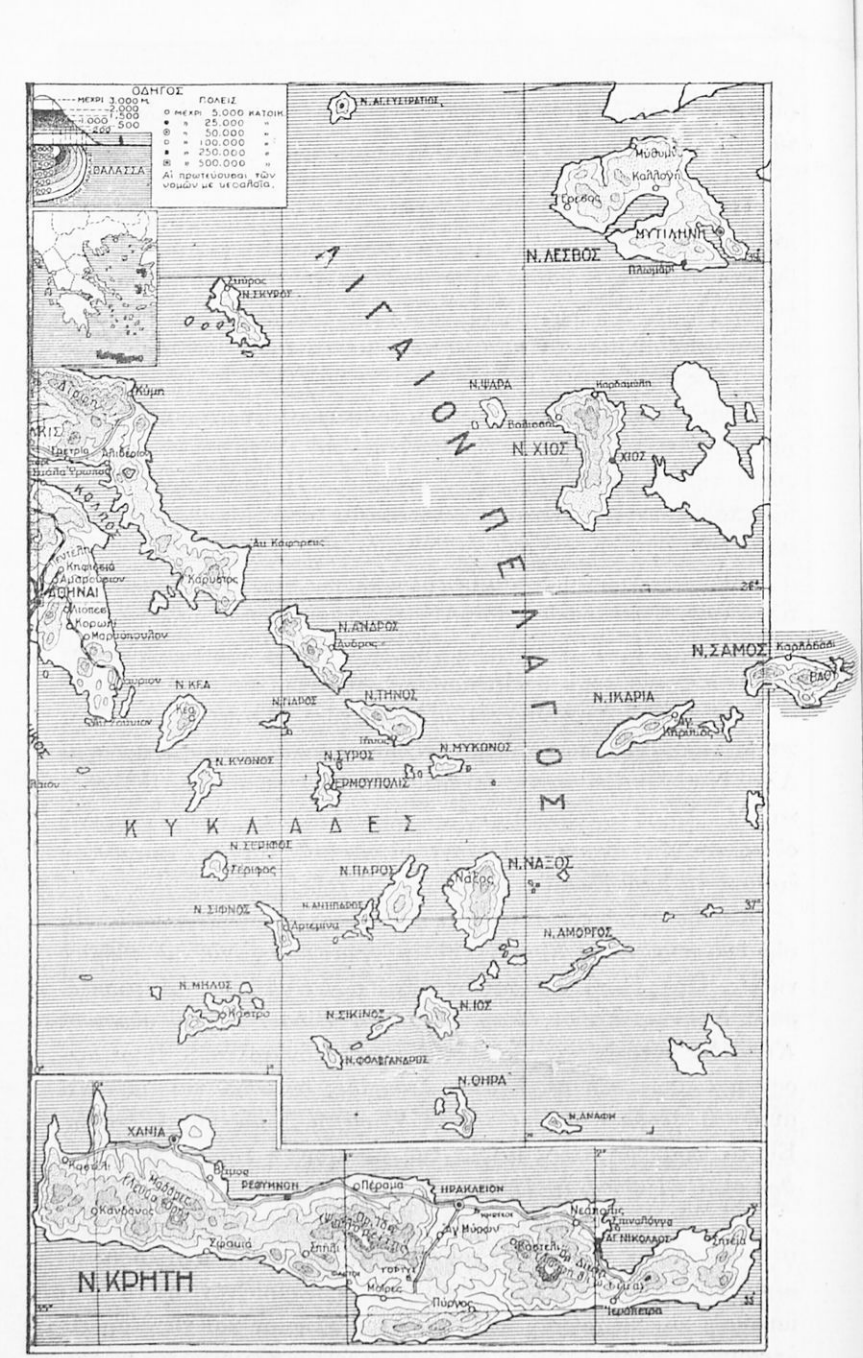

89. Χάρτης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους (κλ. 1 : 2 500 000).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μὲ τὰς φυσικὰς δὲ εὐκολίας, ποὺ τὸ Αἰγαῖον προσφέρει εἰς τοὺς ταξιδεύοντας, ὑπῆρξεν, ἀπὸ τὴν πλέον μακρυνὴν ἀρχαιότητα, ἡ μόνη σχεδὸν θάλασσα, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο, μὲ τὰ μικρὰ καὶ ἀτελέστατα πλοῖα τῶν προϊστορικῶν χρόνων, νὰ ἐμπορεύωνται ἀσφαλῶς. Οὕτω ἡ θάλασσα αὕτη ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ

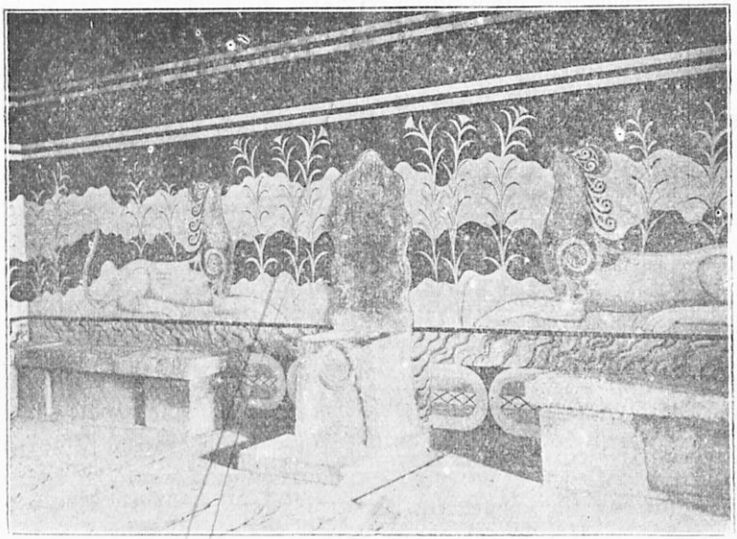

90. Ὁ θρόνος τοῦ Μίνωος εἰς μεγάλην αἴθουσαν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ.

κέντρον μεγάλου προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν *Αἰγαῖον πολιτισμὸν* καὶ τὸν ὁποῖον σπουδάζομεν σήμερον εἰς τὰ θαυμαστὰ λείψανα τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἡ μορφὴ τοῦ βυθοῦ. Ὁ βυθὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὄχι τόσον βαθὺς ὅσον τοῦ Ἰουνίου, εἶναι ἐν τούτοις περισσότερον ἀκανόνιστος (χάρτ. 88). Οὕτω εἰς τὰ νότιά του μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων σχηματίζεται μέγα βαθὺ κοίλωμα ἀπὸ τὸν Μαλέαν ἕως τὴν Κάρπαθον. Τὸ κοίλωμα τοῦτο τοῦ βυθοῦ, παράλληλον μὲ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν χωρίζει ἀπὸ τὰς Κυκλάδας, ἔχει μέγιστον βάθος περὶ τὰ 2500 μέτρα. Πρὸς Β ὁ βυθὸς ἀνυψοῦται ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰς Κυκλάδας καὶ σχηματίζει ἐκεῖ ἐκτεταμένον ὑπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θαλάσσιον δροπέδιον εἰς βάθος 100-200 μέτρων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηνται αἱ περισσότεραι νῆσοι τῶν Κυκλάδων.

Πρὸς τὰ Β πάλιν τοῦ Αἰγαίου, μεταξὺ βορείων Σποράδων καὶ Χαλκιδικῆς, σχηματίζεται ἄλλο βαθὺ κοίλωμα μὲ διεύθυνσιν ΝΔ-ΒΑ ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν ἕως πέραν τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Ἡ λεκάνη αὕτη φθάνει μέχρι βάθους 1200 μ. καὶ συνεχίζεται εἰς ὁλοὲν μικρότερον βάθος πρὸς τὸν Μέλανα κόλπον τῆς Θράκης. Πρὸς τὰ κοιλώματα λοιπὸν ταῦτα κλίνουν οἱ κόλποι καὶ διευθύνονται οἱ ἄξονες τῶν χερσονήσων τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος δὲν ὑπῆρχεν. Εἰς τὴν θέσιν του μία μεγάλη ξηρὰ ἥνωνε τὴν Μ. Ἀσίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν εἶχε τὸ σημερινὸν σχῆμα. Ἡ *ἑλληνοασιατικὴ* αὕτη ἤπειρος, σκεπασμένη μὲ δάση, λειβάδια καὶ μεγάλας λίμνας, ἔτρεφε μεγάλα θηλαστικὰ ζῷα, τῶν ὁποίων ἀπολιθώματα ἀνευρέθησαν εἰς Πικέρμι. Ἀλιάκμονα κλπ. Ἡ χώρα αὕτη ὠνομάσθη ἀπὸ τοὺς γεωλόγους *Αἰγηίς*.

Καθ' ὅσον ὅμως παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, τὸ ἔδαφος τῆς Αἰγηίδος ἐχαμήλωνε καὶ σιγὰ σιγὰ εὑρέθη ὑπὸ τὰ ὕδατα καὶ ἐσχημάτισε τὸν βυθὸν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὰ ὑψηλότερα μέρη της καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων της, παραμείναντα ἔξω ἀπὸ τὰ ὕδατα ἐσχημάτισαν τὰς νήσους του.

Κλῖμα. Οἱ συχνότεροι ἄνεμοι τοῦ Αἰγαίου, χειμερινοὶ καὶ θερινοί, εἶναι οἱ ***βόρειοι.*** Οὗτοι πνέοντες κατὰ τὸν χειμῶνα ἐλαττώνουν τὴν θερμοκρασίαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ψῦχος εἰς τὸ Αἰγαῖον εἶναι δριμύτερον παρὰ εἰς τὸ Ἰόνιον.

Κατὰ δὲ τὴν θερμὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους πνέουν αἱ ***ἐτησίαι (μελτέμια),*** ἐπίσης ξηροὶ βόρειοι ἄνεμοι. Οὗτοι φέρουν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἀποδιώκοντες τοὺς ὑδρατμούς, κάμνουν τὴν ἀτμόσφαιραν διαυγεστέραν, οὕτω δὲ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες φθάνουν εἰς τὸ ἔδαφος μὲ ὅλην των τὴν καυστικότητα. Νότιοι ἄνεμοι φυσοῦν μόνον κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ σπανιώτερον τὴν ἄνοιξιν, φέροντες ὀλίγας βροχὰς ἐκ τῆς Μεσογείου.

Πλὴν τῶν *γενικῶν* τούτων ἀνέμων, εἰς τὸ Αἰγαῖον πνέουν καὶ οἱ *τοπικοὶ* ἄνεμοι τῶν θαλασσῶν μας, αἱ ***αὖραι***, ἡ ***θαλασσία αὖρα*** ἢ ***μπάτης,*** ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ξηράν, κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ ἡ ***ἀπόγειος αὖρα,*** ἡ ὁποία ἀντιθέτως φυσᾷ τὴν νύκτα, ἐκ τῆς ξηρᾶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὴν ἀπόγειον χρη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιμοποιοῦντες οἱ ἁλιεῖς φεύγουν ἐκ τοῦ λιμένος τὴν νύκτα, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν τὴν ἡμέραν μὲ τὸν μπάτην.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ σημασία τοῦ Αἰγαίου ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὴν ἁλιείαν του καὶ εἰς τὰ προϊόντα τῶν νήσων του, ἀλλὰ προπαντὸς εἰς τοὺς λιμένας του καὶ εἰς τὴν θέσιν του. Εἰς τὸ Αἰγαῖον εὑρίσκονται 3 σημαντικοὶ λιμένες, ὁ ***Πειραιεύς,*** ἡ ***Θεσσαλονίκη*** καὶ ἡ ***Σμύρνη,*** ἐξυπηρετοῦντες μεγάλας ἐνδοχώρας, μὲ τὰς ὁποίας συνδέονται διὰ μακρῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Οὕτως ὁ Πειραιεὺς μὲ τὴν ἀκτοπλοΐαν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους του ἐξυπηρετεῖ τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ γενικῶς τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἡ Θεσσαλονίκη τὴν Μακεδονίαν, τὴν νότιον Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ Σμύρνη μέγα μέρος τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὸ Αἰγαῖον ἐξυπηρετεῖ τὰς συγκοινωνίας τῶν περὶ αὐτὸ χωρῶν καὶ μὲ τοὺς βαθεῖς κόλπους του, εἰς τὸν μυχὸν τῶν ὁποίων εὑρίσκονται τὰ ἐπίνεια πυκνοκατοικημένων πεδινῶν περιοχῶν.

Τὸ Αἰγαῖον, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, χρησιμοποιεῖται ὡς ὁδὸς μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μαύρης θαλάσσης. Διὰ τοῦ Αἰγαίου διέρχονται αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Ν. Ρωσσίας, τοῦ Καυκάσου, πρὸς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Καὶ οἱ λιμένες τοῦ Αἰγαίου, πρὸ πάντων ὁ Πειραιεύς, χρησιμοποιοῦνται ὡς διάμεσοι σταθμοὶ τῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν Μεσογείου-Εὐξείνου.

Αἱ νῆσοι. Τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν :

α) Κρήτη.
β) Κυκλάδες.
γ) Εὔβοια καὶ Β. Σποράδες.
δ) Νῆσοι τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου.

α) Κρήτη

(8 222 τετρ. χιλιόμετρα—400 000 κάτοικοι)

Ἡ Κρήτη, ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἑλληνικῶν νήσων, ἔχει ἔδαφος ὀρεινόν. Μία μεγάλη ὀροσειρὰ διασχίζει τὴν νῆσον ἐκ Δ πρὸς Α

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μὲ ὑψηλότερα ὄρη τὰ ***Λευκά***, τὴν ***Ἴδην (Ψηλορείτην)*** καὶ τὴν ***Δίκτην(Λασιθιώτικα)***. Μεταξὺ αὐτῶν σχηματίζονται ὑψηλότεροι ἢ χαμηλότεροι αὐχένες, διὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνεῖ ἡ βορεία μὲ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου.

91. Τομὴ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Κρήτης ἐκ Δ. πρὸς Α.
(Τὰ ὄρη ἔχουν ὑπερυψωθῆ δεκάκις διὰ νὰ φαίνωνται)

(1. Συγκρίνατε τὴν τομὴν μὲ τὸν χάρτην τῆς Κρήτης. 2. Παρατηρήσατε πόθεν εἶναι δυνατὴ διάβασις ἀπὸ τὰς πόλεις τῶν βορείων παραλίων πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου).

Ἡ μεγάλη αὐτὴ ὀροσειρὰ θεωρεῖται συνέχεια τῶν κεντρικῶν ὀρέων τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα διασχίζουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ Ἀλβανικὰ σύνορα μέχρι τῶν νοτίων ἀκρωτηρίων τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὰ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΑ. Παραλλήλως μὲ τὴν μεγάλην ὀροσειρὰν τῆς Κρήτης, καὶ πρὸς Ν αὐτῆς, ὑψώνεται ἄλλη, χαμηλὴ καὶ μικρά, ἡ ὁποία κλείει τὴν κοιλάδα τῆς *Μεσαρᾶς*.

Ἡ Κρήτη εἰς τὴν βορείαν πλευράν της, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νοτίαν, ἔχει πολλοὺς κόλπους, λιμένας καὶ χερσονήσους. Μεγαλύτεροι εἶναι οἱ κόλποι *Κισσάμου, Χανίων*, ὁ μεγάλος καὶ ἀσφαλὴς λιμὴν τῆς *Σούδας*, ὁ κόλπος τοῦ *Μεραμπέλου*. Τοιουτοτρόπως ἡ βορεία αὕτη πλευρά, ἡ ὁποία βλέπει πρὸς τὸ Αἰγαῖον, παρουσιάζει φυσικὰ πλεονεκτήματα διὰ τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὰς ἄλλας νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως ἡ νοτία πλευρὰ ὄχι μόνον εἶναι ἀλίμενος, ἀλλὰ καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀντικρυνὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ μεγάλης ἀνοικτῆς καὶ ἐρήμου ἀπὸ νήσους καὶ καταφύγια θαλάσσης. Ἐπὶ πλέον ἡ θάλασσα εἰς τὰ νότια τῆς Κρήτης εἶναι ἀποτόμως βαθεῖα, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν (βλ. χάρτ. σελ. 108). Εἶναι εὐνόητον λοιπὸν διατὶ πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς νήσου ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ σημαντικώτεραι πόλεις τῆς νήσου καὶ αἱ ὁδοὶ συγκοινωνίας.

Ἡ Κρήτη παράγει πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι σιτηρά, κρασιὰ καὶ λάδι. Φημίζονται τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τυριά της, τὰ κρασιὰ τῶν Ἀρχάνων, τὰ πορτοκάλλια της, τὰ κάστανά της καὶ τὰ πολὺ εὔχυμα χαρούπια της. Αἱ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ὑπερβαίνουν τὸ 1 ἑκατομμύριον στρέμματα. Εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει ἐξαίρετος βιομηχανία ἐλαίου καὶ σαπώνων.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης

Εἴδη καλλιεργείας	*Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα*	*Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμάς*
Σιτηρὰ	550 000	200 000 000
Ὄσπρια	73 000	30 000 000
Λαχανικὰ	45 000	60 000 000
Ἄμπελοι	185 000	115 000 000
Σταφὶς σουλτανίνα καὶ ραζακιὰ . . .	75 000	150 000 000
Ἔλαιον (μέσος ὅρος)	—	350 000 000

(1. Ποῖον εἶναι τὸ κυριώτερον γεωργικὸν προϊὸν τῆς Κρήτης; 2. Συγκρίνατε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μὲ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος. 3. Συμβουλευθῆτε τὸν χάρτην τῆς ἐλαίας, σελ. 159).

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1912, ὁπότε ἡνώθη μετὰ πολλὰς καὶ ἡρωϊκὰς ἐπαναστάσεις. Ἔχει πληθυσμὸν 400 000 περίπου, ἀμιγῆ ἑλληνικόν, καὶ διαιρεῖται εἰς 4 νομούς.

1. *Νομὸς Χανίων*, πρωτ. ***Χανιὰ*** (27 000), ἕδρα τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ Κρήτης.

2. *Νομὸς Ῥεθύμνης* πρωτ. ἡ ***Ῥεθύμνη***, ΝΑ τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ ***Ἀρκαδίου.***

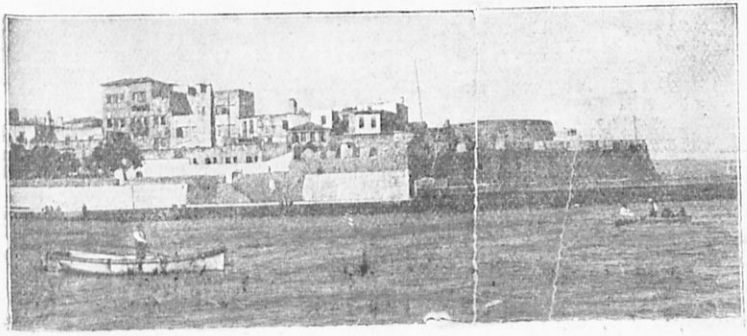

92. Τὰ Χανιὰ καὶ τὸ ἱστορικὸν μεσαιωνικὸν φρούριόν των.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. *Νομὸς Ἡρακλείου*, πρωτ. τὸ ***Ἡράκλειον*** (35 000), ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τῆς Κρήτης. Παρ' αὐτὴν ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ***Κνωσοῦ***, προϊστορικῆς πόλεως τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ.

4. *Νομὸς Λασσηθίου*, πρωτ. ὁ ***Ἅγιος Νικόλαος***.

β) Κυκλάδες

(2 580 τετρ. χιλιόμετρα—130 000 κάτοικοι).

Αἱ μεγαλύτεραι τῶν Κυκλάδων νήσων εἶναι ἡ ***Ἄνδρος, Τῆνος, Μύκονος, Νάξος, Ἀμοργός, Κέως, Κύθνος, Σέριφος, Σίφνος, Μῆλος, Σῦρος, Πάρος, Ἴος, Θήρα.*** Τὸ ἔδαφος πολλῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡφαιστειογενές, περικλείει δὲ μεγάλην ποικιλίαν σπανίων πολλάκις ὀρυκτῶν. Οὕτω εἰς τὴν Νάξον ἐξάγεται ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν κόσμον ***σμύρις***, εἰς τὴν Θήραν ἡ ***θηραϊκὴ γῆ***, χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τσιμέντου, εἰς τὴν Πάρον τὰ καθαρώτερον καὶ τελειότερον κρυσταλλωμένα ***λευκὰ μάρμαρα***,

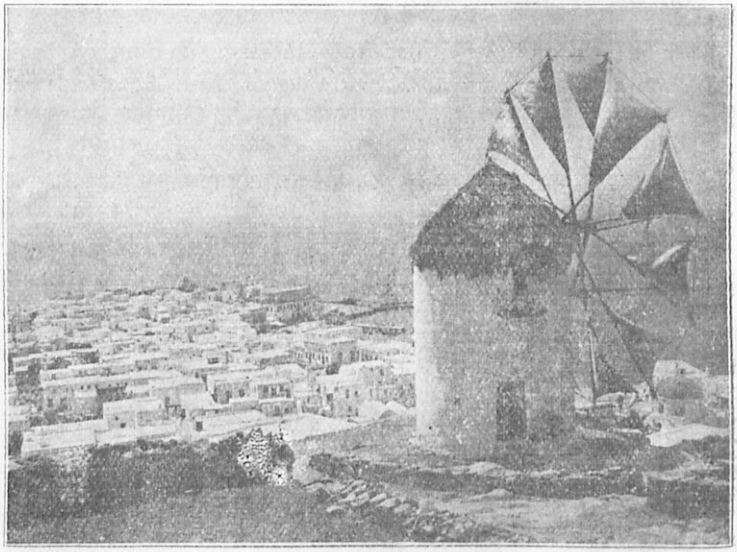

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

93. Ἡ Μύκονος, ἓν ἀπὸ τὰ ὁλόφωτα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου.
(Ὁ ἀνεμόμυλος ἀλέθει τὸν σμιγὸν (ἀνάμικτον σῖτον καὶ κριθήν), ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖται εἰς τὰς Κυκλάδας. Αἱ οἰκίαι αἰγαιοπελαγικοῦ τύπου σκεπασμέναι μὲ πηλὸν ἢ πλάκας. Παραβάλετε εἰκ. 32, 80 καὶ 87).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὴν Σέριφον, Σίφνον, Κύθνον, Σῦρον, ***σίδηρος,*** εἰς τὴν Μῆλον ***γύψος*** κ. λ. Ἡ Θήρα ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν μέρος ἡφαιστείου, τοῦ ὁποίου ὁ κρατὴρ σχηματίζει τὸν βυθὸν τῆς πρὸ αὐτῆς βαθεῖας κυκλικῆς θαλάσσης.

Πλὴν τῶν ὀρυκτῶν προϊόντων αἱ πετρώδεις Κυκλάδες παράγουν διάφορα σιτηρὰ καὶ οἶνον. Ἡ Σῦρος εἶναι γνωστὴ διὰ τὰ πολὺ πρώϊμα λαχανικά της, τὰ ὁποῖα πωλοῦνται εἰς ὑψηλὰς τιμὰς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ.

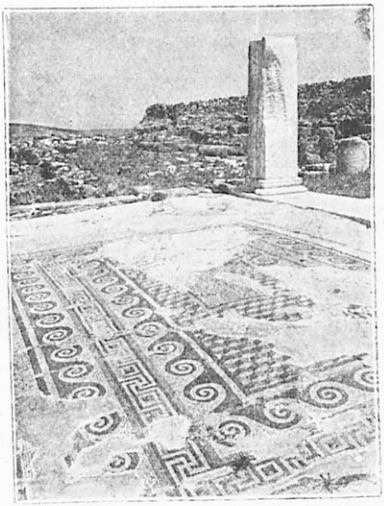

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

94. Ἡ Δῆλος, ὅπου δὲν ἀπομένουν παρὰ πτωχαὶ ἀναμνήσεις τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος

Αἱ Κυκλάδες ὠνομάσθησαν οὕτω διότι ἀποτελοῦν, τρόπον τινά, κύκλον πέριξ τῆς ἱερᾶς διὰ τοὺς ἀρχαίους νήσου Δήλου. Εἰς τὴν μικρὰν καὶ ξηρὰν ταύτην νησῖδα ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πλουσιώτατα κτίρια λατρείας. Ἡ Δῆλος ἀποτελεῖ σήμερον ἕνα ἀπὸ τοὺς πλέον ἐνδιαφέροντας ἀρχαιολογικοὺς τόπους.

Αἱ Κυκλάδες ἀποτελοῦν ἕνα νομὸν μὲ πρωτ. τὴν ***Ἑρμούπολιν*** (22 000), πόλιν ναυτικὴν καὶ βιομηχανικήν. Ἡ Ἑρμούπολις ἔχει πολλὰ ἐργοστάσια καὶ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς χώρας μας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τὰ πρωτεῖα ταῦτα, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, τὰ κατέκτησεν ὁ Πειραιεύς, ὅστις συγκεντρώνει πολὺ περισσότερα φυσικὰ καὶ τεχνικὰ προσόντα.

γ) Εὔβοια

(3 580 τετρ. χιλιόμετρα—162 000 κάτοικοι).

Ἡ Εὔβοια, ἡ δευτέρα κατὰ τὸ μέγεθος νῆσος τῆς Ἑλλάδος, εὑρίσκεται ἀνατολικῶς τῆς Στερεᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν χωρίζεται διὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Εἰς τὸ στενώτερον σημεῖον τούτου σχημα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

95. Ἡ Χαλκὶς καὶ τὸ Στενὸν τοῦ Εὐρίπου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἡ κινητὴ γέφυρα.

τίζεται ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου (στενὸς 40 μέτρα). Ἐνταῦθα παρατηρεῖται περίεργον φαινόμενον παλιρροίας. Τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης ἐπὶ $6^1/_2$ ὥρας τρέχουν ὡς ὁρμητικὸς ποταμὸς (μὲ ταχύτητα 11 περίπου χιλιομέτρων τὴν ὥραν) ἀπὸ τὸν βόρειον πρὸς τὸν νότιον Εὐβοϊκόν, καὶ κατόπιν ἐπὶ ἄλλας $6^1/_2$ ὥρας ἀντιθέτως. Κάθε φοράν, ποὺ πρόκειται τὸ ρεῦμα νὰ μεταστραφῇ, γίνεται δι' ὀλίγην ὥραν ἠρεμία. Τῆς ἠρεμίας ταύτης ἐπωφελοῦνται τὰ πλοῖα διὰ νὰ διέλθουν τὸ στενόν, ἀνοιγομένης τῆς ἄνωθεν αὐτοῦ γεφύρας. (Παρακολουθεῖτε τὸν χάρτην 42 σελ. 61).

Ἡ διεύθυνσις τῆς νήσου εἶναι ΒΑ-ΝΑ. Εἰς τὰ ΒΑ ἀνυψοῦται τὸ ὄρος ***Τελέθριον,*** σχηματίζον τὸ ἀκρωτήριον Ἀρτεμίσιον. Νοτιώτερον εἶναι τὸ ὄρος ***Κανδήλι*** καὶ κατὰ τὸ πλατὺ μέσον τῆς νήσου ἡ ὀγκώδης ***Δίρφυς***. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τέλος ὑψοῦται το ὄρος ***Ὄχη,*** σχηματίζον τὸ ἀκρωτήριον Καφηρέα. Μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν ἀνυψώσεων σχηματίζονται μικραὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις, ὅπου καλιεργοῦνται ἄμπελοι, σιτηρὰ καὶ ἐλαῖαι. Σπουδαῖον ὀρυκτόν, ἐξαγόμενον εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς νήσου, εἶναι ὁ ***λευκόλιθος.*** Εἰς δὲ τὴν Κύμην, τὸ Ἀλιβέριον κτλ. ὑπάρχουν πλούσια *λιγνιτορυχεῖα.*

Ἡ Εὔβοια μαζὶ μὲ τὰς βραχώδεις νήσους ***Σκῦρον*** καὶ ***Βορείους Σποράδας*** (Σκίαθον, Σκόπελον, Ἀλόνησον κτλ.) ἀποτελεῖ τὸν *νομὸν Εὐβοίας* μὲ πρωτ. τὴν ***Χαλκίδα*** 17 000), παρὰ τὸ στενὸν Εὐρίπου. Διὰ γεφύρας κινητῆς ἡ Χαλκὶς ἑνοῦται μὲ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔναντι βοιωτικὴν ἀκτήν, ὅπου καὶ ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμός.

Ἄλλαι πόλεις: Τὸ **Ἀλιβέριον** μὲ ἀξιόλογα λιγνιτορυχεῖα. Ἡ **Λίμνη** μὲ ὀρυχεῖα λευκολίθου. Ἡ **Αἰδηψὸς** μία ἀπὸ τὰς μεγάλας λουτροπόλεις μας. Ἡ **Ἱστιαία**. Ἡ **Κύμη** μὲ πολὺ σημαντικὰ λιγνιτορυχεῖα. Ἡ **Κάρυστος** εἰς τὰ ΝΔ τῆς νήσου. Ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων εὑρίσκονται μικροὶ συνοικισμοὶ μὲ χαριτωμένα σπιτάκια. Φημίζονται τὰ σπίτια τῆς Σκύρου καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικήν των. Ἐπίσης

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

96. Δρόμος εἰς τὴν Σκῦρον.

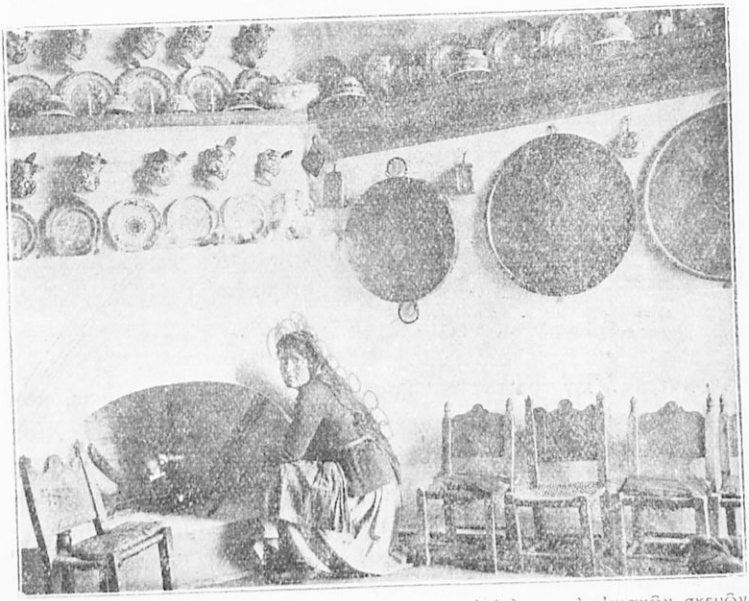

97. Ὡραιότατα δείγματα **λαϊκῆς διακοσμητικῆς** ἐπίπλων καὶ οἰκιακῶν σκευῶν παρέχει ἡ Σκῦρος. Σήμερον πολλὰ ἐργοστάσια τῶν Ἀθηνῶν κατασκευάζουν ἔπιπλα καὶ σκεύη ξύλινα, πήλινα ἢ ἐκ πορσελάνης κατὰ τὰ λαϊκὰ αὐτὰ πρότυπα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δέ καὶ τὰ οἰκιακὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη διὰ τὸν ρυθμὸν καὶ τὰς διακοσμήσεις των.

δ) Νῆσοι Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου

Λέσβος	*1614*	*τετρ.*	*χιλιόμετρα*	*145 000*	*κάτοικοι*
Χίος	*858*	»	»	*78 000*	»
Σάμος	*491*	»	»	*60 000*	»
Λῆμνος	*477*	»	»	*24 000*	»
Ἰκαρία	*257*	»	»	*12 000*	»
Ψαρὰ	*41*	»	»	*800*	»

Αἱ νῆσοι αὗται, ἀποτελοῦσαι τελευταῖον σταθμὸν τοῦ Αἰγαίου πρὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔχουν ἔδαφος ποικιλώτατον. Ἡ Λέσβος, ἡ μεγαλυτέρα ὅλων ἔχει ἔδαφος λοφῶδες καὶ κατάφυτον ἀπὸ ἐλαίας. Ἡ Χίος ὅμως εἶναι ὀρεινὴ καὶ πετρώδης κατὰ τὸ πλεῖστον, μὲ ὑψηλότερον ὄρος τὸ ***Πελληναῖον***. Εἰς τὴν Σάμον ὑψοῦται ὁ

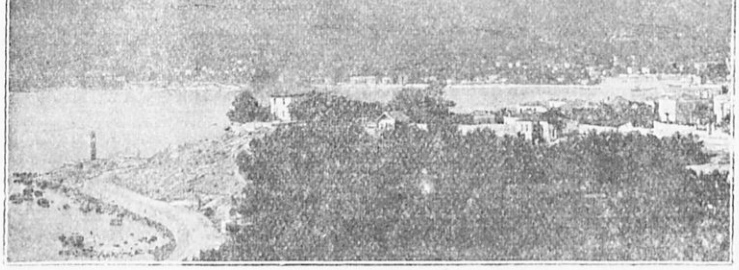

8. **Μυτιλήνη,** ὁ λιμὴν καὶ εἰς τὸ βάθος δεξιὰ ἡ πόλις.

Κερκετεύς. Ἐν τούτοις αἱ νῆσοι αὗται, ἂν καὶ πετρώδεις, παράγουν ἐξαίρετα καὶ φημισμένα γεωργικὰ προϊόντα. Ἡ Χίος παράγει μαστίχην ἀπὸ τὰ μαστιχόδενδρα, τὰ δὲ μανταρίνια της εἶναι ἐξαίρετα. Ἡ Σάμος φημίζεται διὰ τὰ κρασιά της. Ἡ Λέσβος ἔχει βιομηχανίαν σαπώνων (εἰς τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦνται, ὡς γνωστόν, ὡς πρώτη ὕλη προϊόντα ἐλαιοκομικά), καὶ ἡ Χίος καὶ Σάμος βιομηχανίαν δερμάτων.

Αἱ νῆσοι αὗται πυκνὰ κατῳκημέναι ἀποτελοῦν τρεῖς νομούς.

1) *Νομὸς Λέσβου* (Λέσβος καὶ Λῆμνος), πρωτ. ἡ ***Μυτιλήνη***

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(28 000), ὅπου ἐνεργεῖται μέγα ἐμπόριον ἐλαίου. ***Πλωμάριον*** μὲ ἐργοστάσια σαπωνοποιΐας, καὶ πολλοὶ καὶ εὔποροι ἀγροτικοὶ συνοικισμοί. Εἰς τὴν ἄδενδρον Λῆμνον τὸ ***Κάστρο.***

2) *Νομὸς Χίου* (Χίος καὶ Ψαρά), πρωτ. ἡ ***Χίος*** (22 000). Τὰ Ψαρὰ εἶναι πετρώδης καὶ πτωχὴ νῆσος ἁλιέων καὶ ναυτικῶν. Ὑπῆρξε κατὰ τὸ Εἰκοσιένα μία ἀπὸ τὰς 3 νήσους (Ὕδρα, Σπέτσαι, Ψαρά), αἱ ὁποῖαι προσέφεραν τὸν πολυάριθμον στόλον των καὶ τοὺς ἐμπείρους ναυτικούς των εἰς τὸν ἀγῶνα.

3) *Νομὸς Σάμου* (Σάμος-Ἰκαρία), πρωτ. ὁ ***Λιμὴν Βαθέος,*** ὁ εὐρυχωρότερος λιμὴν τῆς Ἑλλάδος (7 περίπου τετρ. χιλιόμετρα), ἔχει μετὰ τοῦ Βαθέος 14 000. ***Ἅγιος Κηρύκος*** ἐπὶ τῆς Ἰκαρίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ κατέχει τὸ νοτιώτερον τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

2. Εὑρίσκεται μεταξὺ δύο ἄλλων χερσονήσων, τῆς Μικρασιατικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς, καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ αὐτῶν.

3. Αἱ θάλασσαί της, τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον, εὑρίσκονται πρὸ τῶν εἰσόδων δύο ἄλλων μεγάλων θαλασσῶν, τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς τὰ Παράλια τῶν ὁποίων ἔχουν τοὺς λιμένας των μεγάλαι καὶ πλούσιαι χῶραι.

4. Τέλος δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πλουσίαν Αἴγυπτον καὶ ἀπὸ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἥτις ὁδηγεῖ πρὸς ἄλλας πλουσίας καὶ ἐκτεταμένας χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας.

Τοιουτοτρόπως *ἡ χώρα μας εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ σημείου ὅπου διασταυρώνονται αἱ συγκοινωνίαι* πλουσίων χωρῶν καὶ σπουδαίων θαλασσῶν.

Τὴν εὐνοϊκὴν ταύτην θέσιν τῆς Ἑλλάδος καθιστᾷ ἀκόμη σπουδαιοτέραν ὁ πλούσιος διαμελισμὸς τῶν παραλίων της, μὲ τὸ πλῆθος τῶν λιμένων καὶ ὅρμων της καὶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν νήσων της, αἱ ὁποῖαι τῆς ἐχρησίμευσαν ἀνέκαθεν ὡς σταθμοὶ καὶ γέφυραι εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν της μετὰ τῶν γειτονικῶν χωρῶν.

Ἕνεκα τῆς προνομιακῆς ταύτης θέσεώς της ἡ Ἑλλὰς ἠδυνήθη ἐνωρίτατα ν' ἀποβῇ τὸ ἐμπορικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, μὲ τοὺς ὁποίους ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν, παρέλαβε τὰ πρῶτα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

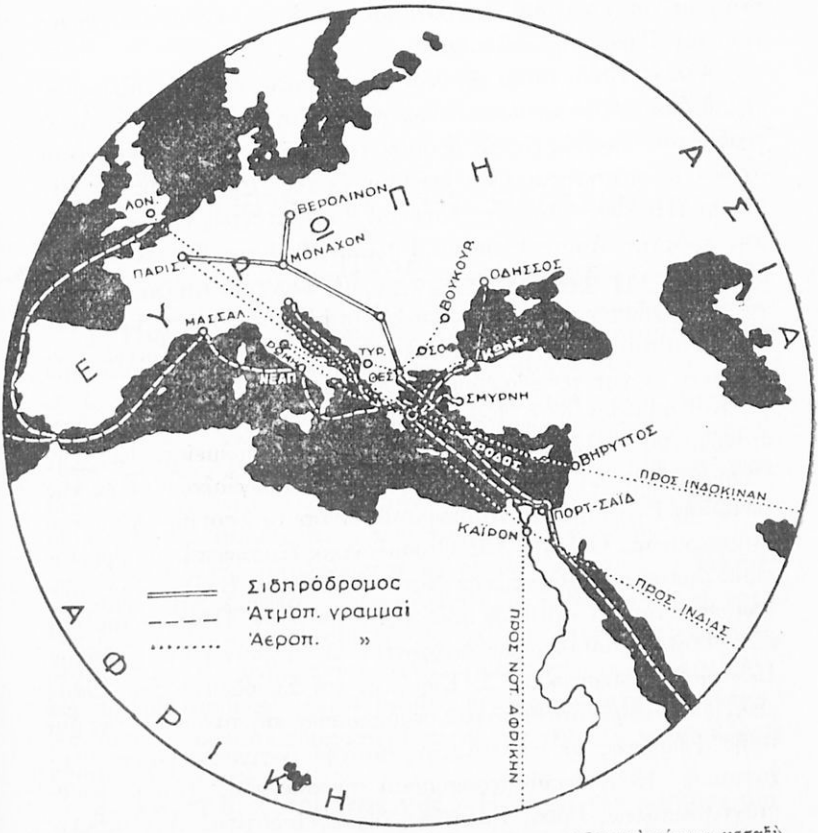

99. Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως διεθνῶν συγκοινωνιῶν καὶ γέφυρα μεταξὺ Εὐρώπης-Ἀσίας-Ἀφρικῆς.

(1. Παρατηρήσατε ὅτι ἡ γραμμὴ Κεντρ. Εὐρώπης-Θεσσαλονίκης-Σουὲζ ἀποτελεῖ σχεδὸν εὐθεῖαν. Ὁμοίως ἡ γραμμὴ Ἀδριατικῆς-Πειραιῶς-Αἰγύπτου. Τί συμπεραίνετε ἐκ τούτου ; 2. Ἐξετάσατε ὁμοίως τὰς διεθνεῖς ἀεροπορικὰς γραμμὰς Ρώμης-Ρόδου (Ἰταλική), Παρισίων-Βηρυττοῦ (γαλλική), Λονδίνου-Αἰγύπτου (Ἀγγλική)· 3. Ποία ἡ συντομωτέρα συγκοινωνία μεταξὺ Μεσογείου καὶ τῶν βαλκανικῶν πρωτευουσῶν Σόφιας, Βελιγραδίου, Βουκουρεστίου ;)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ μετέδωσεν εἰς αὐτοὺς ἀργότερα τὸν ἰδικόν της πολιτισμόν.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἕνεκα τῆς θέσεώς της ταύτης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της, ὁ ὁποῖος τὴν καθίστα ἐπίζηλον, ὑπέστη καὶ συμφοράς. Διότι εὑρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ κατακτηταί, ὅσοι ἐπῆλθον ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην (Πέρσαι, Ἄραβες, Τοῦρκοι) καὶ ἀντιθέτως ἐκ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀσίαν (Ρωμαῖοι, Γαλάται, Φράγκοι, Βενετοί). Ὅλοι οὗτοι διὰ τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπε νὰ διέλθουν καὶ ταύτην πρώτην νὰ κατακτήσουν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἱστορία τῆς χώρας μας, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν γεωγραφικήν της θέσιν.

Καὶ σήμερον δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σημεῖον διασταυρώσεως πολλῶν διεθνῶν γραμμῶν συγκοινωνίας. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην φθάνουν αἱ σιδηροδρομικαὶ συγκοινωνίαι ἐκ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης διὰ νὰ συνεχισθοῦν ἔπειτα πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἀτμοπλοϊκῶς. Ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖ τὰς βορειοτέρας βαλκανικὰς χώρας, τὴν Νοτιοσλαυΐαν καὶ Βουλγαρίαν, τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ σταθμὸν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Πλὴν τούτου διὰ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν διέρχονται αἱ συγκοινωνίαι Εὐξείνου Πόντου καὶ Μεσογείου, Δ. Εὐρώπης καὶ Σουέζ. Τέλος ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὁ διάμεσος σταθμὸς τῶν ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μὲ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω διέρχονται ἐξ Ἑλλάδος αἱ ἀεροπορικαὶ συγκοινωνίαι Ἰταλίας-Κωνσταντινουπόλεως-Ρόδου, Γαλατίας-Συρίας-Ἰνδοκίνας, Ἀγγλίας-Αἰγύπτου-Ἰνδιῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗ Ο ΣΤΕΡΕΟΣ ΦΛΟΙΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

1. Πυριγενῆ πετρώματα. Εἰς ἐποχὴν πάρα πολὺ μακρυνήν, ἑκατομμύρια ἔτη πρὶν νὰ δημιουργηθῇ ὁ ἄνθρωπος, πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν ζῷα καὶ φυτά, ἡ γῆ ἦτο μία μᾶζα διάπυρος, ὅπως ὁ ἥλιος, καὶ ἠκτινοβόλει, καθὼς ἐκεῖνος, φῶς καὶ θερμότητα. Τὰ ὑλικὰ τὰ ὁποῖα τὴν ἀπετέλουν ἦσαν εἰς κατάστασιν ρευστὴν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ζέστην, πολλὰ δὲ εἶχον ἐξατμισθῆ καὶ οἱ πυκνοὶ καὶ θερμοὶ ἀτμοί των περιέβαλλον τὴν γῆν.

Ἡ μᾶζα αὕτη, ἀποβάλλουσα ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον μέρος ἀπὸ τὴν θερμότητά της, ἐψύχετο. Τοιουτοτρόπως δὲ ἦλθε μία ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας της στερεὸς φλοιός. Τὰ ὑλικά, ποὺ ἐστερεοποιήθησαν διὰ νὰ σχηματίσουν τὸν πρῶτον αὐτὸν φλοιόν, τὰ ὀνομάζομεν ***πετρώματα πυριγενῆ***. Τοιαῦτα πετρώματα πυριγενῆ εἶναι *οἱ γρανῖται, οἱ κρυσταλλικοὶ σχιστόλιθοι καὶ ἄλλα.*

2. Τὰ πρῶτα ὄρη τῆς γῆς. Ἡ γῆ μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἐξηκολούθησε νὰ ψύχεται καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ συστέλλεται. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ φλοιός της ἐρρυτιδώθη, ἐσχημάτισε δηλ. πτυχάς, ὅπως ὁ φλοιὸς ξηραινομένου μήλου. Αἱ πτυχαὶ αὗται ἀπετέλεσαν ***τὰ πρῶτα ὄρη τῆς γῆς.*** Εἰς τὴν ἀνώμαλον τώρα ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἔλαβον καὶ τὰ νερὰ τὴν θέσιν των. Ἐνῷ δηλ. κατ᾽ ἀρχὰς ἐκάλυπτον κανονικῶς ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ ἐσχημάτιζον ἀπέραντον ἀβαθῆ θάλασσαν, τώρα συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τοῦ φλοιοῦ καὶ ἐσχημάτισαν τοὺς ὠκεανούς.

3. Τὰ ὑδατογενῆ πετρώματα. Ἀπὸ τὰ πυριγενῆ πετρώματα ἐσχηματίσθησαν τὰ *ὑδατογενῆ*. Τὰ νερὰ δηλ. τῶν βροχῶν διαλύοντα ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον τὰ πυριγενῆ πετρώματα καὶ παρασύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ροντα τὰ ὑλικά των, τὰ ἔφερον πρὸς τὰς θαλάσσας, εἰς τὸν βυθὸν τῶν ὁποίων καὶ ἐστρώνοντο. Τὰ στρώματα ταῦτα τῆς ἰλύος μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἐσκληρύνθησαν καὶ ἐσχημάτισαν τὰ ***ὑδατογενῆ πετρώματα*** Ὑδατογενῆ πετρώματα εἶναι οἱ *ἀμμόλιθοι*, οἱ *ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι*, οἱ *ἀσβεστόλιθοι* κλπ.

Μέσα εἰς τὰ ὑδατογενῆ πετρώματα ἀνευρίσκομεν λείψανα φυτῶν καὶ ζῴων, τὰ ὁποῖα ἔζων ὅταν τὰ πετρώματα ταῦτα ἐσχηματίζοντο. Τὰ λείψανα ταῦτα εἶναι πλέον ἀπολιθωμένα καὶ ὀνομάζονται *ἀπολιθώματα*.

4. Γεωλογικοὶ αἰῶνες. Οἱ γεωλόγοι μελετῶντες τὰ ἀπολιθώματα ταῦτα, εὑρίσκουν ποῖα πετρώματα ἐσχηματίσθησαν πρῶτα

100. **Φυτὰ τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος.**

Ἡ ὡραία αὐτὴ πρασινάδα **πτέριδος** δὲν ἔχει κοπῆ ἀπὸ τοὺς κήπους μας. Χίλια ἑκατομμύρια ἔτη ἔχουν ἴσως περάσει, ἀφ' ὅτου μετ' ἄλλων φυτῶν ἐκάλυπτε τὸ ὑγρὸν ἔδαφος τοῦ πλανήτου μας εἰς πυκνὰς μάζας. Ἀνευρίσκονται εἰς τὰ λιθανθρακοφόρα στρώματα διὰ νὰ μᾶς δώσουν μίαν ἰδέαν τῶν φυτῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται οἱ λιθάνθρακες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ποῖα κατόπιν. Τὰ παλαιότερα πετρώματα τὰ διακρίνουν, διότι περιέχουν λείψανα ἀτελεστάτων ζῴων καὶ φυτῶν. Τὰ νεώτερα δέ, διότι περιέχουν λείψανα τελειοτάτων ζῴων καὶ φυτῶν. Τοιουτοτρόπως λοιπόν, μελετῶντες τὰ ἀπολιθώματα, σπουδάζομεν τὴν ἱστορίαν τῆς λιθοσφαίρας, δηλ. τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἡ ἱστορία αὕτη χωρίζεται εἰς πέντε μεγάλας ἐποχὰς ἢ αἰῶνας. Οἱ αἰῶνες οὗτοι, ἕκαστος τῶν ὁποίων διήρκεσεν ἑκατομμύρια ἐτῶν, εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) ***Ὁ ἀζωϊκὸς αἰών.*** Τὰ πετρώματα τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν παναρχαίαν ταύτην ἐποχὴν δὲν περιέχουν ἀπολιθώματα ζῴων καὶ φυτῶν καὶ χαρακτηρίζονται διὰ τοῦτο ὡς πετρώματα *ἀζωϊκά*.

β) ***Ὁ παλαιοζωϊκὸς αἰών.*** Τότε ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα ἀτελέστατα ζῷα καὶ φυτά. Τὰ φυτὰ ὅμως αὐτὰ κατεκάλυψαν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν γῆν καὶ ἐσχημάτισαν πυκνὰ δάση. Περὶ τὸ τέλος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος πελώριαι μᾶζαι ἀπὸ τὰ φυτὰ αὐτὰ κατεχωρήθησαν μέσα εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ἐκεῖ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἀπηνθρακώθησαν καὶ ἀπελιθώθησαν. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν οἱ λιθάνθρακες, τοὺς ὁποίους ἀνορύσσομεν σήμερον εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς γῆς.

γ) ***Ὁ μεσοζωϊκὸς αἰὼν*** εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν τεραστίων σαυροειδῶν, τῶν μεγαλυτέρων ἀπὸ ὅσα ποτὲ ἔζησαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ *βροντόσαυρος* εἶχε μῆκος 15 μέτρων, ὁ *ἰχθυόσαυρος* ἔφθανε

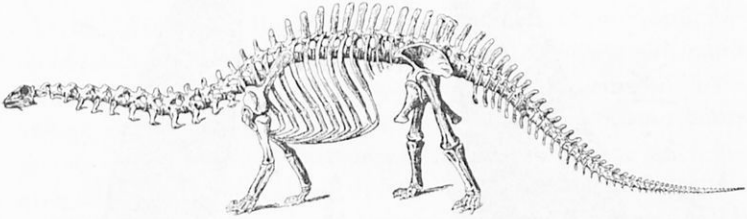

101. Ὁ βροντόσαυρος τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος.
(Ἡ εἰκὼν εἶναι 150 φορὰς μικροτέρα τοῦ πραγματικοῦ. Ὑπολογίσατε τὰς διαστάσεις τοῦ ζῴου).

τὰ 7 ἕως 8 μέτρα. Τὰ τεράστια αὐτὰ ζῷα ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

δ) ***Ὁ καινοζωικὸς αἰὼν*** εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων θηλαστικῶν. Τὸ γιγάντιον ζῷον *δεινοθήριον* ἦτο ὁ ἀρχαιότατος ἐλέφας.

ε) ***Ὁ ἀνθρωποζωικὸς αἰών***, ἡ ἐποχὴ δηλ. κατὰ τὴν ὁποίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

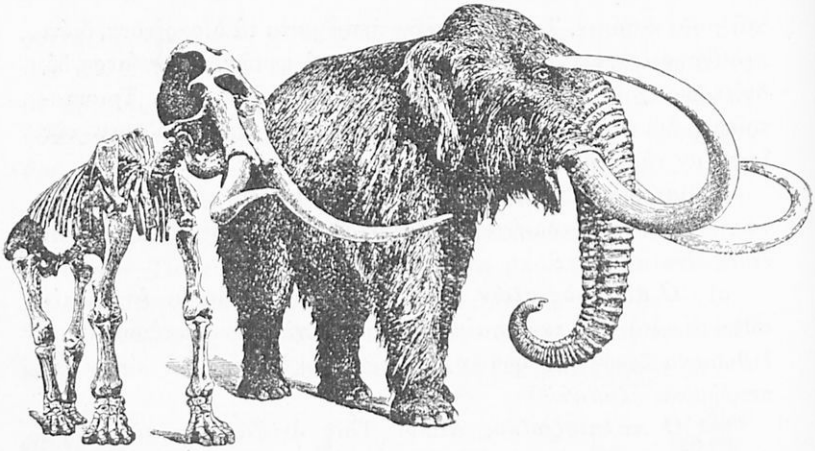

102. Δύο πρόγονοι τοῦ σημερινοῦ ἐλέφαντος, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν πρὸ χιλιάδων αἰώνων. Ὁ εἷς (ἀριστ.), **ἐλέφας ὁ μεσημβρινός,** ἔζησε περὶ τὸ τέλος τοῦ καινοζωϊκοῦ αἰῶνος. Ὁ ἄλλος (δεξ.), ὁ **μαμούθ,** ἔζησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀνθρωποζωϊκοῦ καὶ ἔκτοτε ἐξηφανίσθη. Μαμοὺθ εὑρέθησαν ὄχι μόνον σκελετοὶ ἀπολιθωμένοι, ἀλλὰ καὶ ὁλόσωμοι μέσα εἰς τοὺς πάγους τῆς Σιβηρίας, ὅπου διετηρήθησαν μὲ τὰς σάρκας των καὶ τὸ δέρμα των, ὡς εἰς ψυγεῖον.

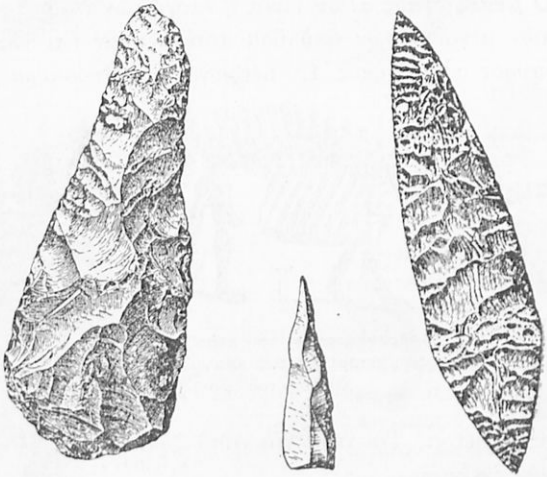

103. Λίθινα ἐργαλεῖα τῆς προϊστορικῆς περιόδου (λιθικὴ ἐποχή) ἀπὸ σκληρὸν πυρόλιθον (τσακμακόπετρα), πελεκημένα μὲ πολὺ μεγάλην ὑπομονὴν καὶ τέχνην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ἄνθρωπος. Τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου παρακολουθοῦμεν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀπολιθωμένους σκελετούς, τοὺς ὁποίους ἀνευρίσκομεν μέσα εἰς τὰ νεώτατα γεωλογικὰ στρώματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα του *(εἰκ. 103)*. Τὰ πρῶτα ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς χρήσεως ὁ ἄνθρωπος τὰ κατεσκεύαζεν ἀπὸ ὀστᾶ καὶ λίθους, πολὺ δὲ ἀργότερα ἀπὸ μέταλλα. Ἡ περίοδος αὕτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὴν ἱστορίαν του, ὀνομάζεται *περίοδος προϊστορική*.

ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗΣΑΝ ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ

Ἡ μορφὴ τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Ἑλλὰς σήμερον δὲν ἦτο πάντοτε ἡ αὐτὴ κατὰ τοὺς διαφόρους γεωλογικοὺς αἰῶνας.

1. Κατὰ τὸν *παλαιοζωϊκὸν* αἰῶνα ὅλη σχεδὸν ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ μικρά τινα μόνον τμήματα αὐτῆς ἐξεῖχον ὑπὸ μορφὴν νήσων.

2. Κατὰ τὸν *μεσοζωϊκὸν αἰῶνα* συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν της στρώματα μεγάλου πάχους, οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν πετρώματα ἀσβεστολιθικά, ἀμμώδη καὶ ἀργιλλώδη.

3. Κατὰ τὸν *καινοζωϊκὸν αἰῶνα* συνέβησαν καθ' ὅλην τὴν γῆν μεγάλαι διαταραχαὶ καὶ ἐσχηματίσθησαν εἰς τὸν φλοιὸν αὐτῆς νέαι πτυχώσεις, αἱ ὁποῖοι ἐγέννησαν τὰ μεγάλα ὄρη τῆς γῆς, τὰς Ἄλπεις, τὰ Ἰμαλάϊα κλπ. Αἱ πτυχώσεις αὗται ὠνομάσθησαν *ἀλπεικαὶ πτυχώσεις*. Κατὰ τὴν περίοδον λοιπὸν αὐτήν, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἑκατομμύρια ἔτη, ἀνεδύθη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, διὰ πρώτην φοράν, ὁλόκληρος ἔκτασις τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν σήμερον αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς, τὸ Αἰγαῖον καὶ ἡ δυτικὴ Μ. Ἀσία. Τὴν ἔκτασιν ταύτην ὀνομάζουν οἱ γεωλόγοι ***Αἰγηίδα*** ἢ ***Ἑλληνο-ασιατικὴν*** ἤπειρον. Μετὰ τὴν ἀνάδυσιν τῆς Αἰγηίδος συνέβησαν νέαι μεγάλαι διαταραχαί. Ἀλλαχοῦ ἐγένοντο μεγάλα ρήγματα εἰς τὸ ἔδαφος καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν ταφροειδεῖς κοιλότητες, ὅπως π.χ. ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ἡ κοιλὰς τῶν Σερβίων, ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος, ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ, ὁ Ἀμβρακικός, ἡ Βοιωτικὴ λεκάνη, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ κόλποι τῆς Μεσσηνίας, Λακωνίας καὶ Ἀργολίδος κλπ. Ἀλλαχοῦ πάλιν ἐβυθίσθησαν πλατεῖαι ἐκτάσεις καὶ ἐσχηματίσθησαν λεκανοειδεῖς κοιλότητες ὅπως λ. χ. ἡ Θεσσαλία. Τὰ μέρη τὰ ὁποῖα δὲν ἐβυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θίζοντο, ἀλλ' ἔμενον εἰς τὴν παλαιάν των θέσιν, ἐσχημάτιζον βουνά. Εὔκολα διακρίνομεν τὰ βουνὰ αὐτά, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται **ρηξιγενῆ,** ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ ἀποτελοῦν *πτυχώσεις* τῆς γῆς καὶ ὀνομάζονται **πτυχωσιγενῆ.** Τὰ πτυχωσιγενῆ ἀποτελοῦν συνήθως μακρὰς ὀροσειράς. Ἐνῷ τὰ ρηξιγενῆ ἀποτελοῦν ὄγκους μὲ ἀποτόμους κλιτύς. Ρηξιγενῆ εἶναι π. χ. τὸ Πήλιον, ὁ Παρνασσός, ἡ Πάρνης, ἡ Γεράνεια καὶ πολλὰ ἄλλα.

Πολλάκις αἱ λεκανοειδεῖς κοιλότητες ποὺ ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν γεωλογικὴν αὐτὴν ἐποχήν, κλεισμέναι πανταχόθεν, ἐπληροῦντο ἀπὸ ὕδατα καὶ ἐγίνοντο λίμναι, ὅπως π. χ. ἡ Θεσσαλία, τὸ ὀροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ θερμότερον τοῦ σημερινοῦ καὶ ἑπομένως ἔζων ἐν αὐτῇ φυτὰ καὶ ζῷα θερμῶν χωρῶν. Τῶν ζώων τούτων εὑρέθησαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἀπολιθώματα εἰς τὴν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν θέσιν Πικέρμι.

4. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ *ἀνθρωποζωϊκοῦ αἰῶνος,* ἕνεκα βραδείας καθιζήσεως, ἡ ὁποία διήρκεσε μακρότατον χρόνον, ἐχαμήλωσεν ὅλη ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας ἔκτασις. Καθ' ὅσον δὲ ἐχαμήλωνεν, ἐγέμιζεν ἀπὸ νερὰ καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὰ ὑψηλότερα τμήματα τῆς ξηρᾶς, παραμείναντα ἔξω τῶν ὑδάτων, ἐσχημάτισαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν ποὺ ἔχει σήμερον.

Σεισμοί. Θερμαὶ πηγαί. Ἡφαίστεια. Εἰς τὰ σημεῖα ὅπου τὸ ἔδαφος ἔπαθε μεγάλας ρωγμὰς καὶ καταβυθίσεις συμβαίνουν συνήθως σεισμοί. Οὕτω αἱ μᾶλλον εὔσεισται περιοχαὶ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου, ἰδίως ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία, τὰ περὶ τὸν Κορινθιακὸν μέρη, τὰ κατὰ μῆκος τοῦ Εὐβοϊκοῦ (Ἀταλάντη, κλπ.) ἡ Χαλκιδική, κλπ. Συμβαίνουν δηλ. ἐκεῖ μετακινήσεις τῶν στρωμάτων τοῦ γηίνου φλοιοῦ, διὰ νὰ καταλάβουν ταῦτα σταθερωτέραν θέσιν ἐντὸς τοῦ ρήγματος. Ἕνεκα τῶν μετακινήσεων αὐτῶν σείεται τὸ ἄνωθεν ἔδαφος δηλ. γίνεται **σεισμός.**

Κατὰ μῆκος τῶν ρηγμάτων παρατηροῦνται καὶ ἄλλα φαινόμενα, ὅπως εἶναι αἱ ***θερμαὶ πηγαί.*** Τοιαῦται εὑρίσκονται εἰς τὸ ρῆγμα τοῦ Σπερχειοῦ (Ὑπάτη, Θερμοπύλαι, Αἰδηψός), τοῦ Κορινθιακοῦ (Λουτράκι), τοῦ Ἰονίου (Κυλλήνη, Καϊάφα) καὶ ἄλλαχοῦ. Τὰ νερὰ τῶν θερμῶν πηγῶν, ἐρχόμενα ἐκ μεγάλου βάθους περιέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χουν πολλὰ ἀέρια καὶ διαλελυμένα στερεά. Ἀναλόγως δὲ μὲ τὰ συστατικά τους αὐτὰ χαρακτηρίζονται ὡς θειοῦχα, σιδηροῦχα κλπ.

Ἡφαίστειον. ἐν ἐνεργείᾳ ἔχομεν εἰς τὴν *Θήραν*. Τελευταία ἔκρηξις συνέβη τὸ 1925. Ὁ κρατὴρ τοῦ ἡφαιστείου τούτου εἶναι ἐντὸς τῆς θαλάσσης, Τὰ τοιχώματα τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰς τρεῖς νήσους Θήραν-Θηρασίαν-Ἀσπρονῆσι. Εἰς τὸ κέντρον τῆς λεκάνης ὑπάρχουν τρεῖς ἄλλαι νησῖδες αἱ «Καϋμέναι». αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς λάβας τῶν ἐκρήξεων. Τὸ ἡφαίστειον τῶν *Μεθάνων* ἔπαθεν ἔκρηξιν τὸ 375 π.Χ. Ἡφαίστεια ἐπίσης, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄλλοτε ἐν ἐνεργείᾳ, εἶναι ἡ Μῆλος, ἡ Αἴγινα, θέσις παρὰ τὸν Ἁλμυρὸν τοῦ Βόλου καὶ βορειότερον παρὰ τὴν Ἔδεσσαν κλπ.

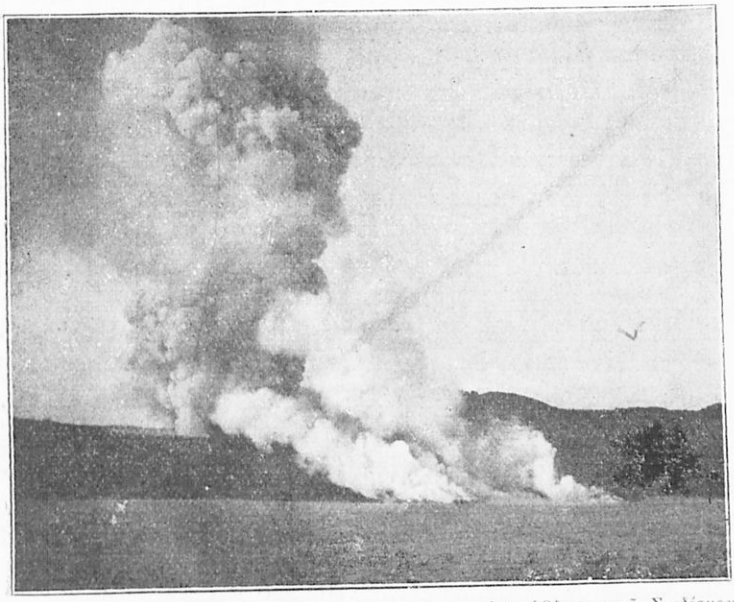

Φωτ. Ὁδοιπορικοῦ Συνδέσμου

104. Τὸ ἡφαίστειον Θήρας κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ 1925.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

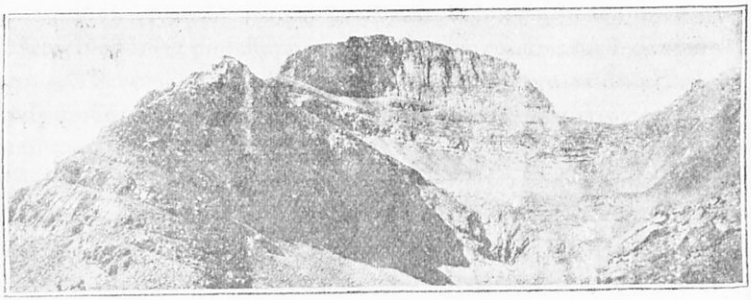

105. Αἱ γυμναὶ καὶ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Ὀλύμπου (Ἀλπεικὴ ζώνη).

3. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα ὀρεινή. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐδάφους της ἀποτελεῖται ἀπὸ ὄρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα σχηματίζουν μακρὰς ὀροσειράς, ἄλλα δὲ ὄγκους μεμονωμένους. Πεδιναὶ ἐκτάσεις ἀξιόλογοι μόνον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ὀρέων, μεγαλύτεραι εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θρᾴκην καὶ Θεσσαλίαν, μικρότεροι εἰς τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α΄. **Κεντρικὴ ὀροσειρά.** Τὴν Ἑλλάδα διασχίζει ἀπὸ τὰ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΑ ὀγκώδης καὶ μακρότατος ὀρεινὸς κορμός, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν, ὅταν ἐξητάσαμεν χωριστὰ τὰς διαφόρους περιοχὰς μὲ διάφορα κατὰ τόπους ὀνόματα (Γράμμος, Ζυγὸς καὶ Πίνδος εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν, Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Βαρδούσια κλπ. εἰς τὴν Στερεάν, Παναχαϊκὸν-Πάρνων εἰς τὴν Πελοπόννησον). Ὁ ὀρεινὸς αὐτὸς κορμός, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν ***κεντρικὴν ὀροσειρὰν τῆς Ἑλλάδος,*** συνδέεται βορειότερον πρὸς τὸν ***Σκάρδον*** τῆς Ἀλβανίας, ὅστις πάλιν ἀποτελεῖ διακλάδωσιν τῶν ***Διναρικῶν Ἄλπεων.*** Ἀλλὰ καὶ ἡ ***ὀροσειρὰ τῆς Κρήτης,*** ἡ ὁποία διασχίζει τὴν νῆσον ἀπὸ Δ πρὸς Α, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἰδίου ὀρεινοῦ συστήματος, συνεχιζομένου περαιτέρω διὰ τῆς Κάσου καὶ Ρόδου πρὸς τὸν ***Ταῦρον*** τῆς Μ. Ἀσίας. Οὕτω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ τὰς Διναρικὰς Ἄλπεις μέχρι τοῦ Ταύρου σχηματίζεται τεράστιον ὀρεινὸν τόξον, τὸ ὁποῖον οἱ γεωγράφοι ὠνόμασαν ***Διναροταυρικὸν τόξον***.

Ἡ κεντρικὴ ὀροσειρὰ χωρίζει τὴν χώραν μας εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν καὶ ἐπηρεάζει πολὺ τὸ κλῖμα μας, τὰ προϊόντα μας καὶ τὰς συγκοινωνίας μας.

1. Καὶ πρῶτον ἀναγκάζονται οἱ τόσον συχνοὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδος Β καὶ ΒΑ ἄνεμοι, νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὴν δυτικὴν ὡς ΒΔ. Ἔπειτα ὑποχρεώνονται οἱ ὑγροὶ καὶ βροχεροὶ Δ καὶ ΝΔ ἄνεμοι νὰ ἀφήσουν τὴν ὑγρασίαν καὶ τὰ νερά των εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, προτοῦ περάσουν εἰς τὴν ἀνατολικήν. Γενικῶς δὲ τὸ κλῖμα εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι γλυκύτερον παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν, ἡ ὁποία ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς ξηρούς της βορείους ἀνέμους. Ἡ κεντρικὴ λοιπὸν ὀροσειρὰ εἶναι σημαντικὸν *κλιματικὸν ὅριον* εἰς τὴν χώραν μας. Εἶναι ἐπίσης ὅριον τῆς βλαστήσεως, δηλ. τοῦ πλούτου τῆς βλαστήσεως. Αἱ πολλαὶ καὶ συνεχεῖς βροχαὶ τῆς Δ, Ἑλλάδος βοηθοῦν τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν εὑρίσκουν τόσον εὐνοϊκοὺς ὅρους.

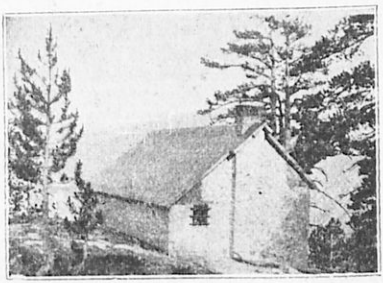

106. Ὡραῖον καταφύγιον διὰ τοὺς ὀρειβάτας ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου.

(Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρίσκουν μαγειρικὰ σκεύη καὶ κλινοσκεπάσματα διὰ νὰ δειπνήσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν τὴν νύκτα).

2. Ἡ κεντρικὴ ὀροσειρὰ ἀποτελεῖ προσέτι τὸν κύριον ὑδροκρίτην τῆς Ἑλλάδος, ὅστις χωρίζει τὰ νερὰ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ρέουν πρὸς τὸ Ἰόνιον καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ρέουν πρὸς τὸ Αἰγαῖον.

3. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη αὕτη ὀροσειρὰ δὲν ἀποτελεῖ μόνον ὅριον τοῦ κλίματος καὶ τῆς βλαστήσεως καὶ τῶν ποταμίων περιοχῶν. Εἶναι ἐπίσης ὅριον ἀδιάβατον κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Πράγματι ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον οὐδεμία σοβαρὰ συγκοινωνία ὑπάρχει μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος *(βλ. χάρτην συγκοινωνιῶν κατωτέρω)*.

Ὁ Κορινθιακός, ὁ ὁποῖος διακόπτει τὴν συνέχειαν τῶν ὀρέων, συμπληρωμένος μὲ τὴν διώρυγα τῆς Κορίνθου, καθὼς καὶ ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στενὴ πεδινὴ λωρὶς τῶν βορείων παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἀποτελοῦν τὸν μόνον φυσικὸν δρόμον μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος. Τὴν κεντρικὴν ὀροσειράν, ἐκτὸς τῆς τολμηρᾶς ἀναβάσεως τῆς σιδηροδρομικῆς καὶ μιᾶς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς τὸ ἀρκαδικὸν ὀροπέδιον, καμμιὰ ἄλλη ὁδὸς δὲν ἀνέρχεται.

4. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ὀροσειρᾶς ἀποσχίζονται καθ' ὅλον τὸ μῆκος της διακλαδώσεις. Καὶ εἰς μὲν τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα αἱ διακλαδώσεις αὗται ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν αὐτὴν ΒΑ-ΝΑ διεύθυνσιν καὶ αἱ κοιλάδες, ποὺ σχηματίζονται μεταξὺ τῶν ὀρέων αὐτῶν, ἔχουν ἐπίσης τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, καὶ αἱ κοῖται τῶν πο-

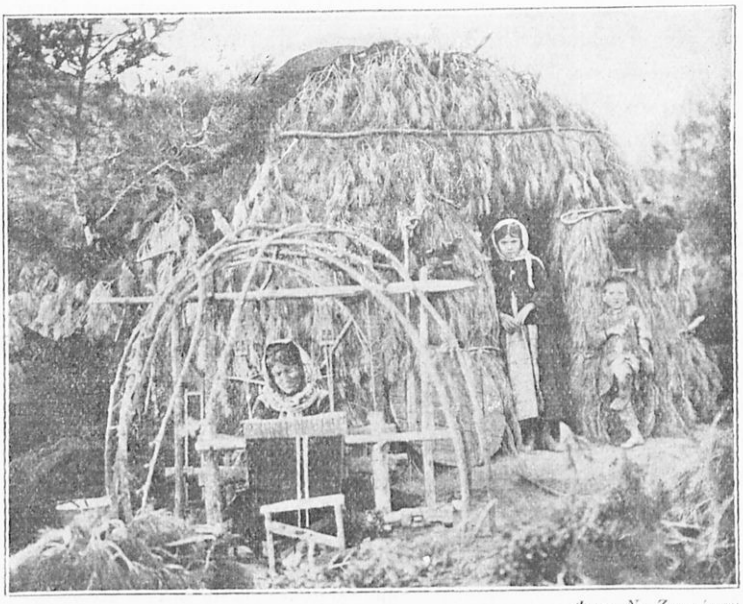

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

107. Εἰς τὴν Πάρνηθα.

Ἡ ζωὴ ἐπάνω εἰς τὰ ὑψηλὰ βουνὰ ἔχει πάντοτε ἐξαιρετικὴν χάριν. Οἱ νομάδες ποιμένες τὸ καλοκαῖρι κατασκευάζουν τὰς καλύβας των μὲ τὸν τρόπον, ποὺ βλέπετε εἰς τὴν εἰκόνα.

ταμῶν καὶ οἱ δρόμοι (π.χ. ὁδ. Γυθείου-Τριπόλεως, Μεσολογγίου-Ἄρτης, Πρεβέζης-Ἰωαννίνων). Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὅμως Ἑλλάδα αἱ διακλαδώσεις τῆς κεντρικῆς ὀροσειρᾶς ἀκολουθοῦν πολλάκις διεύνθυνσιν Δ-Α. Τοιαῦται εἶναι τὰ βόρεια βουνὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ Ὄθρυς, ἡ Οἴτη-Καλλίδρομον, ὁ Κιθαιρὼν καὶ ἡ Πάρνης, Ἐδῶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αἱ συγκοινωνίαι θ' ἀντεμετώπιζαν δυσπερβλήτους δυσχερείας, ἂν αἱ δροσειραὶ αὗται δὲν ἐσχημάτιζον ἀρκετὰ χαμηλοὺς αὐχένας καὶ χαράδρας, διὰ τῶν ὁποίων νὰ διέρχονται αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ οἱ ἁμαξιτοὶ δρόμοι *(παρακολούθησε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν σιδηροδρ. γραμμὴν Πειραιῶς-Θεσσαλονίκης).* Ἤτο, λοιπόν, φυσικὸν αἱ Δ-Α αὗται δροσειραὶ ν' ἀποτελέσουν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σπουδαῖα φυσικὰ ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἐπροστάτευον τὴν νοτίαν Ἑλλάδα, τὰς Ἀθήνας καὶ πολὺ περισσότερον τὴν Σπάρτην ἀπὸ τὰς ἐπιδρομάς, αἱ ὁποῖαι ἐνηργοῦντο ἐκ βορρᾶ (Θερμοπύλαι π.χ.).

Β'. **Τὸ σύστημα τῆς Ροδόπης.** Τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης ἀποτελοῦν χωριστὸν σύστημα ὀρέων μὲ διεύθυνσιν Δ-Α, ***τὸ σύστημα τῆς Ροδόπης.*** Πρὸς Ν τῶν ὀρέων αὐτῶν, τοῦ Ὀρβήλου δηλ. καὶ τῆς Ροδόπης, ἁπλώνονται πεδιάδες μὲ διεύθυνσιν ὁμοίως Δ-Α. Τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀκολουθοῦν καὶ αἱ συγκοινωνίαι Μακεδονίας-Θρᾴκης *(βλ. σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ ὁδοὺς Θεσσαλονίκης-Θρᾴκης).*

Γ'. **Ἄλλα ὄρη.** Μερικὰ ὄρη δὲν ἀποτελοῦν ὀροσειράς, ἀλλ' ἀνυψοῦνται ὡς ***ὄγκοι μεμονωμένοι***, καθὼς ὁ *Ὄλυμπος*, τὸ ὑψηλότερον ἑλληνικὸν ὄρος (2918 μ.) [1]), ὁ *Παρνασσός*, ἡ *Πάρνης*, τὸ *Πεντελικόν*.

Τὰ ὀρεινὰ συστήματα δὲν διαφέρουν μεταξύ των μόνον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διεύθυνσιν, δηλ. μορφολογικῶς. Διαφέρουν καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν πετρωμάτων ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται. Οὕτω εἰς μὲν τῆς Κεντρικῆς δροσειρᾶς τὰ ὄρη συνηθέστεροι εἶναι οἱ *ἀσβεστόλιθοι*, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τεραστίους ὄγκους. Εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ροδόπης οἱ *γρανῖται* καὶ οἱ *γνεύσιοι* καὶ εἰς τὴν Πεντέλην, τὸν Ὑμηττὸν καὶ ἄλλα οἱ *σχιστόλιθοι* καὶ τὰ *μάρμαρα*.

ΑΙ ΠΕΔΙΑΔΕΣ

1. Μεταξὺ τῶν διασταυρουμένων δροσειρῶν σχηματίζονται αἱ πεδινοὶ ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος, ἄλλοτε ὑψίπεδοι, ὅταν εὑρίσκωνται

---

(1) *Τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι: ὁ Ὄλυμπος 2918 μ., ἡ Πίνδος 2632, ὁ Γράμμος 2520, ὁ Βόρρας 2523, ἡ Γκιόνα 2510, ἡ Ἴδη 2498, τὰ Λευκὰ ὄρη 2482, ἡ Τύμφη 2480, ὁ Παρνασσὸς 2457, τὰ Τζουμέρκα 2429, ὁ Ταΰγετος 2407, ἡ Κυλλήνη 2376, ὁ Τυμφρηστὸς 2315, ὁ Ἐρύμανθος 2224, ἡ Κερκίνη 2030 κλπ.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄνω τῶν 200 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν (Ἀρκαδίας, Φλωρίνης) ἄλλοτε βαθύπεδοι, ὅταν τὸ ὕψος των ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης δὲν φθάνῃ τὰ 200 μέτρα (Ἠλείας, Βοιωτίας, Θεσσαλονίκης κλπ.).

2. Αἱ πεδιάδες διακρίνονται μεταξύ των ὡς *κλεισταὶ λεκάναι* (Θεσσαλία) *ἢ ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν* (Ἀθηνῶν, Μεσσηνίας κλπ). Αὐταὶ αἱ διαφοραὶ ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ κλῖμα των, τὴν βλάστησίν των καὶ τὰς καλλιεργείας των. Αἱ κλεισταὶ πεδιάδες ἔχουν κλῖμα μᾶλλον ἠπειρωτικὸν μὲ μεγαλυτέρας ἀντιθέσεις μεταξὺ χειμῶνος καὶ θέρους. Ἀντιθέτως αἱ ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, προπάντων τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ἔχουν κλῖμα μέτριον.

3. Αἱ πεδιάδες μας εἶναι φυσικὰ καὶ τὰ κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πατρίδος μας, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἕως σήμερον. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν εὔκολα διατὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ζῶντες εἰς τὰ ἀποκλεισμένα λεκανοπέδια, χωρὶς εὔκολα καὶ ἀνεπτυγμένα μέσα συγκοινωνίας, ἦσαν καὶ οἱ ἴδιοι χωρισμένοι εἰς τόσα μικρὰ κρατίδια καὶ μικρὰς φυλετικὰς ὁμάδας, μὲ πολλὰς διαφορὰς εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸν χαρακτῆρα, τὸν πολιτισμόν, τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος. τὰ ἤθη των κλπ. Διότι ἔμενε κλεισμένη κάθε πολιτεία μὲ τὰ περίχωρά της εἰς τὴν περίφρακτον ἀπὸ ὄρη περιοχήν της (αἱ *Ἀθῆναι* εἰς τὴν Ἀττικήν, αἱ *Θῆβαι* εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἡ *Σπάρτη* εἰς τὴν Λακεδαίμονα κλπ.). Ὅπως ἐπίσης ἐννοοῦμεν διατὶ εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ὅπου αἱ πεδιάδες δὲν χωρίζονται μὲ ἀδιάβατα βουνά, ἀλλὰ μὲ χαμηλὰς λοφώδεις ἐκτάσεις, ἠδυνήθη νὰ δημιουργηθῇ τὸ μέγα μακεδονικὸν κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Σήμερον τὰς τοπικὰς ἀντιθέσεις καὶ διαφορὰς εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἤθη, τὴν γλῶσσαν κλπ. τείνει νὰ συμβιβάσῃ καὶ ἐξομοιώσῃ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας, (τὸ αὐτοκίνητον, ὁ σιδηρόδρομος, τὸ ἀτμόπλοιον) καὶ τὰ πλούσια μέσα τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας (τὸ σχολεῖον, ὁ τύπος, τὸ βιβλίον κ.τ.ὅ).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

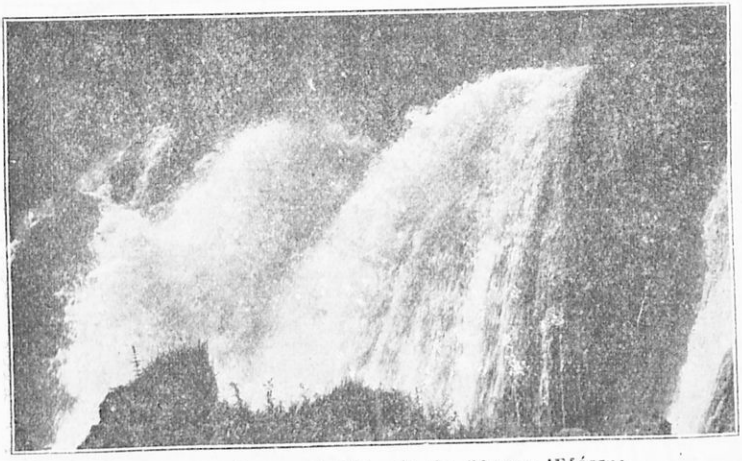

108. Καταρράκται τοῦ Βόδα εἰς τὴν Ἄγρκν Ἐδέσσης.
(Δυνάμεις ὑδραυλικαὶ ἀχρησιμοποίητοι).

4. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

Ποταμοί. Ἡ Ἑλλὰς μὲ τὴν μορφὴν τοῦ ἐδάφους της καὶ τὸ ξηρὸν κλῖμα της δὲν δύναται νά ἔχῃ μεγάλους πολυύδρους ποταμούς (¹).

1. Ἐν πρώτοις ἡ χώρα μας εἶναι στενὴ καὶ ὁ κεντρικὴ ὀροσειρὰ διασχίζουσα αὐτὴν ἀπὸ Β πρὸς Ν σχηματίζει μετὰ τῶν πλαγίων ὀροσειρῶν μικρὰς ποταμίας περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ὀλίγα νερὰ ἠμποροῦν νὰ προμηθεύουν εἰς τοὺς ποταμούς των. Αἱ μεγαλύτεραι ποτάμιαι περιοχαί, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἡ τοῦ Πηνειοῦ (Θεσσαλία), τοῦ Ἀλιάκμονος (κοιλάδες Καστορίας καὶ Σερβίων), τοῦ Ἀχελῴου. Πρὸς Β ὅμως αἱ περιοχαὶ τοῦ Ἕβρου κατὰ πρῶτον λόγον, καὶ τοῦ Ἀξιοῦ ἔπειτα εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι, ἐπεκτεινόμεναι εἰς τὰς γειτονικάς μας χώρας.

(¹) *Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι οἱ ἑξῆς: Ἕβρος 550 χιλμ., Ἀξιὸς 380, Στρυμὼν 375, Ἀλιάκμων 325, Νέστος 275, Ἀχελῷος 242, Πηνειὸς 227, Ἄραχθος 133, Ἀλφειὸς 116, Θύαμις 120, Εὔηνος 102 κλπ.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

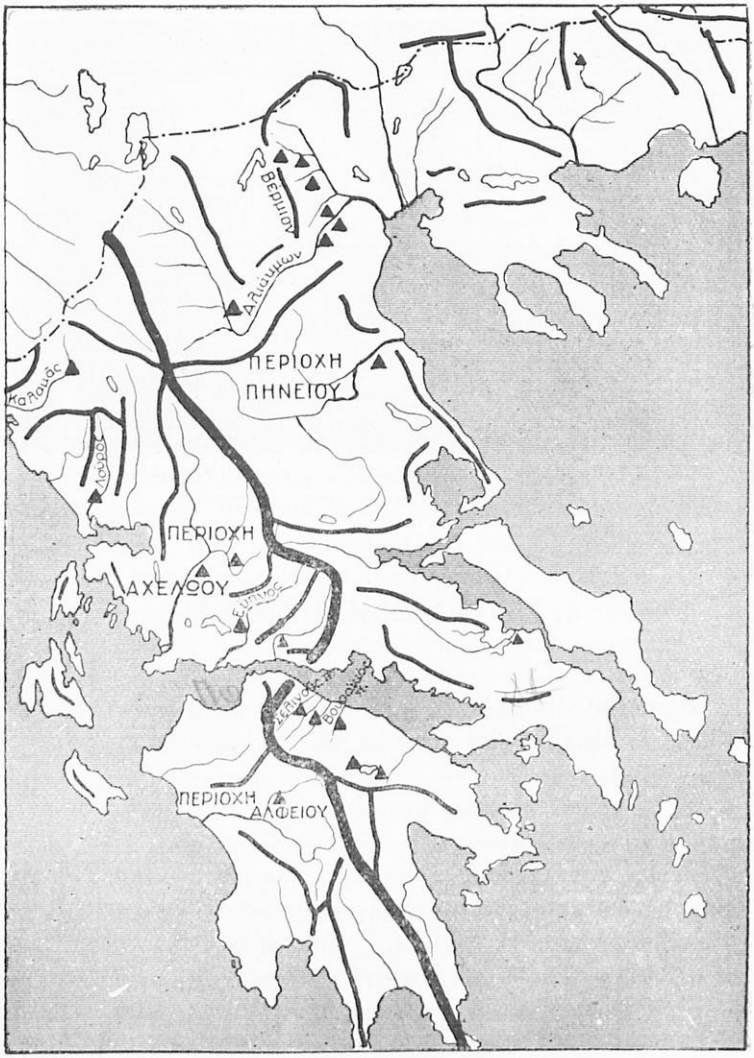

109. Χάρτης ποταμίων περιοχῶν καὶ ὑδραυλικῶν δυνάμεων.

(1. Αἱ παχεῖαι γραμμαὶ δεικνύουν τὰς δροσειράς, αἱ ὁποῖαι χωρίζουν τὰ νερά. Ἡ παχυτέρα ὅλων εἶναι ἡ κεντρικὴ δροσειρά, ὁ κυριώτερος ὑδροκρίτης. 2. Παρατηρήσατε πῶς ἡ περιοχὴ ἑκάστου ποταμοῦ χωρίζεται ἀπὸ τὴν παρακειμένην καὶ ποίας πεδιάδας περικλείει. 3. Ὁ Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου τὰς πηγὰς ποίων ποταμῶν χωρίζει; 4. Τὰ τρίγωνα δεικνύουν σπουδαίας πτώσεις νερῶν, δηλ. «λευκὸν ἄνθρακα». Ποῦ λοιπὸν ὑπάρχει τοιοῦτος ;)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Αἱ βροχαί μας εἶναι ὀλίγαι, καθὼς καὶ αἱ χιόνες, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ συντηρήσουν μεγάλους ποταμούς. Ἄλλως τε καὶ αἱ ὀλίγαι αὗταὶ βροχαὶ πίπτουν ραγδαίως καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑδάτων των φθάνει ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ ποταμοί μας οὕτω, μόνον ὅταν βρέχῃ, ἔχουν πολλὰ νερά, ὁπότε ὑπερεκχειλίζουν καὶ καταστρέφουν τὰς παροχθίους καλλιεργείας. Ἐνῷ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον διάστημα τοῦ ἔτους ξηραίνονται ἐντελῶς, ἢ ἔχουν πολὺ ὀλίγα νερά, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι ὅλοι βατοί, ἀκόμη καὶ οἱ μεγαλύτεροι, ἀπὸ ὡρισμένους *πόρους*.

Ἡ μικρὰ ποσότης νερῶν τῶν ποταμῶν μας κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὸ ὅτι βρέχει σπανίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἐξάτμισιν, ποὺ ὑφίστανται τὰ νερά των εἰς τὸ θερμὸν κλῖμα μας. Ἐπίσης δὲ εἰς τὸ ὅτι τὰ νερὰ πολλῶν ποταμῶν χωνεύουν εἰς καταβόθρας καὶ κινοῦνται ὑπὸ τὰς κοίτας των. Τοῦτο συμβαίνει κυρίως εἰς ποταμούς, τῶν ὁποίων ἡ κοίτη ἔχει σχηματισθῆ μέσα εἰς ἀσβεστολιθικὰ ἐδάφη.

Φανερὸν εἶναι ὅτι τοιοῦτοι ποταμοί, πτωχοὶ εἰς ὕδατα, ρηχοὶ τὸ καλοκαῖρι, ἀπειλητικοὶ καὶ ὁρμητικοὶ τὸν χειμῶνα, δὲν δύνανται νὰ εἶναι πλωτοί. Ἄλλως τε εἰς τὴν ὀρεινὴν χώραν μας ἡ κοίτη τῶν ποταμῶν μας εἶναι κατὰ τόπους πολὺ κατωφερική, τὰ δὲ νερά των κατακρημνίζονται ἀφρίζοντα μεταξὺ τῶν βράχων. Ἤρεμον εἶναι τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν μας μόνον εἰς τὴν κάτω κοίτην των, μέσα εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας, πρὸς τὰς ἐκβολάς των. Ἐκεῖ ὅμως εἶναι ἀβαθέστεροι, τὰ δὲ Δέλτα, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν, ἔχουν πολὺ ρηχὰ στόμια,

Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα χρησιμοποιοῦνται καὶ διὰ πότισμα πολὺ ὀλίγον. Ἐπίσης ἐλάχιστα ὡς κινητήριος δύναμις (ὁ Βόδας τῆς Ἐδέσσης, τὸ ρεῦμα τῆς Λεβαδείας, ὁ Γλαῦκος τῶν Πατρῶν, ὁ Γοργοπόταμος τοῦ Σπερχειοῦ), ἂν καὶ αἱ ὑδραυλικαί των δυνάμεις, πρὸς τὸ παρὸν ἀχρησιμοποίητοι, εἶναι πολὺ μεγάλαι.

Λίμναι. Αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος εὑρίσκονται ἢ μέσα εἰς λεκάνας, αἱ ὁποῖοι ἐσχηματίσθησαν καταβυθισθέντος τοῦ κάτωθεν αὐτῶν ἀσβεστολιθικοῦ ἐδάφους (ἡ λίμνη Καστοριᾶς, ἡ Ξυνιάς, ἡ Βεγορῖτις κλπ.) ἢ εἰς χαμηλὰ σημεῖα τῶν πεδιάδων, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ νερά, διότι δὲν εὑρίσκουν εὔκολον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ τελευταῖαι αὗταὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀβαθεῖς καὶ τεναγώδεις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μᾶς παρέχουν ὀλίγα μὲν ψάρια, τὰ ὁποῖα καὶ δὲν προτιμῶνται, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν νοστιμώτερα θαλάσσια, ἀφθόνους δὲ κώνωπας (ἀνωφελεῖς), οἱ ὁποῖοι μεταδίδουν τὴν ἑλονοσίαν. Εἰς τὴν χώραν μας αἱ λίμναι εἶναι ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων. Κατέχουν μεγάλας ἐκτάσεις, πολλάκις λίαν γονίμους, καὶ βασανίζουν τοὺς πλησίον ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς μὲ τὴν ἑλονοσίαν. Διὰ τοῦτο ἡ μόνη σκέψις καὶ προσπάθειά μας πρέπει νὰ εἶναι πῶς νὰ τὰς ἀποξηράνωμεν. Πράγματι δὲ μεγάλα ἔργα ἀποξηραντικὰ γίνονται εἰς διαφόρους λίμνας καὶ ἕλη, ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Αἰτωλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἤδη ἀπεξηράνθησαν παλαιότερον μὲν ἡ Κωπαὶς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐσχάτως δὲ αἱ λίμναι Ἀματόβου καὶ Ἀρτζὰν παρὰ τὸν Ἀξιόν, αἱ ὁποῖαι καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν (βλ. χάρτην σελ. 8). Γίνονται ἤδη ἔργα ἀποξηράνσεως εἰς πλεῖστα ἄλλα ἕλη καὶ λίμνας ἀνὰ τὴν χώραν μας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

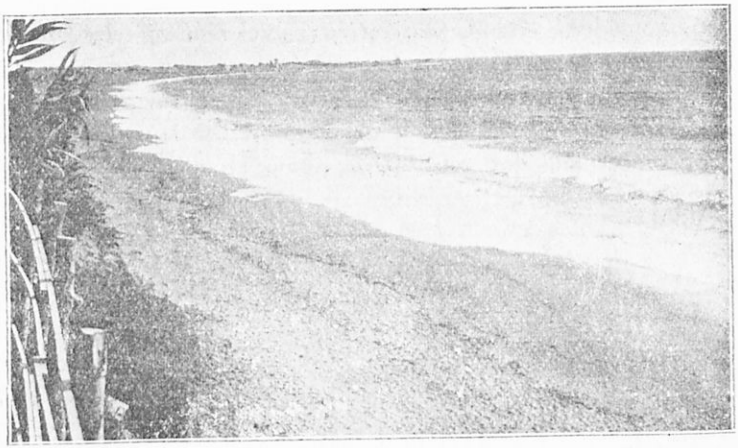

110. Χαμηλὴ παραλία εἰς τὸν μυχὸν κόλπου.
Ἡ θάλασσα συσσωρεύουσα ἄμμον διαρκῶς... ὑποχωρεῖ.

5. ΘΑΛΑΣΣΑΙ

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι μία ἀπὸ τὰς μᾶλλον εὐνοηθείσας ὑπὸ ἔποψιν θαλασσίου διαμελισμοῦ χώρας. Βρεχομένη ὑπὸ δύο θαλασσῶν (τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου), αἵτινες τὴν διαμελίζουν εἰς πλῆθος χερσονήσων καὶ νήσων, παρουσιάζει σχῆμα ποικιλώτατον καὶ μῆκος παραλίων πολὺ μεγάλον (13.580 χιλιόμετρα), σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιφάνειάν της. Ἴσως καμμία ἄλλη χώρα ἐπὶ τῆς γῆς, μὲ τὸ ἐμβαδὸν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔχει τόσον μῆκος παραλίων. Ἕνεκα τοῦ διαμελισμοῦ αὐτοῦ τὸ $\frac{1}{}$ τῆς Ἑλλάδος εἶναι νῆσοι, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν Πελοπόννησον, τῆς δὲ ὑπολοίπου χώρας κανὲν σημεῖον δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν πλέον τῶν 100 - 120 τὸ πολὺ χλμ. Τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατὰ γενικὸν κανόνα ἀπότομα καὶ βραχώδη. Εἰς ὀλίγα μόνον μέρη εἶναι πεδινά, ὅπως εἰς τὴν Ἠλείαν, τὸ Μεσολόγγιον, τὴν Κόρινθον, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν κόλπων, ὅπου συνήθως καταλήγουν κοιλάδες καὶ πεδιναὶ ἐπιφάνειαι. Εἰς τὰ ἀπότομα καὶ βραχώδη παράλια σχηματίζονται πολλοὶ λιμένες καὶ ὅρμοι, χρη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιμοποιούμενοι εἴτε ὡς τακτικοὶ ἐμπορικοὶ λιμένες, εἴτε καὶ ὡς καταφύγια ἐν καιρῷ τρικυμίας. Ἡ ὑδρογραφικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἀναφέρει εἰς μὲν τὸ Ἰόνιον 100 λιμένας καὶ 75 ὅρμους, εἰς δὲ τὸ Αἰγαῖον 185 λιμένας καὶ 400 ὅρμους. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἔχουν καὶ βάθος ἀρκε-

111. Ὁ μαῦρος κύκλος παριστᾷ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ μεγάλη περιφέρεια τὸ μῆκος τῶν παραλίων της. Ἐὰν ἡ χώρα μας δὲν ἦτο διαμελισμένη, ἀλλ' ἀπετέλει π. χ. μίαν κυκλοτερῆ νῆσον, τὸ μῆκος τῶν παραλίων της θὰ ἦτο ὡς ἡ μικρὰ περὶ τὸν μαῦρον κύκλον περιφέρεια.

τὸν καὶ εὐρυχωρίαν. Ὁ μεγαλύτερος εἰς ἔκτασιν λιμὴν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ λιμὴν *Βαθέος* εἰς τὴν Σάμον (7 περίπου τετραγ. χιλιόμ.). Ἔπειτα ἔρχονται κατὰ σειρὰν ὁ λιμὴν τῆς *Σούδας* ἐν Κρήτῃ (4 τ. χιλιόμ.), *Ἀργοστολίου* ($3\frac{1}{4}$ τετρ. χιλιόμ.), *Χαλκίδος* (3 τ. χιλιόμ.). Ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει ἐπιφάνειαν μόλις ἑνὸς τετρ. χιλιομ. καὶ κάτι. Ἀπὸ τοῦτο ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἡ εὐρυχωρία τὸ μόνον φυσικὸν πλεονέκτημα τοῦ καλοῦ λιμένος. *(Συγκρίνατε τὰ γραφόμενα περὶ τοῦ λιμένος Πειραιῶς*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὴν σελ. 66. Ἐπίσης τοὺς χάρτας τῶν λιμένων Πειραιῶς, Πατρῶν σελ. 65 καὶ 91. Μορφολογίαν τοῦ βυθοῦ βλέπε εἰς τὰ κεφάλαια περὶ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους σελ. 101 καὶ 171).

Αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀριθ.	Νῆσοι	Ἔκτασις τετρ. χλμ.	Ἀριθ.	Νῆσοι	Ἔκτασ. τετρ. χλ.
1	Κρήτη	8.222	12	Ἄνδρος . . .	384
2	Εὔβοια	3.580	13	Λευκάς	292
3	Λέσβος	1.614	14	Κύθηρα . . .	262
4	Χίος	858	15	Ἰκαρία	257
5	Κεφαλληνία . .	717	16	Σκῦρος	202
6	Κέρκυρα	589	17	Πάρος	195
7	Σάμος	491	18	Τῆνος	195
8	Λῆμνος	477	19	Σαμοθράκη . .	180
9	Νάξος	442	20	Μῆλος	161
10	Ζάκυνθος . . .	400	21	Ἀμοργός . . .	123
11	Θάσος	398	22	Ἰθάκη	103

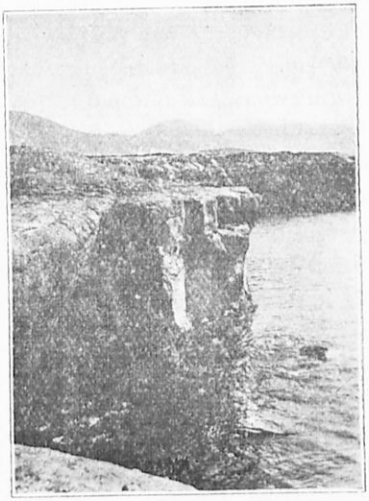

112. Ἀπορρῶγες βράχοι.
Ἡ θάλασσα διαρκῶς ὑποσκάπτουσα τοὺς βράχους, κατακτᾷ ἔδαφος εἰς βάρος τῆς ξηρᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6 ΤΟ ΚΛΙΜΑ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΛΙΜΑ;

Ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ ἑνὸς τόπου λέγομεν ὅτι ἀποτελοῦν τὸ κλῖμα του.

1. **Ἡ θερμοκρασία** ἐξαρτᾶται:

α) *Ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν Ἰσημερινόν.* Αἱ βορειότεραι χῶραι ἀπέχουν περισσότερον ἀπὸ τὸν Ἰσημερινὸν καὶ εἶναι ψυχρότεραι. Αἱ νοτιώτεραι πλησιάζουν πρὸς τὸν Ἰσημερινὸν καὶ εἶναι θερμότεραι.

β) *Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τόπου.* Τὰ ὑψίπεδα ἔχουν μικροτέραν θερμοκρασίαν ἀπὸ τὰς πλησίον των χαμηλὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας. Τὰ ὄρη εἶναι ψυχρότερα ἀπὸ τὰ χαμηλὰ μέρη.

γ) *Ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόπου ἀπὸ τὴν θάλασσαν.* Τόποι παραθαλάσσιοι εἶναι δροσερώτεροι τὸ θέρος καὶ θερμότεροι τὸν χειμῶνα, ἀπὸ ἄλλους τόπους ἀπομακρυσμένους ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἑπομένως δύο τόποι, ὅπως π.χ. ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Λάρισα, ποὺ δὲν εἶναι ἡ μία βορειοτέρα τῆς ἄλλης καὶ εὑρίσκονται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἔχουν διαφορετικὴν θερμοκρασίαν. Ἡ παραθαλασσία Κέρκυρα ἔχει δροσερὸν τὸ θέρος (+25°), ἤπιον τὸν χειμῶνα (+10°). Ἡ Λάρισα, ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἔχει θερμότερον τὸ θέρος (×27°), πολὺ ψυχρότερον τὸν χειμῶνα (+4°).

Μὲ ἄλλους λόγους τὸ θαλάσσιον κλῖμα τῆς Κερκύρας *ἐλαττώνει* τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος, εἶναι δηλ. ***μέτριον***· τὸ ἠπειρωτικὸν κλῖμα τῆς Λαρίσης *αὐξάνει* τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος, εἶναι δηλ. ***τραχύ***.

2. **Οἱ ἄνεμοι** εἶναι ρεύματα ἀέρος, τὰ ὁποῖα ρέουν ἀπὸ τὰ ψυχρότερα μέρη πρὸς τὰ θερμότερα. Ἐκεῖ δηλ. ὅπου ὁ ἀὴρ θερμαίνεται γίνεται ἀραιότερος, καὶ τότε σχηματίζεται εἶδος κενοῦ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

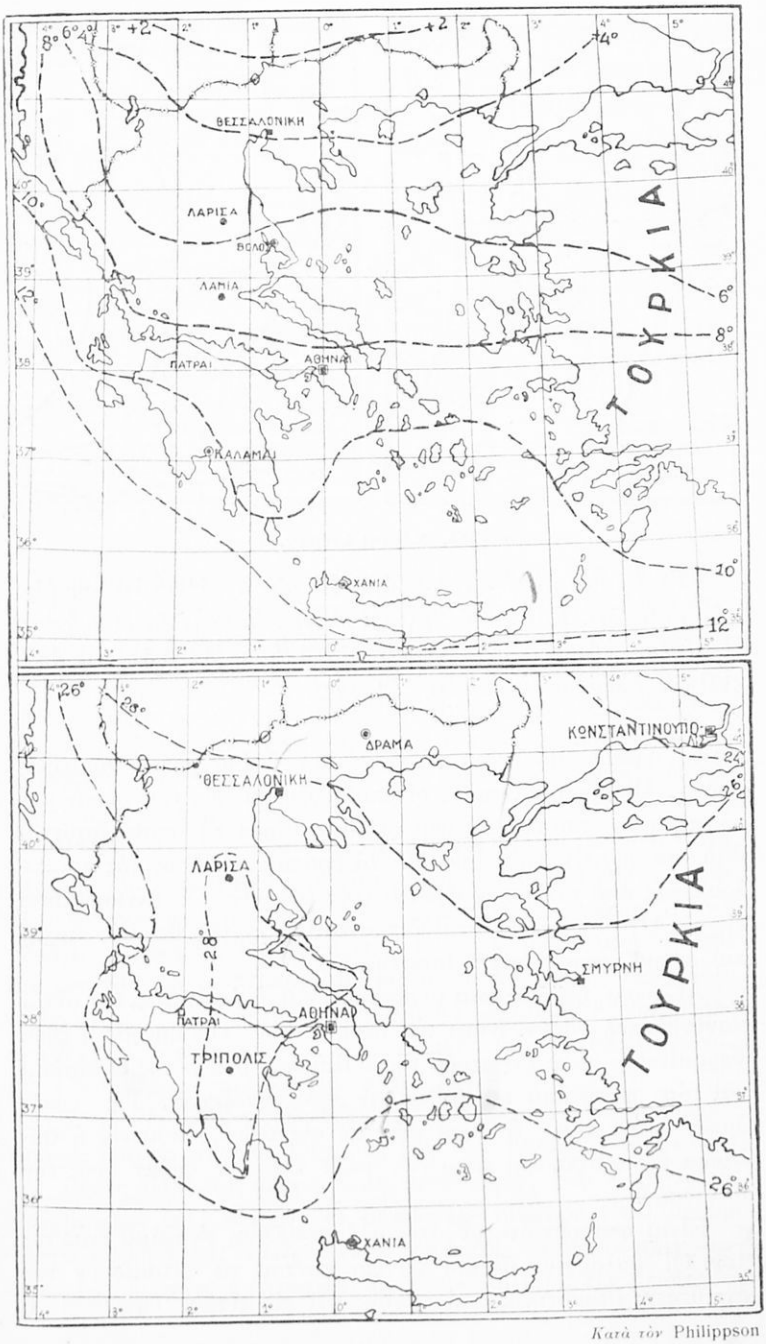

Κατὰ τὸν Philippson

113. Ἰσόθερμοι ζῶναι Ἰανουαρίου (ἄνω), **Ἰουλίου** (κάτω).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

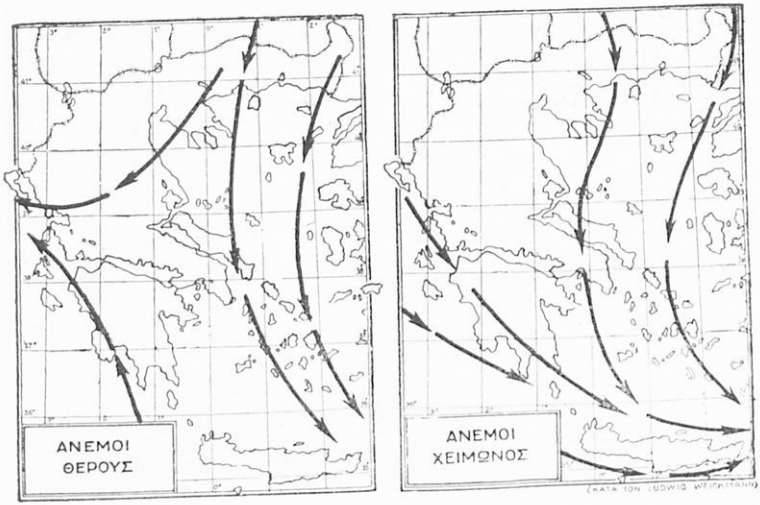

114. Χάρτης ἀνέμων.

(Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν μεγάλων ἀνέμων (ὄχι τῶν τοπικῶν). Καὶ καθὼς βλέπει κανείς, ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι. 2. Παρατηρήσατε τὴν διαφορὰν τῶν ἀνέμων δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς ἑκάστην ἐποχήν).

εἰς τὸ ὁποῖον ὁρμᾷ, διὰ νὰ τὸ γεμίσῃ, ὁ ἀὴρ τῶν ψυχροτέρων μερῶν. Οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φυσοῦν εἰς τὴν χώραν μας τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, εἶναι ρεύματα ἀέρος τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὴν ψυχρὰν Σιβηρίαν, διὰ νὰ δροσίσουν κάπως τὰς πυροπολουμένας ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀφρικανικὰς ἐρήμους. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πνέουν περιοδικῶς καθ' ὅλην τὴν θερμὴν ἐποχὴν καὶ ὀνομάζονται **ἐτησίαι** (μελτέμια).

Αἱ αὖραι, ἡ **θαλασσία** (ὁ **μπάτης**) καὶ ἡ **ἀπόγειος,** τὸν αὐτὸν κανόνα ἀκολουθοῦν. Κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἡ ξηρὰ θερμαίνεται πολὺ ταχύτερον τῆς θαλάσσης, ὁ ἀὴρ της ἀραιοῦται καὶ τότε φυσᾷ ἀπὸ τὴν θάλασσαν πρὸς τὴν ξηράν. Τὴν νύκτα ὅμως, ὁπότε πάλιν ἡ ξηρὰ ψύχεται ταχύτερον, ἀπομένει ἡ θάλασσα θερμοτέρα, καὶ ἑπομένως φυσᾷ ἀπὸ τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ ἄνεμοι ἐπηρεάζουν τὸ κλῖμα ἑνὸς τόπου. Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι τείνουν πάντοτε νὰ μετριάσουν τὰς ἀντιθέσεις θερμότητος καὶ ψύχους καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γλυκύτης τοῦ κλίματος τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Οἱ ἄνεμοι ὅμως οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ ἐκτεταμένας ἠπείρους, αὐξάνουν τὰς ἀντιθέσεις. Οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι πνέουν ἐπὶ τῆς χώρας μας, ὠθοῦν τρόπον τινὰ πρὸς ἡμᾶς τὸ κλῖμα τῶν βορειοτέρων χωρῶν.

3. **Βροχαί.** Αἱ βροχαὶ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. Βρέχει ὅταν φυσοῦν ἄνεμοι ἐρχόμενοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οἱ ὁποῖοι ὠθοῦν τοὺς ὑδρατμοὺς πρὸς τὴν ξηράν. Ἑπομένως βρέχει περισσότερον εἰς τὰς πλησίον τῆς θαλάσσης χώρας παρὰ εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας. Ἐπίσης βρέχει περισσότερον ἐπὶ τῶν ὀρέων, τῶν ὁποίων ἡ ψυχρὰ ἀτμόσφαιρα συμπυκνώνει τοὺς ἀτμοὺς καὶ τοὺς μεταβάλλει εἰς βροχήν, παρὰ εἰς τὰ βαθύπεδα.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ

1. Ἡ Ἑλλὰς περιβρεχομένη καὶ διαμελιζομένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἔχει γενικῶς κλῖμα θαλάσσιον. Ἐν τούτοις κατὰ τόπους παρουσιάζει διαφοράς. Γενικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον ὁ χειμὼν εἶναι βαρύτερος καὶ τὸ θέρος θερμότερον παρὰ εἰς τὸ Ἰόνιον. Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς προστατεύεται κατὰ τῶν βορείων ἀνέμων ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ὀροσειρᾶς, ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι περισσότερον ἐκτεθειμένη εἰς αὐτούς. Οἱ ἄνεμοι οὗτοι ἐρχόμενοι ἀπὸ ἠπειρωτικὴν περιοχὴν εἶναι ξηροὶ καὶ τὸν μὲν χειμῶνα αὐξάνουν τὸ ψῦχος, τὸ δὲ θέρος αὐξάνουν τὴν ξηρασίαν, συνεπῶς δὲ καὶ τὴν θερμοκρασίαν.

Πράγματι οἱ ἐτησίαι, ἂν καὶ βόρειοι ἄνεμοι, αὐξάνουν τὴν θερμοκρασίαν κατὰ τὸ θέρος διότι, ξηροὶ αὐτοί, καθαρίζουν τὴν ἀτμόσφαιράν μας ἀπὸ κάθε ἴχνος ὑγρασίας, ἀποδιώκοντες τοὺς ὑδρατμοὺς πρὸς Ν. Τοιουτοτρόπως ὅμως ἡ ἀτμόσφαιρα γίνεται διαυγεστέρα καὶ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες θερμαίνουν τὸ ἔδαφος πολὺ ἰσχυρότερον. Ἐὰν ἡμεῖς αἰσθανώμεθα αἴσθημα δροσερότητος ἐκτιθέμενοι κατὰ τὸ θέρος εἰς τὸν ἄνεμον, τοῦτο ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἱδρῶτος μας.

2. Αἱ δυτικαὶ χῶραι τῆς Ἑλλάδος δέχονται περισσοτέρας βροχὰς ἢ αἱ ἀνατολικαί. Οὕτω εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα πίπτουν βροχαὶ ὕψους 0,60 τοῦ μέτρου κατὰ μέσον ὅρον, ἐνῷ εἰς τὴν Δυτ. ὑπερβαίνουν τὸ 1 μέτρον. Ἡ μεγαλυτέρα διαφορὰ εἶναι μεταξὺ Ἀττικῆς (0.40) καὶ Ἠπείρου (ἄνω τοῦ 1,20). Ἡ ἄνισος αὕτη διανομὴ τῶν βροχῶν, ἡ ὁποία ἐπιδρᾷ τόσον πολὺ εἰς τὴν βλάστησιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

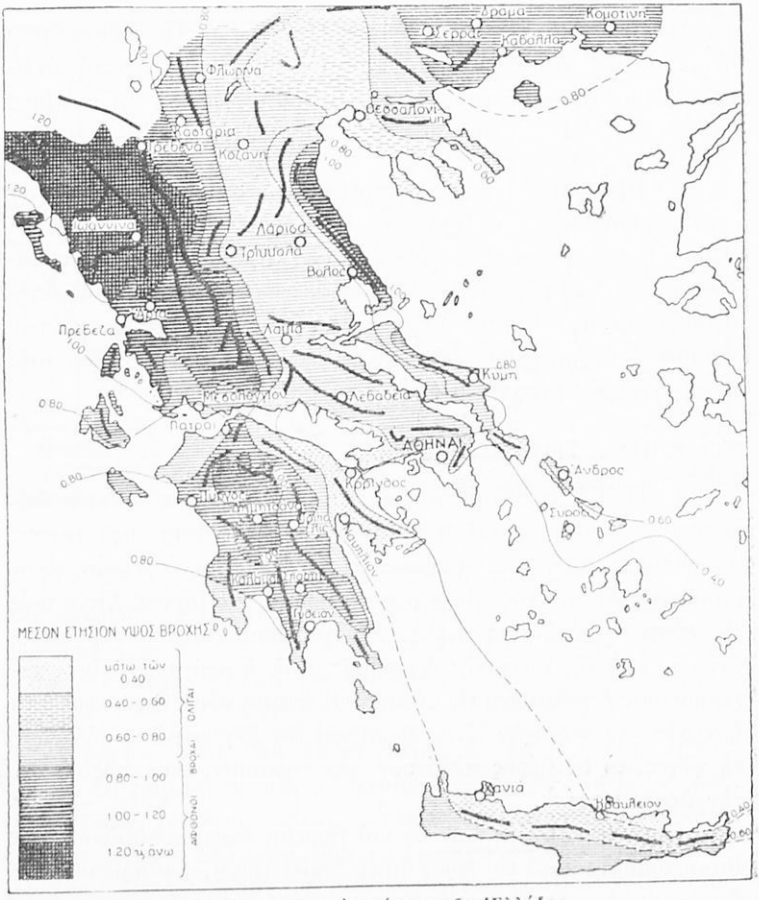

115. Βροχομετρικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος.

(1. Τὸ σκοτεινότερον χρῶμα δεικνύει μεγαλυτέρας ποσότητας βροχῆς, τὸ ἀνοικτότερον μικροτέρας. 2) Αἱ μακραὶ γραμμαὶ μὲ τοὺς ἀριθμοὺς εἰς τὰ ἄκρα ὀνομάζονται **βροχομετρικαὶ καμπύλαι** *καὶ χωρίζουν τοὺς διαφόρους τόπους κατὰ τὸ ποσὸν τῶν βροχῶν ποὺ δέχονται. 3. Παρατηρήσατε ποῖα τὰ βροχερώτερα καὶ ποῖα τὰ πτωχότερα εἰς βροχὰς μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ διατί; 4. Αἱ παχεῖαι ἀκανόνιστοι μαῦραι γραμμαὶ δεικνύουν τὴν θέσιν καὶ διεύθυνσιν τῶν ὀροσειρῶν· παρατηρήσατε ὅτι αἱ βροχομετρικαὶ καμπύλαι εἶναι παράλληλοι καὶ πλησιέστατα πρὸς τὰς ὀροσειράς).*

Σημ.— Αἱ συνεχεῖς καμπύλαι ἐλήφθησαν ἐκ μελέτης τοῦ κ. Κεφαλᾶ εὐγενῶς παραχωρηθείσης εἰς τὸν συγγραφέα, καὶ τῆς ὁποίας μέρος ἔχει ἀνακοινωθῆ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Αἱ διακεκομμέναι καμπύλαι προσετέθησαν ἐκ παλαιῶν ἐκδόσεων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὴν γεωργίαν, ὀφείλεται εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς χώρας μας, καὶ κυρίως εἰς τὴν διάταξιν τῶν ὀρέων της (*βλ. χάρτην βροχῶν*).

3. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἐκεῖ ὅπου δὲν φθάνει ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης, ἐπικρατοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἠπειρωτικοῦ κλίματος. Μάλιστα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ τῆς Κεντρικῆς ὀροσειρᾶς μέχρι τῆς Αἰτωλίας, συναντῶμεν τὸ κλῖμα καὶ τὴν βλάστησιν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης (ἐλάτην, ὀξυάν, ὀρεινὴν πεύκην κλπ.). Τὰ χιόνια καλύπτουν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τὰ βουνά, συχνὰ δὲ καὶ τὰς πεδιάδας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐπὶ ἑβδομάδας. Τὸ δὲ θέρος ἡ ζέστη εἶναι μεγάλη μέσα εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θράκης κλπ.

4. *Συμπέρασμα*. Γενικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχομεν κλῖμα εὔκρατον. Ἡ θερμὴ ἐποχὴ τοῦ ἔτους εἶναι ἐποχὴ ξηρασίας μὲ σπανιώτατα παραδείγματα αἰφνιδίων καταιγίδων μετὰ βροχῆς. Ἡ βροχερὰ ἐποχὴ ἀρχίζει τὸ φθινόπωρον, τὰ δὲ πρωτοβρόχια συνοδεύονται ἀπὸ ἀστραπὰς καὶ βροντάς. Ὁ βροχερώτερος μὴν εἶναι ὁ Δεκέμβριος. Ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν αἱ βροχαὶ νὰ ὀλιγοστεύουν. Ἀπὸ δὲ τὸν Μάϊον ἀρχίζει ἡ ξηρὰ περίοδος.

Αἱ βροχαὶ εἰς τὴν χώραν μας εἶναι ραγδαῖαι. Μειονέκτημα πολὺ ἐπιζήμιον διότι οὕτω δὲν εἰσδύει ἀρκετὴ ποσότης νεροῦ εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ φεύγει διὰ τῶν χειμάρρων πρὸς τὴν θάλασσαν. Προσέτι δέ, διότι πλημμυρίζουν οἱ ποταμοί, κατακλύζουν τὰς πέριξ γεωργικὰς ἐκτάσεις καὶ προκαλοῦν καταστροφάς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

7. ΧΛΩΡΙΣ - ΠΑΝΙΣ

Χλωρίς. Ἀνάλογα μὲ τὸ κλῖμα κάθε τόπου εἶναι καὶ τὰ φυτά του, *ἡ χλωρίς του*. Ἡ Ἑλλάς, ἔχουσα μίαν θαυμαστὴν ποικιλίαν κλίματος, ἀπὸ τὸ γλυκὺ θαλάσσιον τῶν μεσημβρινῶν παραλίων της, ἕως τὸ δριμὺ ἠπειρωτικὸν τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ της, ἔχει πλουσιωτάτην χλωρίδα. Ἐκτὸς τῶν φυτῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς μεσογείου θαλάσσης, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνεκάλυψαν οἱ βοτανολόγοι καὶ 600 περίπου εἴδη φυτῶν ἀποκλειστικῶς ἑλληνικά.

Τὰ διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν τὰ ἀποτελοῦντα τὴν χλωρίδα μας, δὲν φύονται εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς χώρας μας. Κάθε εἶδος φυτοῦ ἔχει τὸ κλῖμα τῆς ἰδικῆς του προτιμήσεως· οὕτω ἡ μυρτιά, ἡ ἐλαία, ἡ σταφιδάμπελος ἀγαποῦν τὸ γλυκὺ θαλάσσιον κλῖμα τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως ἡ ὀξυά, ἡ ἐλάτη καὶ τὰ ἄλλα ἀγαποῦν τὰ χιόνια τῶν ὀρέων.

Καθ' ὅσον ἀνερχόμεθα εἰς ὑψηλὰ ὄρη ἡ χλωρὶς μεταβάλλεται. Φυτά, τὰ ὁποῖα ἐβλέπαμεν πλησίον τῆς θαλάσσης, φθάνουν μέχρις ἑνὸς ὕψους καὶ ἔπειτα χάνονται. Ἀντιθέτως δὲ παρουσιάζονται ἄλλα εἴδη, ἄγνωστα εἰς τὰ παράλια. Μελετῶντες λοιπὸν οἱ ἐπιστήμονες τὰς προτιμήσεις αὐτὰς τῶν φυτῶν εἰς τὴν χώραν μας ἐχώρισαν τὴν ἑλληνικὴν χλωρίδα εἰς 3 ζώνας.

1. ***Ἡ κατωτέρα ζώνη*** ἀρχίζει ἀπὸ τὰ παράλια καὶ φθάνει ἕως 800 μέτρα ὕψος ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν συναντῶμεν μεταξὺ πλείστων ἄλλων εἰδῶν χόρτων καὶ φρυγάνων, *τριφύλλι, θυμάρι, σφάκα*. Ἐπίσης ἐδῶ σχηματίζονται μεγάλα καὶ ὡραῖα δάση ἀπὸ *πλατύφυλλα, ἀειθαλῆ χαμόδενδρα* (κουμαριά, σπάρτον, φυστικιά, βάτος, χαρουπιά, ἀγριοκυπάρισσα). Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν ἀποτελοῦν μικτὰ συνήθως δάση *ἡ χαλέπιος πεύκη* (τὰ πεῦκα), *ὁ πρίνος, ἡ ἀγριελαία*. Εἰς τὴν κατω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέραν ζώνην εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, σχηματίζουσα πολλαχοῦ δάση (τοὺς ἐλαιῶνας), ἡ συκῆ, ἡ σταφιδάμπελος, τὰ ἑσπεριδοειδῆ.

2. ***Ἡ ὀρεινὴ ζώνη*** ἀπὸ τὰ 800 ἕως τὰ 1800 μέτρα ὕψος. Ἐδῶ ἀλλάζει ἡ χλωρὶς ἐντελῶς. Ἄλλα εἴδη χόρτων καὶ φρυγάνων φύονται καὶ ἄλλα εἴδη δένδρων σχηματίζουν τὰ δάση. Ἐδῶ θὰ συναντήσωμεν δρῦς, καστανέας, δάφνας καὶ δάση ὀξυᾶς καὶ ἐλάτης. Ἐδῶ εὐδοκιμεῖ ἐπίσης καὶ ἡ ἀπιδέα, ἡ μηλέα, ἡ κερασέα (βλ. δασικὸν χάρτην σελ. 167).

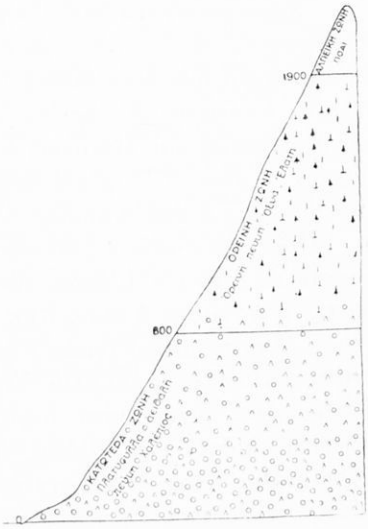

116. Σχηματογραφικὴ παράστασις τῶν ζωνῶν χλωρίδος.

(Τί παριστοῦν τὰ ἐπὶ τοῦ σχήματος σημεῖα βλ. χάρτην δασῶν σελ. 167).

3. ***Ἡ ἀλπεικὴ ζώνη*** (ἄνω τῶν 1800 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης), ἡ ἄδενδρος περιοχὴ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου, τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς Γκιόνας, τῆς Κυλλήνης, τοῦ Ταϋγέτου κλπ. Ἐκεῖ τὸ κλῖμα ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνο τῆς βορειοτάτης Εὐρώπης, ἡ δὲ δασικὴ βλάστησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ, καὶ μέσα εἰς τὰς σχισμὰς τῶν βράχων δὲν βλαστάνουν παρὰ μόνον σπάνιοι μικρόθαμνοι, χαμηλότερα καὶ διάφορα εἴδη πόας.

Πανίς. Ὄχι μόνον τὰ φυτὰ κάθε τόπου εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸ κλῖμα του, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῷα. Ὅλα τὰ εἴδη τῶν ζῴων, τὰ ὁποῖα, ζῶντα εἰς φυσικὴν κατάστασιν, προτιμοῦν μίαν χώραν, ἀποτελοῦν τὴν *πανίδα* τῆς χώρας ταύτης, καθὼς τὰ φυτὰ ἀποτελοῦν τὴν χλωρίδα της.

Ἡ Ἑλληνικὴ πανὶς δὲν εἶναι πολὺ πλουσία εἰς εἴδη ζῴων. Εἴδη μεγάλων ζῴων εἰς ἀγρίαν κατάστασιν ἐλάχιστα ὑπάρχουν. Διότι τὰ ζῷα—καὶ μάλιστα εἰς ἀγρίαν κατάστασιν—ἀφθονοῦν ἐκεῖ ὅπου ἀφθονεῖ καὶ ἡ τροφή των. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ ξηρὸν κλῖμα της, ὅπου τὰ χόρτα ξηραίνονται ἀπὸ τὸν Μάϊον, ὅπου τὸ πλεῖστον τῆς χώρας εἶναι γυμνὸν ἀπὸ δάση, κατὰ φυσι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὸν λόγον δὲν ἠμποροῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν πολλὰ φυτοφάγα ζῷα. Καὶ ἀφοῦ λείπουν τὰ φυτοφάγα, δὲν ἠμποροῦν φυσικὰ νὰ ὑπάρξουν καὶ σαρκοφάγα. Ἂς προσθέσωμεν ὅτι μερικὰ εἴδη τὰ ἐξηφάνισεν ἢ πλησιάζει νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ τὸ κυνήγιον.

Ἄγρια φυτοφάγα ζῷα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ ἔλαφος, ἡ δορκὰς (ζαρκάδι), ὁ αἴγαγρος (ἀγριόγιδα), ὁ ἀγριόχοιρος. Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικὰ *τρωκτικά*, καθὼς ὁ σκίουρος (βερβερίτσα), ὁ κάστωρ ὁ λαγός, ὁ κόνικλος, οἱ ποντικοί. *Ἁρπακτικὰ* ἡ ἄρκτος (εἰς τὰ δάση τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου), ὁ λύκος, ὁ θὼς (τὸ τσακάλι), ὁ λὺγξ (ρῆσος), ἡ ἀλώπηξ, ὁ τρόχος (ἀσβός), τὸ κουνάβι, ὁ ἀγριόγατος. *Ἔντομοφάγα* ὁ ἀκανθόχοιρος, ὁ τυφλοπόντικος, ἡ νυκτερίς.

Πολὺ πλουσιωτέρα ἡ ἑλληνικὴ πανὶς εἶναι εἰς πτηνά. Εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα: Ἀπὸ τὰ *ἁρπακτικὰ* οἱ γῦπες, οἱ ἱέρακες, ὁ χρυσαετὸς ἢ σταυραϊτὸς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἡ γλαῦξ. Ἀπὸ τὰ *ἀναρριχητικὰ* ὁ κοῦκος, ὁ μελισσοφάγος, ὁ περαστικὸς τσαλαπετεινὸς καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὰ *ξηροβατικὰ* ὁ κορυδαλλός, ὁ σπουργίτης, ἡ καρδερίνα, ὁ φλῶρος, ἡ κίσσα, ὁ κόραξ, ἡ σουσουράδα, ἡ ἀηδών, ἡ χελιδών, ἡ πέρδικα, τὸ τρυγόνι κλπ. Εἰς τὰς πεδιάδας, ὅπου δὲν λείπουν τὰ ἕλη, ζοῦν ὁ ἀγριόγαλλος, ἡ νερόκοτα, τὸ βροχοπούλι, ἡ μπεκάτσα, ὁ πελαργός. Εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς λίμνας ἡ ἀγριόπαπια, οἱ πελεκάνοι, οἱ γλάροι καὶ ἄλλα.

Ἐκτὸς ἐλαχίστων εἰδῶν τὰ περισσότερα πτηνὰ τῆς Ἑλλάδος τρέφονται μὲ ἔντομα καὶ διὰ τοῦτο ἀποβαίνουν πολύτιμοι συνεργάται τοῦ ἕλληνος γεωργοῦ. Ἡ ἀνόητος καταστροφὴ των εἶναι καὶ καταστροφὴ τῆς γεωργίας καὶ πρὸ πάντων τοῦ δένδρου.

Πάντα ταῦτα τὰ εἴδη τῶν πτηνῶν δὲν ζῶσι διαρκῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μερικὰ ἔρχονται ἀπὸ θερμοτέρας χώρας διὰ νὰ παραθερίσουν καὶ νὰ ᾠοτοκήσουν εἰς τὴν πατρίδα μας, ὅπως ἡ χελιδών. Ἄλλα πάλιν ἔρχονται, ἀντιθέτως, ἀπὸ βορειοτέρας χώρας διὰ νὰ παραχειμάσουν ἐδῶ, ὅπου ὁ χειμὼν εἶναι ἤπιος. Μερικὰ ἄλλα ἁπλῶς διέρχονται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ παραμένουν ἐδῶ (ἀγιοπούλι, συκοφάγος). 110 εἴδη παραμένουν μονίμως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ 60 παραθερίζουν. Αὐτὰ ὅλα γεννοῦν ἐδῶ τὰ αὐγά των καὶ μεγαλώνουν τοὺς νεοσσούς των. Προσέτι παραχειμάζουν ἄλλα 110 εἴδη διὰ νὰ φύγουν μὲ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς ἀνοίξεως. Σταθμεύουν δὲ ἁπλῶς, ταξιδεύοντα δι' ἄλλας χώρας, 60 περίπου εἴδη.

Ἐκτὸς τῶν πτηνῶν ζοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα *ἑρπετά*, ἰδίως εἰς τὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θερμοτέρας περιοχάς μας (ἡ ὀχιά, ἡ δενδρογαλιά, σαῦραι, χελῶλαι κλπ.) καὶ *βάτραχοι*. Εἰς δὲ τὰς θαλάσσας μας, τὰς λίμνας καὶ τὰς κοίτας μερικῶν ποταμῶν πλεῖστα εἴδη *ἰχθύων*. Εἰς τὰς λίμνας ζοῦν ἡ πέρκα, ἡ λιπαριὰ καὶ ὁ κυπρῖνος, εἰς μερικοὺς ποταμοὺς ἡ πέστροφα. Οἱ ἰχθύες ὅσοι ἁλιεύονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς λιμνοθαλάσσας δὲν εἶναι ὅλοι μόνιμοι κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων. Πολλὰ εἴδη εἶναι διαβατικὰ ἢ ἔρχονται εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια ὡρισμένην μόνον ἐποχὴν τοῦ ἔτους, δι᾽ αὐτὸ δὲ καὶ ἁλιεύονται εἰς ὡρισμένην ἐποχήν. Μεταναστευτικοὶ ἰχθύες εἶναι ἡ σαρδέλλα, ὁ σκόμβρος, (σκουμπρί, κολιός), τὰ σαυρίδια, ὁ τόνος (μαγιάτικο), ἡ παλαμίδα. Οἱ κέφαλοι εἰσέρχονται εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου τὸν Μάρτιον. Γενικῶς δὲ κατὰ τὴν ἄνοιξιν οἱ ἰχθύες ἔρχονται πρὸς τὰ παράλια διὰ νὰ γεννήσουν τ᾽ αὐγά των.

Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα θαλάσσια ζῷα ἡ ἑλληνικὴ πανὶς περιλαμβάνει κυρίως τὴν φώκην, τὸ δελφίνι καὶ τὸ σκυλόψαρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

117. Τὸ ἁλώνισμα εἶναι μία ἀπὸ τὰς γραφικωτέρας ἐργασίας τῆς σιτοκαλλιεργείας

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΓΕΩΡΓΙΑ

(Καλλιέργεια, δάση, κτηνοτροφία, ἁλιεία).

Ἡ γεωργία εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἀσχολία τοῦ ἀνθρώπου, διότι μᾶς δίδει τὰ πλέον ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωήν μας εἴδη, *τὰς τροφάς*. Ἀπὸ τὴν γεωργίαν προέρχεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος καὶ μὲ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας ἀσχολοῦνται οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς χώρας μας.

Ἡ Γεωργία εἶναι προσέτι τὸ ὑγιεινότερον καὶ εὐχαριστότερον ἔργον, διότι ἐκτελεῖται εἰς τὰς μαγευτικὰς ἐξοχὰς τῆς πατρίδος μας, μέσα εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα, κάτω ἀπὸ τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἡ μεγάλη ποικιλία τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας μας ἐπιτρέπει νὰ καλλιεργῶμεν τὰ πλέον διαφορετικὰ εἴδη. Πράγματι δέ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν καλλιεργουμένων εἰδῶν, ἡ Ἑλλὰς ἀποτελεῖ σπάνιον παράδειγμα. Ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν ἀκόμη κατορθώσει νὰ καλλιεργήσωμεν ὁλόκληρον τὸ δυνάμενον νὰ καλλιεργηθῇ ἔδαφος. Χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς ὀρεινὰς ἀγόνους περιοχὰς καὶ τὰ ἀκατάλληλα διὰ τὴν καλλιέρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γειαν πετρώδη ἐδάφη, παραμένουν παχέα ἐδάφη ἀκαλλιέργητα, εἰς τὰ βαθύτερα μάλιστα μέρη τῶν πεδιάδων καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, διότι καλύπτονται ἀπὸ ἕλη, ἢ πνίγονται κατὰ τὰς πλημμύρας.

Ἡ Γεωργία μας κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, ἔκαμε μεγάλας προόδους. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι μετὰ τὸν ἑπταετῆ ἐκεῖνον ἀγῶνα τὰ πάντα ἀπέμειναν κατεστραμμένα.

«Πανταχοῦ ὑπῆρχον οἰκίαι πυροληθεῖσαι, πόλεις ἐρημωθεῖσαι, χωρία καὶ ποίμνια κατεστραμμένα. Αὐτὰ τὰ δένδρα ἀπεσπασμένα τοῦ ἐδάφους κατέκειντο· οὔτε αἱ ἐλαῖαι καὶ αἱ ἄμπελοι διέφυγον τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἡ πενία ἦτο γενική. Βραχίονες ἵνα ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν γεωργίαν ἔλειπον, ὅσοι δὲ ὑπῆρχον, συνήθισαν τὸν χειρισμὰν τοῦ ὅπλου καὶ ἀπέμαθον τὸν τοῦ ἀρότρου. Ἡ ἔλλειψις παντὸς μέσου ἦτο τοιαύτη, ὥστε καὶ αὐτῶν τῶν σπόρων ἐστεροῦντο πρὸς καλλιέργειαν. Τὰ εὐφορώτατα μέρη τοῦ νέου κράτους, αἱ ἀκταὶ τῆς Ἀχαΐας, ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα, ἡ ἐριβῶλαξ Ἠλεία, ἦσαν παντοειδῶς κατεστραμμένα, ἐντεῦθεν δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ μόνον ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Λεβαδείας εὑρίσκονται ἴχνη τινὰ καλλιεργείας». (Ἐπ. *Κυριακίδου, Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ [1832-1892]*).

Μεγάλην ὤθησιν εἰς τὴν γεωργίαν μας ἔδωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἀπαλλοτρίωσις τῶν μεγάλων κτημάτων (τσιφλικίων) τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας καὶ πρὸ παντὸς ἡ προσφυγικὴ ἀποκατάστασις. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοί, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ηὔξησαν τὸν γεωργικόν μας πληθυσμὸν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν πολλῶν νέων ἐκτάσεων, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί. Σήμερον καλλιεργοῦνται εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ σιτηρά, ὄσπρια καὶ λαχανικά, καπνά, βάμβακα καὶ σουσάμι, σταφίδα καὶ ἀμπέλους περίπου 20 000 000 στρέμματα. Εἰς αὐτὰ ὅμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν 5 000 000 στρέμματα ἐλαιῶνας, 500 000 στρέμματα διάφορα ἄλλα δένδρα καὶ 4 000 000 στρέμματα ἀγραναπαύσεις, δηλ. χωράφια τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται κάθε δεύτερον ἔτος. Οὕτως ὁλόκληρος ἡ ἐξημερωμένη καὶ καλλιεργουμένη ἔκτασις εἰς τὴν χώραν μας δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 30 ἑκατομμύρια στρέμματα περίπου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μένουν ὅμως ἀκόμη πολλὰ νὰ γίνουν διὰ τὴν γεωργίαν μας. Ὅσα παράγομεν δὲν μᾶς φθάνουν. Ἀναγκαζόμεθα νὰ εἰσάγωμεν γεωργικὰ προϊόντα ξένων χωρῶν, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παράγωμεν. Οὕτω δὲν παράγομεν παρὰ μόνον τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ σίτου ποὺ χρειαζόμεθα, τὸ ἄλλο ἥμισυ τὸ ἀγοράζομεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Καὶ δὲν εἰσάγομεν μόνον σῖτον, ἀλλὰ καὶ ὄσπρια καὶ πατάταν καὶ λαχανικὰ διάφορα, ἀκόμη δὲ καὶ λεμόνια καὶ πορτοκάλλια εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τῆς πορτοκαλλέας.

Πρέπει λοιπὸν ν' αὐξήσωμεν τὴν γεωργικήν μας παραγωγήν. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται μὲ δύο τρόπους: α) μὲ τὸ νὰ αὐξήσωμεν τὰς καλλιεργουμένας ἐκτάσεις, β) μὲ τὸ νὰ κάμωμεν τὴν γῆν πλέον εὔπορον, νὰ αὐξήσωμεν δηλ. τὴν *ἀποδοτικότητά* της.

Πῶς θὰ εὕρωμεν ὅμως νέας γαίας: α) *ἐκχερσώνοντες* καλλιεργησίμους γαίας, β) *ἀποξηραίνοντες* τὰ ἕλη τῆς χώρας μας (μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν καλύπτονται ἀπὸ ἕλη ἢ πλημμυρίζονται περὶ τὰ 4.000.000 στρέμματα), γ) *ἐμβολιάζοντες* καὶ τοιουτοτρόπως ἐξημερώνοντες ἄγρια δένδρα, ἰδίως ἀγριελαίας, ἀγριοφυστικιὲς κλπ. αἱ ὁποῖαι καλύπτουν ἐκτάσεις ὁλοκλήρους ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν βουνῶν. Τὴν δὲ ἀποδοτικότητα τῆς γῆς μας θὰ αὐξήσωμεν μὲ τὸ νὰ καλυτερεύσωμεν τοὺς τρόπους τῆς καλλιεργείας: α) νὰ ὀργώνωμεν μὲ *σιδηροῦν ἄροτρον* βαθέως καὶ εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας μὲ μηχανικὰ ἄροτρα, β) νὰ σπείρωμεν ἐκλεκτὸν σπόρον, γ) νὰ καταπολεμῶμεν μεθοδικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς τὰς ἀσθενείας τῶν φυτῶν καὶ τέλος δ) νὰ χρησιμοποιῶμεν χημικὰ λιπάσματα.

Ἡ πρόοδος τῆς χώρας μας καὶ ἐξασφάλισις ἀνετωτέρας ζωῆς εἰς τοὺς κατοίκους της ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς.

ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΙ

Καλλιεργοῦμεν διὰ δύο κυρίως σκοπούς, εἴτε διὰ νὰ παραγάγωμεν *εἴδη διατροφῆς*, εἴτε διὰ νὰ προμηθεύσωμεν εἰς τὴν βιομηχανίαν μας *γεωργικὰς πρώτας ὕλας*.

Εἴδη διατροφῆς. 1. ***Σῖτος*** Ὁ Σῖτος, μὲ τὸν ὁποῖον παρασκευάζομεν τὴν κυριωτέραν τροφήν μας, τὸ *ψωμί*, καλλιεργεῖται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εὐδοκιμεῖ κυρίως εἰς ἐδάφη προσχωσιγενῆ ὅλων τῶν κλιμάτων. Καὶ διὰ τοῦτο μεγάλαι ἐκτάσεις τῶν πεδιά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δων τῆς Μακεδονίας, Θράκης καὶ Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου καλλιεργοῦνται μὲ σῖτον.

Ἐκ τῶν 20 περίου ἑκατομμυρίων στρεμμάτων, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται εἰς τὴν χώραν μας (χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς ἀγραναπαύσεις καὶ δενδροκαλλιεργείας), διατίθενται διὰ τὸν σῖτον περίπου 6 ἑκατομμύρια στρέμματα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδουν κατ' ἔτος 450 000 περίπου τόννους, δηλ. τὸ ἥμισυ τῆς ποσότητος ποὺ χρειαζόμεθα διὰ τὸ ψωμί μας. Τὸ ὑπόλοιπον τὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὰς μεγάλας σιτοπαραγωγικὰς χώρας, καὶ ἰδίως τὴν Ἀμερικὴν (Καναδᾶν, Ἡν. Πολιτείας, Ἀργεντινήν). Ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἑλῶν καὶ ἡ μεθοδικωτέρα καλλιέργεια θὰ αὐξήσῃ κατὰ πολὺ τὴν παραγωγὴν τοῦ σίτου εἰς τὴν χώραν μας.

Καλλιεργοῦνται μὲ σῖτον:

Εἰς τὴν	Μακεδονίαν	1 620 000	στρέμμ.
»	Θράκην	450 000	»
»	Θεσσαλίαν	1 120 000	»
»	Ἤπειρον	150 000	»
»	Δυτικὴν Στερεὰν	200 000	»
»	Ἀνατολικὴν Στερεὰν	900 000	»
»	Πελοπόννησον	1 100 000	»
Εἰς τὰς	Ἰονίους νήσους	30 000	»
»	νήσους τοῦ Αἰγαίου	450 000	»

2. ***Τὰ ἄλλα σιτηρά.*** Πλὴν τοῦ σίτου καλλιεργοῦμεν ἄλλας τόσας ἐκτάσεις (7 500 000 στρέμμ.) διὰ τὰ ἄλλα σιτηρά: *κριθήν, βρώμην, ἀραβόσιτον, σίκαλιν, ὄρυζαν.* Ὁ ἀραβόσιτος ἀγαπᾷ τὰ παρόχθια ὑγρὰ ἐδάφη τῶν ποταμῶν καὶ καλλιεργεῖται ἐκεῖ ὅπου δὲν παράγεται σῖτος· χρησιμοποιεῖται δὲ διὰ τὸ ψωμὶ τῶν πτωχοτέρων περιφερειῶν τῆς χώρας μας (Ἤπειρος). Τὰ περισσότερα τῶν ἄλλων σιτηρῶν καλλιεργοῦνται κυρίως πρὸς διατροφὴν τῶν ζῴων.

3. ***Ὄσπρια, πατάτα, λαχανικά.*** Τὰ ὄσπρια (φασόλια, κουκιά, ρεβίθια, φακή), ἡ *πατάτα* καὶ τὰ *λαχανικὰ* ἀποτελοῦν μαζὶ μὲ τὸ ψωμὶ τὴν βάσιν τῆς τροφῆς μας, καλλιεργοῦμεν δ' ἐξ αὐτῶν περὶ τὸ 1 000 000 στρέμματα. Τὰ εἴδη αὐτὰ ἀπαιτοῦν γονιμώτερα ἐδάφη. Πατάτα παράγεται εἰς τὸν Βόλον, τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς εὐφόρους κοιλάδας τῆς Πελοποννήσου. Τὰ *λαχανικά*, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ καταναλίσκωνται ἀμέσως ἅμα κοποῦν, καλλιεργοῦνται πλησίον τῶν μεγάλων πόλεων ἢ εἰς μέρη μὲ καλὴν συγκοινωνίαν. Μεγάλοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαχανόκηποι ὑπάρχουν ἔξω τῶν Ἀθηνῶν, πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Πατρῶν, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους κλπ.

4. ***Ἐλαία***. Ἐν τῶν σπουδαιοτέρων γεωργικῶν προϊόντων μας εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ ἱεροῦ δένδρου τῆς ἐλαίας. Οἱ ἐλαιῶνες μας καλύπτουν περὶ τὰ 5 000 000 στρέμματα καὶ παράγουν κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως 100 000 τόννους ἐλαίου καὶ 30 000 τόννους ἐλαιῶν φαγωσίμων.

Ἡ ἐλαία ἀγαπᾷ θαλάσσιον κλῖμα, ὄχι πολὺ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα, καὶ διὰ τοῦτο εὐδοκιμεῖ εἰς ὅλα τὰ ἑλληνικὰ παράλια ἐκτὸς ἐκείνων τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, ὅπου συναντᾶται εἰς πολὺ περιωρισμένην ἔκτασιν. Προτιμᾷ τὰ ὄχι πολὺ γόνιμα κοκκινοχώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶνται μεταξὺ τῶν ἀσβεστολίθων. Ἐν τούτοις εἰς ὑπερβολικὰ ξηρὸν (ἀμμῶδες) ἢ πολὺ ὑγρὸν (ἑλῶδες) ἔδαφος ἡ ἐλαία δὲν εὐδοκιμεῖ. Μεγάλοι ἐλαιῶνες ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικήν, τὴν Ἀμφισσαν, τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐφ' ὅλων τῶν νήσων μας. Εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Λέσβον, τὴν Κρήτην οἱ ἐλαιῶνες σχηματίζουν ἐκτεταμένα δάση. Φημίζονται αἱ φαγώσιμοι ἐλαῖαι τῶν Καλαμῶν, τῶν Πατρῶν, τῆς Ἀμφίσσης, τοῦ Βόλου. Ἔλαια καλὰ παράγονται μόνον ἐκεῖ ὅπου ἔχουν κατασκευασθῆ νέα, ἐπιστημονικῶς λειτουργοῦντα ἐλαιοτριβεῖα *(βλ. χάρτην ἐλαίας)*.

Παραγωγὴ ἐλαίου εἰς τόννους

(Μέσος ὅρος ἑξαετίας 1927-1932)

Τόπος παραγωγῆς	*Ποσότης παραγωγῆς*	*Τόπος παραγωγῆς*	*Ποσότης παραγωγῆς*
Πελοπόννησος	26 000	Εὔβοια	2 000
Κρήτη	26 000	Σάμος	2 200
Λέσβος	18 000	Ζάκυνθος	2 000
Στερεὰ Ἑλλὰς	7 000	Κεφαλληνία	1 500
Κέρκυρα	5 500	Μαγνησία	1 500

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ τρίτη χώρα τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἐλαιοπαραγωγήν, μετὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἱσπανίαν.

5. ***Ἄμπελοι***. Πλέον τῶν 2 400 000 στρέμματα καλλιεργοῦμεν μὲ ἀμπέλους καὶ σταφιδαμπέλους. Αἱ σταφιδάμπελοι εὑρίσκονται κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἡ σταφίς, ἡ μαύρη κορινθιακὴ σταφίς, εἶναι καθαυτὸ εἶδος ἑλληνικόν. Αἱ σταφίδες τῆς Καλλιφορ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

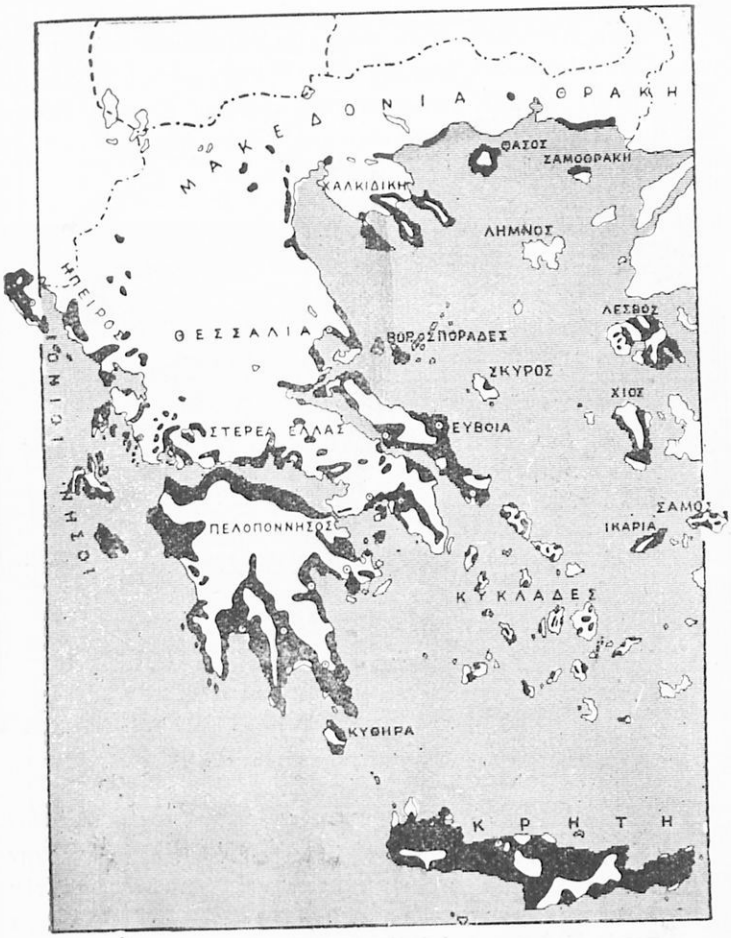

118. Χάρτης ἐλαίας.

(1. Δεικνύει ποῦ φύεται ἡ ἐλαία (μαῦρα) καὶ ποῦ δὲν φύεται (λευκά). 2. Ποῦ ὅμως οἱ ἐλαιῶνες ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ τὴν μεγαλυτέραν παραγωγήν, ἀναφέρει ὁ στατιστικὸς πίναξ παραγωγῆς ἐλαίου τῆς σελ. 158. Ἡ σύγκρισις τοῦ στατιστικοῦ πίνακος καὶ τοῦ χάρτου δίδει πλήρη εἰκόνα τῆς ἐλαιοπαραγωγῆς εἰς τὴν χώραν μας).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίας καὶ τῆς Αὐστραλίας εἶναι κατὰ πολὺ κατώτεραι. Καλλιεργοῦμεν μὲ σταφιδαμπέλους περὶ τὰς 700.000 στρέμματα, ἡ ἀξία δὲ τοῦ παραγομένου καρποῦ, ὅστις κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξάγεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν, Ὁλλανδίαν, Γερμανίαν κλπ. φθάνει περίπου τὸ 1 καὶ ἥμισυ δισεκατομμύριον δραχμῶν.

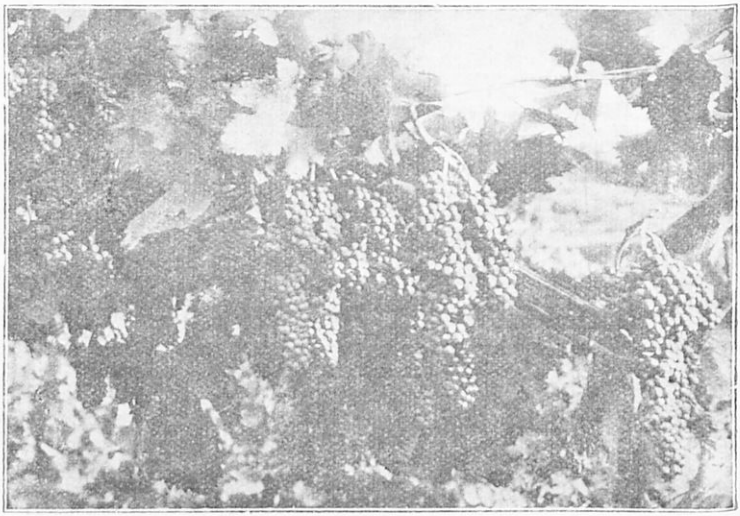

119. Κορινθιακὴ σταφίς, πραγματικὸν φυσικὸν γλύκισμα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν σταφιδάμπελον, ἡ ἄμπελος οὔτε τόσον γόνιμα ἐδάφη ἀπαιτεῖ οὔτε τόσον αὐστηρὰ εἶναι εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κλίματος. Ἀγαπᾶ βεβαίως τοὺς γλυκεῖς χειμῶνας καὶ τὴν βροχεράν, ἀλλ' ἡλιόλουστον ἄνοιξιν καὶ τὸ θερμὸν θέρος διὰ νὰ ὡριμάσῃ τοὺς καρπούς της. Ὅμως ἀντέχει καὶ εἰς τὸ ψῦχος. Διὰ τοῦτο εὑρίσκεται εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὰ παράλια καὶ εἰς τὰ μεσόγεια καὶ εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας καὶ ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων. Καλλιεργοῦμεν περὶ τὸ 1.500.000 στρέμματα καὶ παράγομεν οἶνον καὶ σταφυλὰς ἐπιτραπεζίους ἀξίας περίπου ἑνὸς δισεκατομμυρίου δραχμῶν.

Φημίζονται οἱ οἶνοι τῆς Σάμου, τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος κλπ. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ προτιμῶνται οἱ ἐλαφροὶ οἶνοι τῆς Ἀττικῆς, τοὺς ὁποίους ἀρωματίζουν μὲ ρητίνην, γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα *ρετσίνα*. Αἱ φαγώσιμοι σταφυλαὶ καὶ αἱ σταφίδες, κυρίως ἡ σουλτανίνα, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον εὔχυμα καὶ εὐθηνὰ φροῦτα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

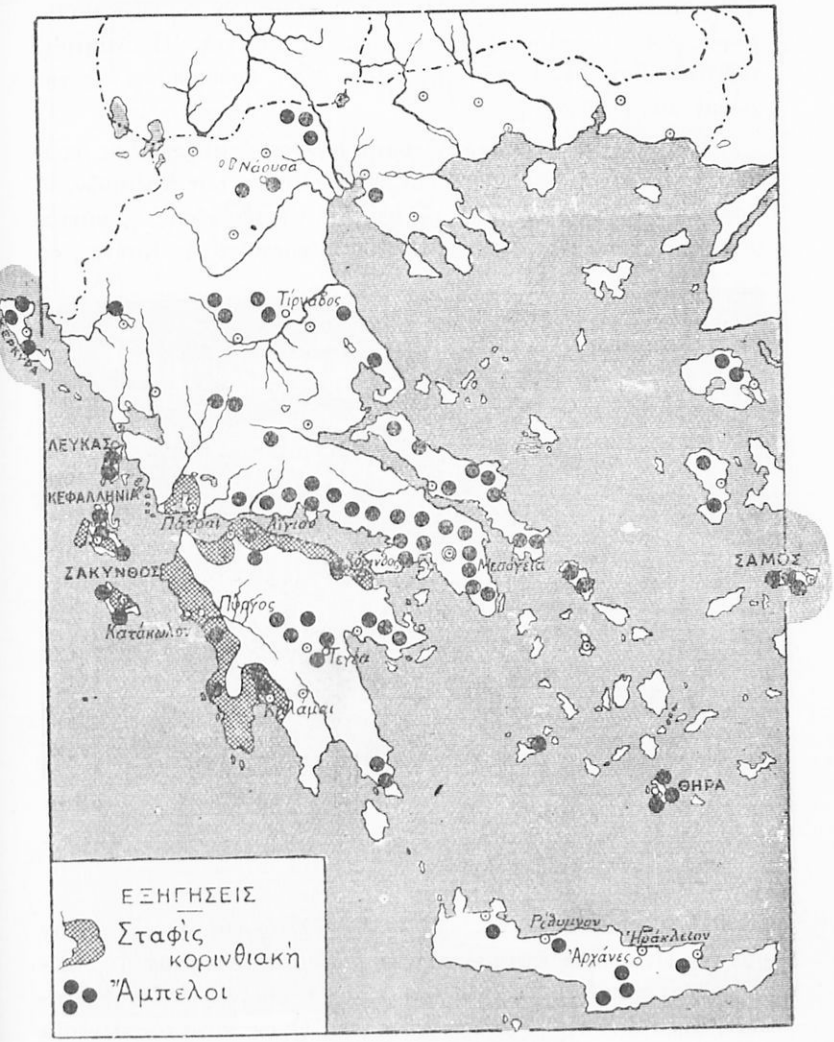

120. Χάρτης καλλιεργείας σταφίδος καὶ οἴνου.

(1. Παρατηρήσατε ποῦ καλλιεργεῖται ἡ κορινθιακὴ σταφίς. 2. Ποῦ περισσότερον καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος. 3. Παραβάλετε τοὺς στατιστικοὺς πίνακας καλλιεργείας τῶν δύο εἰδῶν. 4. Συμβουλευθῆτε καὶ τὸν χάρτην ἐμπορίου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τελευταίως ἤρχισεν ἡ ἀποστολὴ νωπῶν σταφυλῶν εἰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μέσα εἰς εἰδικῶς κατεσκευασμένα βαγόνια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου τῶν νωπῶν σταφυλῶν θέλει προσπορίσει εἰς τὴν χώραν μας μεγάλας ὠφελείας.

6. ***Διάφοροι ὀπῶραι.*** Αἱ πλέον εὔγευστοι καὶ χυμώδεις ὀπῶραι ὡριμάζουν ἐν Ἑλλάδι. Φημίζονται τὰ σῦκα τῶν Καλαμῶν, τὰ πορτοκάλλια τῶν Καλαμῶν, τῆς Κρήτης, τῆς Κερκύρας, τὰ μανταρίνια τῆς Χίου, τὰ μῆλα τοῦ Βόλου, τὰ κάστανα τῆς Κρήτης, τὰ

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας.

121. **Καβάλλα.** Αἱ πολλαὶ πολυώροφοι οἰκοδομαὶ εἶναι τὰ «καπνομάγαζα», ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ.

ἀχλάδια τῶν Πατρῶν κτλ. Ἡ δενδροκαλλιέργεια εἰς τὴν χώραν μας δὲν εἶναι ὅσον ἔπρεπε καὶ ὅσον ἠδύνατο ἀνεπτυγμένη. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι προμηθευόμεθα λεμόνια ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, μῆλα ἀπὸ τὴν Καλλιφορνίαν κτλ. Ὅμως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισε νὰ τιμᾶται περισσότερον ἡ δενδροκαλλιέργεια.

Βιομηχανικὰ φυτά. 1. ***Καπνά.*** Ἡ κυριωτέρα καλλιέργειά μας διὰ σκοποὺς βιομηχανικοὺς εἶναι ἡ τῶν καπνῶν. Καλλιεργοῦμεν κατ' ἔτος περὶ τὰ 650.000 στρέμματα καὶ παράγομεν καπνὰ ἀξίας 1500 ἑκατομμυρίων δραχ. περίπου (μέσος ὅρος πενταετίας 1928-1932). Καπνὰ καλλιεργοῦνται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰ ἀνώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

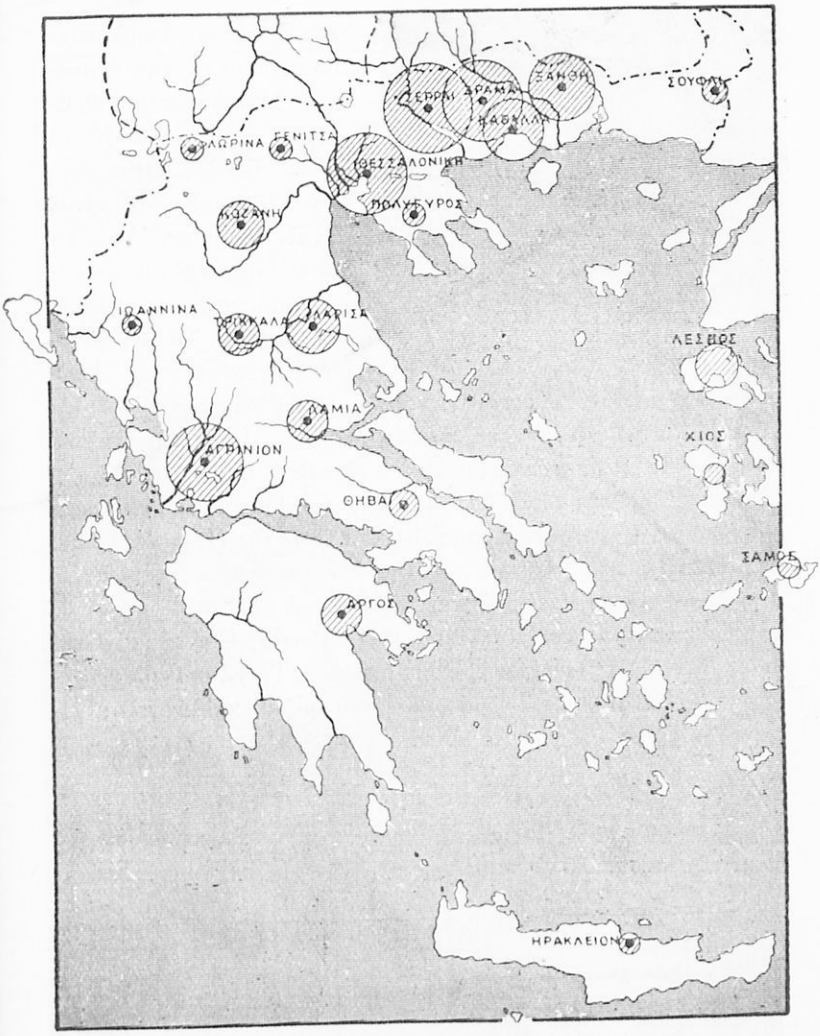

122. Χάρτης καπνοκαλλιεργείας.

(1. Τὸ μέγεθος τῶν κύκλων δεικνύει τὴν καλλιεργουμένην μὲ καπνὰ ἔκτασιν. 2. Κατατάξατε εἰς μίαν σειρὰν τὰς πόλεις-κέντρα καπνοκαλλιεργείας. 3. Ποία χώρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ πλέον καπνοπαραγωγός; 4. Συμβουλευθῆτε τὸν πίνακα γεωργικῆς παραγωγῆς Μακεδονίας. 5. Ἐπίσης τὸν ἐμπορικὸν χάρτην διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν καπνῶν κατὰ λιμένας).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

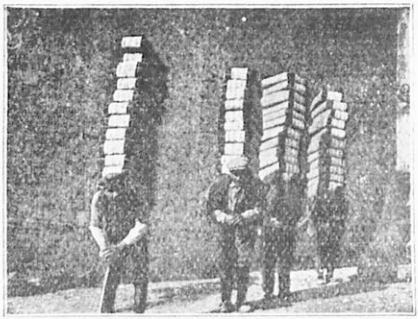

123. Μεταφορὰ καπνοδεμάτων.

τερα ὅμως καὶ ἀκριβώτερα παράγονται εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα καπνὰ Ξάνθης. Μέγα κέντρον καπνοπαραγωγῆς εἶναι καὶ τὸ Ἀγρίνιον. Ἀπὸ τὰ καπνά μας μικρὸν μόνον μέρος βιομηχανοποιεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐξάγεται εἰς τὴν Ἀμερικήν, Γερμανίαν, Αἴγυπτον καὶ ἀλλαχοῦ *(βλ. καπνικὸν χάρτην)*.

2. ***Ἄλλα βιομηχανικὰ φυτά. Βάμβαξ.*** Ἡ καλλιέργειά του αὐξάνει καταπληκτικῶς ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ εὐδοκιμεῖ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἕβρου καὶ τῆς Κομοτινῆς μέχρι τῶν χαμηλῶν κοιλάδων τῆς Πελοποννήσου. Ἡ παραγομένη ἐν τούτοις ποσότης δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν ἐγχώριον κατανάλωσιν καὶ εἰσάγεται βάμβαξ καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὸ ***σησάμιον*** καλλιεργεῖται ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ καὶ Θεσσαλίᾳ διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ σησαμελαίου. Τὸ ***γλυκάνισον***, χρησιμοποιούμενον πρὸς ἀρωματισμὸν τοῦ οὔζου, καλλιεργεῖται εἰς τὴν Φλώριναν καὶ τὴν Λάρισαν.

ΔΑΣΗ

Ἡ χώρα μας εἰς πολὺ μακρινὴν ἐποχὴν ἐκαλύπτετο σχεδὸν ὅλη ἀπὸ δάση. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ηὔξανεν ὁ πληθυσμὸς καὶ αἱ

Φωτογρ. Ἰνστιτούτου Βάμβακος

124. Συλλογὴ βάμβακος εἰς τὴν Βοιωτίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

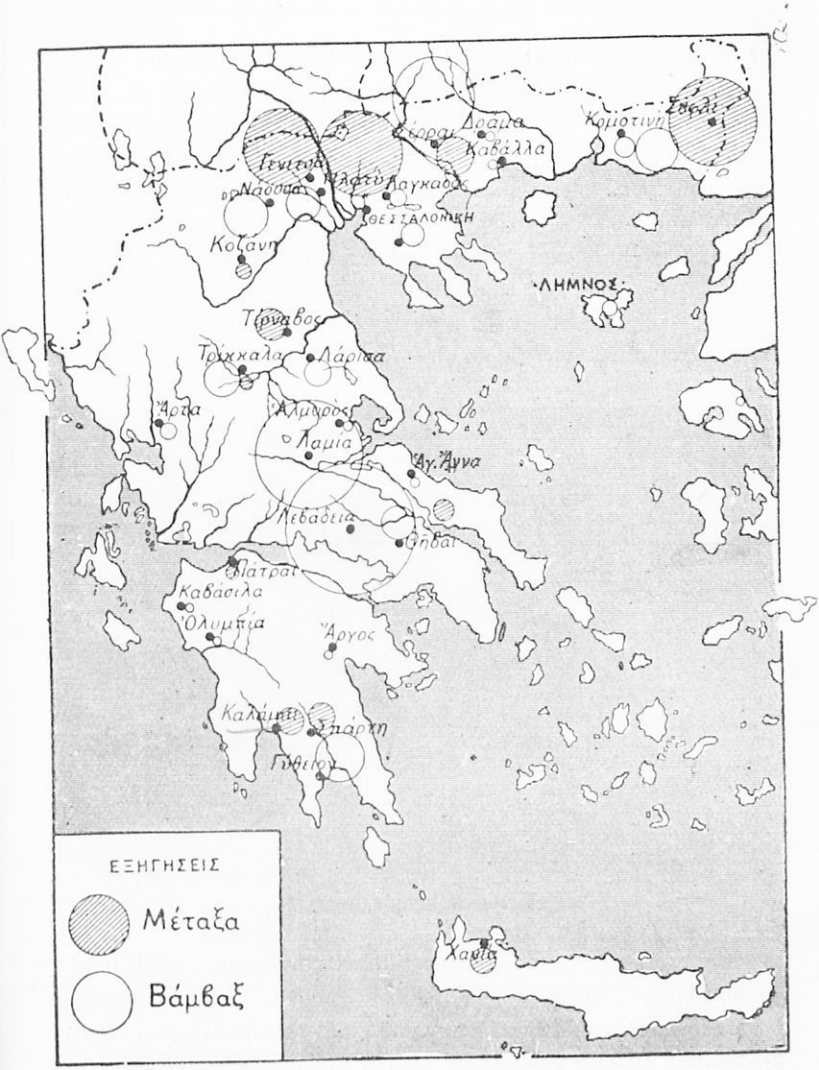

125. Χάρτης παραγωγῆς μετάξης καὶ βάμβακος.

(1. Οἱ κύκλοι τοῦ βάμβακος (λευκοὶ) δεικνύουν τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν. 2. Ποῦ καλλιεργεῖται περισσότερον ὁ βάμβαξ; 3. Οἱ γραμμωτοὶ κύκλοι δεικνύουν τὴν παραγωγὴν κουκουλίων. 4. Ποῦ παράγεται μεγάλη ποσότης καὶ καλλιεργεῖται ἡ μωρέα;)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνάγκαι τῆς καλλιεργείας καὶ τῶν βοσκῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ χώρα ἀπεγυμνώνετο. Τοιουτοτρόπως τὰ δάση ἐξέλιπον ἀπὸ τὰ πεδινὰ καὶ εὔφορα μέρη καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ ὀρεινὰ καὶ ἄγονα. Δυστυχῶς ἡ ἀποψιλωτικὴ αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καὶ πολλά, μεγάλα καὶ ὡραῖα δάση ἐπυροπολήθησαν καὶ κατεστράφησαν, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ἔδαφός των ὡς βοσκαί. Οὕτως ἀπεγυμνώθησαν ἀπὸ τὰ δάση των καὶ πολλαὶ ὀρειναὶ καὶ πετρώδεις περιοχαί, μερικαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἔχασαν κάθε ἐλπίδα ἀναδασώσεως, διότι ἀπεπλύθησαν ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ ἀπέμειναν ξηροὶ βράχοι.

126. Ἐλατόδασος εἰς τὴν Βυτίναν.

Τὰ ἑλληνικὰ δάση σήμερον καλύπτουν ἔκτασιν περίπου 18 ἑκατομμυρίων στρεμμάτων (0,14 τοῦ ἐδάφους μας). Τὰ μεγαλύτερα καὶ πυκνότερα δάση μας εὑρίσκονται εἰς τὴν Πίνδον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Βερμίου, εἰς τὴν Ροδόπην, εἰς τὴν Κατερίνην.

Εἰς τὰς ἄλλας περιφερείας, τὴν Στερεάν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους, τὰ δάση εἶναι ὀλιγώτερα καὶ ἀραιότερα.

Τὰ δάση μας, ὅσα εὑρίσκονται εἰς χαμηλὸν ἔδαφος ἢ πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀποτελοῦνται ἀπὸ χαλέπιον πεύκην (Ἀν. Ἑλλάς) πλατάνους, δρῦς καὶ βραχύκορμα ἀειθαλῆ (δάφνη, κουμαριά, μυρτιά, σχῖνος, ἀγριελιά κτλ.). Ἐπὶ τῶν ὀρέων, μακρὰν τῆς θαλάσσης, σχηματίζονται δάση ἀπὸ ἐλάτην, ὀξυάν, καστανέαν, λευκό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

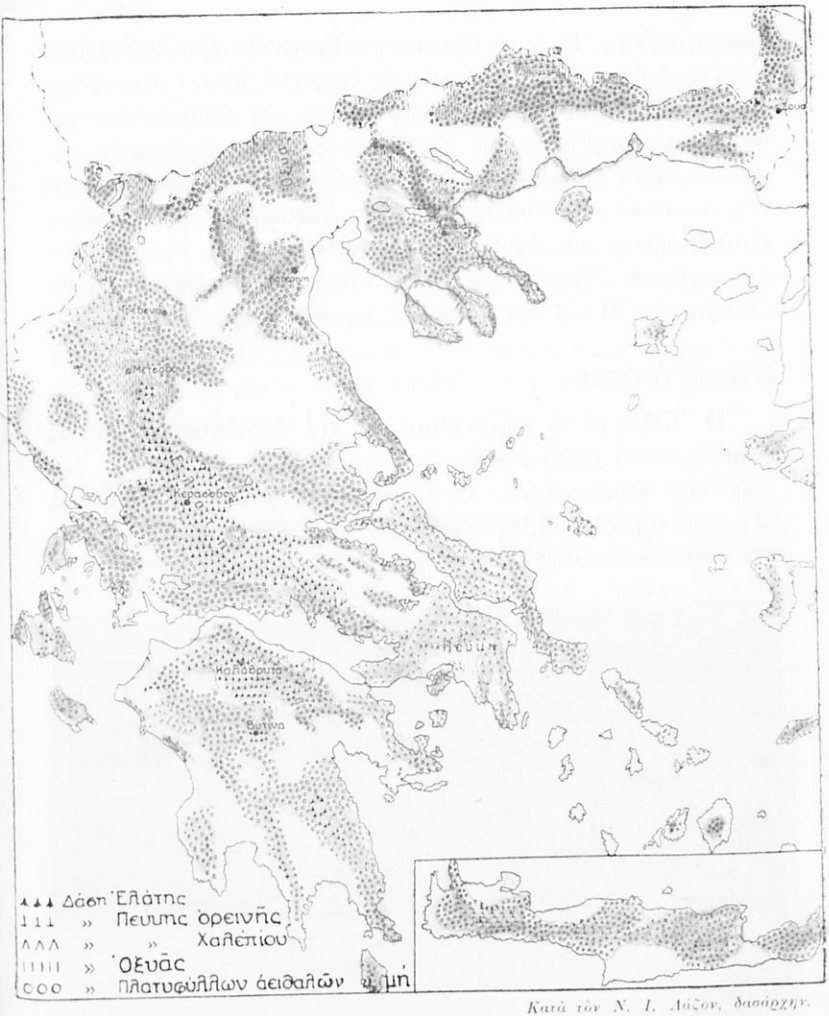

Κατὰ τὸν Ν. Ι. Λάζον, δασάρχην.

127. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος.

(1. Τελείως γυμναὶ ἀπὸ δάση εἶναι αἱ πεδιναὶ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις 2. Αἱ «δασικαὶ ἐκτάσεις» δὲν εἶναι παντοῦ ἐξ ἴσου δασωμέναι. Ποῦ εἶναι τὰ πυκνότερα δάση τῆς Ἑλλάδος; 3. Παρατηρήσατε ποῦ ὑπάρχουν ἐκτεταμένα δάση ἐλάτης, ὀξυᾶς καὶ ὀρεινῆς πεύκης. 4. Παρατηρήσατε ποῦ ὑπάρχουν δάση πλατυφύλλων φυτῶν καὶ χαλεπίου πεύκης. 5. Συμβουλευθῆτε τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος καὶ τὸ σχῆμα τῶν ζωνῶν).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δερμον πεύκην. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἑλληνικῶν δασῶν δὲν εἶναι εὔκολος, διότι δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ δύσβατα ὀρεινὰ μέρη μεταφορικὰ μέσα. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν μεταφορὰν ξυλείας οἰκοδομικῆς, γίνεται τοιαύτη ἐκμετάλλευσις. Ἀπὸ τὰ ἄλλα δάση κυρίως καύσιμος ὕλη (ξύλα καὶ ξυλάνθρακες) ἐξάγεται. Δασικὸν προϊὸν ἀξιόλογον εἶναι ἡ ρητίνη, τὴν ὁποίαν συλλέγουν εἰς τὰ δάση τῆς χαλεπίου πεύκης (δάση Ἀττικῆς κλπ.) καὶ τὸ βαλανίδι, συλλεγόμενον (ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Ἠλείᾳ κλπ.) χάριν τῆς βυρσοδεψίας.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἡ Ἑλλὰς μὲ τὸ ξηρὸν κλῖμα της, εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας φύονται μικρὰ χόρτα ταχέως ξηραινόμενα, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σπουδαίαν κτηνοτροφίαν. Τὰ κυρίως κτηνοτροφικὰ ζῷα εἶναι αἱ αἶγες καὶ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα βόσκουν νομάδες ποιμένες, οἱ Σαρακατσαναῖοι ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Κεντρικῆς ὀροσειρᾶς, ἀπὸ τὰ ἀλ-

128. Βοσκὴ εἰς τὴν πεδιάδα Σερρῶν.

βανικὰ σύνορα μέχρι τῆς Πελοποννήσου, καὶ οἱ Καραγκούνηδες τῆς Θεσσαλίας κλπ. Οἱ ποιμένες οὗτοι, σκηνῖται κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁδηγοῦν τὰ ποίμνιά των τὸ φθινόπωρον (τοῦ Ἁγ. Δημητρίου) εἰς τὰς πεδινὰς βοσκὰς (χειμαδιὰ) καὶ τὴν ἄνοιξιν (Ἁγ. Γεωργίου) εἰς τὰς ὀρεινάς.

Τὰ αἰγοπρόβατα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίζονται εἰς 12 000 000 ζῷα (δηλ. 2 ζῷα κατὰ κάτοικον). Οἱ βοσκότοποι δασωμένοι καὶ μή, ὅπου ἡ βοσκὴ ἐπιτρέπεται, ὑπολογίζονται εἰς 45 ἑκατομμύρια στρέμματα περίπου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ νομαδικὴ ὅμως αὐτὴ κτηνοτροφία καὶ ἰδίως ἡ προβατοτροφία διαρκῶς ἐλαττοῦται, διότι πλεῖσται καλαὶ πεδιναὶ βοσκαὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν, μετὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν τσιφλικίων καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις συντηροῦνται μεγάλα βουστάσια διὰ τὸ γάλα τῶν κατοίκων των.

Ἡ κτηνοτροφία τῆς χώρας μας, ἡ ὁποία, ὡς εἴπομεν, καὶ ἐλαττοῦται, δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας μας. Καὶ διὰ τοῦτο εἰσάγομεν μεγάλα ποσὰ κρέατος, ἰδίως μεγάλα ζῷα, ἀπὸ τὰ γειτονικά μας κράτη. Ἐπίσης γάλα συμπεπυκνωμένον, τυριὰ καὶ βούτυρα ἀπὸ διαφόρους χώρας (γάλα Ἑλβετίας καὶ Ὁλλανδίας, βούτυρα Ρωσσίας, Δανίας κλπ.)

ΑΛΙΕΙΑ

Μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἁλιείαν, ἡ ὁποία συνεισφέρει ἀξιόλογον ποσοστὸν εἰς τὰς ζωϊκάς μας τροφάς. Ἡ χώρα, ἂν καὶ ἔχει λίαν ἐκτεταμένα παράλια, εἰς δὲ τὰς θαλάσσας της ζῶσι πολλῶν εἰδῶν ἰχθύες, δὲν ἔχει καὶ ἀνάλογον ἁλιευτικὸν πλοῦτον. Ἡ ποσότης τῶν ἰχθύων εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας εἶναι μικρά. Δὲν ἁλιεύονται παρὰ 12 ἕως 13 ἑκατομύρια ὀκάδες κατ' ἔτος. Δηλ. ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον κάτοικον τῆς Ἑλλάδος 2 ὀκάδες περίπου τὸ ἔτος. Ἡ μικρὰ ποσότης τῶν ἁλιευομένων ἰχθύων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ βυθὸς τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν ἀκτήν, καταβαίνει εἰς

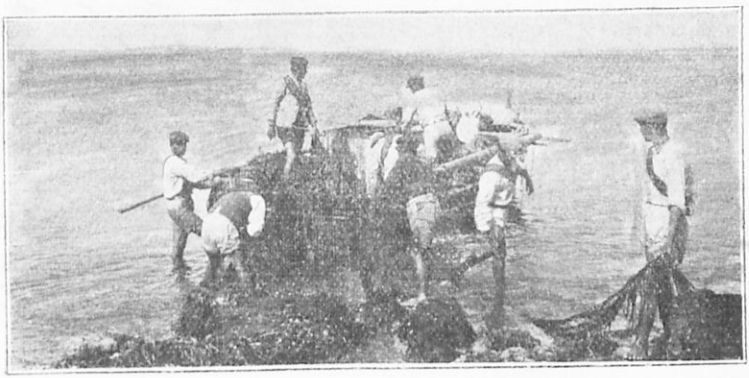

129. Ὁμὰς ἁλιέων εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγάλο βάθος. Καί, ὡς γνωστόν, ἁλιεύονται μεγάλα ποσὰ μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ θάλασσα εἶναι ἀβαθής, ὅπως εἰς τὸ Θρακικὸν πέλαγος, εἰς τὸν Θερμαϊκόν, Εὐβοϊκόν, Ἀμβρακικὸν κόλπον, εἰς τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας, μεταξὺ τῶν Κυκλάδων κλπ. Ἐκτὸς τῆς θαλασσίας ἁλιείας διεξάγεται τοιαύτη καὶ εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας (Βιστωνίδα, Μεσολογγίου, Πρεβέζης, Ἀμβρακικοῦ κλπ.).

Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς ἁλιείας μας εἶναι οἱ κέφαλοι, τὰ λαβράκια καὶ οἱ τσιποῦρες τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἡ σαρδέλα

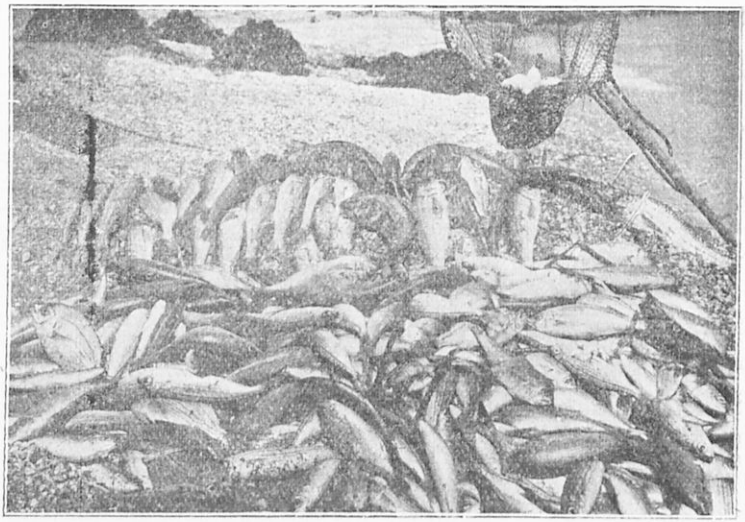

Φωτ. Εὐαγγ. Χαλκιοπούλου

130. Ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

καὶ ἡ μαρίδα, τὰ μπαρμπούνια καὶ τὰ λυθρίνια τῆς θαλάσσης. Τοὺς μεταναστευτικοὺς ἰχθῦς (τόννους, παλαμίδας), οἱ ὁποῖοι ταξιδεύουν πρὸς τὸν Εὔξεινον διὰ νὰ γεννήσουν ἐκεῖ τὰ αὐγά των, τοὺς ἁλιεύουν εἰς ὡρισμένα σημεῖα τῶν ἀκτῶν, κυρίως εἰς τὰ Μέθανα καὶ τὸν Ἀργολικὸν καὶ εἰς τὴν Αἰδηψὸν καὶ τὸν Παγασητικόν. Φημίζονται διὰ τὴν νοστιμάδα των τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τῶν Κυκλάδων. Περίφημον εἶναι τὸ αὐγοτάραχον, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους τοῦ Μεσολογγίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Καλλιεργουμένη ἔκτασις, παραγωγὴ καὶ ἀξία αὐτῆς)*

(διὰ τὰ κύρια εἴδη μέσος ὅρος τῆς τελευταίας πενταετίας)

Εἴδη καλλιεργείας	*Ἐκτάσεις εἰς στρέμματα*	*Ὁλικὴ παραγωγὴ εἰς τόν.**)*	*Ὁλικὴ ἀξία εἰς δραχμάς*	*Πόσας δραχ. ἀποδ. ἕκασ. στρέμμα;*
Σιτηρά { σῖτος . . .	15 000 000	699 000	2 500 000 000	
Σιτηρά { ἄλλα σιτηρά		600 000	2 000 000 000	
Ὄσπρια	875 000	40 000	200 000 000	
Προϊόντα γεώμηλα	606 000	85 000	200 000 000	
λαχανοκήπ. λαχανικ.		250 000	360 000 000	
Βιομηχανικὰ { καπνά	1 550 000	50 000	1 500 000 000	
Βιομηχανικὰ { βάμβαξ		20 000	200 000 000	
Βιομηχανικὰ { ἄλ. εἴδη		5 000	50 000 000	
Ζωοτροφικὰ (σανός, χόρτον)	900 000	220 000	300 000 000	
Ἄχυρον σιτηρῶν . .	—	1 000 000	600 000 000	—
Ἄμπελος	1 700 000	400 000	1 000 000 000	
Σταφίς	700 000	200 000	1 500 000 000	—
Ἔλαιον καὶ ἐλαῖαι .	—	130 000	1 500 000 000	—
Ὀπωροφόρα δένδρα .	—	—	500 000 000	—
Σύνολον . . .	21 331 000		12 340 000 000	—

(1. Πόσας δραχμὰς ἀποδίδει τὸ στρέμμα καλλιεργούμενον μὲ σῖτον ; μὲ καπνά ; μὲ ἀμπέλους ; μὲ σταφίδα ; 2. Ποίου εἴδους ἡ καλλιέργεια καταλαμβάνει τὰς μεγαλυτέρας ἐκτάσεις ; 3. Συγκρίνατε τὴν ἀξίαν τοῦ σίτου, τῶν καπνῶν, τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου).

Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις (*) κατὰ περιοχὰς

Χῶραι	*Ἐμβαδὸν εἰς τετραγων. χλμ.*	*Καλλιεργουμ. ἔκτασις εἰς στρέμ. †)*	*Πόσον τοῖς °/₀ τοῦ ἐδάφους καλλιεργεῖται ;*
Μακεδονία	34 000	5 500 000	
Θράκη	8 800	1 500 000	
Θεσσαλία.	13 335	2 600 000	
Ἤπειρος	9 058	800 000	
Δυτικὴ Στερεά	7 780	700 000	
Ἀνατολικὴ Στερεά	13 130	2 250 000	
Πελοπόννησος	22 000	3 500 000	
Νῆσοι Ἰονίου	2 480	330 000	
» Αἰγαίου	18 817	2 200 000	
Σύνολον Ἑλλάδος	130 200	19 380 000	

*) Δὲν περιλαμβάνονται αἱ ἐκτάσεις τῆς δενδροκαλλιεργείας καὶ αἱ ἀγραναπαύσεις **) 1 τόννος=1000 χλγρ. (780 ὀκάδες). †) 1 στρέμμα =1000 τετρ. μέτρα. 1000 τρέμμ.=1 τετρ. χιλιόμετρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ τὰ ὀρυκτὰ δὲν δυνάμεθα νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμεν πάντοτε εἰς τὴν φυσικήν των κατάστασιν, δηλ. ὅπως μᾶς τὰ δίδει ἡ γῆ, ἀλλ' ἔχομεν ἀνάγκην νὰ τὰ ἐπεξεργαζώμεθα προηγουμένως. Τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτήν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ φυσικὰ προϊόντα μεταβάλλονται εἰς χρήσιμα διὰ τὴν ζωήν μας πράγματα, ἐκτελεῖ ἡ ***βιομηχανία***. Αὐτὴ μεταβάλλει τὸν σῖτον εἰς ἄλευρον καὶ τοῦτο εἰς ἄρτον καὶ ζυμαρικά, τὸν βάμβακα, τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ κουκούλια εἰς κλωστὰς καὶ ὕφασμα, τὴν σταφίδα εἰς οἰνόπνευμα, τὰ ὠμὰ δέρματα εἰς κατειργασμένα καὶ ταῦτα εἰς ὑποδήματα, τὸ γάλα εἰς τυρὸν καὶ βούτυρον, τὸ μετάλλευμα εἰς μόλυβδον ἢ σίδηρον καθαρὸν κλπ. κλπ.

Διὰ νὰ προοδεύσῃ ἡ βιομηχανία εἰς μίαν χώραν ἀπαιτοῦνται: α) *Πρῶται ὕλαι*, δηλ. φυσικὰ προϊόντα πρὸς ἐπεξεργασίαν, β) *Γαιάνθρακες*, οἱ ὁποῖοι θὰ δώσουν τὴν κινητήριον δύναμιν, τὸν ἀτμόν, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ κινηθοῦν αἱ μηχαναί. γ) *Συγκοινωνίαι* εὔκολοι καὶ εὐθηναί, αἱ ὁποῖαι θὰ μεταφέρουν τὰς πρώτας ὕλας, τὸν ἄνθρακα καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα. δ) *Ἐργάται* ἱκανοί.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ δημιουργῆται πρὸ 20 ἢ 30 ἐτῶν, δὲν τὰ ἔχει ὅλα αὐτὰ ἐν ἀφθονίᾳ. Δὲν παράγει ἡ χώρα μας ὅλας τὰς πρώτας ὕλας, ποὺ ἀπαιτοῦνται. Γαιάνθρακας εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Εἶναι ἑπόμενον ὅτι ἡ βιομηχανία μας εἶναι περιωρισμένη καὶ δὲν δύναται νὰ δίδῃ ὅλα τὰ εἴδη, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο εἰσάγομεν μεγάλα ποσὰ ἑτοίμων βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τὰς ξένας χώρας. Ἐν τούτοις δὲν λείπει ἀπὸ τὴν χώραν μας ὁ ἄνθραξ. Οἱ λιγνῖται τοῦ Ὠρωποῦ, τῆς Κύμης καὶ ἄλλων μερῶν, ἂν καὶ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγλικοὺς λιθάνδρακας, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπωφελῶς. Ἐκτὸς ὅμως τῶν λιγνιτῶν, ἡ πατρίς μας κατέχει ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφθονίᾳ τὸν *λεγόμενον λευκὸν ἄνθρακα*, δηλ. πολλοὺς καταρράκτας καὶ ρεύματα ἰσχυρά. Αἱ ὑδραυλικαὶ αὗται δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος ὑπολογίζονται ὅτι ἔχουν 300.000 ἵππων δύναμιν περίπου.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις αὕτη, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ κινητήριος δύναμις ὅλων ὁμοῦ τῶν ἐργοστασίων τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται εἰς 120.000 ἵππους.

Σήμερον πολὺ ὀλίγαι ὑδραυλικαὶ δυνάμεις χρησιμοποιοῦνται εἰς κίνησιν ἐργοστασίων εἰς τὴν Ἔδεσσαν, Νάουσαν καὶ Βέρροιαν ἐπίσης εἰς τὴν Λεβάδειαν καὶ εἰς τὰς Πάτρας *(βλέπε χάρτην 109)*.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ

1. **Ἐργοστάσια εἰδῶν διατροφῆς.** Τὰ σπουδαιότερα καὶ μεγαλύτερα ἐργοστάσια τῆς Ἑλλάδος εἶναι περίπου 2000.

Τὸ ἥμισυ τούτων παράγει *εἴδη διατροφῆς*. Εἶναι δηλ. ἀλευρόμυλοι, μακαρονοποιεῖα, παγοποιεῖα, κονσερβοποιεῖα, ἐλαιοτριβεῖα, οἰνοπνευματοποιεῖα. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ εἶναι πολὺ σπουδαῖα, διότι ἐργάζονται μὲ ἐντοπίας πρώτας ὕλας καὶ κάμνουν μεγάλην ἐξαγωγὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὰ κονσερβοποιεῖα, ἐλαιοτριβεῖα καὶ οἰνοπνευματοποιεῖα εὑρίσκονται εἰς τοὺς τόπους, ὅπου παράγονται αἱ πρῶται ὕλαι των *(Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας ἐλαίας καὶ σταφίδος ἀριθ. 118 καὶ 120)*.

Γενικῶς τὰ ἐργοστάσια διατροφῆς παράγουν τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων ὅλης τῆς βιομηχανίας μας.

2. **Κλωστοϋφαντήρια.** Μετὰ τὴν βιομηχανίαν τῶν εἰδῶν διατροφῆς ἔρχεται, δευτέρα ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα, ἡ βιομηχανία τῶν ὑφασμάτων. Εἰς αὐτὴν κατατάσσομεν ὅλα τὰ ἐργοστάσια ποὺ μεταχειρίζονται ὡς πρώτην ὕλην τὸν βάμβακα, τὰ ἔρια, τὸ λινάρι, τὴν μέταξαν, ζωϊκὴν ἢ φυτικήν, καὶ κατασκευάζουν κλωστάς, ὑφάσματα, πλεκτά, τάπητας κτλ. Τὰ ἐργοστάσια τῆς κλωστοϋφαντουργίας καὶ ταπητουργίας εὑρίσκονται: 1 Εἰς μεγάλα κέντρα (Ἀθήνας - Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, Πάτρας, Βόλον), ὅπου δύνανται εὐκόλως νὰ προμηθεύωνται πρώτας ὕλας, κινητήριον δύναμιν καὶ ἐργάτας. 2. Εἰς τοὺς τόπους ὅπου παράγεται ἡ πρώτη ὕλη (μεταξουργεῖα Καλαμῶν). 3. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει εὐθηνὴ κινητήριος δύναμις (Λεβάδεια-Νάουσα). 4. Τέλος ἐκεῖ ὅπου κατοικοῦν εἰδικοὶ ἐργάται καὶ ἐργάτριαι (ταπητουργεῖα εἰς τοὺς μεγάλους προσφυγικοὺς συνοικισμούς).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. **Ἄλλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια.** ***Σαπωνοποιεῖα*** χρησιμοποιοῦντα ὡς πρώτην ὕλην πυρηνέλαια εὑρίσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐλαιοπαραγωγικὰ μέρη (Ἀθῆναι, Πειραιεύς, Ἐλευσίς, Κρήτη, Μυτιλήνη, Κέρκυρα κτλ). ***Βυρσοδεψεῖα*** ἐπεξεργαζόμενα δέρματα δι' ὑποδήματα, τσάντες κτλ. (Ἀθῆναι, Πειραιεύς, Βόλος, Σῦρος, Σάμος, Χίος). ***Καπνεργοστάσια*** (Ἀθῆναι, Πειραιεύς, Θεσσαλονίκη, Βόλος κτλ.). ***Οἰκοδομικὰ*** κατασκευάζοντα τσιμέντα, μωσαϊκὰς πλάκας, τοῦβλα, λειτουργοῦν, φυσικά, εἰς τὰς Ἀθήνας, Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, ὅπου τὰ βαρέα καὶ δυσκόλως μεταφερόμενα προϊόντα των εὑρίσκουν ἄμεσον κατανάλωσιν.

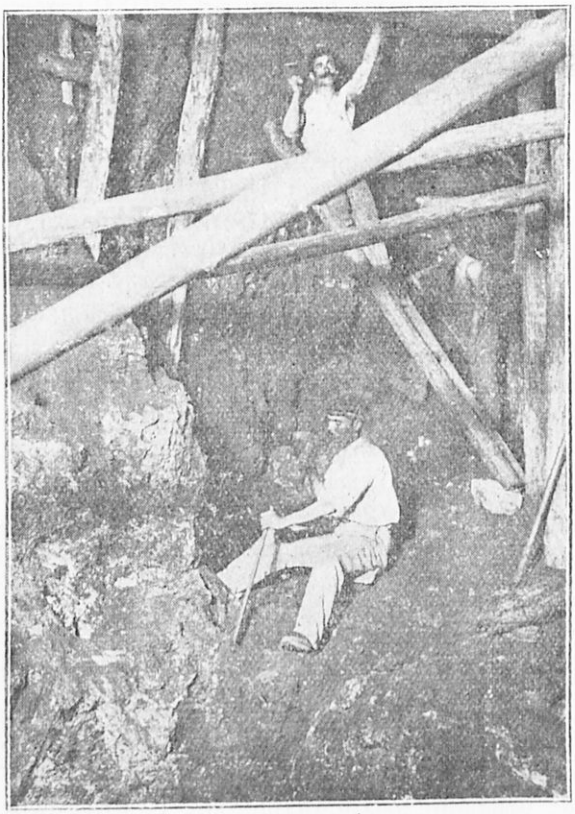

131. Εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ Λαυρίου οἱ μεταλλωρύχοι ἀποσποῦν τὸ σκληρὸν μετάλλευμα μὲ τὸ καλέμι. Ἡ ὀροφὴ καὶ τὰ τοιχώματα τῶν στοῶν ὑποστηρίζονται μὲ ξυλοδοκούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ μηχανουργεῖα κατασκευάζοντα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, κρεβάτια, καρφοβελόνας κλπ. εὑρίσκονται εἰς τὸν Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πάτρας. ***Χαρτοποιεῖα*** εὑρίσκονται εἰς τὸ Αἴγιον καὶ τὰς Πάτρας. ***Χημικὰ ἐργοστάσια*** κατασκευάζουν χημικὰ λιπάσματα, ὑαλικά, χρώματα, φάρμακα (Πειραιεύς). ***Τὰ μεταλλουργικὰ*** ἐργοστάσια εἰς τὰ μεταλλεῖα πρὸς καθαρισμὸν τῶν μετάλλων (Λαύριον, Χαλκιδική). ***Μεγάλα ἠλεκτρικὰ*** ἐργοστάσια παράγοντα ἠλεκτρικὸν ρεῦμα πρὸς φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν ὑπάρχουν εἰς 150 σχεδὸν πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τὸ μεγαλύτερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, ὅπου εὑρίσκονται περὶ τὰ 800 μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ μικρά.

Τὴν μεγάλην αὐτὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξίν των αἱ δύο πόλεις τὴν ὀφείλουν: 1. Εἰς τὸ ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶναι τὸ σπουδαιότερον κέντρον συγκοινωνιῶν θαλάσσης καὶ ξηρᾶς. Ἑπομένως μ' εὐκολίαν συγκεντρώνονται ἐκεῖ, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρῶται ὕλαι καὶ ἄνθρακες καὶ μ' εὐκολίαν ἐπίσης διανέμονται τὰ βιομηχανικά του προϊόντα εἰς ὅλην τὴν χώραν, μὲ τὴν καθημερινὴν σιδηροδρομικὴν καὶ ἀτμοπλοϊκὴν συγκοινωνίαν. 2. Εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας-Πειραιᾶ καὶ περίχωρα ἔχει συγκεντρωθῆ μεγάλος πληθυσμός, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον προμηθεύει εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐργάτας καὶ ἐργατρίας ἀλλὰ εἶναι καὶ πρόχειρος καὶ σπουδαῖος πελάτης διὰ τὴν κατανάλωσιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Τὰ ἄλλα σπουδαῖα βιομηχανικὰ κέντρα κατὰ σειρὰν εἶναι: ἡ Θεσσαλονίκη αἱ Πάτραι, ὁ Βόλος, ἡ Σύρος. Εἰς σπουδαίαν βιομηχανικὴν περιοχὴν τείνει νὰ ἐξελιχθῆ ἡ περιοχὴ τοῦ ἀνατολικοῦ Βερμίου. Ἤδη ὑπάρχουν ἐκεῖ καὶ λειτουργοῦν ἀρκετὰ ἐργοστάσια (εἰς τὴν Βέροιαν, τὴν Νάουσαν καὶ τὴν Ἔδεσσαν), χρησιμοποιοῦντα ὡς κινητήριον δύναμιν τὰς ὑδραυλικὰς δυνάμεις τοῦ τόπου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΝ

ΤΩΝ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΙΔΗΡΟΔΡ. ΓΡΑΜΜΩΝ

(Αἱ ἀποστάσεις μετροῦνται ὅλαι ἀπὸ τὸν πρῶτον σταθμόν)

Γραμμὴ Πειραιῶς - Γευγελῆς

Πειραιεὺς	*Χιλιόμ.*
Ἀθῆναι	11
Θῆβαι	100
Λεβάδεια	142
Λιανοκλάδι	222
Λάρισα	349
Κατερίνη	435
Πλατύ	483
Θεσσαλονίκη	518
Γευγελὴ	*597*

Γραμμαὶ Πελοποννήσου

Πειραιεὺς	*Χιλιόμ.*
Ἀθῆναι	8
Ἐλευσίς	36
Μέγαρα	56
Κόρινθος	99

Κιάτον	120	Ἄργος	153
Ξυλόκαστρ.	133	Τρίπολις	221
Αἴγιον	190	Ζευγολατιὸ	304
Πάτραι	*236*	*Καλάμαι*	*336*

Πάτραι	*Χιλιόμ.*
Μανωλάς	44
Ἀμαλιάς	77
Πύργος	99
Καλόνερο	155
Ζευγολατιό	184
Καλάμαι	*216*

Γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου

Θεσσαλονίκη	*Χιλιόμ.*
Βέρροια	67
Νάουσα	79
Ἔδεσσα	111
Ἄρνισσα	136
Ἀμύνταιον	150
Φλώρινα	187
Μοναστήριον	*219*

Γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως

Θεσσαλονίκη	*Χιλιόμ.*
Σιδηρόκαστρον	135
Σέρραι	162
Δράμα	233
Ξάνθη	328
Κομοτινή	375
Ἀλεξανδρούπολις	*442*

Γραμμὴ Ἀλεξανδρουπόλεως-Σβίλεγκραδ

Ἀλεξανδρούπολις	*Χιλιόμ.*
Σουφλὶ	70
Διδυμότειχον	98
Πύθιον	112
Ἀνδριανούπολις	148
Σβίλεγκραδ	*185*

Θεσσαλικαὶ γραμμαὶ

α) *Βόλος*	*Χιλιόμ.*
Βελεστῖνον	19
Φάρσαλα	67
Καρδίτσα	111
Τρίκκαλα	139
Καλαμπάκα	*161*

β) *Βόλος*	*Χιλιόμ.*
Βελεστῖνον	19
Λάρισα	*60*

Διακλάδωσις ὀδοντωτοῦ Καλαβρύτων

Διακοφτὸ	*Χιλιόμ.*
Μέγα Σπήλαιον	13
Καλάβρυτα	22

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

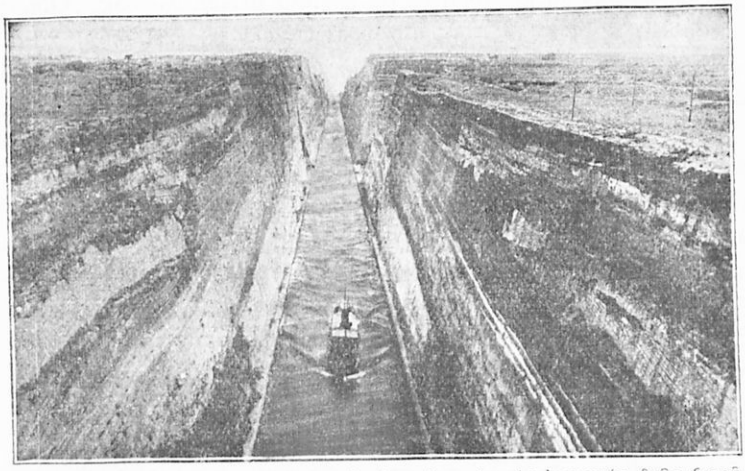

132 **Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου,** ἡ μεγαλυτέρα, ὡς πρὸς τὰς ἐκσκαφάς, διῶρυξ τοῦ κόσμου. (Μῆκος 6.300 μέτρα, πλάτος ἐπιφανείας 24.60 μ., βάθος 8. μ.).

3. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

ΘΑΛΑΣΣΙΑΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

Ἡ Ἑλλάς, χερσόνησος βαθύτατα διαμελισμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ μὲ παράλια πλήρη λιμένων καὶ ὅρμων, ἦτο φυσικὸν νὰ στραφῇ ἀνέκαθεν πρὸς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ εὕρῃ εἰς αὐτὴν εὔκολον, ταχὺ καὶ ἀσφαλές, ὁπωσδήποτε, μέσον συγκοινωνίας. Διὰ τὴν προτίμησιν ὅμως αὐτὴν πρὸς τὴν θάλασσαν συνετέλεσεν ἐπίσης καὶ ἡ μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Αἱ μακραὶ ὀροσειραί, αἱ ὁποῖαι διασχίζουν τὴν χώραν καὶ τὴν χωρίζουν εἰς πολλὰς μικρὰς καὶ ἀπομονωμένας πεδιάδας, ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν μέγα ἐμπόδιον, πολλάκις ἀνυπέρβλητον, διὰ τὴν διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίαν ἀπὸ τῆς μιᾶς πεδινῆς περιοχῆς εἰς τὴν ἄλλην. Εὐτυχῶς ὅτι πλεῖσται τῶν μικρῶν μας πεδιάδων, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ζῇ καὶ ἐργάζεται ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἔχουν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, συνήθως εἰς τὸν μυχὸν γαληνιαίου κόλπου. Καὶ ὅ,τι ἠρνεῖτο ὁ ὀρεινὸς φραγμός, ὁ πλήρης κινδύνων, προσεφέρετο νὰ τὸ ἀναπληρώσῃ ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἥμερος ἑλληνικὴ θάλασσα μὲ τὰ γελαστὰ ἀκρογιάλια της. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν κόλπων, ἐκεῖ ὅπου καταλήγουν αἱ μικραὶ εὔφοροι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἐπίνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ, εἶδος μικρῶν σταθμῶν μεταξὺ πεδιάδος καὶ θαλάσσης, τὰ ὁποῖα σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβον τὴν ἀνάπτυξιν, ποὺ ἔχουν σήμερον ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ Βόλος, αἱ Πάτραι, ἡ Καβάλλα, αἱ Καλάμαι κλπ. κλπ.

Σήμερον ἀκόμη, ὁπότε ἡ μηχανικὴ ἔχει ἐπιτύχει νὰ ἐξουδετερώσῃ πολλὰ φυσικὰ ἐμπόδια, νὰ γεφυρώσῃ χαράδρας καὶ ποταμούς, νὰ τρυπήσῃ ὄρη καὶ νὰ κατασκευάσῃ σήραγγας, χάριν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρεται πάντοτε ὡς τὸ εὐθηνότερον μέσον συγκοινωνίας εἰς τὴν χώραν μας.

Ὁ ἐμπορικὸς στόλος. Τὰς ναυτικὰς συγκοινωνίας καὶ μεταφοράς μας ἐξυπηρετεῖ ***ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος.*** Οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ 575 ἀτμόπλοια χωρητικότητος 1 500 000 τόννων περίπου καὶ ἀπὸ 700 ἱστιοφόρα 60 000 τόννων.

Τὰ πλοῖα αὐτά, ἄλλα ἐπιβατικά, ἄλλα φορτηγά, ταξιδεύουν εἴτε εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας μόνον, καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν ***ἀκτοπλοϊκὴν ναυτιλίαν*** μας, εἴτε καὶ εἰς μακρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας κλπ., καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ***ὑπερωκεάνεια***, φορτηγὰ ἢ ἐπιβατικά.

Γραμμαί. Ἀφετηρία ὅλων σχεδὸν τῶν γραμμῶν ἢ δρομολογίων, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦν τὰ πλοῖα τῆς ἀκτοπλοΐας μας εἶναι ὁ Πειραιεύς, ὡς κεντρικώτερος λιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖθεν ἐκκινοῦν ἀτμόπλοια πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸ Ἰόνιον, πρὸς τὰ ἀνατολικὰ καὶ νότια παράλια τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, πρὸς τὴν Χίον καὶ Μυτιλήνην, πρὸς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Κρήτην κλπ.

Τὰ δρομολόγια τοῦ ἐξωτερικοῦ, δηλ. αἱ διεθνεῖς γραμμαί, εἶναι: Πειραιεὺς - Πάτραι - Κέρκυρα - Μπρίντεζι - Ἀδριατική, Πειραιεὺς - Πάτραι - Μασσαλία - Δυτικὴ Εὐρώπη, Πειραιεὺς - Ἀλεξάνδρεια - Ἰνδικὸς ὠκεανός, Πειραιεὺς - Κωνσταντινούπολις - Εὔξεινος, Πειραιεὺς - Νέα Ὑόρκη κλπ.

Λιμένες. Εἰς τὰ παράλιά μας ὑπάρχουν πολλοὶ λιμένες ἀσφαλεῖς. Ἑκατὸν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ διπλάσιοι περίπου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἂν καὶ ἔχουν τὰ φυσικὰ προ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σόντα καλοῦ λιμένος (εὐρυχωρίαν, βάθος, ἀσφάλειαν κατὰ τῶν ἀνέμων κλπ.), ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦνται, διότι δὲν ἔχουν ἐνδοχώραν, τὴν ὁποίαν νὰ ἐξυπηρετήσουν. Τοιοῦτοι νεκροί, τρόπον τινά, λιμένες εἶναι ἡ Σούδα εἰς τὴν Κρήτην, ὁ Μοῦδρος εἰς τὴν Λῆμνον καὶ ἄλλοι.

Τὴν μεγαλυτέραν ἐμπορικὴν καὶ ἐπιβατικὴν κίνησιν ἔχουν κατὰ σειρὰν οἱ ἑξῆς λιμένες: *Πειραιεύς, Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Μυτιλήνη, Καβάλλα, Κέρκυρα, Ἡράκλειον. (Βλ. χάρτην ἐμπορίου καὶ συγκοινωνιῶν. Τὸ μέγεθος τῶν ἐπὶ τοῦ χάρτου κύκλων εἰς τοὺς λιμένας δεικνύει τὴν ἐμπορικὴν σημασίαν αὐτῶν).*

Εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλλάδος εἰσέρχονται ἢ ἐξέρχονται κατ' ἔτος 53 000 περίπου ἀτμόπλοια. Τὰ πλοῖα αὐτὰ μεταφέρουν 5 000 000 τόννους ἐμπορεύματα καὶ πλέον τοῦ 1 600 000 ἐπιβάτας. Περίπου τὸ ἥμισυ τῶν ἐμπορευμάτων τούτων καὶ τῶν ἐπιβατῶν εἶναι τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Ἐτησία ναυτιλιακὴ κίνησις τῶν 8 σπουδαιοτέρων λιμένων μας

Λιμένες	*Καταπλεύσαντα καὶ ἀποπλεύσαντα πλοῖα*	*Φορτωθέντα ἢ ἐκφορτωθέντα ἐμπορεύματα*	*Ἐπιβιβασθέντες ἢ ἀποβιβασθέντες ἐπιβάται*
Πειραιεύς	20 000	2 400 000 τόννοι	800 000
Πάτραι.	7 500	260 000 »	170 000
Θεσσαλονίκη. . .	4 000	650 000 »	90 000
Βόλος	3 400	180 000 »	45 000
Μυτιλήνη	2 400	500 000 »	45 000
Κέρκυρα	2 100	60 000 »	46 000
Ἡράκλειον . . .	1 800	130 000 »	27 000
Καβάλλα	1 650	75 000 »	20 000

(1. Συγκρίνατε τὰ πλοῖα τοῦ Πειραιῶς μὲ τὰ πλοῖα ὅλων τῶν ἄλλων λιμένων, ἐπίσης δὲ τὰ ἐμπορεύματα καὶ τοὺς ἐπιβάτας. 2. Ἐκ τοῦ λιμένος Πατρῶν διέρχεται διπλάσιος ἀριθμὸς πλοίων παρὰ ἐκ Θεσσαλονίκης, τὰ ἐμπορεύματα ὅμως, ποὺ μεταφέρονται δι' αὐτῶν, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα, ἐνῷ οἱ ἐπιβάται εἶναι περίπου διπλάσιοι. Φανερὸν ὅτι αἱ Πάτραι χρησιμοποιοῦνται πολὺ ὡς δ ι ά μ ε σ ο ς λιμὴν (ποίας περιοχῆς;)· ἐνῷ ἡ Θεσσαλονίκη ἐλάχιστα).

Διώρυγες καὶ φάροι. ***Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου*** ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ἔργον διὰ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Πειραιῶς μὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ Ἰόνιον καὶ γενικῶς μὲ τὴν Εὐρώπην. Τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς διώρυγος ταύτης διὰ τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν ἠμποροῦμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν, ἂν συλλογισθῶμεν ὅτι δι' αὐτῆς διέρχονται κατ' ἔτος περὶ τὰς 10 000 πλοῖα. *(Βλ. χάρτην σελ. 66).* Ἄλλη διῶρυξ, τοπικῆς ὅμως σημασίας, ἔχει κατασκευασθῆ εἰς τὴν Λευκάδα, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διέλευσιν τῶν ἀτμοπλοίων, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Διὰ νὰ προφυλάσσωνται τὰ πλοῖα ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ τοὺς σκοπέλους, ὑφάλους, ἀκρωτήρια, νησίδια, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον ἀπειροπληθῆ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, ἔχουν στηθῆ φάροι. Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ φωτὸς ἑκάστου, ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς λάμψεώς του, ἀπὸ τὴν ταχύτητα ἢ βραδύτητα τῶν ἀναλαμπῶν του, ὁ πλοίαρχος ἀναγνωρίζει ποῖος φάρος εἶναι καὶ κανονίζει τὴν πορείαν τοῦ πλοίου του. Οἱ περισσότεροι φάροι εἶναι **αὐτόματοι**, δηλ. λειτουργοῦν χωρὶς φαροφύλακα. Κάθε 6 μῆνας εἰδικὸν πλοῖον τοὺς ἐπισκέπτεται καὶ ἀνανεώνει τὴν φωτιστικήν των ὕλην.

ΑΙ ΣΥΚΓΟΙΝΩΝΙΑΙ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

1. **Ἁμαξιταὶ ὁδοί.** Αἱ ἁμαξιταὶ ὁδοί, πρὶν νὰ ἀνευρεθῇ καὶ διαδοθῇ τὸ αὐτοκίνητον, δὲν εἶχον, ἰδίως διὰ τὰς μεγάλας ἀποστάσεις, μεγάλην ὑπόληψιν ὡς μέσα συγκοινωνίας. Ὁ σιδηρόδρομος τότε, χάρις εἰς τὴν ταχύτητά του, τὴν ἀσφάλειάν του καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ μεταφέρῃ μεγάλα ποσὰ ἐμπορευμάτων, εἶχε τὴν πρώτην θέσιν. Ἀλλὰ ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ ὁποῖον δύναται καὶ μεγάλα βάρη νὰ μεταφέρῃ καὶ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις καὶ πολὺ γρήγορα, ἔδωσε πάλιν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰς ἁμαξιτὰς ὁδούς. Καὶ σήμερον μία χώρα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὅλας τὰς πλουτοπαραγωγικὰς δυνάμεις της, οὔτε νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ της, ἂν δὲν ἔχῃ πυκνὸν δίκτυον ἁμαξιτῶν ὁδῶν.

Ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἁμαξιτὰς ὁδοὺς 11 000 χιλιόμετρα καὶ ὑπὸ κατασκευὴν 5 000 χιλιόμετρα προσέτι. Εἰς τὰς ὁδοὺς δὲ αὐτὰς καὶ εἰς τὰς πόλεις κυκλοφοροῦν περὶ τὰς 30 000 αὐτοκίνητα. (Ἐπιβατικὰ 20 000, φορτηγὰ 7 700, λεωφορεῖα 3 450).

2. **Σιδηρόδρομοι.** Σιδηρόδρομοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται πρὸ 50 ἐτῶν. Κατὰ τὸ 1882 ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

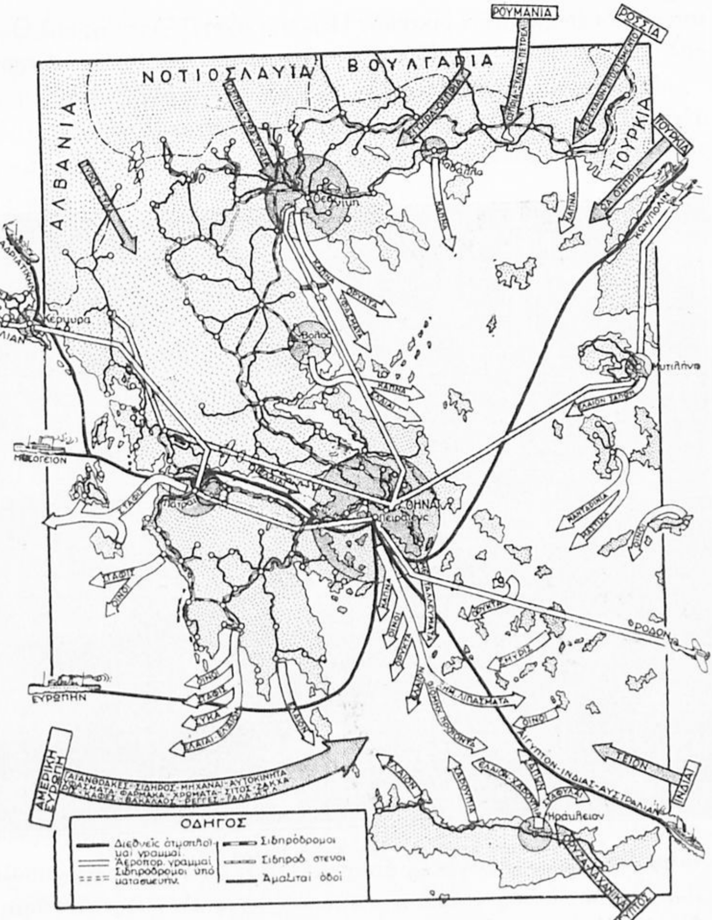

133. Χάρτης συγκοινωνιῶν καὶ ἐμπορίου.

(*Α΄ **Συγκοινωνίαι:** 1. Συμβουλευθῆτε τὸν ὁδηγὸν καὶ παρακολουθήσατε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ὁδικάς, σιδηροδρομικάς, διεθνεῖς ἀτμοπλοϊκὰς καὶ ἀεροπορικὰς συγκοινωνίας. 2. Ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα ἕως τὸν Κορινθιακὸν οὐδεμία ὁδὸς συνδέει Ἀν. καὶ Δυτ. Ἑλλάδα. Ὅμοιον φαινόμενον εἰς τὴν Βόρ. Πελοπόννησον, τὴν Μάνην, τὴν Κυνουρίαν, τὴν Κρήτην, τὴν Χαλκιδικὴν κλπ. Διατί; 3. Αἱ γραμμαὶ ἀεροπορίας ἔγιναν τεθλασμέναι ἀπὸ ἀνάγκην σχεδιαστικήν.—Β΄ Ἐ**μπόριον**: 1. Οἱ κύκλοι τῶν λιμένων δεικνύουν τὴν ἐμπορικὴν σημασίαν των. Συγκρίνατέ τους καὶ συμβουλευθῆτε τὸν στατιστικὸν πίνακα (σελ. 179). 2. Τὰ λευκὰ βέλη δεικνύουν τὴν ἐξαγωγήν. Τί ἐξάγεται λοιπὸν ἐξ ἑκάστου λιμένος; 3. Τὰ φαιὰ βέλη δεικνύουν τὴν εἰσαγωγήν. Τί εἰσάγεται ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν;).*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τριῶν σιδηροδρομικῶν δικτύων: Πελοποννήσου, Ἀττικῆς καὶ Θεσσαλίας. Ὁ τοπικὸς Ἀθ.-Πειραιῶς εἶχε κατασκευασθῆ ἐνωρίτερον.

Αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ τῆς χώρας μας δὲν ἔχουν ὅλαι τὸ αὐτὸ πλάτος. Οἱ Μακεδονικοὶ καὶ ὁ Πειρ.-Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ ὁ μικρὸς Ἀθ.-Πειρ. ἔχουν πλάτος γραμμῆς 1.44 τοῦ μέτρου,

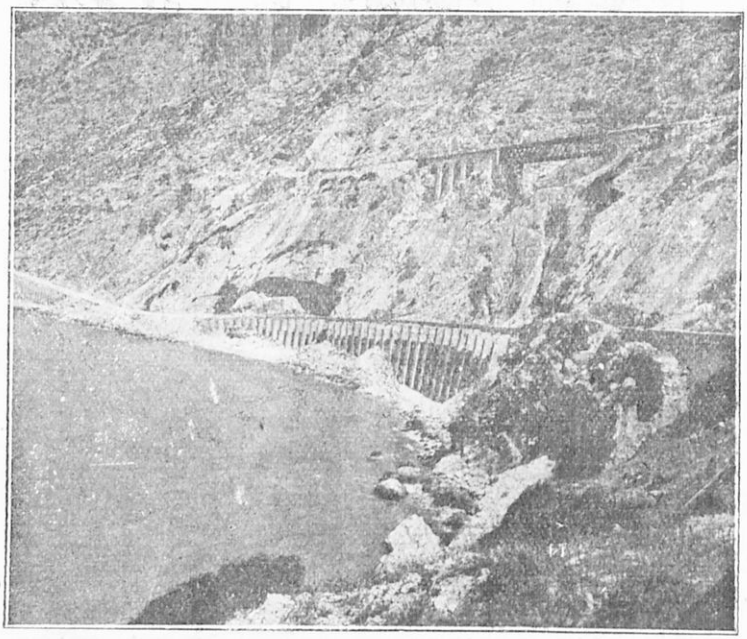

134. Τεχνικὰ ἔργα εἰς τὴν Κακὴ Σκάλα (Γεράνεια).
(Ἄνω σιδηροδρομικὴ γέφυρα ΣΠΑΠ. κάτω γέφυρα ἁμαξιτῆς ὁδοῦ)

ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἔχουν πλάτος γραμμῆς 1 μέτρου. Ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ τοπικοί, ἀκόμη στενώτεροι.

Οἱ σιδηρόδρομοί μας ὅλοι εἶναι ἀτμοκίνητοι, ἐκτὸς τοῦ Ἀθ.-Πειραιῶς, ὅστις εἶναι ἠλεκτροκίνητος.

Αἱ ἁμαξοστοιχίαι εἶναι ἐπιβατικαὶ ἢ ἐμπορικαὶ ἢ μικταί, δηλ. ἀποτελοῦνται ἀπὸ βαγόνια ἐπιβατικὰ μόνον ἢ φορτηγὰ μόνον ἢ φορτηγὰ καὶ ἐπιβατικά.

Κατὰ κανόνα αἱ ἐμπορικαὶ ἁμαξοστοιχίαι εἶναι βραδύτεραι. Αἱ ἐπιβατικαὶ πάλιν ἢ εἶναι *ταχεῖαι* (ἐξπρὲς) καὶ δὲν σταματοῦν παρὰ εἰς τοὺς σπουδαιοτέρους σταθμούς, ἢ εἶναι *ταχυδρομικαὶ* (πόστα) καὶ σταματοῦν εἰς ὅλους τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰς στάσεις. Οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιδηρόδρομοί μας ἔχουν μῆκος 2.500 χιλιόμετρα καὶ εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. **ΣΕΚ (Σιδηρόδρ. Ἑλλ. Κράτους)** (1320 χιλιόμ.) Τούτους ἀποτελοῦν αἱ γραμμαί: *α) Πειρ.-Θεσσαλονίκης*, ἡ σπουδαιοτέρα ὅλων, διότι ἑνώνει τὴν βορείαν Ἑλλάδα μὲ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους καὶ τὸν Πειραιᾶ. *β) Θεσσαλ.-Μοναστηρίου*, ἐξυπηρετοῦσα τὴν Δ. Μακεδονίαν. *γ) Θεσσ.-Γευγελῆς*, ἡ ὁποία, συνεχιζομένη πρὸς τὸ Βελιγράδι, ἑνώνει τὴν Σερβίαν μὲ τὸ Αἰγαῖον καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὰς χώρας τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. *δ) Θεσσ.-Ἀλεξανδρουπόλεως*, ἐξυπηρετοῦσα τὴν Ἀν. Μακεδονίαν καὶ τὴν Δ. Θράκην. *ε)* Ἡ μικρὰ τοπικὴ γραμμὴ *Σαρακλῆ-Σταυροῦ*.

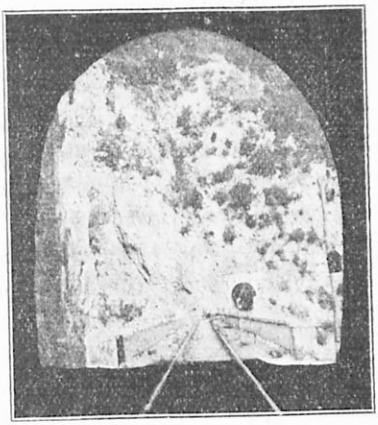

135. Σειρὰ γεφυρῶν καὶ σηράγγων τοῦ Λαρισσικοῦ. (Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν σήραγγος, ὁπόθεν φαίνονται μία γέφυρα καὶ αἱ εἴσοδοι δύο ἄλλων σηράγγων).

2. **ΣΠΑΠ (Σιδηροδρ. Πειρ.-Ἀθ. Πελοποννήσου)** (800 χιλιόμ.) Γραμμαί: *α) Πειρ.-Κορίνθου. β) Κορίνθου-Πατρῶν. γ) Κορίνθου-Καλαμῶν. δ) Πατρῶν-Καλαμῶν.* (Προσέτι αἱ μικραὶ γραμμαί: *Διακοφτοῦ-Καλαβρύτων* ὀδοντωτός, *Ἄργους-Ναυπλίου, Μπιλάλι-Μεγαλουπόλεως, Καλαμῶν-Μεσσήνης, Καβάσιλα-Κυλλήνης, Βαρθολομιοῦ-Λουτρῶν, Πύργου-Ὀλυμπίας, Καλονεροῦ-Κυπαρισσίας*).

3. **Ἀττικῆς** (71 χιλιόμ.): μία γραμμὴ Ἀθηνῶν-Λαυρίου. Ἡ ἄλλη γραμμὴ Ἀθ.-Κηφισσιᾶς πρόκειται νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν ἠλεκτρικὸν Ἀθ.-Πειραιῶς.

4. **Θεσσαλικοὶ** (230 χιλιόμ.). Γραμμαί: *α) Βόλος-Βελεστῖνον, β) Βελεστῖνον-Λάρισα, γ) Βελεστῖνον-Καλαμπάκα, δ) Βόλος-Μηλέαι.*

5. **Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος** (75 χιλιόμ.) Γραμμαί: *α) Πατρῶν-Κρυονερίου* ἀτμοπλοϊκή, *β) Κρυονερίου-Μεσολογγίου Ἀγρινίου, γ) Μεσολογγίου-Κατοχῆς.*

6. **Πύργου-Κατακώλου** (13 χιλιόμ.), χρησιμοποιεῖται διὰ μεταφορὰν τῆς σταφίδος πρὸς φόρτωσιν εἰς τὰ πλοῖα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τ.Τ.Τ. Τὰ ταχυδρομεῖα, οἱ τηλέγραφοι καὶ τὰ τηλέφωνα προσφέρουν ἀνυπολογίστους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ταχυδρομικὰ γραφεῖα εἰς 1.300 πόλεις καὶ χωρία, δηλ. 1 γραφεῖον ἀνὰ 5.000 κατοίκους. Εἰς τὰ μικρὰ χωρία τὴν ἀλληλογραφίαν διανέμουν οἱ «ἀγροτικοὶ διανομεῖς». Τηλεγραφικὰ καὶ τηλεφωνικὰ γραφεῖα ὑπάρχουν τριπλάσια.

Ἀεροπορία. Τὸ νεώτερον καὶ ταχύτερον μέσον συγκοινωνίας εἶναι βεβαίως τὸ ἀεροπλάνον. Ἑλληνικὰ ἐπιβατικὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τακτικῶς τὴν συγκοινωνίαν Ἀθηνῶν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα, Ἀγρίνιον. Ἰταλικὰ δὲ ὑδροπλάνα τὴν συγκοινωνίαν Ἀθηνῶν μὲ τὰς Πάτρας, Κέρκυραν, Μυτιλήνην. Πολλαὶ ἄλλαι διεθνεῖς ἀεροπορικαὶ γραμμαὶ διέρχονται ἐξ Ἑλλάδος. *(Μελετήσατε τὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν μας εἰς τὸν χάρτην σελ. 123 καὶ 181).*

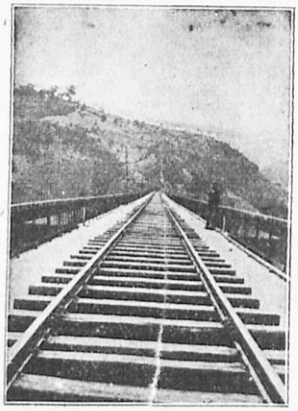

136. Ἡ γέφυρα τῆς Παπαδιᾶς τοῦ Λαρισαϊκοῦ, μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας σιδηροδρομικὰς γεφύρας μας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν παράγονται ὅλα τὰ γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμός μας ἔχει ἀνάγκην, διὰ νὰ ζήσῃ. Καὶ ἀντιθέτως, ἡ Ἑλλὰς παράγει ἀπὸ μερικὰ εἴδη πολὺ περισσότερα, ἀπὸ ὅσα χρειάζεται. Αὐτὰ ποὺ τῆς λείπουν τὰ ἀγοράζει εἰς τὰς ξένας χώρας. Ὅσα δὲ τῆς περισσεύουν τὰ πωλεῖ εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν. Αὐταὶ αἱ ἀγοραπωλησίαι μὲ τὰς ξένας χώρας ἀποτελοῦν τὸ *ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος*. Ὅταν ἀγοράζωμεν ἡμεῖς ἀπὸ τὰς ξένας χώρας ἐμπορεύματα, κάμνομεν *εἰσαγωγήν*. Ὅταν πάλιν ἡμεῖς πωλοῦμεν εἰς ξένας χώρας τὰ προϊόντα μας, κάμνομεν *ἐξαγωγὴν (βλ. χάρτην σελ. 181)*.

Εἰσαγωγή. Ἡ Ἑλλὰς εἰσάγει:

1. ***Τρόφιμα*** (*ζῷα* ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαυΐαν, *τυρὶ* ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Τουρκίαν, *βούτυρα* ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ρωσίαν, *γάλα* ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν, *ρέγγες* ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν, *φασόλια* ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, Γιουγκοσλαυΐαν, Βουλγαρίαν, *ρύζι* ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν, *λαχανικὰ* ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, *καφὲ* ἀπὸ τὴν Βραζιλίαν, *ζάχαριν* ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν κτλ).

2. ***Βιομηχανικὰ εἴδη*** (*ἐργαλεῖα καὶ μηχανὰς* ἀπὸ τὸ Βέλγιον τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, *ὡρολόγια* ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν, *φάρμακα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, *χρώματα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, *χάρτην* ἀπὸ τὴν Σουηδίαν, Γερμανίαν καὶ Τσεχοσλοβακίαν, *ὑφάσματα βαμβακερὰ* ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, *μάλλινα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἀγγλίαν, *αὐτοκίνητα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, Ἀμερικήν, Ἰταλίαν, Ἀγγλίαν κτλ.).

3. ***Πρώτας ὕλας καὶ γαιάνθρακας*** διὰ τὴν βιομηχανίαν μας (*γαιάνθρακας* ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν, *πετρέλαιον* καὶ *βενζίνην* ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, *ξυλείαν* ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαυΐαν καὶ Σουηδίαν, *βαμβάκι* ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ Αἴγυπτον).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐξαγωγή. Ἡ Ἑλλὰς ἐξάγει:

1. ***Τρόφιμα*** (*σταφίδα* εἰς τὴν Ἀγγλίαν, Ὁλλανδίαν, Γερμανίαν, Ἀμερικήν, *λάδι* εἰς τὴν Βουλγαρίαν, Αἴγυπτον, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, *ἐλαίας* εἰς τὴν Αἴγυπτον, Βουλγαρίαν, Ἀμερικὴν καὶ Ρουμανίαν, *κρασὶ* εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, *μέλι* εἰς τὴν Αἴγυπτον, *σταφύλια* εἰς τὴν Αἴγυπτον, Αὐστρίαν κτλ., *σῦκα ξηρὰ* εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἀμερικήν, Γερμανίαν, Ἀγγλίαν κπλ).

2. ***Βιομηχανικὰ προϊόντα*** (*σιγαρέττα* εἰς τὴν Ἰταλίαν, Αἴγυπτον καὶ Ρουμανίαν, *νέφτι* εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ὁλλανδίαν, *σαπούνι* εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Τουρκίαν, *τάπητας* εἰς τὴν Ἀμερικὴν κλπ.).

3. ***Πρώτας ὕλας*** (*καπνὰ* εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Ἀμερικὴν καὶ ἄλλας χώρας, *κουκούλια* εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, *δέρματα ἀκατέργαστα* εἰς τὴν Ἰταλίαν, *ὀρυκτὰ διάφορα* εἰς τὴν Ἀμερικήν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Γερμανίαν, Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν, *βελανίδια* εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν).

Οἱ μεγαλύτεροι *πελάται* εἶναι ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν σταφίδα καὶ ἡ γερμανία εἰς τὰ καπνά.

Τὸ ἐμπορικόν μας ἰσοζύγιον. Ὅλα τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα πωλοῦμεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀξίζουν ὅσον τὰ προϊόντα ποὺ ἀγοράζομεν; Τὰ εἰσαγόμενα προϊόντα ἀξίζουν πολὺ περισσότερον, τὸ διπλάσιον σχεδόν, ἀπὸ τὰ ἐξαγόμενα. Ἐνῷ πληρώνομεν διὰ τὴν εἰσαγωγήν μας κατ' ἔτος (μέσος ὅρος τῆς δεκαετίας 1921—1930) περίπου 11.000.000 χιλιόδραχμα, εἰσπράττομεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγήν μας 5.500.000 χιλιόδραχμα.

Πληρώνομεν δηλαδὴ τὰ διπλάσια ἀπὸ ὅσα εἰσπράττομεν.

Ἀλλὰ ποῦ τὰ εὑρίσκομεν; Μερικὰ μᾶς τὰ στέλλουν οἱ μετανάσται ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν, μερικὰ ἀκόμη τὰ κερδίζει ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος, ποὺ ταξιδεύει εἰς τὰς ξένας θαλάσσας. Ἀλλὰ πάντοτε μένομεν χρεῶσται. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ***δὲν ἔχει ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον***.

Σημ. *Οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ συγκεντρώσουν πλούσιον ὑλικὸν σχετικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον, χρησιμοποιοῦντες καταλόγους οἴκων εἰσαγωγῆς, παρατηροῦντες ἐπιγραφὰς φιαλιδίων, κυτίων, ἐργαλείων, σκευῶν, παντοίων ἀντικειμένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγράφεται συνήθως ὁ τόπος προελεύσεως.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἂν θέλωμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, πρέπει νὰ παράγωμεν περισσότερα, ἀκόμη δὲ πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ ἐγχώρια προϊόντα. Οὕτω θὰ μεγαλώσωμεν τὴν ἐξαγωγήν μας, θὰ ὀλιγοστεύσωμεν τὴν εἰσαγωγήν μας, καὶ θὰ καλυτερεύσωμεν τὴν οἰκονομικήν μας κατάστασιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗ ΤΟ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΣ

Αἱ χῶραι, αἵτινες ἀποτελοῦν σήμερον τὸ ἑλληνικὸν κράτος, δὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱδρύσεώς του. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς *Πελοποννήσου*, τῆς *Στερεᾶς Ἑλλάδος*, τῶν *Κυκλάδων*, *τῆς Εὐβοίας* καὶ τῶν *Βορείων Σποράδων*. Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἦσαν εἰς τὴν Ὄθρυν καὶ τὰ Ἄγραφα.

Κατὰ τὸ 1854 ἡνώθη, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς διοικήσεως, ἡ *Ἑπτάνησος* (Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάς, Κεφαλληνία, Ἰθάκη, Ζάκυνθος, Κύθηρα).

Τὸ 1881 προσηρτήθη ἡ *Θεσσαλία* καὶ ἡ *Ἄρτα*. (Τὸ 1897, μετ' ἀτυχῆ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀπωλέσθη ἔδαφος 395 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων κατὰ μῆκος τῶν θεσσαλικῶν συνόρων).

Ὅλαι αὗται αἱ χῶραι χαρακτηρίζονται σήμερον μὲ τὸ ὄνομα ***Παλαιὰ Ἑλλὰς*** καὶ εἶχον ἔκτασιν 63 211 τ. χιλιομ.

Τὸ 1913, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἡ Ἑλλὰς ἐδιπλασιάσθη σχεδὸν ἐδαφικῶς. Αἱ καταληφθεῖσαι *Ἤπειρος, Μακεδονία, Κρήτη, ἀνατολικαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου* (Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, Ψαρὰ) καὶ αἱ *νῆσοι τοῦ Θρᾳκικοῦ πελάγους* εἶχον ἔκτασιν 58 583 τετρ. χιλιομέτρων. Μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρος ἡ Θρᾴκη (μέχρι σχεδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ αἱ νῆσοι Ἴμβρος καὶ Τένεδος. Ἀλλὰ τὸ 1923, μετὰ τὸν μικρασιατικὸν πόλεμον, κατελήφθησαν πάλιν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀν. Θρᾴκη, ἡ Ἴμβρος καὶ ἡ Τένεδος, ἔμεινε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Δ. Θρᾴκη. Αἱ χῶραι, ποὺ προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ 1913, χαρακτηρίζονται μὲ τὸ ὄνομα ***Νέα Ἑλλὰς*** ἢ ***Νέαι Χῶραι***.

Ὁ παρατιθέμενος χάρτης δεικνύει τὴν ἔκτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

137. Χάρτης ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος.

(Σημειώσατε ἐπὶ ἑκάστης χώρας ἢ νήσου τὸ ἔτος τῆς ἑνώσεώς της μὲ τὸ ἑλληνικὸν κράτος).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Πραγματικὸς πληθυσμός. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 εἶναι 6 205 000. Ὁ σημερινὸς ὅμως πληθυσμὸς (1935) ἀσφαλῶς θὰ ἔχῃ ὑπερβῆ τὰ 6 500 000.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ὁ πληθυσμός μας δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτός. Ἐν πρώτοις ηὔξησε μαζὶ μὲ τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου παρουσιάζει καὶ σημαντικὴν *φυσιολογικὴν* αὔξησιν, ἐπειδὴ αἱ γεννήσεις εἶναι περισσότεραι τῶν θανάτων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δύο τούτων αἰτίων ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας μας ἐμεγάλωσε καὶ δι' ἄλλον λόγον. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀφ' ὅτου ἠλευθερώθη τὸ πρῶτον του τμῆμα, ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον τῶν ὁμοεθνῶν μας, οἱ ὁποῖοι ἔζων εἰς ξένα κράτη. Οὕτω ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἕλληνες ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Τουρκίαν. Τελευταῖον (1922) ἦλθεν ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλων χωρῶν. Ἡ προσθήκη λοιπὸν νέων χωρῶν, ἡ συγκέντρωσις τῶν ὁμοεθνῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, καὶ ἡ φυσιολογική, ὡς εἴπομεν, αὔξησις τῶν κατοίκων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ὁ σημερινὸς πληθυσμός.

Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται, ὡς εἴπομεν, εἰς 6 500 000. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σημερινὴ ἐπιφάνεια τῆς χώρας μας εἶναι 130 200 τ. χιλιόμ., ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον τ.χιλ. 50 κάτοικοι. Ὁ ἀριθμὸς 50 δεικνύει ποία εἶναι ἡ ***μέση πυκνότης*** τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν χώραν μας.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν πυκνότητα πληθυσμοῦ. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ τὸ 1821, πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀναλογοῦσαν 20 κάτοικοι κατὰ τ. χιλιόμ. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ καὶ τὸ 1828 ὑπῆρχαν μόνον 16 κάτοικοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

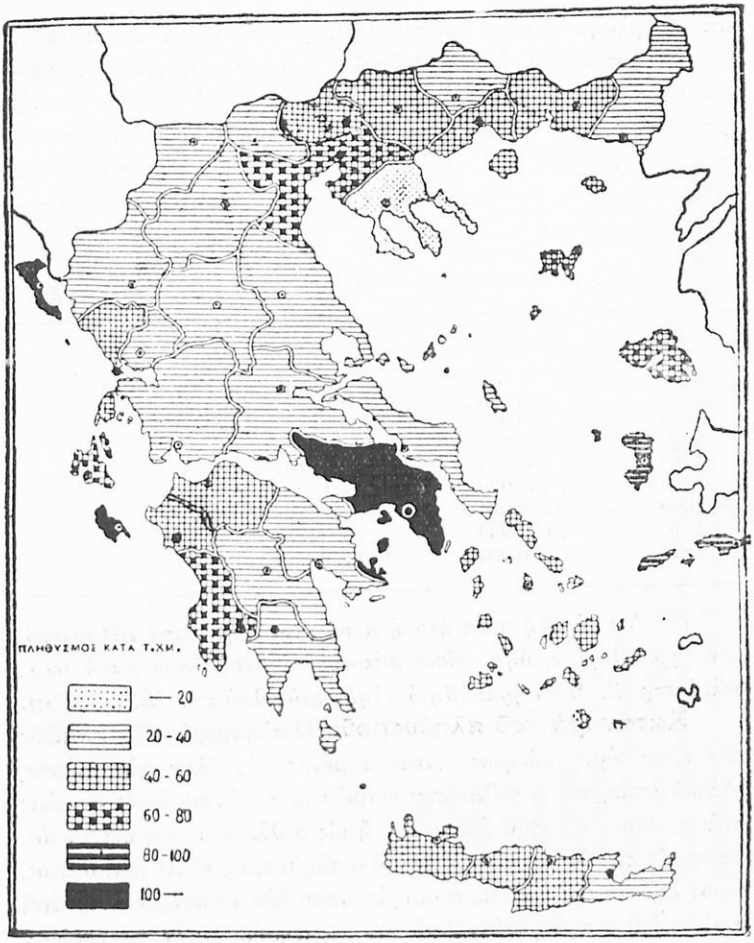

Γενική Στατιστ. Ὑπηρεσ. Ἑλλάδος

138. Χάρτης πυκνότητος πληθυσμοῦ κατὰ νομοὺς καὶ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928.

(1. Ποῖοι νομοὶ ἔχουν τὸν πυκνότερον καὶ ποῖοι τὸν ἀραιότερον πληθυσμὸν κατὰ σειράν. 2. Διατὶ τόσο πυκνὰ κατῳκημένοι οἱ νομοὶ Ἀττικοβοιωτίας, Ζακύνθου, Κερκύρας κλπ. 3. Διατὶ τόση διαφορὰ μεταξὺ νομῶν Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς; 4. Ποῖοι νομοὶ τῆς Πελοποννήσου ἔχουν πυκνότερον πληθυσμὸν καὶ διατί;)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τ. χιλιόμ. Ἔκτοτε ὅμως ὁ πληθυσμὸς πυκνώνεται κανονικῶς. Ἐκ τοῦ κατωτέρου πίνακος, ὁ ὁποῖος περιέχει πληθυσμὸν καὶ ἐπιφάνειαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ διαφόρους ἐποχάς, δύναται νὰ εὑρεθῇ ἡ πυκνότης κατὰ τετρ. χιλιόμ. Θὰ ἐννοήσωμεν δὲ ἀπὸ τὴν προοδευτικὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ ὅτι ἡ χώρα μας προώδευσε καὶ οἰκονομικῶς, ἀφοῦ δύναται σήμερον νὰ διαθρέψῃ πολὺ πυκνότερον πληθυσμόν, ἢ ἄλλοτε.

Πληθυσμὸς καὶ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος κατὰ διαφόρους ἐποχάς.

Ἔτη	*Πληθυσμὸς*	*Ἐπιφάνεια*	*Πυκνότης ;*
1821	940 000	47 516 τ. χλμ.	
1828	750 000	» »	
1840	850 000	» »	
1860	1 100 000	» »	
1880	1 700 000	50 211 »	
1900	2 500 000	63 211 »	
1910	2 685 000	» »	
1933	6 500 000	130 199 »	

(1. Νὰ εὑρεθῇ ποία ἦτο ἡ μέση πυκνότης κατὰ τὰς διαφόρους χρονολογίας, δηλ. πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦσαν κατὰ τετρ. χιλιόμετρ. 2. Διατὶ ἠραιώθη ὁ πληθυσμὸς ἀπὸ τοῦ 1821-1828;).

Κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ὁμοιομόρφως κατανεμημένος εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἀλλοῦ ὑπάρχουν μεγάλαι συγκεντρώσεις πληθυσμοῦ εἰς μεγάλας πόλεις, ὅπως εἰς τὴν Ἀττικήν, ἢ εἰς πολλὰ καὶ μεγάλα χωρία, ὅπως εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ἀλλοῦ ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀραιότατος, ὅπως λ.χ. εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς, ὅπου δὲν συναντᾷ κανεὶς εἰμὴ σπάνια καὶ μικρὰ χωρία. Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς ἐννοοῦμεν ὅτι πυκνότερος εἶναι ὁ πληθυσμὸς ἐκεῖ ὅπου δύναται νὰ ἐξοικονομήσῃ εὐκολώτερον τὰ μέσα τῆς ζωῆς του, ἤτοι:

α') Εἰς εὐφόρους περιοχάς, μὲ γόνιμον ἔδαφος, μικρὸν μέρος τοῦ ὁποίου δύναται νὰ διαθρέψῃ τὴν γεωργικὴν οἰκογένειαν. Εἰς τὰ μέρη λοιπὸν αὐτὰ ὁ πληθυσμὸς εἶναι γεωργικὸς καὶ σχηματίζει μεγάλα καὶ πολλὰ χωριά. Τοιαῦτα μέρη εἶναι ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἠλεία, τὸ Πήλιον, ἡ Σάμος, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος καὶ ἄλλα. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολὺ ἀνωτέρα τῆς μέσης πυκνότητος τῆς Ἑλλάδος, φθάνουσα καὶ ὑπερβαίνουσα τοὺς 100 κατοίκους κατὰ τετραγ. χιλιόμετρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

β) Εἰς μέρη προνομιοῦχα ὑπὸ ἔποψιν συγκοινωνίας, ὅπου ὁ πληθυσμὸς ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν συγκοινωνίαν. Εἰς τὰ μέρη ταῦτα δημιουργοῦνται μεγάλαι πόλεις. Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Ἀττικήν, ἡ ὁποία, ἂν καὶ πτωχὴ γεωργικῶς, ὅμως διὰ νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ἔχῃ καλοὺς λιμένας καὶ καλὴν θαλασσίαν καὶ χερσαίαν συγκοινωνίαν μὲ τὴν ὑπόλοιπον χώραν, ἔχει πυκνότατον πληθυσμὸν συγκεντρωμένον εἰς μεγάλας πόλεις, ὅπου ἀπασχολεῖται μὲ τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν συγκοινωνίαν κτλ. Τὸ αὐτὸ συνέβη μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον κτλ. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀποτελοῦν ἡ Κοζάνη, ἡ ὁποία ἐκτίσθη κυρίως ἀπὸ ἐμπόρους εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου διασταυρώνονται αἱ συγκοινωνίαι τῆς Δ. Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ ἡ Ἀλεξανδρούπολις, ἥτις ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου.

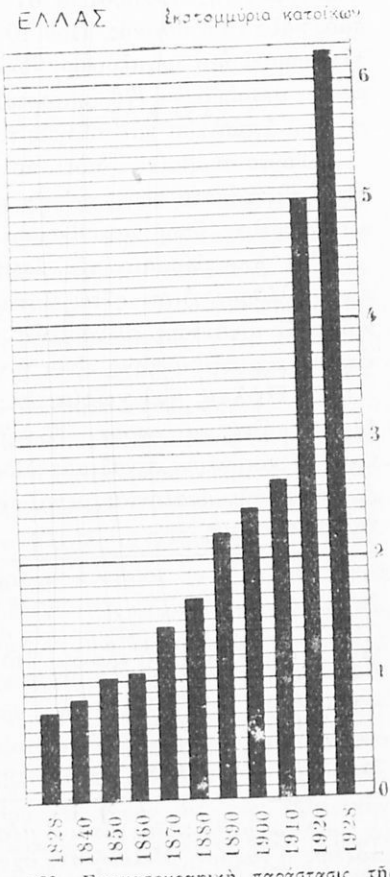

139. Σχηματογραφικὴ παράστασις τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μας.

4. **Ἀστικὸς καὶ ἀγροτικὸς πληθυσμός.** Ὁ πληθυσμός, ποὺ κατοικεῖ εἰς τὰς πόλεις καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὀνομάζεται *ἀστικὸς πληθυσμός*. Ὁ δὲ κατοικῶν εἰς τὰ χωρία

(1. Ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι τοῦ 1910 δύο φορὰς ὁ πληθυσμός μας αὐξάνει ἀποτόμως, ἀπὸ τοῦ 1860 - 1870 καὶ ἀπὸ τοῦ 1880-1890. Διατί; 2. Εἰς τί ὀφείλεται ἡ μεγάλη αὔξησις πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ 1910-1920 καὶ ἀπὸ τοῦ 1920 - 1928;).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀσχολούμενος μὲ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν δασοκομίαν, τὴν ἁλιείαν, ὀνομάζεται *ἀγροτικὸς πληθυσμός*. Ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος τὰ 67 ἑκατοστὰ εἶναι ἀγροτικὸς πληθυσμὸς καὶ τὰ 33 ἀστικός. Πρὸ 10 ἐτῶν τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἦτο μεγαλύτερον (δηλ. 73 ἑκατοστά) καὶ πρὸ 20 ἐτῶν ἀκόμη μεγαλύτερον (76 ἑκατοστά). Παρατηρεῖται λοιπὸν ἐλάττωσις τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ.

Τοῦτο συμβαίνει διότι πολλοὶ κάτοικοι χωρίων ἐγκαταλείπουν τὰ κτήματά των, πωλοῦν τὰ ζῶα των, καὶ μεταναστεύουν εἰς τὰς πόλεις, ὅπου καταγίνονται συνήθως μὲ μικροεπαγγέλματα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης μεταναστεύσεως εἶναι ὀλέθρια. Διότι οὕτω ἐλαττώνονται οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς ὀλιγοστεύει τὸ ἐθνικόν μας εἰσόδημα, τοῦ ὁποίου κυριωτέρα πηγὴ εἶναι ἡ γεωργία.

5. **Πόλεις καὶ χωρία.** Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν περίπου 11.000 πόλεις καὶ χωρία. Ἐξ αὐτῶν αἱ 10.000 εἶναι χωρία μικρά. Ὁ κατωτέρω πίναξ μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα εἰς στρογγυλοὺς ἀριθμοὺς τῆς ἀναλογίας μεγάλων καὶ μικρῶν πόλεων, μεγάλων καὶ μικρῶν χωρίων:

	Πόλεις ἢ χωρία	*Σύνολον κατοίκων*	*Μέσος ὅρος ἑκάστης πόλεως ἢ χωρίου*
Ἀπὸ 1 μέχρι 1.000 κατοίκ.	10.000	2.000.000	;
» 1.000 » 5.000 »	1.000	2.000.000	;
» 5.000 » 30.000 »	100	1.000.000	;
» 30.000 » 50.000 »	6	200.000	;
» 50.000 » 100.000 »	2	110.000	;
Ἄνω τῶν 100.000 »	3	1.000.000	;

(Νὰ εὑρεθῇ ποῖος εἶναι ὁ μέσος ὅρος τῶν κατοίκων ἑκάστης πόλεως ἢ χωρίου. Μελετήσατε σχετικῶς τὸν εἰς τὸ τέλος πίνακα).

Τὰ μικρότερα χωρία εἶναι εἰς τὴν Δ. Στερεάν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Κρήτην. Μάλιστα εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ γενικῶς τὴν Εὐρυτανίαν μόλις ἀναλογοῦν 175 κάτοικοι εἰς κάθε χωρίον, εἰς τὸν νομὸν Λασηθίου 245, εἰς τὴν Παραμυθιὰν τῆς Ἠπείρου 221, εἰς τὰς Κυκλάδας 300. Ἀλλὰ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας 720, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἀλμωπίας 555, εἰς τὴν Κέρκυραν 506, εἰς τὴν Σάμον 500. Τὰ χωρία εἶναι μικρὰ εἰς τὰ ἄγονα μέρη καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἐκεῖ δηλ. ὅπου ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις εἶναι περιορισμένη καὶ ὄχι πολὺ εὔφορος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Ο ΛΑΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. **Ἐθνικότης.** Τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦν οἱ *ἕλληνες*, ἀποτελοῦντες τὰ 95 ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ της. Τὰ ὑπόλοιπα 5 ἑκατοστὰ εἶναι: 100 000 τοῦρκοι κατοικοῦντες εἰς τὴν Δ. Θρᾴκην, 65 000 ἰσραηλῖται, διαμένοντες κυρίως ἐν Θεσσαλονίκῃ, 30 000 Ἀρμένιοι πρόσφυγες. Ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Β. Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς τέλος διαμένουν βλάχοι ποιμένες.

Πρό τινων ἐτῶν, ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο πολὺ μεγαλύτερος καὶ εὑρίσκετο κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, Κρήτην καί τινας νήσους. Προσέτι ἐν Μακεδονίᾳ πλὴν τῶν τούρκων κατῴκουν καὶ βούλγαροι. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 1922, ὅτε προσέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλων μερῶν, συνήφθη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμφωνία. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν οἱ ἐν Ἑλλάδι τοῦρκοι ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ὠνομάσθη *ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν*. Ὁμοία ἀνταλλαγὴ ἐγένετο καὶ μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Τοιουτοτρόπως συνεκεντρώθη εἰς τὴν χώραν μας ὁ ὁμογενὴς πληθυσμὸς ἐκ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἀπέκτησεν ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἐθνικὴν ὁμοιογένειαν. Ἐξαίρεσις ἀπὸ τὴν συνθήκην τῆς ἀνταλλαγῆς ἔγινε διὰ τὴν Θρᾴκην, τόσον διὰ τὴν ἑλληνικὴν Δ. Θρᾴκην, ὅσον καὶ διὰ τὴν τουρκικὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, Ἐκεῖ δηλ. δὲν ἔγινεν ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν.

2. **Γλῶσσα.** Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ ἑλληνική, ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἑλλήνων. Εἰς μερικὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀρνολίδος κλπ. ὁμιλοῦν ἀλβανικά, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου ὁμιλοῦν κουτσοβλάχικα. Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἦλθον ἐξ Ἀλβανίας χριστιανοὶ γεωργοὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκ Βλαχίας ποιμένες εἰς τὴν Πίνδον. Μὲ τὴν παρόδον τοῦ χρόνου πολλοὶ ἐκ τούτων ἀφωμοιώθησαν γλωσσικῶς μὲ τοὺς ἐντοπίους, ἐνῷ ἀλλοῦ ἀφωμοίωσαν αὐτοὶ τοὺς ἐντοπίους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὕτω ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιζῇ καὶ ὁμιλῆται εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοὺς ἕλληνας χωρικοὺς μία γλῶσσα ἀλβανική, ἀνάμικτος μὲ πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις, ὅπως εἴς τινα ὀρεινὰ μέρη τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἓν μῖγμα ἑλληνοβλαχικόν.

Οἱ ξενόγλωσσοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέρχονται περίπου εἰς 450.000. Μεταξὺ τούτων 65.000 ἰσραηλῖται τῆς Θεσσαλονίκης ὁμιλοῦν ἱσπανικά, 30.000 πρόσφυγες ἀρμένιοι ἀρμενικά, 100.000 τοῦρκοι τῆς Δ. Θράκης τουρκικὰ καὶ ἐλάχιστοι ἄλλας ξένας γλώσσας.

3. **Θρησκεία**. Οἱ ἕλληνες εἶναι *χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι*, πλὴν ἐλαχίστων καθολικῶν κατοικούντων εἰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὑπάρχουν ἀκόμη 123.000 *μουσουλμᾶνοι* καὶ 72.000 *ἰουδαϊκῆς* θρησκείας.

«Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἀλλ' εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἱερᾶς συνόδου Ἀρχιερέων».

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ἑλλὰς εἶναι διῃρημένη εἰς 80 Μητροπόλεις. Ἀνωτάτη δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι «*ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας*», περιλαμβάνουσα καὶ τοὺς 80 Μητροπολίτας. Ἀντιπρόσωπος δὲ τῆς Ἱεραρχίας εἶναι ἡ διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος, ἀποτελουμένη ἀπὸ 8 Μητροπολίτας καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ὡς πρόεδρον. Κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου παρίσταται καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους.

4. **Παιδεία**. Κάθε ἄνθρωπος διὰ νὰ εἶναι χρήσιμον μέλος τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει ἡ σημερινὴ ζωή, πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ. Τοῦτο εἶναι ὑποχρέωσις καὶ δικαίωμα. Καὶ δι' αὐτὸ τὸ κράτος παρέχει δωρεὰν τὴν Δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ συγχρόνως τιμωρεῖ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλουν νὰ στέλλουν τὰ παιδιά των εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐν τούτοις δὲν λείπουν οἱ ἀγράμματοι. Κατὰ τὴν στατιστικὴν ἐπὶ 100 κατ., μεγαλυτέρων τῶν 8 ἐτῶν, 60 γνωρίζουν γράμματα καὶ 40 δὲν γνωρίζουν! Ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων ὁλονὲν ἐλαττοῦται.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν περὶ τὰ 8.000 δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτικῶς ἑξαετής. Ἔπειτα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι προαιρετική. Τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι διαφόρων εἰδῶν: κλασικὰ γυμνάσια, πρακτικὰ λύκεια, ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα κλπ.

Ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ εἰδικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα σκοπὸν ἔχουν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ εἰδικεύσουν τὸν σπουδαστὴν εἰς μίαν ὡρισμένην ἀσχολίαν. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ εἶναι: γεωργικά, ἐμπορικά, τεχνικά, καλλιτεχνικά, ἱερατικά, διδασκαλεῖα κτλ.

Τέλος διὰ τὰς ἀνωτάτας σπουδὰς λειτουργοῦν τὰ Πανεπιστήμια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, ἡ σχολὴ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη σχολὴ Οἰκονομικὴ καὶ Ἐμπορική, Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ σχολή, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ σχολή.

Πλὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Δασολογικῆς αὐτοῦ σχολῆς, ὅλαι αἱ ἄλλαι εὑρίσκονται εἰς τὰς Ἀθήνας.

5. **Τέχνη.** Ἡ Ἑλλὰς ὁμοιάζει ἀπέραντον μουσεῖον καλλιτεχνικῶν ἔργων. Αἱ ἐποχαὶ ὅλαι, ἀπὸ τοὺς μακρυνοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἀφῆκαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γῆν πολύτιμα μνημεῖα τῆς τέχνης των καὶ τῆς σοφίας των. Ἡ ἐποχὴ τοῦ προελληνικοῦ, τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ, μᾶς ἐκληροδότησε τὸν *λαβύρινθον*, ὄχι τὸ σκοτεινὸν ἄντρον τῆς μυθολογίας, ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν, πολυώροφον *ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ*, μὲ τὰς ὡραίας τοιχογραφίας, τὰς αἰθούσας, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ λουτρά, ποὺ ἐξέθαψαν εἰς τὴν Κρήτην οἱ ἀρχαιολόγοι *(εἰκ. 88)*.

Ἡ ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήθη ὁ Παρθενὼν *(εἰκ. 58)*, ἀφῆκε παντοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα μνημεῖα ὑπέροχα, ναούς, θέατρα, ἀγάλματα εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ὀλυμπίαν *(εἰκ. 74)*, εἰς τοὺς Δελφοὺς *(εἰκ. 63)*, εἰς τὴν Δῆλον *(εἰκ. 94)*.

Ἡ ἐποχὴ ταῦ Βυζαντίου κατόπιν ἐδημιούργησε νέον πλοῦτον καλλιτεχνικόν, ποὺ τὸν θαυμάζομεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Θεσσαλονίκης *(εἰκ. 13, 14)*, τοῦ Μιστρᾶ *(εἰκ. 76)* τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος, τοῦ Δαφνίου *(εἰκ. 59)*, τῶν Ἀθηνῶν *(εἰκ. 60)* καὶ τόσων ἄλλων μερῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἔπειτα εἰς τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, μὲ ὅλην τὴν ἀγραμματωσύνην, ποὺ ἁπλώθηκε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ καλλιτεχνικὴ διάθεσις δὲν ἐγκατέλειψε τὸν σκλαβωμένον ἑλληνικὸν λαόν. Ἂν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ δημιουργήσῃ μεγάλα καὶ λαμπρὰ δημόσια κτίρια, ὅμως κλεισμένος εἰς τὸ σπίτι του, εἰς τὸ ἀπόμερον χωριό του, ἢ εἰς τὸ νησί του, ἄφησε νὰ ἐκδηλωθῇ ὅλη ἡ καλλιτέχνικὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς του εἰς τὸ κέντημα τῶν φορεμάτων του, τὸν χρωματισμὸν τῶν ὑφασμάτων τοῦ ἀργαλιοῦ του, εἰς τὸ σκάλισμα τῶν ἐπίπλων του *(εἰκ. 97)*, εἰς τὸ στόλισμα τῶν σκευῶν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν διακόσμησιν ὅλων τῶν πραγμάτων ποὺ μετεχειρίζετο, ἀκόμη δὲ εἰς τὴν κατασκευήν, διαρρύθμισιν καὶ ἐπίπλωσιν τοῦ ἁπλοϊκοῦ σπιτιοῦ του.

Τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν καλλιτεχνικὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία ποτὲ δὲν ἔσβησε ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 3.000 ἐτῶν τῆς ἱστορίας του, τὴν ὀφείλομεν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κλῖμα. Ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὰ χίλια ἁρμονικὰ χρώματα τῆς δύσεως, ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ θολόν, τίποτε τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀμφίβολον, ἡ καθαρὰ καὶ καλογραμμένη ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν κορυφογραμμὴ τῶν βουνῶν, μὲ ἕνα λόγον αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς πατρίδος μας καὶ τὸ κλῖμα της, αὐτὰ ἐμπνέουν τὸ αἴσθημα τῆς ἁρμονίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ τὴν προετοιμάζουν νὰ αἰσθάνεται τὸ ὡραῖον, νὰ τὸ ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὸ ἐκδηλώνῃ.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γύρω φύσεως καὶ τοῦ κλίματος εἶναι τόσον μεγάλη εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ λαοῦ, ὥστε τὰ δημιουργήματά του νὰ διαφέρουν κατὰ τόπους ἀνάλογως τῆς διαφορᾶς τοῦ κλίματος. Ἄλλην ἐντύπωσιν προξενοῦν τὰ κεντήματα λ.χ. τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Στερεᾶς, καὶ ἄλλην ἐκεῖνα τῶν νήσων.

6. **Ἐπιστήμη.** Εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἱδρύθη τὸ 1837 καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 5 σχολῶν (Θεολογικῆς, Νομικῆς, Ἰατρικῆς, Φιλοσοφικῆς καὶ Φυσικο-μαθηματικῶν ἐπιστημῶν). Τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἱδρύθη τὸ 1925 καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 σχολὰς (Φιλοσοφικήν, Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν καὶ Φυσικο-μαθηματικῶν ἐπιστημῶν).

Τὰ Πανεπιστήμιά μας εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαστήρια, νοσοκομεῖα καὶ μουσεῖα, ὅπου ἀσκοῦνται οἱ φοιτηταί, οἱ δὲ καθηγηταὶ μελετοῦν καὶ ἐργάζονται διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης των. Μεταξὺ τῶν μουσείων αὐτῶν εἶναι: τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικά, τὸ νομισματικόν, τὸ ζρολογικόν, ὁ βοτανικὸς κῆπος, κλπ. Νοσοκομεῖα δὲ τὸ Ἀρεταίειον, τὸ Αἰγινήτειον, τὸ νοσοκομεῖον τῶν Παίδων, τὸ Ὀφθαλμιατρεῖον κλπ.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα ὅπου καὶ μόνον δύνανται νὰ μελετηθοῦν ὡρισμένοι ἐπιστημονικοὶ κλάδοι. Σπουδαιότατος τοιοῦτος κλάδος εἶναι *ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία*, ἡ ὁποία εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὕρῃ πλουσιώτατα ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα, ναούς, ἀγοράς, θέατρα, αὐτὴν τέλος τὴν χώραν, ὅπου ἔζησε καὶ ἐδημιούργησε τὸν πολιτισμόν του ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν δὲ ἀρχαιολόγοι ὅλων τῶν χωρῶν, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐκτελοῦν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀνασκαφὰς καὶ φέρουν εἰς φῶς τοὺς θαμμένους θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας τέχνης. Μέχρι τοῦδε ἔχουν γίνει μεγάλαι ἀνασκαφαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ὀλυμπίαν, τοὺς Δελφούς, τὴν Δῆλον, τὰς Μυκήνας, τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Κόρινθον, τὴν Κρήτην καὶ πλεῖστα ἄλλα μέρη.

Ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ ὁποία κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα (μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν) δύναται νὰ μελετηθῇ, εἶναι *ἡ Βυζαντιολογία*, ἡ ἐπιστήμη ἡ ὁποία ἐξετάζει τὴν ζωήν, τὴν ἱστορίαν, τὴν τέχνην κατὰ τὴν μεγάλην βυζαντινὴν ἐποχήν. Χάριν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς ἔχει ἱδρυθῆ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινὸν Μουσεῖον, ἐκτὸς τῶν τόσων βυζαντινῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν, πολλαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ἀληθινὰ μουσεῖα βυζαντινῆς τέχνης.

Πλὴν τούτων ἡ Ἑλλὰς παρέχει πλούσιον ὑλικὸν καὶ δι' ἄλλους ἐπιστήμονας, καθὼς *γλωσσολόγους*, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὲ τὴν τρισχιλιετῆ ἱστορίαν της· *λαογράφους*, οἱ ὁποῖοι ἐρευνοῦν τὰς παραδόσεις, τὰ τραγούδια, τὰς παροιμίας κλπ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· *γεωλόγους*, οἱ ὁποῖοι ἔχουν νὰ συλλέξουν πλούσιον ὑλικὸν διὰ τὴν ἐπιστήμην των ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γῆν, ἥτις ὑπέστη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεωλογικῶν αἰώνων φοβερὰς γεωλογικὰς ἀναστατώσεις· *βοτανικούς*, διὰ νὰ μελετήσουν τὴν χλωρίδα της, τὴν τόσον πλουσίαν ἐξ αἰτίας τοῦ πολυποικίλου κλίματός της κλπ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος μας εἶναι ἡ *Συνταγματικὴ Βασιλεία*. Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἰσχύει ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1935. Τότε κατηργήθη τὸ Δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐγένετο ἡ παλινόρθωσις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β' μὲ διάδοχον τὴν Α.Β.Υ. τὸν Πρίγκηπα Παῦλον.

Τὸ Σύνταγμα. Τὸ κράτος μας σήμερον λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα ποὺ ἐψηφίσθη κατὰ τὸ 1911. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο ὁρίζει τὰ ἑξῆς:

α) Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου καὶ ἔχουν πάντες τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις καὶ δικαιώματα.

β) Ἅπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ Ἔθνους. *Ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία* ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βουλῆς. *Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία* ἀνήκει εἰς τὸν Βασιλέα, ἐνεργεῖται δὲ διὰ τῶν ὑπουργῶν τοὺς ὁποίους διορίζει. *Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία* ἐνεργεῖται διὰ τῶν δικαστηρίων καὶ αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως.

γ) Τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνεύθυνον καὶ ἀπαραβίαστον. Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους, ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον καὶ συνομολογεῖ συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας καὶ ἐμπορίας. Ὁ Βασιλεὺς ἀπονέμει τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ναυτικοὺς βαθμούς, διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπαλλήλους. Ὁ Βασιλεὺς κυρώνει καὶ δημοσιεύει τοὺς Νόμους, καὶ συγκαλεῖ τὴν Βουλήν. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χαρίζῃ ποινάς, νὰ χορηγῇ ἀμνηστείαν, ν' ἀπονέμῃ παράσημα καὶ νὰ κόπτῃ νομίσματα.

Τὴν 4ην Αὐγούστου 1936 ἡ Κυβέρνησις διέλυσε τὴν βουλὴν καὶ μὲ τὴν ἔγκρισιν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἀνέλαβε ἅπασας τὰς κρατικὰς ἐξουσίας.

Ἡ Διοίκησις. Τὸ Κράτος εἶναι χωρισμένον εἰς Νομούς. Ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νομάρχης ἀντιπροσωπεύει τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἶναι προϊστάμενος ὅλων τῶν πολιτικῶν, διοικητικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν. Ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἕδρεύει ὁ νομάρχης εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ. Οἱ Νομοὶ μερικῶν περιοχῶν εἶναι ἡνωμένοι εἰς Γενικὴν Διοίκησιν, τὴν ὁποίαν διοικεῖ ὁ Γενικὸς Διοικητής. Γενικὰς Διοικήσεις ἔχομεν 4: Μακεδονίας ἕδρα ἡ Θεσσαλονίκη, Θρᾴκης, ἕδρα ἡ Κομοτηνή, Ἠπείρου, ἕδρα τὰ Ἰωάννινα, Κρήτης, ἕδρα τὰ Χανιά. Οἱ Νομοὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ εἰς πολὺ ὀλίγας τούτων ὑπάρχουν ἔπαρχοι.

Τοπικὴ Αὐτοδιοίκησις. Ὅσαι πόλεις ἔχουν ἄνω τῶν 10.000 κατοίκων ἀποτελοῦν *δήμους*. Αἱ μικρότεραι πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀποτελοῦν *κοινότητας*. Τὸν δῆμον διοικεῖ ὁ δήμαρχος καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, τὴν κοινότητα τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον. Δῆμοι καὶ Κοινότητες ἀποτελοῦν τὴν *τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν*.

Σκοπὸς τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν εἶναι νὰ φροντίζουν διὰ τὸ γενικὸν καλὸν τοῦ τόπου των. Ἡ ἀποστολή των εἶναι νὰ μεριμνοῦν διὰ διάφορα κοινωφελῆ ἔργα, οἰκοδόμησιν σχολείων, κατασκευὴν δρόμων, ὑδραγωγείων, δημοσίων κήπων, δενδροφυτειῶν, δι᾽ ἀποξήρανσιν μικρῶν ἑλῶν, καταπολέμησιν ἀσθενειῶν τῶν φυτῶν κ. ἄ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

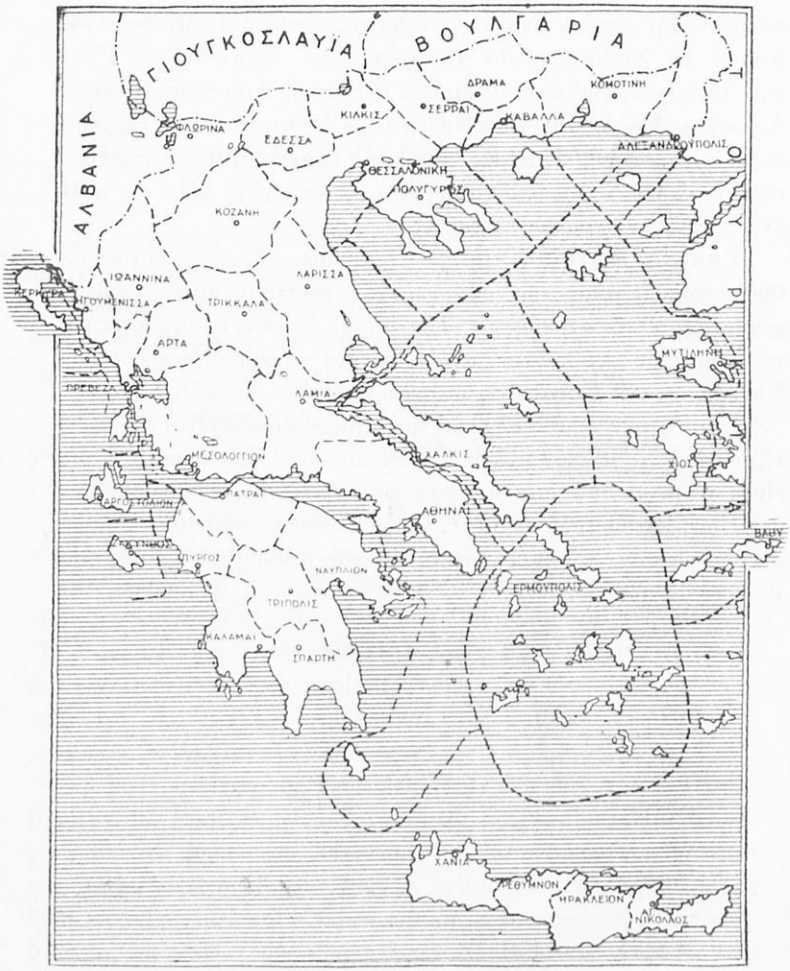

140. Χάρτης νομῶν καὶ πρωτευουσῶν αὐτῶν.

(1. Τὰ ὅρια τῶν νομῶν σημειώνονται διὰ γραμμῆς διακεκομμένης. 2. Ὁ προσεκτικὸς χρωματισμὸς ἑκάστου νομοῦ δι' ἰδίου χρώματος θὰ δώσῃ πολὺ σαφῆ εἰκόνα τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους. 3. Ποῖοι νομοὶ ἔχουν κοινὸν ὅριον τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου, τὸν Τυμφρηστόν, τὰ Πιέρια, τὸν Παρνασσόν; 4. Συμβουλευθῆτε τὸν πίνακα διοικητικῆς διαιρέσεως).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ ΝΟΜΩΝ, ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΩΝ ΑΥΤΩΝ

(Αἱ πόλεις μὲ παχέα γράμματα τῆς τρίτης στήλης εἶναι πρωτεύουσαι τῶν νομῶν. Κάτωθεν τοῦ ὀνόματος τοῦ νομοῦ σημειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 καὶ ὁ ἀριθμὸς πόλεων καὶ χωρίων. Ἀπὸ τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν πολλὰ συμπεράσματα δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν διὰ τὴν ὀρεινότητα ἢ μὴ τοῦ ἐδάφους, τὴν εὐφορίαν του, τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλων ἐμπορικῶν κέντρων κλπ.).

Νομοί		*Ἐπαρχίαι*	*Ἕδραι ἐπαρχιῶν*
ΑΙΤΩΛΙΑΣ & ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ		Μεσολογγίου . . .	**Μεσολόγγιον**
Κάτοικοι	*220 000*	Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου.	Βόνιτσα
Πόλεις καὶ χωρία . .	*567*	Βάλτου	Ἀμφιλοχία
		Εὐρυτανίας	Καρπενήσιον
		Ναυπακτίας	Ναύπακτος
		Τριχωνίδος	Ἀγρίνιον
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ & ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ		Ναυπλίας	**Ναύπλιον**
Κάτοικοι.	*165 000*	Ἄργους	Ἄργος
Πόλεις καὶ χωρία . .	*356*	Κορινθίας	Κόρινθος
		Σπετσῶν καὶ Ἑρμιονίδος	Σπέτσαι
		Ὕδρας	Ὕδρα
ΑΡΚΑΔΙΑΣ		Μαντινείας	**Τρίπολις**
Κάτοικοι	*166 000*	Γορτυνίας	Δημητσάνα
Πόλεις καὶ χωρία . .	*367*	Κυνουρίας	Λεωνίδιον
		Μεγαλουπόλεως . .	Μεγαλόπολις
ΑΡΤΗΣ		Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων	**Ἄρτα**
Κάτοικοι	*53 000*		
Πόλεις καὶ χωρία . .	*601*		
ΑΤΤΙΚΗΣ & ΒΟΙΩΤΙΑΣ		Ἀττικῆς	**ΑΘΗΝΑΙ**
Κάτοικοι	*1 035 000*	Αἰγίνης	Αἴγινα
Πόλεις καὶ χωρία . .	*455*	Θηβῶν	Θῆβαι
		Κυθήρων.	Κύθηρα
		Λεβαδείας	Λεβάδεια
		Μεγαρίδος	Μέγαρα
		Τροιζηνίας	Πόρος
ΑΧΑΪΑΣ		Πατρῶν	**Πάτραι**
Κάτοικοι	*190 000*	Αἰγιαλείας	Αἴγιον
Πόλεις καὶ χωρία . .	*413*	Καλαβρύτων . . .	Καλάβρυτα
ΔΡΑΜΑΣ		Δράμας	**Δράμα**
Κάτοικοι	*112 000*		
Πόλεις καὶ χωρία . .	*199*		

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νομοί		*Ἐπαρχίαι*	*Ἕδραι ἐπαρχιῶν*
ΕΒΡΟΥ		Ἀλεξανδρουπόλεως	**Ἀλεξανδρούπολις**
Κάτοικοι	*123 000*	Διδυμοτείχου . . .	Διδυμότειχον
Πόλεις καὶ χωρία .	*197*	Ὀρεστιάδος . . .	Ν. Ὀρεστιάς
		Σουφλίου	Σουφλὶ
		Σαμοθράκης . . .	Σαμοθράκη
ΕΥΒΟΙΑΣ		Χαλκίδος	**Χαλκίς**
Κάτοικοι	*155 000*	Ἱστιαίας	Ἱστιαία
Πόλεις καὶ χωρία .	*340*	Καρυστίας	Κύμη
		Σκοπέλου	Σκόπελος
ΖΑΚΥΝΘΟΥ		Ζακύνθου	**Ζάκυνθος**
Κάτοικοι	*40 000*		
Πόλεις καὶ χωρία .	*75*		
ΗΛΕΙΑΣ		Ἠλείας	**Πύργος**
Κάτοικοι	*130 000*		
Πόλεις καὶ χωρία .	*224*		
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ		Τεμένους.	**Ἡράκλειον**
Κάτοικοι	*139 000*	Καινουρίου	Μοῖραι
Πόλεις καὶ χωρία .	*395*	Μαλεβυζίου	Ἅγ. Μύρων
		Μονοφατσίου . . .	Πύργος
		Πεδιάδος.	Καστέλλι
		Πυργιωτίσσης . . .	Βόρροι
		Βιάνου	Πεῦκος
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ		Θυάμιδος	**Φιλιάται**
Κάτοικοι	*57 000*	Μαργαριτίου . . .	Μαργαρίτιον
Πόλεις καὶ χωρία .	*177*	Παραμυθίας . . .	Παραμυθία
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		Θεσσαλονίκης . . .	**Θεσσαλονίκη**
Κάτοικοι	*500 000*	Πιερίας	Κατερίνη
Πόλεις καὶ χωρία .	*374*	Ἡμαθίας	Βέροια
		Λαγκαδᾶ	Λαγκαδᾶς
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ		Δωδώνης	**Ἰωάννινα**
Κάτοικοι	*137 000*	Κονίτσης	Κόντισα
Πόλεις καὶ χωρία .	*374*	Μετσόβου	Μέτσοβον
		Πωγωνίου	Δελβινάκιον
ΚΑΒΑΛΛΑΣ		Καβάλλας	**Καβάλλα**
Κάτοικοι	*120 000*	Νέστου	Χρυσούπολις
Πόλεις καὶ χωρία .	*145*	Παγγαίου	Ἐλευθεραὶ
		Θάσου	Λιμένας
ΚΕΡΚΥΡΑΣ			
Κάτοικοι	*106 000*	Κερκύρας	**Κέρκυρα**
Πόλεις καὶ χωρία .	*225*	Παξῶν	Γάιον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νομοί		*Ἐπαρχίαι*	*Ἕδραι ἐπαρχιῶν*
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ		Κραναίας	**Ἀργοστόλιον**
Κάτοικοι	*66 000*	Πάλης	Ληξούριον
Πόλεις καὶ χωρία	*253*	Σάμης	Αἰγιαλὸς
		Ἰθάκης	Ἰθάκη
ΚΙΛΚΙΣ			
Κάτοικοι	*87 000*	Κιλκὶς	**Κιλκὶς**
Πόλεις καὶ χωρία	*229*	Παιονίας	Γουμένιτσα
ΚΟΖΑΝΗΣ		Κοζάνης	**Κοζάνη**
Κάτοικοι	*167 000*	Βοΐου	Σιάτιστα
Πόλεις καὶ χωρία	*353*	Γρεβενῶν	Γρεβενά
		Ἐορδαίας	Πτολεμαΐς
ΚΥΚΛΑΔΩΝ		Σύρου	**Ἑρμούπολις**
Κάτοικοι	*130 000*	Ἄνδρου	Ἄνδρος
Πόλεις καὶ χωρία	*437*	Θήρας	Θήρα
		Κέας	Κέα
		Μήλου	Μῆλος
		Νάξου	Νάξος
		Τήνου	Τῆνος
ΛΑΚΩΝΙΑΣ		Λακεδαίμονος	**Σπάρτη**
Κάτοικοι	*145 000*	Γυθείου	Γύθειον
Πόλεις καὶ χωρία	*475*	Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς	Μολάοι
		Οἰτύλου	Ἀρεόπολις
ΛΑΡΙΣΗΣ		Λαρίσης	**Λάρισα**
Κάτοικοι	*278 000*	Ἁγιᾶς	Ἁγιά
Πόλεις καὶ χωρία	*398*	Ἁλμυροῦ	Ἁλμυρὸς
		Βόλου	Βόλος
		Ἐλασσῶνος	Ἐλασσὼν
		Τυρνάβου	Τύρναβος
		Φαρσάλων	Φάρσαλα
ΛΑΣΗΘΙΟΥ		Λασηθίου	**Ἅγ. Νικόλαος**
Κάτοικοι	*68 000*	Ἱεραπέτρας	Ἱεράπετρα
Πόλεις καὶ χωρία	*278*	Μεραμβέλλου	Νεάπολις
		Σητείας	Σητεία
ΛΕΣΒΟΥ		Μυτιλήνης	**Μυτιλήνη**
Κάτοικοι	*162 000*	Λήμνου	Κάστρον
Πόλεις καὶ χωρία	*149*	Μηθύμνης	Μήθυμνα
		Πλωμαρίου	Πλωμάριον
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ		Καλαμῶν	**Καλάμαι**
Κάτοικοι	*180 000*	Μεσσήνης	Μεσσήνη
Πόλεις καὶ χωρία	*517*	Ὀλυμπίας	Ἀνδρίτσαινα
		Πυλίας	Πύλος
		Τριφυλλίας	Κυπαρισσία
ΠΕΛΛΗΣ		Ἐδέσσης	**Ἔδεσσα**
Κάτοικοι	*91 000*	Γιανιτσῶν	Γιανιτσὰ
Πόλεις καὶ χωρία	*153*	Ἀλμωπίας	Ἀρδέα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νομοί		*Ἐπαρχίαι*	*Ἕδραι αὐτῶν*
ΠΡΕΒΕΖΗΣ		Νικοπόλεως . . .	**Πρέβεζα**
Κάτοικοι	*67 000*	Λευκάδος	Λευκάς
Πόλεις καὶ χωρία .	*147*		
ΡΕΘΥΜΝΗΣ		Ρεθύμνης	**Ρεθύμνη**
Κάτοικοι	*68 000*	Ἅγ. Βασιλείου . .	Σπήλι
Πόλεις καὶ χωρία .	*288*	Ἀμαρίου.	Νεὸς Ἀμάρι
		Μυλοποτάμου . . .	Πέραμα
ΡΟΔΟΠΗΣ		Κομοτηνῆς . . .	**Κομοτηνὴ**
Κάτοικοι	*181 000*	Ξάνθης	Ξάνθη
Πόλεις καὶ χωρία .	*323*	Σαπῶν	Σάπαι
ΣΑΜΟΥ		Σάμου.	**Λιμὴν Βαθέος**
Κάτοικοι	*71 000*	Ἰκαρίας	Ἅγ. Κηρύκος
Πόλεις καὶ χωρία .	*141*		
ΣΕΡΡΩΝ		Σερρῶν	**Σέρραι**
Κάτοικοι	*183 000*	Φυλλίδος.	Ν. Ζίχνη
Πόλεις καὶ χωρία .	*254*	Βισαλτίας	Νιγρίτα
		Σιντικῆς	Σιδηρόκαστρον
ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ		Τρικκάλων	**Τρίκκαλα**
Κάτοικοι	*215 000*	Καλαμπάκας . . .	Καλαμπάκα
Πόλεις καὶ χωρία .	*380*	Καρδίτσης	Καρδίτσα
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΟΣ		Φθιώτιδος	**Λαμία**
Κάτοικοι	*194 000*	Δωρίδος	Λιδωρίκι
Πόλεις καὶ χωρία .	*381*	Λοκρίδος.	Ἀταλάντη
		Παρνασσίδος . . .	Ἄμφισσα
		Δομοκοῦ	Δομοκός
ΦΛΩΡΙΝΗΣ		Φλωρίνης.	**Φλώρινα**
Κάτοικοι	*126 000*	Καστοριᾶς	Καστοριά
Πόλεις καὶ χωρία .	*213*		
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ		Χαλκιδικῆς. . . .	**Πολύγυρος**
Κάτοικοι	*65 000*	Ἀρναίας	Ἀρναία
Πόλεις καὶ χωρία .	*149*		
ΧΑΝΙΩΝ		Κυδωνίας.	**Χανιά**
Κάτοικοι	*112 000*	Ἀποκορώνου . . .	Βάμος
Πόλεις καὶ χωρία .	*509*	Κισάμου	Καστέλλι
		Σελίνου	Κάνδανος
		Σφακίων.	Χώρα
ΧΙΟΥ		Χίου	**Χίος**
Κάτοικοι	*76 000*		
Πόλεις καὶ χωρία .	*78*		

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Χῶραι καὶ Θάλασσαι τῆς Ἑλλάδος 3
1. Μακεδονία 6
2. Δ. Θράκη 28
3. Θεσσαλία 35
4. Ἤπειρος 46
5. Δ. Στερεὰ Ἑλλάς 54
6. Ἀνατ. Στερεὰ Ἑλλάς 63
7. Πελοπόννησος 83
8. Νῆσοι Ἰονίου 100
9. » Αἰγαίου 107

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Φυσικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος 122
1. Θέσις τῆς χώρας 122
2. Γεωλογία τῆς Ἑλλάδος 125
3. Μορφολογία τῆς ξηρᾶς 132
4. Ποταμοὶ καὶ λίμναι 137
5. Θάλασσαι 1
6. Τὸ κλίμα . . . . . .
7. Χλωρὶς-Πανίς . . . . . .

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Οἰκονομικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος . . . . . .
1. Γεωργία . . . . . .
2. Βιομηχανία . . . . . .
3. Συγκοινωνίαι . . . . . .
4. Τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον . . .

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Πολιτικὴ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος . . . . . .
1. Πῶς ἐσχηματίσθη τὸ ἑλληνικὸν κράτος . . . . . .
2. Πληθυσμὸς . . . . . .
3. Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος . . .
4. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος . .

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΠΙΝΑΚΕΣ

Χάρτης Ἑλλάδος πρὸς ἀναπαραγωγὴν 4
» ὑδραυλικῶν ἔργων Κεντρικῆς Μακεδονίας 8
» κοιλάδων Ἀξιοῦ-Μοράβα 10
» Μακεδονίας φυσικὸς καὶ πολιτικὸς 16
» Δ. Θράκης » » » 33
» Θεσσαλίας » » » 37
» Ἠπείρου » » » 47
» Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας φυσικὸς καὶ πολιτικὸς 61
» λιμένος Πειραιῶς 65
» συγκοινωνιῶν διὰ τῆς διώρυγος Κορίνθου 66
» ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν 76
» Πελοποννήσου φυσικὸς καὶ πολιτικὸς 84
» λιμένος Πατρῶν 91
» Ἰονίου πελάγους 101
» νήσων Ἰονίου πελάγους 102
» Αἰγαίου πελάγους 108
» νήσων Αἰγαίου πελάγους 110
» διεθνῶν δι' Ἑλλάδος συγκοινωνιῶν 123
» ποταμίων περιοχῶν καὶ ὑδραυλικῶν δυνάμεων 138
» ἰσοθέρμων ζωνῶν 145
» ἀνέμων 146
» βροχῶν 148
» ἐλαίας 159
» σταφίδος καὶ οἴνου 161
» καπνοκαλλιεργείας 163
» μετάξης καὶ βάμβακος 165
» δασῶν 167
Πίναξ χιλιομετρικῶν ἀποστάσεων 176
Χάρτης συγκοινωνιῶν καὶ ἐμπορίου 181
» ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος 189
» πυκνότητος πληθυσμοῦ 191
» νομῶν, ἐπαρχιῶν καὶ πρωτευουσῶν αὐτῶν 202
Πίναξ » » » » 203
Εἰκόνες καὶ χάρται ἐν ὅλῳ 140

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

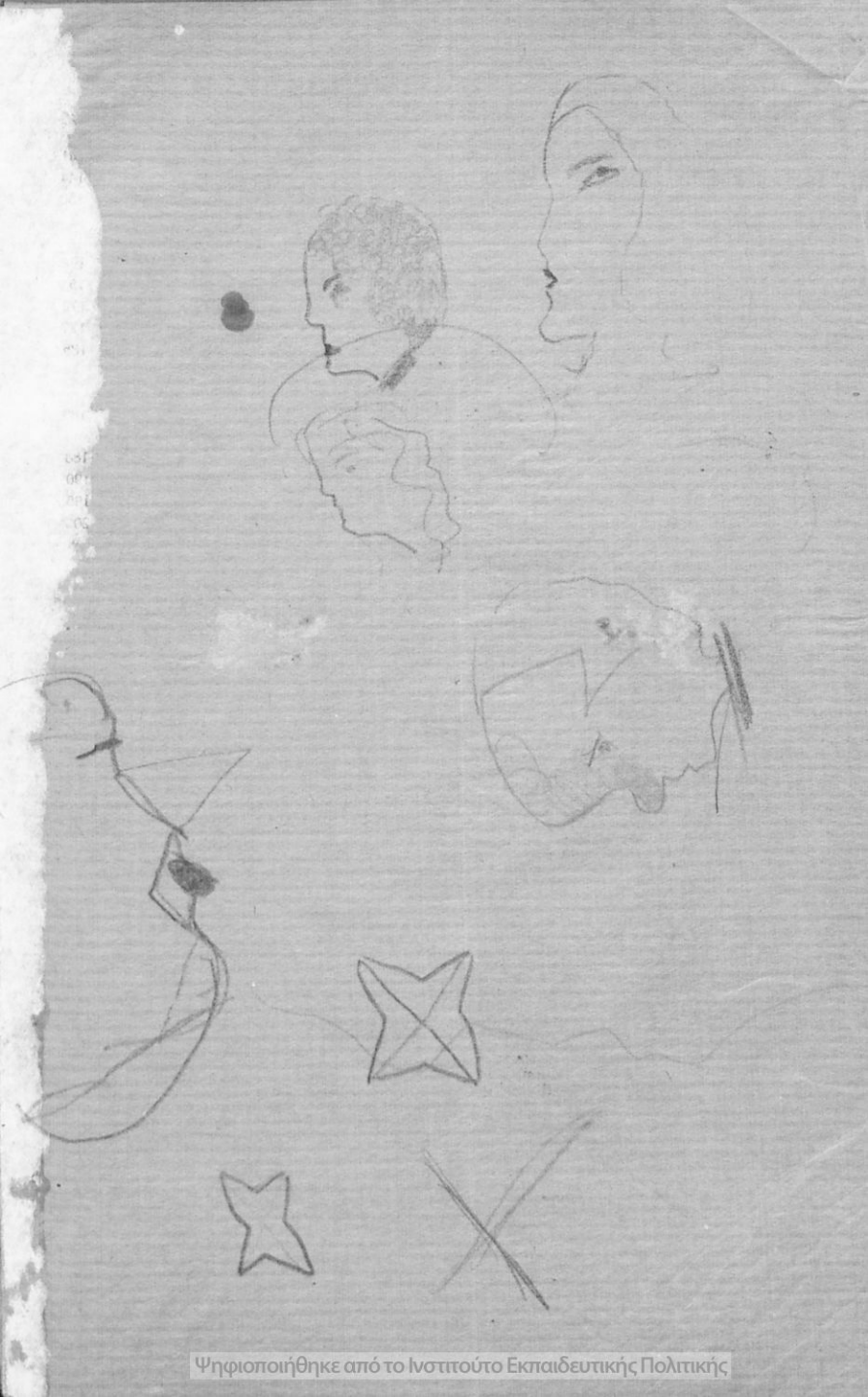

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

13 Αυγ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3/8/1933

Ἀριθ. πρωτ. 41721

Ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου 5045, τὸ ἄρθρον 36 τοῦ Νόμου 5341, τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Διατάγματος τῆς 12/12 Ἰανουαρίου 1933 καὶ τὰς ὑπ' ἀριθμ. 94-102 πράξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως (Γεωγραφικῶν), ἀπεφασίσαμεν: Ἐγκρίνομεν ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ μίαν πενταετίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933—1934, τὸ βιβλίον Παν. Δημητράτου «***Ἑλλὰς***» Γεωγραφία διὰ τὴν Α΄ τάξιν τῶν Γυμνασίων.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. ΤΟΥΡΚΟΒΑΣΙΛΗΣ

Ἄρθρον 6ον τοῦ Προεδρικοῦ Διατάγματος

«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς [illegible]σεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής